Klawrojna

حكايەتەكانى غەدرو خوێن

سەلاح ئەلئیمام

حکایەتەکانی غەدرو خوێن

بەشێکە لە گێڕانەوەی تیرۆرە گەورەکانی جیهان

وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە

شێرزاد هەینی

پێرست

ناجی ئەلعەلی ١١
مارشاڵ رۆمل........................ ٤٥
ژەنەراڵ کلیبەر ٦٣
مارتن لۆسەر کینگ ٨٣
گاندی........................ ١٠٣
ئەبو جیهادی سەرکردەی فەڵەستینی ١٢٣
لینکۆڵن ١٥٥
گیڤارا........................ ١٧٥
ترۆتسکی........................ ١٨٩
یوسف ئەلسوباعی........................ ٢٠٥
شا فەیسەڵ ٢٢٣
کەنەدی........................ ٢٤١
وێنەکان........................ ٢٦٩

حكایەتەكانی غەدرو خوێن

لە بری پێشەكیی...

بۆنی خوێنو دەستی كوشتن گەیشتووتە گەورەكانیش، كوشتن لە پاسەوانو چەكەكان نەگەڕاوەتەوە، سەرۆكی دەوڵەتی مەزن كوژراوەو تا ئیمڕۆش ئاشكرا نەبووە كێ كوشتوویەتی. كەسانی وا كوژراون سەدان پاسەوانیان هەبوو. ئەوەی لەچەندین بۆسەو شەڕو شۆڕش رزگاری بووە، بەئاسانی لەشوێنێكی تر كوژراوە، ئەوەی باری كردووەو دوور كەوتووتەوە تا سەلامەت بێت، لەتاراوگە بەئاسانی كوژراوە.

كەسانێك هەیە بە غەدر كوژراوە، هەیە بە ئاسانیو بە پلانێكی سادە تیرۆركراوە. هەیە كوژراوە چونكە دەستی رەش بووە، چاوی بەتەماح بووە، دڵی پیس بووە. كەسانی خاوێنو تێكۆشەرو سەركردەی بەئەزموونیش زۆر كوژراون.

ئەو كتێبە هەڵبژاردەی چەند نموونەیەكی تیرۆری گەورە ناودارەكانی جیهانن، ئەوەش بەبیرهێناوەی ئەوەیە كە دەستی كوشتن درێژەو دەگاتە هەموو پلەو پایەو سەردەمێك. دیارە كوشتنو بڕیار وەرگرتن لەو پرۆسەیە پاش شكستی دیالۆگ بووە، پاش ترسو وەرنەگرتنی بەرامبەرەكان بووە، بۆ ئەوە بووە شەڕو جەنگەكان بەردەوام بن. ئەگەر كورسییەكان گەرمو ماوەدرێژ بن، دەسەڵاتەكان نەگۆڕ بن،

دیکتاتۆریەت دەستی درێژەو لەو لیستەیەش کەسانی بێتاوانیش هەیە، ناوەکانیان زۆرە کە بوونەتە قوربانی دەستی تیرۆر، بەداخەوەش ئەو لیستەیەش بەردەوامە.

دیارە نموونەکان زۆرن، بەڵام من ئەوانەم بەئاسانی کەوتوونەتە بەردەستو بەکوردی سازم کردن، بەهیوای ئەوەی دیالۆگو ئاشتیو سیستەمی دیموکراسی ئەو دیاردە شوومە بنبڕ بکات، چونکە ئێمەی کوردیش زۆر بووینەتە قوربانی ئەو دەستدرێژییەو دەستی ڕەشی تیرۆر گەیشتووتە گیانی کەسانی گەورەو ماندوونەناسەکانمان، وەك دکتۆر عەبدولرەحمان قاسملۆو دکتۆر شەرەفکەندیو عەبدولخالیق مەعرووفو مەلا جەمیل ڕۆژبەیانیو سەیدا ساڵح یوسفی.

شێرزاد هەینی
کۆتایی ساڵی ٢٠٠٩
ستۆکهۆڵم

ناجی ئەلعەلی

به‌ تیرۆرکردنی ناجی ئەلعەلی فیشەکێک لە
سەری ویژدانی شۆڕش درا

پێنج دەقە پاش نیوەڕۆی رۆژی ٢٢ ی مانگی ئۆگستی ساڵی ١٩٨٧ ناجی ئەلعەلی گەیشتە شەقامی (ئیڤز) لەناوەڕاستی شاری لەندەن. ئەو فێربوو ئۆتۆمبێلەکەی لەسەری شەقامەکە رادەگرێتو بەپیادەیی بەرەو نووسینگەی رۆژنامەی (ئەلقەبەس)ی کوێتی لە لەندەن دەڕۆیشت، شوێنەکە تەنها سی مەترێك دوور بوو، نەرم نەرم دەڕۆیشت، لەو دەمانە یەکێك لە هاوڕێیەکانی لە پەنجەرەی نووسینگەکەیانەوە ئەوی بە باشی لێوە دیاربوو. هاوڕێیەکەی دەگێڕێتەوە، کە ئەو عەلی لێوە دیاربوو کە کوڕێکی گەنجی قژ رەش بەدوای (ناجی)ەوە بوو، پێ بەپێ لە پشتی دەڕۆیشت، کوڕەکە چاکێتێکی رەنگ شینی لەبەردا بوو، ئێمە لەودەمانە گوێمان لە چەند تەقەیەك بوو، من لە پەنجەرەوە بینیم ناجی یەکسەر کەوتە سەر زەوی، کوڕەکە پاش تەقەکان بۆی دەرچوو، بەغاردان دوورکەوتەوە. پۆلیسی لەندەنی لە راپۆرتەکەی خۆیاندا نووسیویانە کە کوڕە بکوژەکە دەگاتە تەنیشت ئەوو لە نزیکەوە چەند فیشەکێك بەسەریەوە دەنێت، گوللەکان کەللەی سەری لە راستەوە بەرەو چەپ دەبڕن.

کە پۆلیس دەگاتە شوێنی رووداوەکە زوو داوای ئەمبولانس دەکەن، بەڵام ئەمبولانسەکە لەبەر ئاپوورەی ترافیکی ناوشار کەمێك دوا دەکەوێت، بەگەیشتنیان ناجی هەڵدەگرنەوەو دەیگەیەننە نەخۆشخانەی (سانت ستیڤنز)، چەند دڵۆپە خوێنێك بەجەستەیەوە دیاربوو، کە هەڵیدەگرنەوە دەستێکی بە سویجی ئۆتۆمبێلەکەیەوە بوو، دەستی دووەمیشی کۆمەڵە تابلۆیەکی هەڵگرتبوو، ئەو هێشتا نەمرد بوو، بۆیەش زوو دەیبەنە ژووری تایبەتی چاودێری وردەوە، بەڵام ئەو هۆشی

لەخۆی نەبوو، بۆ بەیانیو بۆ چارەسەریی برینداره سەختەکە دەیبەنە نەخۆشخانەی (چارنگ کرۆس).

پاش ٣٨ رۆژ لە بێ ئاگاییو ڕەوشی خراپی تەندروستی دەزگاکانی راگەیاندنی عەرەبیو جیهانی لە رۆژی ٢٩ ی مانگی ئۆگستی هەواڵی گیان لە دەستدانی ئەلعەلی لە نەخۆشخانەی چارنگ کرۆس لە لەندەن رادەگەیەنن. دیارە کۆششی زۆریش کرا بۆ رزگاربوونی ئەو لە مردن، بەڵام لەبەر برینە سەختەکەی کۆچی دوایی دەکات، ئەگەرچی ئەو وەسیەتی کردبوو لە خیوەتگەی (عین الحلوه)ی نزیك شاری (سەیدا) ی لوبنانی لە تەنیشت گۆڕی دایكو باوکی بنێژرێت، بەڵام بەداخەوە هیوایەکەی ئەو نەهاتەدی، بۆیە لەرۆژی ٣ ی مانگی سپتەمبەری ساڵی ١٩٨٧ لە لەندەنو لەگۆڕستانی (بروٚك وردی)ی موسڵمانان بەخاك دەسپێردرێت. ئەو گۆڕستانە دەکەوێتە ناوچەی (ویکنگ) کە ٣٠ کیلۆمەتر لە لەندەن دوورە، لەوێ ئاڵای فەڵەستینی بۆ هەڵدەکەنو لە گۆڕی ژمارە ٢٣٠١٩٠ دەنێژرێت، دیارە ناشتنەکەشی بەشێوەیەکی کاتی بووە، تا ئەودەمانەی بوار ساز دەبێت تەرمەکەی بگوازنەوە خیوەتگەی (عەین ئەلحلوە) تا بەیەکجاری بگەڕێتەوە تەنیشت گۆڕی دایكو باوکی خۆی. لە سەعات یەكو نیوی نیوەڕۆ لە مزگەوتی مەڵبەندی رۆشنبیری ئیسلامی لەدەڤەری (ریگنتارك) لە ناوەڕاستی لەندەن نوێژی لەسەر کرابوو. لەرۆژی ٩ ی مانگی سپتەمبەر بنەماڵەکەی بەیاننامەیەك بڵاودەکەنەوە کە تێدا نووسرابوو:

دوژمنەکانمان تاوانێکی گەورەیان دەرحەق بەو ئەنجامدا، کوشتنی نیگارکێشێك گەورەترین تاوانی ئەو سەدەیەیە، ئەوان ناجی ئەلعەلییان

تیرۆرکــرد، کە زۆر مــولتەزم بــوو بەکێشــەی ڕەوای فەڵەســتین، چــونکە خامەکەی ئەو لەسـەردەمانێکدا بـوو کە ڕەوشـی عەرەبـی زۆر بـۆگەن ببـوو، ئەویــش ڕۆڵــی کــاریگەری لە ڕەخنەگــرتن دەبینــی، بــۆیە نــامەردانە کوشــتیان. هــونەرەکەی ئەو لە نــاخی جەمــاوەرەوە هەڵقوڵابــوو، هەر لە دەریـای ئەوانیـشی دەکـردەوە. ئەلعەلـی کـوڕی بەوەفـای جەمـاوەرە سـادەو ڕەش و ڕووتو ساویلکەکە بوو، وێنەکانی ئەو وزەیەکی بەزەبـرو کوشـندەی هەبــوو، بــۆیەش خەڵکێکــی زۆری بێــزارو تــووڕە کردبــوو، هەمــوو گــاڤێ بەرهەمەکانی ئەو نماینـدەی دڵـی زینـدووی کەسایەتی فەڵەستینییەکان بـوو، ئەوانەی بەردەوام سـتەمیان دەرحەق کـراوەو بەشـیان خـوراوە، ئەو گیـانی خـۆی کردبـووە قوربـانی بـۆ کێشـە ڕەواکەیـان. ئەو مـاوەیەکی زۆر ئـاوارەبوو، بــۆیەش بەســەرگەردانی ژیــاوە، لەبەر ئــاڵۆزی سیاســی دۆزی فەڵەسـتینییەکان ئەو بەناچـاری وڵاتـانی عەرەبـی جێـدەهێڵێتو بەرەو تاراوگەیەکی تر سەر هەڵدەگرێت.

گەڕان بۆ شوێنی گۆڕێک!

تیرۆرکردنی ئەو هونەرمەندە تێکۆشەرە کارەساتێکی جەرگ بڕ بوو، بەڵام سـتەمو کارەسـاتەکە لەوە گەورەتـر ئەوەبـوو کە گۆڕێـك نەبـوو، گۆڕسـتانێك نەبوو ئەوی تێدا بنێژرێت، ئەوەش بنەماڵەو هاوڕێیەکـانی مانـدووو خەمبـار کردبـوو، ئەو وەك چـۆن لەنـاو دڵـی دۆسـتو عاشـقانی هونەرەکەی دەژیا بەو شێوەیە دەیویستو شەیدای ئەوەبوو گۆڕەکەی لە

خەڵــکەکە نزیــک بێــت، دەیویســت بەمردوویــی بگەڕێــتەوە گونــدی (ئەلشــەجەرە)ی فەڵەســتینی، بگەڕێــتەوە زێــدی پیــرۆزی خــۆی، بەڵام ئەوەیــان ئەســتەم بــوو، چــونکە وڵاتەکەی داگیرکــراو بــوو، ئەگەرچــی هەموولایەک بڕیار وەردەگرن ئەو لە خیوەتگەی فەڵەستینی لە لوبنـان لە عەیـن ئەلحلـوە بنێژرێـت. بنەمـاڵەکەی کۆشـش زۆریـان کـرد تـا هەمـوو ڕەزامەنـــدییە پێویســـتییەکانیان دەســـتەبەرکرد، بەڵام دەرئەنجـــام هیوایەکەیـان نەهـاتەدی، نەزانـرا هۆکارەکـان چـی بـوون، بـۆ بـوار نەدرا بەگەڕانـدنەوەی تەرمەکەی ئەو بـۆ خیـوەتگەی عەیـن ئەلحلـوە لەلوبنـان. زۆر لەبەرپرسە دیارەکان خۆیان لە کـارەکە کێشایەوەو نەهـاتنە بەر بـاری کارەکە، ڕەنگە لەوە ترسیان هەبووبێت بەگەڕانەوەی تەرمەکە ئاڵۆزییەک لەنــاوچەکەدا بقەومێــتو لەو کــاتەدا خەڵکێکــی زۆر ببـــنە قوربـــانی خۆپێشاندانەکە، ئەوەش ببێتە هۆکارێک بۆ لەناوچوونی ژمارەیەکی تری نــوێی فەڵەســتینییەکان کە بەچەنــدین هۆکــارو دەســت ئەوان بەردەوام دەکــوژرێن، دیــارە ئەگەر خــزمو کەسەکانیشــی بەوە ڕازی دەبــوون، ئەوە نــاجی خــۆی قبــووڵی نەبــوو لە نێــوچەوانی گەڕانەوەی تەرمەکەی ئەو، ژمارەیەک خەڵک ببنە قوربانی ناشتنەکەی ئەو لەتەنیشت تەرمی دایکو باوکی لەو خیوەتگەیەدا. هەموولایەک گەیشـتنە ڕایەک کە تەرمەکەی ئەو لەگۆڕستانی موسڵمانان لە لەندەن بنێژرێت، بەڵام بەشێوەیەکی کـاتی تـا ڕۆژێــک بوارســاز دەبێــت بگــوازرێتەوە لوبنـــان، لەوێــش ڕێپیــوانێکی شارستانەی شیاو بەکەسایەتیو بەهونەرو ڕۆحە پاکەکەیو خەباتەکەی بۆ سازبکەن.

سەربردەی ژیانی ناجی

ئەلعەلـــی نازنـــاوەکەی ویژدانـــی شـــۆڕش بـــوو، ئەو لە گونـــدی (ئەلشەجەرە) لەساڵی ١٩٣٦ لەدایکبووە، ئەو گوندە دەکەوێتە نێوان شاری ناسـرەو تەبەریـا لە ئەلجەلیلـی بـاکووری فەڵەسـتین، دەڵـێن ئەو نـاوە لە پیرۆزی ئەو دارە وەرگیـراوە کە حەزرەتی مەسیحی پێـوە ناسـراوە. ئەویـش وەک هەزارەهـا بنەمـاڵەی تـری فەڵەسـتینی لە سـاڵی ١٩٤٨و لە ئەنجـامی شـەڕەکانـدا کـۆچ دەکەنو لەگەڵ بنەمـاڵەکەی دەگەنە خـوارووی لوبنـان، هەواریـان لە خیـوەتگەی عەیـن ئەلحلـوە هەڵـدەدەن، لەوێـش خوێنـدنی ســەرەتایی تەواو دەکــات، مــاوەیەک لەبەر نەبــوونیو بــۆ کــارکردن لە کێڵگەکــانی لیمــۆدا دەســت لەخوێنــدن هەڵــدەگرێت، بەڵام دووبــارە دەگەڕێـتەوە سـەر خوێنـدنەکەیو لەقوتابخـانەیەکی پیشـەیی لە شـاری تەرابولسی لوبنانی دبلۆمی میکانیک وەردەگرێت. لە کۆتـایی پەنجاکانـدا دەچێــتە ئەکادیمیــای هــونەر لەبەیــروت، لەوێ موخــابەراتی لوبنــانی بەردەوام راویــدەنێنو هەراســانی دەکەنو چەنــد جــارێکیش دەگیرێــت، بـۆیە خوێنـدنی لەو ئەکادیمیـایە پـێ تەواو ناکرێـت، لە ترسـی گـرتنو زینــدان لەبەیــروت دوور دەکەوێــتەوەو دەچێــتە شــاری ســوور، لەوێ لە کۆلیژی ئەلجەعفەرییەدا وانەی هـونەر دەڵێـتەوە، لەسـاڵی ١٩٦٣ سـەفەری کوێـت دەکـاتو لە گۆڤـاری (ئەلتەلیعـە) کـار دەکـات، پـاش مـاوەیەکو لە ساڵی ١٩٧٥ لەرۆژنامەی (ئەلسیاسە) کارێک وەردەگرێت.

نــاجی دووبــارە دەگەڕێـتەوە بەیـروتو لە رۆژنـامەی ئەلسـەفیر کـار

وەردەگــرێتەوە. ئەو لە ســاڵی ١٩٧٧ دەگەڕێــتەوە کوێــتو لە رۆژنــامەی ئەلسیاســە دووبــارە کــار دەکــاتەوە. لە ســاڵی ١٩٨٣ دەگەڕێــتەوە بەیــروتو لەودەمانەشدا لەگەڵ رۆژنــامەی ئەلـوەتەنی کـوێتیش هاوکارییــان دەکــات، پاش ماوەیەك دەگەرێتەوە کوێتو لەرۆژنامەی ئەلـقەبەس کـار دەکـاتەوە، دەڵێن لەسەر داوای یاسر عەرەفات لە کوێت دوور دەکەوێتەوەو واز لەو کارە دەهێنێــتو ســەفەری لەنــدەن دەکــات تــا لەوێ لەنووســینگەی رۆژنــامەی ئەلقەبەس کار بکات. ئەو بەبەرهەمەکانی ناوو پلەیەك پەیدا دەکات، تـا وای لــــێ دێـــــت لەبەر وێنەکـــانی ئەو کە لەدوا لاپەڕەی رۆژنامەکانـــــدا بڵاودەبــوونەوە رەواجو داوای زۆر دەکەوێــتە ســـەر کڕینـــی رۆژنامەکـــان، ئەگەرچی رۆژنامەکان بابەتی دەوڵەمەندو گرینگیشیان تێدا بـووە. تـا ئەو رۆژەی لەلەنـدەن تیـرۆر دەکرێـت لەو کـارەو لەو نووســینگەیەدا بەردەوام دەبێت.

وێستگەکانی ژیانی

ژیـانی نـاجی تـژی لە هەڵوێسـت بـووە، بـۆیە نـاکرێ ژیاننـامەی ئەو بــاش بنووســرێتەوە ئەگەر زۆر راســتگۆیانە نەبێــت، گەشــتەکەی ئەو لەژیانـدا هەمـوو ژانو ئەشـکەنجە بـووە، ئەو لەو وڵاتـانەدا خـۆی بەمیـوان زانیــوە. تــا ئــێمەش ســەربردەی ژیــانی راســتگۆیانە بنووســینەوە، ئەوە دەنووسینەوە وەك چۆن خۆی نووسیویەتەوە، بەو شێوەیە:

من ناوم ناجی ئەلعەلیـیە، لەزێـدی حەزرەتـی مەسـیح لەدایکبـووم،

شوێنەكە دەكەوێتە نێوان گوندی ئەلشجەرەی نێوان شاری تەبەریەو ناسرە لەجەلیلی باكوور، من تەنها دە ساڵ لەوێ ژیاوم، ئێمە لەساڵی ١٩٤٨ لەوێ دەركراینو لەو رۆژەوە دەربەدەر بووین، كاروانی كۆچەكەمان گەیشتۆتە خیوەتگەی عەین ئەلحلوە لە لوبنان، من ئەو دە ساڵەی لە زێدی خۆم ژیاوم زۆر شانازی پێوە دەكەمو بەردەوام باسی دەكەم، چونكە ژیانی ئەوێم ئەوەندە دەهێنێت كە بەردەوام لەخەیاڵمدا بێت، كە لە هەموو سەردەمەكانی تری ژیانم خۆشتربوون، لەوێ گیاو بەردو سێبەرو رووناكیم ناسی، ئەوانە لەناو سۆمای چاوم گیربوونو دوور ناكەونەوە، هەموو دیمەنی شوێنەكانی تر دەڕۆنو دەڕەوێنەوە، بەڵام ئەو دیمەنانە هەرگیز ناڕەونەوە. من كەسێكی نیگاركێشم، من حەقایەت نانووسمەوە، یان بخوور ناسوتێنم، من وێنە دەكەم، ئەگەر پەڕەموچەكەی دەستم برینەكانی تیمار كرد، ئەگەر بەدروستی پێناسەكانیان كرد، ئەوەیان سەرم بەرز دەكاتو شانازییەكی مەزنە بۆ من، خەونەكانم بەوەش هێشتا نەهاتوونەتە دی، من كەسێكی قەشمەر نیم، یان من شاعیری عەشیرەتێك نیم، من ئەو فەرمانانە لەناو دڵم بەیەكجاری دەر دەكەمو هەرگیز بۆیان نییە دووبارە بگەڕێنەوە، بەیەكجاری دەریان دەكەم. ئەگەرچی كارو پیشەكەی من گرانو زەحمەتە، بەڵام دەزانم من بەوهۆیەوەیە كە دەژیم، ئەوەیە من ئاسوودە دەژێنێت، بەوە نەبێت من ناژیم.!

كە تاوانبارم دەكەن كە من كەسێكی مولتەزمو لایەنێكم دەوێت، ئەوانە راست دەكەن، من كەسێكی بێلایەن نیم، من لایەنگیری ئەوانەم كە لە(ژێر) باری قورسی درۆزنەكانو گرانی سەرلێ شێواندنەكانو كەڤری

قەهرو تالأنو ناو تەلبەندی گرتووخانەکانو زیندانە تاریکەکاندا دەژیـن، مـــن بەراســـتی لایەنگیـــرم، لەگەڵ ئەو خێـــزانە دامـــاوانەم کە لەنـــاو گۆڕستانەکانی میسر ژیـان بەسـەردەبەن، یـان ئەوانەی لەپێدەشـتەکانی خەرتووم زنجیر بەدەستن، کۆتکراون، ئەوانەی شەوەکان چەکەکانیان بـۆ تیژ دەکەنو بەیانیان کوشتیاریان دەکەن، بەو ئاگرانە تیشکی خۆریان لە حەشـارگاکانیانەوە بـۆ بەرز دەکەنەوە... لەوانەی لە خیوەتگاکـان کتێبـی وڵاتیـان بـۆ دەخـوێنەوە. مـن بەتەواوی لایەنگیـری ئەوانەم، مـن بـێلایەن نیم.

عەین ئەلحلوە

ناجی ئەلعەلی لەسـەر سـەربردەی ژیـانی تـایبەتی خـۆی بەردەوامەو نووسیویەتی:

من منداڵ بووم پێخاوسو سەرکۆت بەرەو خیـوەتگەکە رامـانکرد، مـن منـداڵێکی نەفـام بـووم، لەگەورەکـانم گـوێ لـێ دەبـوو دەیـانووت، وڵاتـانی عەرەبی، ئینگلیز، پلانو ... لەناو خیوەتەکانـدا گـوێم لەگریـانی بەکوڵو سـووتان دەبـوو، ئاگـام لـێ بـوو ئەوانەی دەمـردنو رۆحیـان دەدا روویـان لەوڵاتە دزراوەکەیـــان بـــوو، لەنـــاو چـــاوی هەموویـــان خەمـــم دەبینـــی، لەودەمـانە حەزم دەکـرد لەسـەر دیوارەکـانی خیوەتگـاکە وێـنە بکێشـم، لەســەر هەمــوو رووبەرە چۆڵەکـان شـەیدای ئەوە بـووم هێلکـاری بـکەم، بەردەوام دەست بەتەباشیر بووم، بەبێ وەستان خەریکی خشەخش بووم.

ئەو وردە خەیاڵانەی وڵاتەکەم کە لەهزرمدا مابوون لەسەر دیوارەکانی خیوەتگەکە دەمنەخشاندنەوە، وێنەکانم دروست دەگواستنەوە سەر دیواری بەندینخانەکانی سوپای لوبنانی، لەوێ ماوەیەک بەناچاری مانەوەو دەستبەسەر بوون، پاشان ئەو وێنانە خرانە سەر کاغەز، تا ئەو رۆژەی غەسان کە نەفانیم لە خیوەتگاکە بینی، وێنەکانم نیشانی ئەو دا، ئەو وێنەکانی منی بردو لەگۆڤاری (ئەلحوریە) بڵاویکردنەوە، هاوڕێیەکانم گۆڤارەکەیان بەخۆشییەوە بۆ هێنام، ئەوان زۆرتر هانیان دام، دەستیان گرتم.

لەو قۆناغەدا رووم لە خوێندنی ئەکادیمیا کرد، خوێندن لەئەکادیمیای لوبنانی یەک ساڵ بوو، من تێیدا نزیکەی یەک مانگ مامەوەو ساڵەکەم لەبەندینخانەکانی سوپای لوبنانی بەسەر برد، زوو زوو منیان دەگرت، بیانوویان دەدۆزیەوەو بەجۆرەها بیانوو دەیانگرتم، هەمووش بۆ ئەوە بوو بمانترسێنن تەنها بۆ ترساندنمان بوو، کە بێزارو سەخڵەت دەبوون ئازادیان دەکردین، یان خزمو ناسیارەکانمان دەبوونە کەفیلمانو بەپەلە بۆ ئازادکردنمان دەهاتن. لەبەر ئەو رەوشەو رووداوەکان بڕیارمدا بۆ خوێندنی وێنەکێشان سەفەری قاهیرە یان رۆما بکەم، دیارە ئەو سەفەرەش پارەی دەویست، بۆیە بۆ پەیداکردنی بڕێک پارە بۆ ئیشکردن چوومە کوێت تا لەوێ کارێک بکەمو بڕێک پارە بۆ خوێندنەکەم پاشەکەوت بکەم.

لەساڵی ١٩٦٣ گەیشتمە کوێت، لە گۆڤاری (ئەلتەلیعە) کارم کرد، ڕێبازی گۆڤارەکە نەتەوەیی عەرەبی بوو، هەندێ جار لەگۆڤارەکە رۆڵی سەرنووسەرو دەرهێنەری هونەریو دیزاینیشم دەبینی، سەرەتا لەهەر

ژمارەیەك یەك تابلۆم بڵاودەکردەوە، پاشان کردمە دوو تابلۆ لە هەر ژمارەیەك، هەستم کرد بابەتەکانم باش تەماشا دەکران، جەماوەریان هەبوو، بەرجەستەی پردێکم لە نێوان خۆمو خەڵکەکە دەکرد، وەك خوداکانی هیندم لێهاتبوو، هەستم دەکرد وەك ئەوان بیست دەستم هەیە، وێنەی زۆرم دەکێشا، بەرهەمەکانم زۆر بوون، پەنجەکانم قسەی ناو دڵی منیان رێك دەکردە وێنە، لەگەڵ ئەو کارەشدا من لەرۆژنامەی رۆژانەش کارم وەرگرت، وێنەکانم گەیشتنە هەموو گۆشەیەکی ئەو جیهانە.

لەکوێت بووم کە رۆژنامەی ئەلسەفیر لەبەیروت دەرچوو، لەوێیەوە تەلاڵ سەلمان پەیوەندی پێوەکردم کە بچمە بەیروتو لەگەڵ ئەواندا کار بکەم، بەداواکردنەکە دڵم خۆش بوو، هەستم کرد رزگارم بوو دووبارە گەیشتمەوە بەیروت، بەڵام لەو سەفەرەدا زۆر دڵتەنگ بووم، لەوێ تێگەیشتم شتەکان زۆر گۆڕاوە. هەستی شۆڕشگێری ناو خەڵکەکەی عەین ئەلحلوە بەهێزەو وەك بڵێسەی دەسوتێن، دڵیان بۆ شورش بەجۆشە، بۆچوونە سیاسییەکانیش روون دیاربوون، هاوڕێو نەیارەکان لەیەکتری جیاواز دەردەکەوتن، هەموو مەبەستەکانیش فەڵەستینو تەواوی خاکی داگیرکراوەکە بوو. کە من گەڕامەوە خیوەتگاکەم بینی یەك پارچە چەکە، چەك زۆرە بەڵام هوشیاری سیاسی تێدا نەبوو، مەسەلە سیاسییەکان دیار نەبوون، بینیم خەڵکەکە بۆتە عەشیرەت عەشیرەت، بینیم هەموو سیستەمەکان لەلایەن دۆلارەکانی پترۆڵەوە داگیرکراون، گەنجەکانیان بەوە مەست کردووە.

ئەگەر خیوەتگاکە منداڵدانی شۆڕشگێران بوو، بەڵام کۆششەکان

بەردەوام بـوو بـۆ لەبـاربردنی ئەو نەوەیە كـاركەرە، مـن هەمـوو لایەكـم تاوانبـار دەكـرد، ئەوەش تـاوانی هەمـوو لایەك بـوو، نێـوان خیـانەتو كەمتەرخەمـی بەڕوونـی دەناسـرایەوە، بەڵام مـن كەس لەبەرپرسـیەتی ئەوەیان نابوورم، هەتا شۆڕشی فەڵەستینیش تاوانی هەیە. ئەو رەوشە بـوو بواری سازكرد رووداوەكانی پاش داگیركردنی لوبنان روو بدات.

داگیركردنی لوبنان

مـن لەشـاری (سـەیدا)بووم كە هێرشـەكەی سـەر لوبنـان دەسـتی پێكـــرد، فەڵەســـتینییەكانی نـــاو خیوەتگاكـــان وایانـــدەزانی سـەركردایەتییەك هەیە پێشـڕەوایەتییان دەكـات، ئیسـرائیلییەكان بەسوپایەكەیان هێرشیان هێنـاو دووبـارە داگیریـان كـردینەوە، مەبەست لەو هێرشـەش لەبیركردنـی فەڵەسـتین بـوو، تـا ناوەكەشـمان لە بیـر بچێـــتەوە، ئەوان باشـــیان دەزانـــی ئاراســـتەكان بەقـــازانجی ئەوان دەشكێتەوەو ئەوان دەیبەنەوە، هەمـوولایەك ئەوەیـان لا روونو ئاشـكرابوو كە ئەوە بەدەســـكەوتی عەرەب ناشـــكێتەوە. ئەو رەوشـــەی كە هـــاتبووە پێشـــەوە بەقەوارە عەرەبییەكـــانو پێشـــهاتە دەولییەكـــان هەتـــا بەفەڵەسـتینییەكانیش چارەسـەر نەدەبوو، بـۆیەش رژێمە عەرەبییەكـان خۆیان لە رێكەوتنەكەی (كامپ دیڤید)یش بێلایەن كرد.

ئەگەرچـی مـن كەسـێكی سـەربازی نەبـووم، لەو بـوارەش شـارەزاییم نەبـوو، مـن لەژیانمـدا یەك فیشـەكم نەتەقانـدووە، هەمـوولایەكو هەتـا

سەرکردایەتییە سەربازییەکان باشیان دەزانی کە سوپای ئیسرائیل بەرەو لوبنان هێرش دەکاتو پێشڕەویش دەکات، دەکرا زیانی زۆریش لەو سوپایە داگیرکەرە بدرێت، بەڵام من دەڵێم پیلانەکە لەلایەن رژێمەکانی خۆمانەوە بووە، ئەوان دەستیان هەبووە لەوەی فەڵەستینییەکانو چەکدارەکان لەخوارووی لوبنان دوور بخەنەوە، هیوایان وا بوو بەوەیان کەشێکی ئاشتییانە لەناوچەکە سازبکەن، هەمووش بۆ ئەوە بوو هەموولایەک بەراکردن بەرەو ئەمریکاو باوەشە گەرمەکەی سوپاسگوزار بن، تا چاویان لەوە بێت ئەمریکا هەموو کێشەکانیان بۆ چارەسەر بکات. رەوشی عەرەبی بەو شێوەیە بوو، فەڵەستینییەکانیش بەشێک بوون لەو بازنەیە، من وادەزانم ئەگەر لەخیوەتگەکانی ناو لوبنان سەرکردایەتییەکی باشو لێوەشاوە بۆ فەڵەستینییەکان هەبووایە زیانی گەورە بەر ئالەتی سەربازی ئیسرائیلی دەکەوت! هۆکارەکانی شکانەکە زۆر بوون، لەئاسمانەوە بۆردمان زۆر بوو، لەدەریاوە بۆردمان دژوار بوو، لە دەشتەکانیش سوپاکە دەهاتو بەئاسانی پێشڕەوی دەکرد، لەگەڵ ئەوانەشدا سەرکردایەتییە پیرەکە بێدەسەڵات بوو، خیوەتگەکان ببوونە چڵپاوو یەک پارچە قوڕو لیتە، بۆیەش ئیسرائیلییەکان کردبوویانە گۆڕەپانی فۆتبۆل بۆ یارییەکانی سوپاکەی خۆیان، سوپاکەیان بەئاسانی گەیشتە ناو بەیروتی پایتەختیش، بەڵام بەرگریو بەرەنگاری لەناو خیوەتگەکان هەر مابوو، شەڕەکە لەوێ بەردەوام بوو، سەربازە ئیسرائیلییەکان شاهیدی ئەوەیان داوە، منیش شاهیدی ئەوە بووم، منیش وەک خێزانەکەم، وەک شاری سەیدا داگیرکراین، ئێمە سێ چوار رۆژ لەسەر دەریاماینەوە.

کە سـوپای ئیسـرائیلی پێشـڕەویی کـردو لوبنـانی داگیرکـرد مـن پەرۆشــی ئەوە بــووم لەنــزیکەوە بەرگــریو بەرهەڵســتی دانیشــتوانە فەڵەســتینییەکانی خیوەتگەکــانی نــاو لوبنــان ببیــنم، چــوومە نــاو خیوەتگەکان لەگەڵ خۆمدا کوڕەکەشم برد، ئەو لەودەمانە تەمەنی پازدە ساڵان بوو، کە چووینە ناو خیـوەتگەی عەیـن ئەلحلـوە رۆژ بـوو، چەنـدین تەرمی کوژراومان بینی لەناو شەقامەکاندا مابوونەوە، دەبـابە سـوتاوەکانی ئیسـرائیلییەکانیش لەوێ بـوون، کە لەدەروازەکەدا بـوون، هێشـتا دەبـابە شـکاوەکانیان رانەکێشـابووە شـوێنی تـر، لەشـێوەو چـۆنیەتی شـەڕەکانم پرسی، وتم کێ بوون بەرگرییان دەکرد، جەنگاوەرەکان سەر بەکـام لایەن بـوون، شـەڕەکان چـۆن بەڕێـوە دەچـوون، لەئەنجامـدا بـۆم روون بـۆوە کە شــەڕەکان تەنهــا ٤٠ تــا ٥٠ گەنــج کردبوویــان، هێــزەکەی ئیســرائیل خیوەتگەکەیان سوتاندبوو، ژنو منداڵەکان هێشتا لەناو ژێـر زەمینەکانـدا بــوون، ئــاگری ســوپاکە دەگەیشــتە هەمــوو گۆشــەو خــاڵێکی دووری خیوەتگەکە، دیارە لەشاری سەیداش بەرگریو بەرەی شـەڕ هەبـووە لەوێ ژنو منــداڵیش ببــوونە قوربــانی، گەنجەکــان شــەڕیان کردبــوو، بڕیــارو بەڵێنیــان دابــوو تــا شــەهید نەکــرێن تەسـلیم نەبـن، قبووڵیــان نەبـوو دەستبەرداری چەکەکانیان بـن، بـۆیەش بەرۆژ ئیسـرائیلییەکان کەسـیان لەو جەنگـاوەرانە نەگرتبـوو، شـەوانەش تەقەو بەرگـری هەبـوو، دەسـت بەئـارپیچی بۆیـان دەردەچـوون. مـن خـۆم شـاهیدی رۆژانەو شـەڕەکەی ئەو بەرەیە بووم، دیارە کە لەبەرەکانی تری وەك (سوور)و (برجی بـاکوور)و ... لە(رەشــیدیە)یش بەرگــریو وەســتان بەڕووی داگیرکــردن هەبــووە. خەڵکەکە رژابوونە شەقامەکانو لەخودا دەپاڕانەوەو جنێویان بەحکومەتە

عەرەبییەکـــان دەدا، نـــاوی ســـەرکردەکانیان بەناشـــیرینی دەهێنـــا، لەواقیعەکە زۆر نیگەرانو ترساو بوون، باشیان دەزانـی تەنها خـودا لەگەڵ ئەواندایە، ئەوان کەسیان لەپشتدا نییە، لەو کارەساتەدا تەنهان. خەڵـکە رەشـــورووتەکەی خـــوارووی لوبنـــان بەبـــێ ئەوەی کەسو لایەنێـــك سەرکردایەتییان بکات خۆیان دەستیان دابووە چەكو بەرگرییان دەکـرد، هەزارەکـــان لەنـــاو ســـەنگەردا بـــووون، ئەوان کە دەکـــوژران لەگەڵ بەڵێنەکانیانــدا بەوەفـابوون، زۆریـش برسـی بـوون، لەکـاتی شـەڕەکاندا خانوویان بەسەردا خاپوور دەکرا، من وا دەزانـم دەزگاکـانی راگەیانـدن زۆر کەمتەرخەمن لەناوهێنانی بەرگری لوبنـانی، بزاڤـی نیشـتیمانی لوبنـانی رۆڵیـان کـاریگەربوو، بەرگرییـان کردبـوو، بەڵام بەداخەوە کەس ئامـاژەی بەو لایەنە نەدەدا، باس لەرۆحی بەرگری نەدەکرا.

رۆڵی ژنان

لەخیـوەتگەی عەیـن ئەلحلـوەدا خەڵـکەکە بەژنو منداڵەکانیشـەوە پەرتەوازەی ناو باخچەکان بوون، ئیسرائیل گەنجەکانیشی کۆ دەکـردەوە، منیش چەند جارێك تەنها مامەوە، پاشان زۆربەی گەنجەکانیان لەچەند شوێنێکدا زیندانی کرد. لێرەوە رۆڵی ژنان بەرجەستەو دیار دەبێت، هـیچ هونەرمەنــدێك ناتوانێــت وردو راســت رەوشــەکە وەك خــۆی لەخــوارووی لوبنان بەرجەستە بکات، ئەوەیـان کـارێکی ئاسـان نەبـوو، ژنەکـان لەگەڵ تەرمەکـان لەنـاو شـەقامەکان تەنهـا مـابوونەوە، ژنەکـان کەوتنەخـۆ بـۆ

کۆکردنەوەی شتەکانو چاککردنەوەی دارمانەکان، بەردیان کەڵەکە کردو دارەڕێیان کردەوە، منداڵەکان لەو دەشتەو لەبەر تیشکی خۆرەکەش چاوەڕوان بوون، ئەوانیش وەك مێروولەکاریان دەکرد، ئیسرائیلییەکان هەتا حکومەتی لوبنانیش لەگەڵ ئەودا بوون ئەو خیوەتگایانە تەخت بکرێت، چونکە ئەوان وایاندەزانی هەموو چالاکییەکان لەناو ئەو خیوەتگایانەوە سەر هەڵدەدات، ئەوێندەرێ سەرچاوەی بزاڤی شۆڕشەکەیە.

لەبەرئەوەی پیاوەکان یان رایانکردبوو یان گیرابوون، بۆیە هەموو کەلاوەکانی ئەو خیوەتگەیە بەژنو منداڵەکان چاکرایەوە. من لەوێ هەستم دەکرد کە سەربازە ئیسرائیلییەکان چەند لەو منداڵانە دەترسن، منداڵی تەمەن دەساڵەو یازدە ساڵە، ئەوانە توانای هەڵگرتنی چەکی قورسیشیان هەبوو، دەیانتوانی ئارپێچی بتەقێنەوە، مەسەلەکە وا ئاڵۆزو زەحمەت نەبوو، دەبابەکانیان لێوە دیاربووو چەکیشیان پێ بوو، بۆیەش سوپاکە بەشەو نەدەچوونە ناو خیوەتگاکە، تەنها بۆیان هەبوو بەرۆژ بچنە ناو خیوەتگاکە.

لەودەمانە هاوڕێیەکانم وایاندەزانی منیش کوژراوم، من دەنگم نەمابوو تا رۆژێکیان هاوڕێیەکم دۆزیەوەو تابلۆییەکانم بەو برادەرە بۆیان رەوانکرد، هاوڕێیەکانم لەرۆژنامەی ئەلسەفیر بەو تابلۆیانە زانیان کە من لەژیاندا ماوم. بەردەوام بیرم لەوە دەکردەوە من ئێستا چ بکەم، روو لەکام لا بکەم، تا بڕیارمدا بگەڕێمەوە بەیروت، بچمە بەیروت، کە رۆیشتم هاوسەرەکەمو منداڵەکانم جێهێشتو ماڵئاواییم لەوان کردو رۆیشتم، لەبەر دوو هۆ بۆم نەدەکرا بگەمەوە بەیروت، دیارە لەبەر

ئیسرائیلییەکان نەبوو! من ترسم زۆرتر لەهێزەکانی کەتائیب هەبوو، ئەوان منیان دەناسی، دەیانزانی من فەڵەستینییم، منیان بینیبووایە یەکسەر دەیانکوشتم. بەیانییەکی زوو سواری ئۆتۆمبێلێك بووم، لەناوچەیەکی دار زەیتونندا دابەزیم، لەناوچەی ئەلشوەیفاتەوە بەپێ بەرەو بەیروت بەڕێکەوتم، هەر ئەو رۆژە چاوم بەنووسەری شانۆی سوری (سەعدولا وەنوس) کەوت، ئەو بەرەو دیمەشق دەڕۆیشت، ئەویش وایزانیبوو من کوژراوم، من نەماوم، بەکۆششێکی زۆر گەیشتمەوە ئەلسەفیر.

لەبەیروت چاوم بەهەردوو نووسەری فەڵەستینیی حەنا مقبل‌و رەشارد ئەبو شاوەر کەوت، ئەوان بەیەکەوە گۆڤاری (ئەلمعرەکە) یان دەردەکرد، لەو رۆژەوە من تابلۆم بۆ ئەوان‌و بۆ ئەلسەفیریش دەکرد، من بیرم لەوە دەکردەوە لەو دەمانە چ بکەم، چۆن بەرووی ئەو بۆردومانە بوەستین، ئێمە چ بکەین، لەو ئاگربارانە چ بکەین، کە لەهەر چوار لاوە ئاگر دەباری، لەئاسمانەوە ئاگر بوو لەسەر زەمینیش ئۆتۆمبێلەکان مینرێژکراو بوون، بۆیەش فەڵەستینییەکان دەیانووت لێرە مردن بوونی هەیە، هەموو هاولاتییەك بێدەسەلات‌و کەمتەرخەم بوو، بۆیە بەنائومێدییەوە مردنیان دەخوازی‌و بەگەرمییەوە پێشوازییان لە مەرگ دەکرد. ئەزموونە تایبەتییەکەم نوێ بوو، ئێمە کارمان دەکرد بە وشەو بەنووسین ورەی خەڵکەکە بەرز بکەینەوە، مانشێتەکانمان‌و وێنەکان هەموویان بۆ جەماوەرەکەمان بوو، رۆژەکان سەخت‌و دژوار بوو، گوللە تۆپەکان لەناو کونەکانی خۆشاردنەوەش دەگەیشتنە مندالان، مانەوەمان بەرێکەوت بوو، مردنمان نزیکتر بوو لەژیان‌و ماندا، بواری خەم‌و

پرســەگرتنو بیرکــردنەوەش نەبــوو، پــاش نەمــانی بەرگــرییەکەو تەسـلیمبوونی چەکـدارەکانو بینینــی کوشـتاری ئۆردوگاکـانی (سـەبرا)و (شاتیلا) من زۆر گریام، من ئەو دەمانە لەخەماندا نەگریام، من دەگریام تا بزانن منیش هاوڵاتییەکی فەڵەستینیم، من بۆ شـەهیدەکان دەگریـام، بۆ رەوشەکە دەگریام، هەستم بەوەحشیەت دەکرد. هاوڕێیەکـانم ڕۆیشـتن کەسم لەگەڵدا نەما، مـن تەنهـا مـامەوەو مـاڵەکەم چـۆڵ بـوو، پێشـتر کە لەشەقامەکاندا تێکۆشەرێکی میسرییم دەبینی، یەکێکی لوبنـانی لەنـاو جەرگەی شـــاردا ڕووبەڕووم دەبـــۆوە، فەڵەســـتینییەكو عێـــراقییەکم بەیەکەوە دەبینــی، بەوانە مــن هەســتم بەدڵۆڤــانیو گەرمــی دەکــرد، ئەگەرچی هێزەکانی بەرگریش لە بەیروت دەرچـوون مـن هێشـتا هەسـتم دەکـرد ئەو شـارە ڕێزێکـی تـایبەتی گەورەی لەناخمـدا هەیە. لەو ڕەوشــە نوێیەدا هەستم دەکرد هیچم لەباردا نەماوە، چیتـر نـاتوانم گوزارشـت لە هیچ بـکەم، بـڕوا نـاکەم هـیچ شـاعیرێك هەبێـت لەودەمـانە بکارێـت ئەو ساتانەی بەیـروت بەرجەسـتە بکـات، کەس بـۆی نەبـوو وێنەکـان بکـات، تابلۆکان ڕەنگین بکات. ڕۆژی ڕۆیشتنی فیـدایییەکان کارەسـات بـوو، بینـیم خەڵکەکە گوڵبارانیان دەکردن، بینیم خەڵکەکە بۆ بەرێکردنیان ڕێزیـان بەستابوو، نەمدەتوانی ئەودەمانە ببیـنم، بـۆم نەکـرا بـۆ خوداحافیزیـان بێمە دەرەوە، کە کەشتییەکە هاوڕێیەکانمی بارکردو ڕۆیشت، کارەسـاتێکی گەورەبــوو، لەوێ وێــنەی فیــدایییەکم کــرد لە کەشــتییەکە دادەبەزێــتو بەمەلە دەگەڕێتەوە ناو بەیروتو دەڵێت، بەیروت غەریبیت دەکەم.

❁ ❁ ❁

نــاجی ئەلعەلــی لەســەر گێــڕانەوەی بیرەوەرییەکانییــدا بەردەوام دەبێتو دەڵێت:

کە گەڕامەوە هەســتم دەکــرد وا خەریــکە لەنــاو خیــوەتگەی عەیــن ئەلحلــوەدا چــالاکیی سیاســی ســەرهەڵدەداتەوە، قەومیــیە ســوورییەکان کەوتبوونە بزاڤی سیاسییەوە، هەستم کرد زۆربەی گەنجەکان کاریگەری بزاڤــی قەومیــیە عەرەبیەکانیــان پێــوەیە، بەڵام خەڵــکەکە کــاریگەری ناســرییەتیان پێــوە دیــاربوو، هەمــوولایەك هیوایــان بەوە هەبــوو رۆڵــی ســەرکردایەتی جەمــال عەبدولناســر زینــدوو ببێــتەوە. مــن لەســاڵی ١٩٥٩ دەمویست بچمە نــاو بزاڤــی قەومیــیە عەرەبیەکــان، بەڵام مــنو ئەوانــیش هەستمان دەکرد کە من بۆ کارو چالاکی حزبایەتی دەست نادەم، لەماوەی یەك ساڵدا چوار جار لەبەر ئیلتــزام نەکــردنم بەدیسپلینەکانی حــزبەوە دوور دەخـــــرامەوە. لەو رۆژانە کتێبەکـــــانی نەتەوەیــــــی (ســـــاتیع ئەلحوســەری)یم دەخوێنــدەوە، گەنجەکــانی نــاو بــزاڤەکە ئەوەیــان فێرکردبــووم، دیــارە گۆڤــاری (ئەلحوریە)یشــم دەخوێنــدەوە کە مانگــانە دەردەچــوو. هێشــتا هــیچ بەرهەمــی غەســان کەنەفــانیم نەدەخوێنــدەوە. جارێکیــان ئەو لەکــۆڕێکی خیوەتگەکەمــان قســەی کــرد، لەوێ قســەکانی کــاری تێکــردم، هەســتم کــرد ئەو بەراســتی بــاس لەژانو کارەســاتەکانی خەڵکو رۆژگارەکە دەکات، دیارە لەخەمە نیشتیمانییەکانمان نزیــك بــوو، بــۆیەش لەو رۆژەوە دەســتم کــرد گۆشــە سیاســییەکانی ئەوم لەگۆڤــاری ئەلحوریە دەخوێندەوە. من هەرگیز پەیوەنــدییم بەناوەنــدە رۆشــنبیرییە فەلەستینییەکانەوە نەبوو، تا ساڵێك پــێش داگیرکــردنەکە نەدەچوومە دەزگا کولتوورەکانی رێکخراوی رزگــاریخوازی فەلەســتینی، پــاش مــاوەیەك

بـوومە ئەنـدامی ئەمـانەتی گشـتی یەکێتـی نووسـەرانیش. لەو دوایـانەدا هەسـتم دەکـرد لەرووی کەسـایەتیو تایبەتمەنـدییەکانو ڕۆشـبیرییەکە لەقاڵبی فەڵەستینی دوور دەکەوتمەوەو ئینتیمام بۆ ئەو ڕەوتە لاواز دەبـوو، لەبەرامبەر ئەوەشدا ئاکاری نەتەوەیـیو مرۆڤـایەتیم وەردەگـرت، ئەوەش هەستکردن بوو نەک بڕیاردان.

مـن ئەوەم بەبـێ سـیماو کـاردانەوەیەکی سیاسـی لەلا دروسـت ببـوو، لەودەمانەشدا کەسانی چواردەورەی من بەپێچەوانە دەردەکەوتن کەسێک باسـی لوبنـانییەتی خـۆی دەکـرد، یەکێکیتـر سـیمایە فەڵەسـتینییەکەی دەردەخست، ئەوی تریان بەشانازییەوە دەیووت من سورییم، لەلای ئەوان بۆچـوونی هەرێمـایەتی دەردەکەوت، منـیش دژایەتـی ئەو پەرتبـوونەم دەکرد، من دژایەتی ئەوانەم دەکرد، چونکە من وامدەزانی بوارێکی زۆرتر هەیە بـۆ هەسـتکردن بەیەکێتـی مەبەسـتو ئارەزووەکـان، ئەوەش هەمووومـان دەگـرێتەوە. لەسـەرەتای هۆشـیاری سیاسـییم بـوو کە لەگەڵ چەند کەسێک بیـرم لەوە دەکـردەوە ڕەنـگە بکرێت نـاوچەی ئەلخەلیـل لەدەستی ئیسرائیلییەکان ڕزگار بکرێت. من ئەو دەمـانەو ئیستاش بـڕوام بەشەڕو بەرەنگاری میللی هەیە، چونکە مـن گەیشـتوومەتە ئەو بـڕوایەی کە کوفرە بـاس لەرژێمەکـانو هەمـوو دەزگـا سـەربازییەکانو سیاسـییەکانو ئیـدارییەکانو هەتـا کولتوورییەکانیشـیان بکرێـت، یـان بڕوایـان پـێ بکرێت، چونکە ئەوان جێگای متمانە نین.

چ ڕوو دەدات ئەگەر مـن خـۆم لەبیـربچێتەوەو کـاس بـم، یـان ئەگەر کـۆمەڵگەی خۆشـگوزەرانیو نسـکۆکانو ڕاونانەکـان منـی گـرتەوە...؟ دیـارە ئەگەر منیش ئەوە بکەمو بگۆڕێم ئەوەم پێ ناکرێت، بـۆم نـاچێتە سـەر،

چونکە کوڕەکە (حەنزەلە_ گوژاڵك) لەهەموو تابلۆکانمدا بوونیـان هەیە، ئەو بەردەوام چـاودێریم دەکـات مـن ترسـی زۆرم لەو کەسـایەتییە هەیە، ئەو هێمـایەو ئەو بـونەوەرە گچـکە ئامـادەیە بەبـێ ئەوەی ئـاوڕێکیش بداتەوەو ئامادەیەو زۆریـش بـوویتە جێگـای سـەرنج‌و نیگـا، هەمـوولایەکی سەرقاڵکردووە، لەبەر ئەو گـوژاڵکەیە کە وێنەکـانم نافرۆشـرێن، ئەویـش لەناو تابلۆکانمدا جێگیر بـووەو نـاڕوات. ئەوان‌و زۆریـش کۆششـیان کـرد مـن بکەنە نیگارکێشی هۆزەکان، عەشـیرەتەکان دەسـتەمۆ بـکەن، مـن لەدژی رژێمێك لەلایەن ئەوانی تـرەوە بەکـاربهێنن، بەڵام مـن چـۆن بتـوانم ئەوە بکەم ئەگەر گوژاڵکەکە بەردەوام بەدوامەوەیە، ئەو چاودێریم دەکات، من لەبەر ئەو هیچم پێ ناکرێت.

نیگارکێشی بۆ من بوویتە پیشەو کارو هەڵوێستێکی پیرۆز، ئەگەرچی مـن مـاوەیەکی زۆرە کـاری نیگارکێشـی دەکەم، بەڵام تـا ئیمـڕۆش زۆر لەبەرهەمەکـانم رازی نـیم، دەسـەڵاتم بەسـەر زمـانەکەی نەشـکاوەو بێدەسـەڵاتم، چـونکە ئەرکەکەم قورسـە، مـن تەنهـا بەو تابلۆیـانەو بەو هونەرییە کە دەکارم هاوسەنگی خۆم راگـرم، ئەوەیـان بـوویتە پرسـەکەم، بـوویتە ژانێـك لەنـاو هەناومـدا، هەنـدێ جـار مـن لەبەر خـۆمەوە دەڵـێم رەنگە من کە وێنە کاریکاتێرەکان دەکەم بەختیار بم، چونکە بەوەیە من هەناسـە دەدەم، مـن بەوەیە کە دەژیـم، خەڵکێکـی زۆریـش لەخەفەتـا گیانیـان دەردەچێـت‌و دەمـرن، خەمـی سـەر دڵیـان گەورەیەو نـاڕەوێتەوەو رۆژانە هەناسە سوارن، من دەزانـم هونەرەکەم دڵم دەداتەوەو سەرەخۆشیم پێ دەڵێتەوە. من وا دەزانـم کاریکاتێر زمانی لێدوان‌و تێگەیشـتنە لەنێـوان خەڵـکەکەدا، زمـانی تەبشـیرو روونـاککردنەوەیەو رەخـنە دەگرێـت،

هونەرەكەم بۆ گاڵتەو بەزمكردن نییە. من خۆم بەجۆرێك لە نەشتەرگەر دەزانم، ئەوە رەشبینیو ژانو خەمەكانی ناو وێنەكانمن كە حاڵەتێكی پاكو هاوبەشە لە نێوان منو هاوڵاتیاندا، بەتایبەتی ئەوانەی ئەو رەوشە عەرەبییە نالەبارە بێزارو شەرمەزارییان دەكات.

❂ ❂ ❂

تا ئەو كۆمەڵگا خۆشگوزارییە كارم تێ نەكات لەكوێت كەسایەتی گوژاڵكم دۆزیەوە، ویستم وێنەكانم هیچ پەلارو توانجی لەگەڵدا نەبێت. مەبەستیش پەیداكردنی نیشانەو هێمایەك بوو بۆ گرێدانی پەیوەندی پتەو لەنێوان منو خوێنەرەكانم، زۆرجار بیرم لەوە كردۆتەوە وردە سەرەنجەكان بنووسمەوە، بارانە حیكاتەكان بڵێمەوە، بانگەوازێك... مانیفێستێك بنووسم... من دەمویست بۆ خەڵكەكە بانگێك بدەم، دەبوایە بەروونیو بەئاشكرا پەیامەكەم رابگەیەنم، وامدەزانی ئەوەم بەتابلۆكانم پێ دەكرێت، بەڵام نازیش لەسەر خوێنەرەكانم نەكەم، خۆم بەگەورە نەبینیم، دیارە رەمزەكانیشم بەكارهێناوە، من مەبەستم بوو پەیامەكەم بۆ هەژارەكان بێت كە لەخانەی یەكەمی ریزبەندییەكەی منن دڵسۆزانە بگەیەنم. هونەرمەندانی میسر (سەلاح چاهین)و (رەجائی)و (بەهجەت عوسمان) جێگەی سەرەنجی من بوون، ئەوانە ئەودەمانە كەسانی پێشەنگ بوون، بەتایبەتی ئەوانەی لەقوتابخانەی گۆڤاری (روزال یوسف) بوون، هەروەها ئاگاشم لەهونەرمەدانی لوبنانیش هەبوو لەوانە (بەیار سادق)و (نیازی جەلول)و (مەلحەم عیماد)و (جان

مەشعەلانی)، بەڵام ئەوانە هیچ کامیان کاریگەرییان لەسەر من نەبوو، ئەگەرچی من هەستم دەکرد بەشێوەیەکی ناراستەوخۆ کاریگەرییان لەسەر من دانابوو، لەسەرەتاوە وامزانی کە من لەچاو ئەوان حاڵەتێکی جیاوازم، من شێوازی تایبەتی خۆم هەیە، ئەو ڕێبازەی کە لەپەیامەکەمدا دیارە، بەوەیان ڕووبەڕووی خوێنەرەکانم دەبمەوە، دیارە ئەوەش نیشانەی سەرکەوتنە، یان بەوەش سەرکەوتم کە کارەکانم عەفەوییەنو لەخۆڕا دەردەچن، ئەوەش لە هێماو مەبەستەکانمدا دیارن، لەگەڵ ئەوانەش بەسادەییو هەڕەمەکی دەردەکەون.

شەڕەکە بەردەوامەو منیش هیوام بەرزە، هەست دەکەم بەهەر شێوەیەك بێت ئێمە دەگەینە مافەکانمان، خۆم لەڕووی خەڵکە سادەکانمان بەلاواز دەبینم، من کە کەسی ناو ئەستێرەکانو پایەدار نیم، وادەزانم دەبێ خەڵکەکە شۆڕشگێر بێت، بەڕێز بن، دیارە مەعقولیش نییە بوار بدەینو خۆمان نەوی بکەین تا خەڵك سواری پشتمان بێتو لەسەر شانمان سەرکەون. من دەزانم لەو کاروانەدا دەمێنمەوەو بەردەوام دەبم، من ژووانم لەرەهەندێکی ترەوە هەیە، ئەگەرچی شوێنەکەش دوورە، بەڵام من پاش ناکەوم، ڕۆژێك دێ دەگەمە ئەوێندەرێ، ئاوارەکانی تاراوگەکان وێنەی وڵاتیان لەناو چاویاندا هەڵگرتووە، (فاتیمە)ی فەڵەستینی هەموو خەمەکانی خیوەتگاکانی پێیەو بەو بارەوە دەناڵێنێت، ڕۆژێك دێ ئاڵای فەڵەستین لەوڵاتدا دەشەکێتەوەو دەگەینەوە ناو خاکی خۆمانو بەردەوام دەبین.

سەربردەی گوژاڵکەکە

کوڕە گوژاڵکەکەی خێوەتگەی عەین ئەلحلوە بۆ ماوەی بیست ساڵ تابلۆ هونەرییە کاریکاتێرەکانی ناجی ئەلعەلی نەخشاند بوو، کوڕەکە بەمەراقەوە دەیڕوانیە رووداوەکان، سەرسامو بەناڕەزاییەوە دەیڕوانیە تابلۆیەکان. کەسایەتییەکە بێدەنگی نەرێنیو شاهێدی ناڕەزاییەکان بوو، بەڵام کەسایەتییەکە دەگۆڕا بۆ کەسایەتییەکی دەگمەنو چالاک، ئەو بەردەوام قسەی هەبوو، بەردی هەڵدەگرتەوەو دەیهاویشت، لەبەرئەوەی ناجی سووربووە لەسەر بەکارهێنانی ئەو کوڕەو بۆیەش رەنگە لەلای ئەو مانایەکی هەبووبێت، کوڕەکە رەمزێکو سونبلێک بووە لەهزرو هونەرەکەی ئەو، رەنگە هێمای منداڵی خۆی بێت کە لەوڵات دەرکراوەو دەرپەڕیوە، ساتی راکردنو دەربازبوونی خۆیەتی، کوڕی یەکەمی ناجی ئەلعەلی ناوی (حەنزەلە) بوو. تا باشتر کەسایەتی (حەنزەلە) بناسیین، هێماکانی بدۆزینەوە، عەلی لەسەر زاری ئەو وتوویەتی، بەو جۆرەش پێناسەی خۆی کردووە:

- ❖ ناو: (حەنزەلە)، ناوی باوکم گرینگ نییە، دایکم... نسکۆیەو خوشکە گچکەشم ناوی فاتیمەیە.
- ❖ ژمارەی پێڵاو: ژمارەی نییە، چونکە من بەردەوام پێخاوسم.
- ❖ مێژووی لەدایکبوون: من لەرۆژی ٥ ی یونیۆی ساڵی ١٩٦٧ لەدایکبووم.

❖ رەگەزنامە: من فەڵەستینی نیم، ئوردنیش نیم، کوێتیش نیم، میسریش نیم،... بەکورتی ناسنامەم نییەو، بەتەماش نیم رەگەزنامە وەرگرم، ئەوەندەم بەسە کە من عەرەبم.

ناجی ئەلعەلی دەڵێ:

(حەنزەلە) لەتەمەنی دەساڵییدا لەدایکبووە، تەمەنیشی هەر بەدە ساڵی دەمێنێتەوە، لەو تەمەنەش بووە کە وڵاتی جێهێشتووە، کە دەگەڕێتەوە تەمەنی دەگاتە سەرووی دە ساڵی، لەودەمانەوە گەورە دەبێتو تەمەندار دەبێت، یاسا سروشتیە باوەکانی کۆمەڵی لەسەر ناچەسپێت، ئەو کەسێکی ریزپەڕە چونکە گومبوونی وڵات ڕێزپەڕییەکەیە. کە دەگەڕێتەوە وڵات مەسەلەکان ئاسایی دەبێتەوە، منداڵ هەڵویستێکی نموونەییە، نەك تەنها بۆ منو بەس، بەڵکو بۆ ئەو حاڵەتەی کە منو ئەو کۆمەڵەی منی تێدا دەژیت، من ئەوەم بەخوێنەرەکانم ناساندووە وەك رەمزی تاڵیو نەهامەتییەکان، سەرەتا وەك منداڵێکی فەڵەستینی پێناسەم کردبوو، ئەو باش گەشەی کردووەو بوویتە نمایندەی هۆشیاریی بۆ ئاسۆیەکی نەتەوەیی، پاشان بووە بەرەمزێکی مرۆیی. سەرەتا کە وێنەم دەکێشا ئەو رووی لەخەڵکەکە بوو، کلاشینکۆفی پێبوو، بەردەوام دەجوڵایەوەو رۆڵێکی راستەقینەی هەبوو، بەهەردوو زمانی ئینگلیزیو عەرەبی دەمەتەقێی دەکرد، تا وای لێهات کاراتیەی دەکرد، گۆرانی دەچری، هاواری دەکردو بانگی دەداو موژدەی شۆڕشی دەگەیاند. لە چەندین حاڵەتی دەگمەنو لەکاتی راپەڕینەکەی کەناری خۆرئاوا بەردی هەڵدەگرتەوەو لەدوژمنەکانی دەدا، کە هێزی بەرگریی فەڵەستینیەکان لەناو شاری بەیروت دەرچوون دەستی ئەو شارە

برینداره‌ی ماچ ده‌کردو گوڵی پێشکه‌ش ده‌کرد. منداڵه‌که ده‌سته‌کانی له پشتی خۆی گرتبوو، من به‌وه‌یان خه‌ڵکه‌کەم هار ده‌کرد، پاش شه‌ڕه‌که‌ی ئۆکتۆبه‌ری ساڵی ١٩٧٣ کوڕه‌که‌م قۆڵبه‌ستکرد، له‌وده‌مانه ناوچه‌که له‌پێش رووداوێکی نوێ بوون، بیریش له‌پرۆسه‌یه‌کی ئارامکردنه‌وه‌و ساردبوونه‌وه ده‌کرا، هێشتا سه‌رۆکی میسری ئه‌لسادات سه‌فه‌ره‌که‌ی نه‌کردبوو، قۆڵبه‌ستنی ئه‌و منداڵه‌ش له‌لای من گوزارشتی له نارەزایی‌و نه‌ویستنی ئاساییکردنه‌وه بوو، دژی چاره‌سه‌رو دانوستانه‌کان بوو.

(حه‌نزه‌له) شاهیدی سه‌رده‌مه‌و نامرێت، ئه‌و شاهیده‌یه که به‌ناخۆشییه‌وه ده‌چێته ناو ژیان‌و دوورناکه‌وێته‌وه، ئه‌و شاهێدێکی ئه‌فسوناوییه، که‌سێکی نه‌مره‌و مردن ناناسێت، بۆ ژیان له‌دایکبووه، به‌رگریش بۆ مان‌و به‌رده‌وامی ده‌کات، دیاره ئه‌و بوونه‌وه‌ره پاش منیش ده‌ژیت، نامرێت به‌رده‌وام ده‌بێت.

بکوژه‌که

هه‌ندێك که‌س ده‌ڵێن ئیسرائیل ده‌ستی هه‌بووه له تیرۆرکردنی ناجی ئه‌لعه‌لی، به‌ڵام هه‌ندێکیش ده‌ڵێن رێکخراوی رزگاریخوازی فه‌له‌ستین ده‌ستی له‌و تیرۆره‌دا هه‌بووه‌و ئه‌وان ناجییان تیرۆرکردووه. به‌پێی قسه‌ی ژماره‌یه‌ك له هاوڕێیه‌کانی ناجی که بۆ (بی بی سی) قسه‌یان کردبوو، ئه‌ویش له‌راپۆرتێکی تایبه‌تییدا بڵاویکرده‌وه که ئه‌وان وتوویانه، چه‌ند هه‌فته‌یه‌ك پێش تیرۆرکردنه‌که ناجی له‌لای ئه‌وان

وتوویەتی بەرپرسێکی ڕێکخراوەکە داوای لەو کردووە ڕێبازە سیاسییەکەی بگۆڕێت، بەڵام ئەلعەلی کوڕی خیوەتگە فەڵەستینییەکان، ئەوەی ژانی دیوەو کۆچی پێکراوەو ڕازی نەبووە تەسلیمی ئەوان ببێت، لە داهێنانەکانی نەکەوتووەو پاشگەز نەبووە، بەو مەرجەی ئەوان ڕازی نەبووەو، بەردەوام وێنەی کاریکاتێری بەرووی سەرۆکی ڕێکخراوەکە یاسر عەرەفاتو دەستەکەی کردووەو سووریش بووە لەسەر ئەو ڕێبازە.

گۆڤاری ئەلئەزمنەی عەرەبییە کە لەقوبرس دەردەچوو، لەژمارە ١٧٠ی، کە لەمانگی ئۆگستی ساڵی ١٩٨٧ دەرچووە، دیمانەیەکی لەگەڵ ناجی ئەلعەلی بەئامادەبوونی ئوم خالیدی هاوسەریو، لەماڵەکەی خۆییدا لە لەندەن سازدابوو، دوو ڕۆژیش پێش تیرۆرکردنەکەی بڵاوکراوەتەوە، لەوێیدا ئەو وتوویەتی:

لەساڵی ١٩٧٥ عەرەفات لەپێش قوتابخانەی عەبدوڵڵا ئەلسالم لە کوێت قسەی بۆ خوێندکارەکان کردووەو وتوویەتی:

ئەو ناجی ئەلعەلی کێیە...؟ ئاگاداری بکەنەوە کە چیتر ئەو جۆرە وێنانە دروست نەکات، ئەگەر لەو وێنەکردنە بەردەوام بێت پەنجەی لەناو ترشی ئەسید دەنێم.

لەهەمان دیمانەدا ئەلعەلی وتوویەتی:

ئایا دەزانن ڕەشیدە مەهران کێیە...؟ وا مەزانن ئەوە کیژە فیدائییەکەیە. ڕەشیدە مەهران ئەو ژنەیە بۆی هەیە سواری فڕۆکە تایبەتییەکەی سەرۆکی ڕێکخراوی ڕزگاریخوازی فەڵەستین ببێت، ئەو لەتونس لەناو کۆشکێکی تایبەتییدا دەژیت، ئەو دەسەڵاتی نزیکبوونەوەو دوورخستنەوەی لەناو ڕێکخراوەکەو هەموو دەزگاکانیدا هەیە، دەستی

بــاش دەڕوات... مــن وێــنەم لەســەر ئەو ژنە کــردووە، پــاش ئەو وێــنەیە چەندین هەڕەشەم پێ گەیشتووە، چەنـدین کەسیش دەستخۆشیان لـێم کردووەو پیرۆزباییان بۆم ناردووە. بڕوا بـکەن یەکێـك لەلایەن کەسایەتی (ئەبو ئەیـاد)ەوە خۆشـحاڵی پێڕاگەیانـدم، ئەو وتبـووی ئـێمەی گەورەکـان لەنـاو ڕێکخراوەکەمـان بۆمـان ناکرێـتو حەزمـان لێـیەو دەسـەڵاتمان نـیـیە بـیکەین، ئەو بەوێنەکـانی خـۆی دەیکـات، بەڵام وادەزانـم ئەمجـارەو بەو وێــنەیە هێڵــی ســووری بەزانــدووە، بــۆیەش ترســم لەو هەیە، بــا ئاگــای لەخۆی بێت. منیش وەڵامی ڕاسپاردەکەم دایەوەو وتم:

برایەکەم ئەگەر ئاگام لەحاڵی خۆم بێت، کاتی ئەوەم نامینێت ئاگام لەئێوە بێت.

مەحمود دەرویش

پــاش ئەوەی ئەو وێــنەی کاریکــاتێری ژنە دۆســتەکەی عەرەفــاتی کردبوو، ئەو ژنەی بەوە دەناسراو ئەو قسەیەی لەسەر بووە، هونەرمەندی شەهید نـاجی ئەلعەلی تابلۆیەکی تری لەسـەر مەحمـود دەروێـش بەنـاوی (دەروێــش دوا بــێ ئومێــدییەکانمە) کردبــوو، لەو ڕۆژەش نــاکۆکی تەواوی ڕاســتەقینە دەکەوێــتە نێــوان هــاوڕێی هەژارانو شــاعیرەکە بە کەســێکی پەراوێزخــوازو پارێزگــار لە هەڵوێســتە نیشــتیمانییەکان دەناســرا پەیــدا دەبێــت. دەروێــش پەیوەنــدی بەنــاجی دەکــاتو هەڕەشــەی لــێ دەکــات، ئەویــش دەقــی قســەکانی ئەو لەگۆڤــاری ئەلئەزمــنەی ئەلعەرەبــیە بڵاودەکــاتەوەو ئــابڕووی دەبــات، قســەکەش ئەوە بــووە کە دەروێــش

هەڕەشەی لێ کردبووو وتبووی:

بەڵام ناجی تۆ بەقەد من نیت، دەرەقەتی من نایەیت.!

ناجیش وەڵامی داوەتەوەو وتوویەتی:

دەروێش مەبەستت چییە...؟ من لەو بابەتە تێناگەم، مەسەلەکە بە قەد تۆو خەڵکی تری لێهاتو.. ، بەو خودایە کە من وێنە دەکەم حیساب بۆ قەدی کەس ناکەم، تۆش ئەی مەحمود ئەوە باش دەزانیت.

دەروێش بەتووڕەیی وەڵامی دەداتەوەو وتوویەتی:

من پێت دەڵێم ناجی تۆ بەقەد من نیت، تێبگە.!

ناجی: بەو خودایە من هیچم نەدەزانی وا لەو ڕۆژانە لەشتەکان حاڵی دەبمو زۆر شت فێر دەبم، وایەرەکانم بەیەک کەوتوونو شۆرت دەکەن، بۆم روون بکەرەوە دەی بابزانم مەبەستت چییە...؟

مەحمود دەروێش (بەتەحەداوە): تۆ دەزانی من کێم...؟

ئەلعەلی: مەحمود دەروێش شاعیری تیرو ددان.

دەروێش (بەتووڕەییەوە): لەوەش زۆرتر...؟

ناجی ئەلعەلی (بەفیزو بەلەخۆباییەوە): من نازانم، چ رووی داوە لەو ڕۆژانە چ بووە، دیارە مەحمود بوویتە سەرلەشکرو ئێمە ئاگامان لەوە نییە، ها مەحمود چی بووە...؟

دەروێش (بەتەحداوە): ئێستا کاتی گاڵتەو فشە نییە، دەمەوێ ناجی ئەوە باش بزانیت من ئەو کەسەم دەتوانم لەو لەندەنە دەرتپەڕێنم، من دەتوانم.!

✵ ✵ ✵

لەو رۆژەی ئەو هونەرمەنــــدە تیرۆرکــــراوە پرســــیارێك ئامــــادەیەو وەڵامەکەی دیار نییە ئایا کێ ناجی ئەلعەلی تیرۆرکرد...؟ دیارە هەموو لایەك ئەوە باش دەزانن کە ئەو لەشەقامێکی لەندەن تیرۆر کرا، لەو کێســـەدا ســـێ کەس ناویـــان هـــاتووە، ئەوەش لەدۆســـییەکانی دەزگـــا ئەمنییەکانی بەریتانییەوە دیارە، لەوانە (بەشارە سمارە)و (ئیسماعیل سەوان)و (عەبدولرەحمان مەستەفا) بوون. یەکەمیان ئاگاداری ئەوە بوو کە کێ تیرۆرکــراوە، پاشــان رادەســتی ئیســرائیل کــرایەوە. دووەمیــان کەسێکی بەکرێگیراوی مۆساد بووەو خزاوەتە ناو هێزی ١٧ی فەڵەستینیو لەسەر ئەوەی چەکی هەبووە ١١ ساڵ حوکم دراوە، بەڵام ئەو بەو تیرۆرەو بەیارمەتیدانی تاوانبار نەکرابوو. کەسی سێیەمیشیان رەنگە ئەو تەقەی لەناجی کرد بێت، ئەویش ئەندامی هێزی ١٧ ی فەڵەستینی بوو، کە پاش رووداوەکە دیار نامینێت، دەڵێن لەبەریتانیا دەرچووەو گەیشتووتەوە ناو رێکخستنەکانی رێکخراوی رزگاریخوازی فەڵەستینیو لەوێشەوە هیچ شوێنەواری نەماوە. ئەوانەی بایەخیان بەو کێسە دەداو خەمی ئەوەیان بوو بزانن کێ بکوژی ناجییە، دەڵێن هەموو لایەنە فەڵەستینییەکانو ئیسرائیلییەکانو بەریتانییەکان بەردێکیان لەسەر ئەو کێسە داناوەو بەیەکجاری دۆزەکەو خوێنەکەی ئەو لەبیرکراوە.

ئەگەر ورد لەتابلۆو مەبەستەکانی ئەو ورد ببیتەوە دەزانیو دیارە کێ ناجی کوشتوەو، کام لایەن دەستیان لەو تیرۆرەدا هەبووە. لەوێنەکانیدا دیارە کە ئەلعەلی چەندین لایەنی دەولیو حزبی پێکاوەو توانجەکانی گەیشتووتە دامەزراوە سیاسییەکانیش، کەسایەتییەکانی گۆڕەپانی

سیاسی، لەبەر رۆشنایی بەرگریی لەکێشەی رەوای میللەتەکەی لەهیچ لایەنو بزاڤو حزبێک نەترساوە، بەردەوام خەونی بەکێشەی میللەتەکەیەوە بینیووە کە لەپاش ساڵی ١٩٤٨ تەشەنەی کردووەو ئەو دەنگی رەوای مافی فەڵەستینی بێ رکابەرایەتی بووە.

بەزاندنی هێڵە سوورەکان

ناجی لەو ساڵانەی دواییداو پاش نسکۆی فەڵەستینییەکانو دەرچوونیان لە بەیروتو رۆیشتنیان بەرەو تونسو رازیبوون بەمەرجە دەولییو تەنازولە بەردەوامەکان بەرووی بڕیارە عەرەبییەکان، ئەو کوڵی دڵی خۆیو تووڕەبوونەکانی بەوێنەکانو بەسەرکردایەتی فەڵەستینی دەرکردووە. ئەو وێنەی سەرکردەکانی ئەو بزاڤەی بەورگی گەورەو بەکەرشەوە دروستکردووە، عەگالەکانی ئەوانی کردبووە کڵاوی ئەمریکیو بەردەوام ملپێچی نازداری لە مل کردوون، لەوێنەکانییدا دیارە کە ئەوانە پاشەڵیان بۆ ئەرز شۆڕبوویتەوەو لە ئەرزا خشاوەو قاچیان کورتە، ژمارەی بڕیارە دەوڵییەکانو دانپێدانانەکانیان بەدوژمنەکانو لەبیرکردنی مافە رەواکانیان لەسەر سینگیان نووسیوە، بڕیارو بۆچوونە سیاسییەکان کەوتوونەتە بەر تیشکی گەورەکەری خامەی ناجی ئەلعەلی کە پێویستی بەهیچ لێدوانو ئاماژەیەک نەبووە.

رێکخراوی رزگاریخوازی فەڵەستینی رەوشی ئاڵۆز دەبێت، بەتایبەتی

كە لە بەیــروت دەردەچــن‌و گەیشــتوونەتە تەرابلــس، تــا شــەڕی نــاو خیوەتگاكان، لەودەمانەی ناكۆكیی‌و ململانێیەكانیـان گەشـەیان كردبـوو، كارتەكــان تــێكەڵ ببــوون، بــۆیەش بڕیــارو ڕێكخســتنەكان‌و گوتارەكــان سـەرلەنوێ دادەڕێـژرانەوەو نـوژەن دەبـوونەوە. دیـارە كە دۆسـییەكە بەو شێوەیە بووە ئیدارەكەش نالەبـارە بـووە، لەنـاوەوەدا گەنـدەڵی‌و لاوازیـیش دیاربوو، بـۆیەش هەمـوولایەك لە وێنەكـانی ئەو نـیگەران‌و تـووڕە دەبـوون. چەنــدین لایەن ئامۆژگــاری ئەویــان دەكــرد، كە لەدەربڕینەكانــدا نەرم بێت، هەڕەشەیان لێ كردووە تا دەستبەرداری ئەو وێنـانە بێـت، بـۆیەش خاوەنی ئەو ڕۆژنامەیەی ئەو لەكوێت كاری تێدا دەكرد ناچاری دەكـات لە كـوێتەوە بچێـتە لەنـدەن، لە وێشـەوە وێنەكـانی تیـژو كـاریگەربوون، ئەو ڕۆژانەو لەهەمـوولایەك هەڕەشــەی تونــدی ئاراســتەكراوە، تــا ئەو ڕۆژەی پووشی سەر پشتی حوشترەكەی دوولەتكردووەو لەڕۆژی ٢٤ ی یونیۆی ساڵی ١٩٨٧ی ڕۆژنــامەی ئەلقەبەســدا وێنەیەكــی كــردووەو نــاوی یەكێكــی لە توێژەرە ژنەكانی هێنـاوەو بەنـاو نـاوی هێنـاوە، ئەوەش كـاریگەری لەسـەر یەكێتــی نووســەران‌و ڕۆژنامەنووســانی فەڵەســتینیش كــردووە، كە ئەو لەیەكێـك لەسـەركردایەتییە دیارەكـانی فەڵەسـتینی زۆر نزیـك بـووە، سـەرەتا داوای لێكـراوە لەڕۆژنــامەكەوە داوای لێبــووردن بكــات، ئەگەرنــا گیانی دەكەوێتە مەترسییەوە، دیـارە داوای لێبـووردن هەرگیـز لەمێشـك‌و خەیـاڵی كەسـێكی وەك نـاجی ئەلعەلیـدا نەبـووە، بـۆیەش بەو ڕێبـازەو لەسـەر ئەو بەرنـامەیەو بەبـێ ئەوەی هـیچ گـوێ بـداتە هـیچ لایەنێـك‌و ترسـی هەبێـت لەسـەر ڕێبـازە ڕەخنەگرییەكانیـدا بەردەوام دەبێـت، تـا بەیانی ڕۆژی ٢٢ ی یولیۆی ساڵی ١٩٨٧ بە فیشـەكێك دەكەوێـتە سـەر ئەرزو

تـــا ٣٨ ڕۆژ دەبـــووریێتەوە، دیـــارە کە ئەو چـــارەگە ســـەدەیەک بەخـــامە نەترســـەکەی بەرگـــری کـــردووە، بەڵام جەســـتەکەی ئەو بەرگـــری ئەو فیشەکانەی نەکردو برینەکەی بەکراوەیی مایەوە.

مارشاڵ رۆمڵ

مارشاڵ رۆمل خۆی دەکوژێت، یان دەکوژرێت...؟

مارشـاڵ ئیـرڤین رۆمـل یەكێـك بـوو لەسـەركردە سـەربازییە ناودارەكـانی سەدەی بیستەم، لە جەنگی دووەمـی جیهانییـدا بەنـاوی (رێـوی بیابـان) نـاوداربوو، ئەو ناوەشـی لەوە وەرگرتـووە كە لە هـونەرە نوێیەكـانی شـەڕی دەبابەكانــدا زۆر لێــزان بــووە، پــلانە ســەربازییەكانی ئەو لەخێرایــیو تیژییدا بـێ وێـنە بـووە، ئەو وەك بروسـكە گەیشتووتە سـەر دوژمنەكـان، لەجەنگەكانی دووەمی جیهاندا لە باكووری ئەفریقیاو ئەلعەلەمێندا نـاوی زۆرتـر دەركردووە.

شێوەی تیرۆركردنی رۆمل زۆر سەیر بـووە، بەڵام نـاوی ئەو لە لیسـتی تیرۆرەكانــدا نیــیە، گـوایە ئەو نەكـوژراوە بەڵكـو خـۆی كوشـتوە، ئەوەش شێواندنی بەشێكی مێژووە، چونكە كۆتاییەكەی ئەو زۆر كارەساتبار بـووەو تراژیدیاكەی ئەو یەكێكە لەنموونە دەگمەنەكانی مێژوو.

رۆمـل لەرۆژی ١٥ ی نـۆڤمبەری سـاڵی ١٨٩١ لەشـاری هایـدنهایم لەنــاو چوار برادا لەدایكبووە، باوكی مامۆستای دواناوەنـدی بـووە، ئەو زوو حەزی لە دروستكردنی پەڕەشووتو ئەنـدازیاری كـردووەو شـەیدای ئەوە بـووە لەو بــوارەدا شــكۆیەك بــۆ خــۆی بنیــات بنێــت، بەڵام دایــكو باوكیــان بەو ئارەزووەی ئەو دڵیان خـۆش نەبـووەو پشـتیوانیان نەكـردووە، بـۆیەش ئەو بوارو كاروانی ژیانی دەگۆڕێـتو لەسـاڵی ١٩١٠ دەچێـتە بـواری سـەربازی، تـا لەسوپای ئیمپراتۆریەتی ئەڵمانیدا لەتەمەنی بیستو پێنج ساڵییدا پـلەی ئەفسەری وەردەگرێتو لەخوارووی ئەڵمانیادا مەشق بەسەربازانی پیادەیی دەكات. رۆمل لەجەنگی یەكەمی جیهانی لەساڵی ١٩١٤ دا بەشـدار دەبێـت، لەسـاڵی ١٩١٥ میـدالیای خـاچی ئاسـنین وەردەگرێـت، شـەڕەكەش پـاش رێكەوتنامەی فرسای كۆتایی پێ دێتو لەئەنجامی شكستەكەیاندا سـوپای

ئەڵمانیا بە ژمارەی تەنها سەد هەزار سەرباز سنووردار دەکەن، ئەو لەو بوارەدا دەمێنێتەوە بەڵام لە بواری وانە وتنەوە لە قوتابخانەی مەشقی پیادەیی تا دەگاتە پلەی وانەبێژ لەزانستەکانی شەڕی تاکتیکی لەقوتابخانەی جەنگییدا.

هیتلەر لە مانگی یەنایەری ساڵی ١٩٣٣ دەگاتە لوتکەی دەسەڵات، ئەو رۆملی وەك کەسێکی دڵسۆز ناس دەکات کەلەساڵی ١٩٣٨ پلەی عەقیدی هەبووەو یەکێك بووە لە دەستەی پاسەوانی تایبەتیدا، کە زۆر بەو ئەفسەرە سەرسام دەبێتو بڕیار دەدات لەساڵی ١٩٣٩ رۆمل بکاتە بەرپرسی سوپایی لە نەمساو چیکۆسلۆفاکیا. لە جەنگی دووەمی جیهانیدا سوپای ئەڵمانیا بەسەرکردایەتی رۆمل لەساڵی ١٩٤٠ بەسەرکەوتوویی فەرەنسا داگیر دەکات، هاوشانی ئەو جەنگە سوپای ئەڵمانیا لە رۆژانەی جەنگی دووەمی جیهانییدا لە هەموو ئەوروپا سەرکەوتنی بێ وێنە تۆمار دەکات.

رۆمل لەئەلعەلەمێندا

هیتلەر ئەوەی لە رۆمل رادەبینی بۆ یارمەتیدانی هاوپەیمانە ئیتاڵیاییەکان لەکۆلۆنێلەکانیان لەلیبیا بەرووی هێرشەکانی بەریتانیا رەوانەی ئەوێندەرێی بکات، لەمانگی فبرایەری ساڵی ١٩٤١ فەرمان دەدات بکرێتە سەرکردەی باڵای سوپای ئەڵمانی لەباکووری ئەفریقیادا، بۆیە ئەو دەچێتە فەرەنساو لەوێ فەرمانەکەی لە بیابانی ئەفریقی وەردەگرێت، دیارە نەبەردییەکەشی بۆ ئەوە بوو لێشاوی هێرشەکەی

بەریتانی لەو ناوچەیەدا رابگرێت.

رۆمـل لە بـاكووری ئەفریقیـا چەنــدین شــەڕی ئازایـانەو لێزانـانەی كردبـوو، لەئەنجامـدا نازنـاوی رێـوی بیابـان وەردەگرێـت، بەوەش تـوانی وڵاتی لیبیا لەناو كەڵبەی بەریتانییەكان دەربهێنێت، لەئەنجامی شـكانی سـوپای بەریتانییەكـان لەتەبـرق ژمـارەیەكی زۆری هێزەكـانی بەریتـانی تەسلیمی سوپاكەی رۆمل دەبن، كە ژمارەیان دەگەیشتە ٣٠ هەزار سـەرباز، رۆمل بەوە نەوەستاوەو لەمیسر بەدوای هێزەكـانی بەریتانیـا دەكەوێت كە بـنكەی سـەرەكیان لەو نـاوچەیەدا بـووە. لەبەر ئازایەتییەكـانی ئەو لەو شـەڕانەدا هیـتلەر پـلەی مارشـاڵی لەرۆژی ٢٢ ی یونیـۆی سـاڵی ١٩٤٢ پـێ دەبەخشـێت، بەوەش ئەو گچكەتـرین ئەفسـەرە لە سـوپای ئەڵمـانی ئەو پـلەیە وەردەگرێـت. رۆمـل بەرەو وڵاتـی میسـر هێرشـەكانی پەرە پێـداوەو زیانی كوشندەی لەلایەنی بەریتانی داوە، تـا سـوپاكەی گەیشـتووتە شـاری مەرسە مەتروح، تەنها ١٥٠ كیلۆمەتری مـابوو بگـاتە شـاری ئەسـكەندریە، دیارە بەوەش زۆری نەمابوو سوپاكەی ئەڵمانیا بەسەرۆكایەتی مارشاڵ رۆمل بگــاتە قــاهیرەی پــایتەختی میســر، بــۆیە لەدەروازەی ئەلعەلەمێنــدا دەوەستێت، لەوێشەوە چاوەڕوانی یارمەتیو زۆرترین چەكو سوپای دەكرد تا بچێتە ناو پایتەختی میسرو لەوێشەوە بگاتە كەنـاڵی ئەلسوێس، بەڵام لەودەمـانە هیـتلەر لەلای رووسـیادا بەرەیەكـی تـری جەنگـی دەكـاتەوە، دیـارە ئەوەش سـوپاو جبەخــانەیەكی زۆری دەویســت، بــۆیە نەدەكــرا یـارمەتی سـوپاكەی رۆمـل بـدات تـا بەرەو كەنـاڵی ئەلسـویس پێشـڕەویی بكات.

❁ ❁ ❁

لەبەرەو شــەڕی ئەلعەلەمێنــدا گــۆڕانێکی جەوهەری لەبەرەکانــدا پەیدا دەبێت، لەپاش گرتنی تەبرەقیش ئەمریکا بڕیار دەدات بەشداری شــەڕەکە بکــاتو یــارمەتیو ســوپا بــۆ پشــتیوانی بەریتانییەکــان رەوانەی باکووری ئەفریقیـا بکـات، بـۆیەش ناهاوسـەنگی دەکەوێـتە نێـوان هەردوو ســوپای شــەڕکەری ئەڵمانیــاو بەریتانیــا، بەوەش دەشــتاییو ئاســمانی ناوچەکە دەکەوێتە ژێر کۆنترۆڵی بەریتانییەکان، لەهەمووش کوشـندەتر ئەوەبـوو کە شـوفێرەکانی ئەڵمانیایـان ئاشـکرا کردبـوو، بەوەش هەمـوو پــلانو بەرنامەکــانی ئەڵمانییەکــان دەزانــن، لەئەنجامــدا ئەڵمانەکــان دەشــکێننو رۆمــل توانــای بەرگــریو هێرشــەکانی نامێنێــتو بەناچــاری دەکشێتەوەو شکست دەهێنێـت، بەڵام هیـتلەر کشـانەوەو شـکانی قبـووڵ نەبـووەو داوای کـردووە تـا دوا سـەربازیان بەرگـری بـکەن، فەرمـان دەدات رۆمـل لەبەرەکە بەردەوام بێـت، بـۆیەش هێرشـەکانو شـەڕەکان بەردەوام بووەو سەرکردەی بەریتانیش مۆنتیگۆمری کە زۆر پڕ چەکتـر بـووو ئامادە بــوو بەدژواری شــەڕەکە بکــات، لەو شــەڕەدا بەریتانییەکــان زۆرتــرین یارمەتییـان لە ئەلعەلەمـێن دەگـاتێ، لە بەرامـبەر ئەوەش ئەڵمانییەکـان سووتەمەنییان نامێنێتو ژمـارەی سـەربازەکانیان کەمتـر دەبێـتەوەو رۆمـل ناتوانێت شەڕە لە ناکاوەکانو سووڕانەوەکان ئەنجام بدات، دەرئەنجام لەو بەرەیەدا ئەو دەشکێت، بۆیە شەڕەکانی ترو بەرەکانی بـاکووری ئەفریقیـا ئاراستەیەکی تر وەردەگرێت. بەو شکسـتو بەکشـانەوەکانی تـر سـوپاکەی ئەڵمانیــا ناچــار دەبێــت بەرەو لیبیــا پاشەکشــە بــکەن، کەفشــارەکە توندتریش دەبێت لە بیابانەکەی تونسیش دەکشێنەوە، کە لە نـاوچەی میـدنینی تونسـیش دەشـکێن، هیـتلەر فەرمـان دەدات رۆمـل بگەڕێـتەوە

ئەڵمانیا، بەتایبەتی كە قسەی وا هەبوو گوایە رۆمل نارەزاییو رەخنەی لەسەر رێبەرایەتیو سەركردایەتی هیتلەر نیشاندا بوو.

هیتلەر كۆشش دەكات رۆمل بكوژێت

لەرۆژی ٢٠ ی مانگی یولیۆی ساڵی ١٩٤٤ هیتلەری سەركردایەتی رەهای دەسەڵاتەكانی رایخی سێیەمی ئەڵمانی لە یەكێك لە بنكە قایمە سەربازییەكان لەرستنبرگ دەكرد، لەو كۆبوونەوەیەدا كەتێیدا دوو سەركردەی گەورەی سەربازی نەهاتبوون، لەبەرئەوەی هیتلەر لەو رۆژەدا لەگەڵ مۆسۆلینی ژووانی هەبوو، بۆیە كۆبوونەوەكە دوو سەعات زووتر دەستی پێكردبوو. لەناو كۆبوونەوەكەدا كۆلۆنیل كلاز ڤۆن ستنفنبرگ خۆی دەدزێتەوەو جانتایەك لەسەر مێزەكەی جێدەهێڵێتو دەڕوات، پاش پێنج دەقە لەدووركەوتنەوەی ئەو، لەسەعات ١٢و ٤٢ دەقەی نیوەڕۆ جانتایە تژی تەقەمەنییەكە دەتەقێتەوەو ژوورەكە كاول دەكات، لاشەی ژمارەیەكیان دەبەتە ئاسمانی ژوورەكەو ژوورەكە بەدووكەڵ رەش هەڵدەگەڕێت، چەندین كوژراوو بریندار لێ دەكەوێتەوە، بەڵام هیتلەر بەچەند سووكە برینو بەجلوبەرگی دڕاوەوە لەناویاندا هەڵدەستێتەوە. هەر ئەو رۆژە لەئیستگەی ئەڵمانی هەواڵی كۆششی كوشتنی هیتلەر بڵاودەكرێتەوە، بەڵام سەلامەتی ئەو رادەگەیەنن. لەودەمانە رۆمل لەناو ئۆتۆمبێلێكی سەركراوەی مارسیدسدا بوو، سەردانی بەرەكەی جەنگی لەناوچەی نورماندی دەكرد، چونكە تەرازووی هاوكێشەی شەڕەكان بەرەو

لای هاوپەیمانـــان دەشـــکایەوە، فڕۆکەکانیـــان ئاســـمانی ئەڵمانیـــای کۆنترۆڵکردبـوو، شـارەکانی بەبۆمبـا دەکـێڵاو ژمـارەیەکی زۆری ڕێگاوبـانو پردەکانی دەڕماندو کێڵگەکانی تێکدەدا.

که فڕۆکەکـانی بەریتـانی لەئاسمانی بەرەکانـدا دەسووڕانەوە ڕۆمـل بەئـاڵای سـووری سـوپای ئەڵمـانییەوە ببـووە نیشـانەیەکی بەقـیمەتو گرانبەها، بۆیەش دوو فڕۆکە کە لەسـەر ئاستی نزمی زەوییـدا دەفـڕینو بەرزییـەکەی تەنهـا ٣٠ مەتـر دەبـوو، بۆمبێکیـان ئاراسـتەی ئەو کـردووەو لەئەنجامـدا بەخەسـتی ئەو برینـدار دەبێـت. لەئەنجـامی ئەو هێرشــە ئاســمانییەدا ئەو دەگەیەنــدرێتە نەخۆشــخانەو بەبــێ ئاگــایی هەمــوو برینەکـانی دەپێچـنەوەو چاوەکانیشـی دەبەسـتن، لەو ڕەوشـە خـراپەی خۆیـدا دەزانێـت پلانـی کوشـتنی هیـتلەر لەئـارادا بـووە، بەڵام پـلانەکە سەری نەگرتووە.

ڕۆمل دەکەوێتە تەڵەوە

پێش ئەوەی ڕۆمل بەرەو بەرەی نورمانـدی بەڕێ بکەوێت لەڕۆژی ١٧ی یولیۆ ڕاپۆرتێکی ئاشـکراو ڕوونـی لەسـەر ڕەوشـی سـوپای ئەڵمـانی لەبەرەی خۆرئاوا ئامادەکردبوو، کە تێدا ئەو نووسیبووی:

مـن وادەزانـم لەو چەنـد ڕۆژەی داهـاتووو لەو نزیکـانەدا هاوپەیمانـان بەرەی نورمانـدی دەگرن، چونکە ڕایخـی سـێیەم توانـای بەرگـری نەمـاوەو ڕەنــگە دوژمـن بـگەنە نـاو خـاکی ئەڵمانیـاو پێشـڕەوییەکان بـگەنە سـەر

رووباری ئەلراینیش، هێزەکانمان لەبەرەی مانش دەکشێنەوەو لەبەرەی رووسیش شکاونو ناوچەکانیان چۆڵکردووە. رۆمل راپۆرتەکەی بەو رستەیە کۆتایی پێهێنابوو، بێگومان ئەوەش روونو ئاشکرایە کە ئێمە شەڕەکەمان دۆڕاند.

کە راپۆرتەکەیان بەچاپکراوەی داوەتە رۆمل، ئەو بەدەستی خەتی خۆی لەسەر راپۆرتە چاپکراوەکە نووسیبووی، لەو رەوشەدا زۆر پێویستە سەرکردایەتی بڕیارێکی چارەنووسساز دەربکات، رەوشە نوێیەکە ئەوە دەخوازێت، ئەرکی پیرۆزی سەربازییم ئەوەم لێ داوا دەکات، دەبێ راشکاوانە راستییەکان بدرکێنم.

یەکێك لەوانەی تاوانبارکرابوون بەکۆششی کوشتنی هیتلەر ژەنەراڵ ئاسنیدل بوو، کە ئەو دەگێرێت، لەکاتی دادگاییکردنەکەیدا دەڵێت کە رۆمل وتوویەتی ئەوەیان دوا هەلە، کە دەبێ (مەبەستی هیتلەرە) بەگوێمان بکات، دەبێ هەموولایەکمان بۆ رزگارکردنی ئەڵمانیا کۆشش بکەین. ئەو زانیارییەش دەگاتە هیتلەر، ئەویش ئەو قسەیە لەدڵ هەڵدەگرێتو بڕیار دەدات ئەو قسەیە لەبیر نەکات، چونکە دەیزانی ئەو کەسێکی شۆڕشگێڕەو هەموو شتی لەدەست دێت، بۆیە بیردەکاتەوە بەزووترین کاتو دەرفەت ئەو لەناو ببات، چونکە مەترسی لەسەر دەسەڵاتەکەی پەیدا ببوو. پێش ئەوەی هەواڵی کۆششی کوشتنەکەی هیتلەر لەدەزگاکانی راگەیاندن بڵاوبکریتەوە هەزارەها ئەڵمان دەگیرێن، لەوانە چەندین سەرکردەی سەربازییان لەگەڵدا بوو، هەر لەو هەڵمەتەدا سیاسەتمەدارانی زۆریشیان گرتبوو، زۆریان لەزینداندانەکان مانەوەو ژمارەیەکیشیان پاش ماوەیەکی کورتی دادگاییکردن بەسێدارەدرانو

خنکاندنو سەربڕینو خنکاندن بەگاز یان بەگوللەبارانو ئەشکەنجەدان لەناودەبەن.

دەزگاکانی تایبەت بەهیتلەر بۆ دۆزینەوەی دەستەی پلانەکەیان سەدان کەسیان بەرچاو گرتبوو، یەکێک لەوانە عەقید کلاز ڤۆن ستیفنبرگ بوو کە خۆی بەبوونی فشارو چاودێری زۆری پیاوەکانی گستاپۆ تەقینەوەکەی دادەنێتەوە، کە ئەو ماوەیەی لەزیندانەکانی بەرلین دەمێنێتەوە، ئەو ناوی کەسانی گرینگی ناو پلانەکەی ئاشکرا کردبوو، لەوانە ناوی رۆملیشی هێنابوو کە ئەوەیان ناوێکی گرنگ دەبێت، کە بە هیچ شێوەیەک هیتلەر ئەوەیان لەبیر ناکات.

شەڕەکە لە مانگی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٤٤ بەدژواری بەردەوام بوو، کە شەڕەکە گەیشتبووە گەنجینە گوللەنەبڕەکانی سەرکردایەتی هیتلەر، هیتلەر لەناو ئەو گەنجینانەدا دۆسیە تایبەتییە گرنگە بایەخدارەکانی هەڵگرتبوو، یەکێک لەوانە لاپەڕەیەک بوو کە تێدا رۆملی تێدا تاوانبارکردبوو بەپلانی کوشتنی هیتلەر، کە بەشێک بووە لەو دەستنووسەی لە کاتی دادگاییکردنی عەقید کلاز ڤۆن ستیفنبرگ دانی بە بەرنامەی پلانەکە دانابوو، لەوێش ناوی رۆمل هاتووە. لەرۆژی ٧ ی مانگی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٤٤ رۆمل لە ماڵە گوندییەکەی دەبێت کە هیتلەر بروسکەیەکی ئاڕاستە دەکات تێدا داواکارە بێتە بارەگای سەرکردایەتی لە بەرلین، بەڵام رۆمل بڕیار دەدات داواو بانگکردنەکی هیتلەر قبووڵ نەکاتو نەچێتە بەرلین، بۆیەش بەلۆسی ماریا دەڵێت:

من شێتێک نیم بچمە بەر داوەکەو بکەومە بەردەستی هیتلەر، ئەگەر ئەو سەری منی دەوێت با خۆی بێت سەرم ببات.

کە ئەو قسەیە لەگەڵ ژنەکەی دەکات نەقیب ئالدنجر گوێی لەو قسەیە دەبێتو بەژن و مێردەکە دەڵێت:

جەنابی مارشاڵ من لەگەڵ ئەو بۆچوونەی تۆ دا نیم، تۆ کەسێکی زۆر ناودارو ناسراویت بڕوا ناکەم کەس دەستت بۆ درێژ بکات، چونکە ئازاردانی تۆ ئاژاوەیەکی گەورە لەناو لایەنە سیاسیی سەربازیی‌و کۆمەڵایەتیی لەناو ئەڵمانیا پەیدا دەکات. بەڵام رۆمل بەیاریدەرەکەی دەڵێت:

تۆ هەڵەیت ئالدنجر، ئەو پیاوە شێتو سەرلێشێواوە، ئەو بەهیچ فشارێك لەبڕیاری خۆی پەشیمان نابێتەوە، بایەخ بەهیچ نادات، ئەو تەنها تۆڵەکردنەوەی مەبەستە، ئەوانەی ناویان هاتووەو باسیان کردووەو وتوویانە رەوشەکەمان مەترسیدارەو با کار بکەین ئەڵمانیا لەو ئاژاوەو رووخانە دەرباز بکەین، ئەو ئەوانە هەموو دەکوژێت.

یەکێك لەوانەی ئەو جۆرە قسانەیان بەهیتلەر وتبوو ژەنەراڵ هنس سبیدل بوو، کە دەگیرێت بەفەرمانی هیتلەر لەسەرەتای مانگی سپتەمبەری ساڵی ١٩٤٤دا لەسێدارە دەدرێت. هیتلەر هەرگیز ئەوەی لە بیر نەدەچوو کە رۆمل وتبووی نازییەکان ئەڵمانیایان بەرەو کاولبوون بردووە. بەڵام رۆمل دوایی بەیاریدەرەکەی دەڵێت:

پەیوەندی بەبەرلین بگرە، من دەخوازم بڕوا بەبۆچوونەکەی تۆ بهێنم، با ماوەیەکیش نیازپاك بم.!

ئەفسەرە یاریدەرەکەی رۆمل پەیوەندی بەسەرکردایەتی گشتی لە بەرلین دەکات، پاش گاڤێکی کورت ژەنەراڵ ویلهام بورجدورفی سەرۆکی دەزگای تاکەکان لە سوپای ئەڵمانی وەڵامی دەداتەوە، ئەو بەوە دەناسرا

کە ئەفسەرێکی رەقکاربوو بەرۆملی وتبوو، کە سەرۆکی ئەرکانو راوێژکاری هیتلەر لەئەلفروهەرەوە فەرمانی پێدراوە کە تۆ بەرپرسی بەرەیەکی نوێت پێ دەسپێردرێت، بۆیە دەبێ ئامادە بیت تا لەسەر ئەو بەرپرسیەتییە دانووستان بکەین، تۆش سەرپشکی کام بەرەت دەوێت، رۆژی دەی ئەو مانگەت بۆ دیمانەکە بۆ دانراوە، بەلام رۆمل بەبیر بەرامبەرەکەی دەهێنێتەوە کە ئەو لەبەر برینداربیەکەی ماوەیەكو بۆ چەند مانگێك لەکردەوەی سەربازی پارێزکراوە، دکتۆرەکانی ئاگاداریان کردۆتەوە کە ناکرێ سەفەر بکەیتو بۆت نییە بجولێیتەوەو بەوەش تەندروستیت دەکەوێتە مەترسییەوە، بۆیە زەحمەتە من لەو کاتانەدا بگەمە بەرلین. بەلام پیاوەکەی سەر هێلی تەلەفۆنەکە سوور دەبێت لەسەر ئەوەی ئەو لە کاتی دیاریکراودا بگاتە بەرلین، بەلام رۆمل وەلامی دەداتەوە کە ئەو لەژێر پرۆسەی چارەسەری دایەو ماوەی پشوودانەکەی تەواو نەبووەو هەفتەی داهاتوو پشکنینی پزیشکی زۆر پێویستی هەیە. ویلهام بورجدروف پاش ئەو رستەیە تەلەفۆنەکەی لەگەڵ رۆمل دەپچڕێنێت، بەقسەی ئالدنجر پاشان وتبووی، من ئەوم بەنیگەرانیو شلەژانەوە بینی، هەستم کرد برینداره، بۆیەش لەناو ژوورەکەیدا دەهاتو دەچوو، لەمنی پرسی دەبێ هیتلەر چ سەرکردایەتییەکم پێ بسپێرێت، رەنگە بەرەی خۆرهەلات بێت، لەگەڵ یاریدەرەکەی چەند راو بۆچوونێکیان لەسەر ترسناکی ئەو بەرەیە کە سوپای سۆڤیەتی تێدا جێگیرە دەگۆڕێتەوە. لەودەمانەی رۆمل بیری لەو بەرە ترسناکە دەکردەوەو باسی گرنگی ئەو بەرەی بەمێشکدا دەهات کە چەند بایەخدارە لەئەوروپا، هیتلەر لە سەرۆکایەتی گشتی لەگەڵ سێ کەسی

تــردا پلانیــان دادەڕشــت چــۆن ڕۆمــل لە نــاوبەرن، بەمەرجێــک هــیچ ئاشوبەیەک ڕوو نەداتو پرۆسەکەش بە ئاسانی بڕوات.

گەمارۆدانی ماڵی ڕۆمل

پــاش چــوار ڕۆژ لەقســەکردنی ڕۆمــل لەگەڵ بورجــدروف، ڕەوشــەکە بەئــارامی دەڕۆیشــت، تــا بەیــانی ڕۆژی پێنجشــەممەی ڕێکەوتــی ١٢ ی ئوکتۆبەری ساڵی ١٩٤٤ مێوانێک لە دەرگای ماڵی ڕۆملی دابوو، مێـوانەکەش ئادمیرال فریدریش بوو کە لەبەرەی فەرەنسییدا یاریدەری دەریـاوانی ئەو بـوو، بەیەکەوە کەوتــنە قسـەکردن، ڕۆمـل بەمێـوانەکەی دەڵێت هیـتلەر شێت بووە، کۆشـش دەکـات بەهەر شـێوەیەک بێـت لەنـاوم بەرێـت، بەڵام ئەو دەسـتی ناگـاتە مـن. بـرادەرە میـوانەکەی وەک گاڵتەکردنێـک وەڵامـی داوەتەوەو وتوویەتی:

ئەگەر بتوانیــت لەدەســتی ڕزگــاری بێــت ئیســتاش بــوار مــاوە ئەو ببینیت، چونکە هێشا ئەو لەژیانـدا مـاوە. لە ئێـوارەی هەمـان ڕۆژدا ڕۆمـل بروسکەیەکی سێ وشەیی دەگاتە دەست، کە تێدا نووسرابوو، بورجـدروف دەگاتە لاتان.

لە ڕۆژی دوایی ڕێکەوتی ١٣ ی ئوکتۆبەردا، بەیانییەکەی ڕۆمـل لەگەڵ کوڕە تاقانەکەی لەناو باخچەکەیان پیاسەیان دەکرد، هێزێکی پڕ چەکی سوپا دەروازەی شـارەکە دەگرێـت، سـەرەڕێیەکان دەگـرن، هەمـوو دەروازەو بوارەکانی دەربازبوونو ڕاکردن دەبەستن، ئەوەش پێشەکییەک بوو تـا ئەو

دەست نەکاتەوەو بەرگری نەکات. لەسەعات یازدەی نیوەڕۆ ڕۆمل دەچیتە ژوورەکەی سەرەوەی ماڵەکەیان، پاش گاڤێکی کورت بەجلی سەربازییەوە دادەبەزێت، ئەو بەدلەیەی کە لەبەرەی ئەفریقی لەبەری دەکرد لەبەردەکات، کە منفرید باوکی بەو جلەوە دەبینێت سەرسام نابێت، چونکە جلەکان لەلای ئەو ئاسایی بوو، بەڵام نەیدەزانی باوکی چاوەڕوانی کێ دەکات، بۆ وا خۆی گۆڕیوە، لەودەمانەدا ئالدنجر لەگەڵ سەرۆکەکەی دەچنە ژوورەوەو ماوەیەک لە نووسینگەکەی ئەو دەمێننەوە، کە سەعاتەکە زەنگی سەعات دوازدە لێدەدات ئۆتۆمبێلێکی سەرکراوەی ڕەنگ کەسک کە پیاوێکی سەر بەدەزگای گستابۆ لێیدەخوری دەگاتە بەر دەرگای ماڵەکەیان، کە ئۆتۆمبێلەکە لەبەردەم ماڵی سەرۆک ڕۆمل دەوەستێت، دوو ئەفسەر بەپلەی ژەنەراڵ دادەبەزن و بەخێرایی بەرەو ماڵەکە دەچن، لەپەنا پەنجەرەکەوە ئالدنجرو چاوی لەدوو کەسەکە بوو، هەردووکیانی ناسیبوو، ئەوانیش ژەنەراڵ بورجدروف و ژەنەراڵ ئارنست مازیلی یاریدەری بوو. هەردوو ژەنەراڵەکە هاتنە ناو ژووری پێشوازییەکە، کە ڕۆمل و ژنەکەی و کوڕەکەی لەوێ بوون، یەکسەر هەردوو ژەنەراڵەکە داوا لەهاوسەرەکەو کوڕەکەی دەکەن، لەگەڵ ڕۆمل تەنها جێمانبهێڵن. یەک سەعات ئەو سێ کەسە بەیەکەوە لەژوورەکە دەمێننەوە، پاش ئەو سەعاتە دەرگاکە دەکرێتەوەو ڕۆمل لە ژوورەکە دەردەچێت، بەرەو ڕووی ژنەکەی دەچێت، بەڵام ئاکاری شێواو دیاربوو، نیگەرانی و ترسی پێوە بوو، وەک بت دەوەستێت و ڕووبەڕوو بەژنەکەی وتووە من پاش چارەگە سەعاتێکی تر دەگەمە نێو جیهانی مردووان. کە ژنەکە ئەو قسەیە دەبیستێت دەقیژێنێت و هاواری لێ هەڵدەستێت، بۆیە منفریدی کوڕی زوو دەگاتە

لای دایکو باوکی، لەودەمانە ئەو قسەیەی بەدایکی وتبوو هەمان قسەش لە باوکی دەبیستێت، کە بەدایکی وتبوو:

منیان لەنێوان ژەهرو شوورەیی سەرپشک کردووە... دەیانەوێ من خۆم بکوژم. کە قسەکەی تەواو دەکات روو لەکوڕەکەی دەکاتو دەڵێت:

نا کوڕم من بۆ قازانجی تۆو دایکت لەبەر چاوی ئێوە، من ئەوە دەخوازم، لەبەرئەوەی من کەسێکی سەربازی شەرەفمەندم بۆیە هیچ بواری ترم نییە تەنها مردن نەبێت، دەبێ بمرم. کە کوڕەکە ئەو قسەیە لە باوکی دەبیستێت دونیای بەرەو رووداو دەهەژێت، ژیان لە پێش ئەو دەبێتە سەراب، دەبێتە خەونێکو بەهەڵاتنی خۆر دەڕەوێتەوە، لەودەمانە هەموو رووداوو کارەساتەکانی دێتەوە پێش چاوان.

مردن یان مردن!

هەردوو ژەنەراڵەکانی پەیامنێرانی مردن لە نهۆمی خوارەوەی ماڵەکەی رۆمل چاوەڕوان بوون، لەژوورەکەدا دەهاتنو دەچوون، بەپەرۆشییەوە سەیری سەعاتەکەی دەستیان دەکرد، سەریان بۆ ژوورەکەی سەرەوەی ماڵەکەش بەرز دەکردەوەو چاوەڕوانی دابەزینی رۆمل بوون، ئەو تەنها دە دەقەی یارمەتی لەو دوو کەسە خواستبوو کە خوداحافیزی لە هاوسەرو کوڕەکەی بکات. ئەو دوو ژەنەراڵە بڕیاریان لە هیتلەر وەرگرتبوو بەتاوانی پلاندانان بۆ کوشتنی هیتلەر رۆمل لەناوبەرن، ئەوان پێیان وتبوو لەبەر شەرەفی پلە سەربازییەکەت وا باشە

خۆت بکوژیت، ئەگەر بگیرێتو دادگا بڕیاری لەسێدارەدانت بۆ ببڕێتەوە ئەوا هەموو خەباتو نەبەردییە سەربازییەکانت بەفیڕۆ دەچێت، بۆیە رۆمل بڕیارو ئەگەری یەکەمی قبووڵ کردبوو، ژەنەراڵ بوجدروف لەرۆمل دەچێتە پێشەوەو پێی دەڵێت:

ژەنەراڵ کایتل ئەو شووشە ژەهرەی بۆ ناردیت، ئەوەش لەخزمەتت دایە.!

پاشان ژەنەراڵ ئارنست مازیلیش دەڵێت:

ئەو ژەهرە کاریگەری زۆر بەهێزی هەیە، تەنها بەسێ چرکە دەتکوژێت!

کە رۆمل ماڵئاوایی لە ژنو کوڕەکەیو ئالدنجروی یاریدەری دەکات، بەهەنگاوی دیاردا لەگەڵ هەردوو جەلادەکە بەرەو ئۆتۆمبێلەکە دەڕوات، بەڵام سەربەرزو نێوچەوان شکۆداربوو، دارە مارشاڵییە ساف زێرینەکەی لە بن هەنگڵیدا بوو، یەخە سوورەکەی تژی بوو لەنیشانو مەدالیای ئازایەتی لە وێنەی هەڵۆو خاچە شکاوەکان، نیگایەکی لە خانووەکە دەکاتو بەرەو ئۆتۆمبێلەکە دەڕواتو سوار دەبێت، بەڵام ئاوڕ پشتەوەی ناداتەوە، بەڵام هاوسەرەکەی لەپشتی پەنجەرەکەوە سەیری دەکات. رۆمل لەپشتەوە لەتەنیشت هەردوو جەلادەکە دادەنێشت، شوفێرەکەی گستابۆ کە ناوی دوز بوو ئۆتۆمبێلەکە لێدەخوڕێت، ئۆتۆمبێلەکە لەناو دارستانەکە دەردەچێت، تەنها سێ کیلۆمەتر دوور دەکەوێتەوە کە رۆمل ژەهرەکە دەخوات. هەردوو ژەنەراڵەکە لە ئۆتۆمبێلەکە دادەبەزن، بەپیادەیی لە ئۆتۆمبێلەکە دوور دەکەونەوە، کە دەگەڕێنەوە دەبینن رۆمل بەدانیشتووی سەری نەوی بووە، دارە سەربازییەکەی کەوتووتە بن

پێیەكانی، نرخە نرخی بوو، جەستەی دەلەرزی، بەو ڕەوشە ناڵەبارە دە دەقەیەك دەمینێتەوە، دیارە ژەهرەكە كاریگەری زۆر بەهێزی نەبووە وەك ئەوان وتیان.

ئۆتۆمبێلەكە لاشەی مردووی ڕۆملی بەرەو نەخۆشخانەی سەربازی لە شاری ئولم بردبوو، دكتۆرەكان جەستەیان سەیر كرد، لەسەر داوای ژەنەراڵ بورجدروف دكتۆرەكە راپۆرتێكی نووسیبوو كە ڕۆمل لەئەنجامی خوێنپژانی مێشكو بوونی شكانی كەللەسەر مردووە، ئەوەش لە ئەنجامی برینەكانی بۆردومانەكەی نورماندییەوە بووە.!

حكومەت بەرنامەی دانابوو پاش كوشتنەكەی بەرەسمی مردنی ڕۆمل لەرۆژنامەو هەموو دەزگاكانی ڕاگەیاندنی ئەڵمانیدا بڵاوبكاتەوە، تا گومان لە هیچ شتێك نەكرێتو پرسەیەكی رەسمییان بۆ دانابوو، وەك پاڵەوانێك تەرمەكەیان بەڕێكردبوو، كە تێدا گەورە ئەفسەرانی سوپاو كاربەدەستانی دەوڵەت لە كاروانی بەڕێكردنی تەرمەكەیدا ڕۆیشتبوون، هەروەها نوێنەری وڵاتانیش لەو مەراسیمەدا بەشداریان كردبوو، لە پێش تەرمەكەش تیپی موزیكی سەربازییش مارشی سەربازی پرسەداری ژەنیبوو، چەندین ئالای سەربازی سوپاكانو تیپە سەربازییەكانو لیواكانیش لەسەر شەرەفی ئەو دەشەكانەوە، بەو جۆرە تەرمی ڕۆمل بەخاك سپێردرابوو، بۆ گەورەیی ناوو مێژوو پلەكەی گۆڕستانێكیان سازكردبوو.

ژەنەراڵ کلیبەر

کێ ژەنەراڵ کلیبەر دەکوژێت...؟

کوشتنی ژەنەراڵ کلیبەر لە مێژووی خەباتی میللی عەرەبیدا پێگەیەکی دیارو بەرچاوی هەیە، کە وڵاتە عەرەبییەکان لە ژێر دەستی کۆلۆنیالیزم دەیاننالاند، کلیبەر سەرکردەیەکی دیاری هەڵمەتە سەربازییە فەرەنسییەکەی سەر میسر بوو، لەساڵی ١٧٩٨ لەگەڵ ئەوەی سەرکردەی سوپا فەرەنسییەکە بوو، بەڕێوەبەری کاروبارە سیاسییەکانو، بەرنامەکانی ئەو وڵاتەش بوو.

ئەو زانیارییانەی لەسەر ژەنەراڵ کلیبەردا هەیە زۆر کەمو دەگمەنە، ئەو لەرۆژی ٩ ی مارسی ساڵی ١٧٥٣ لەشاری ستراسبۆرگی پایتەختی ئالزاس لەدایکبووە، بەشداری شەڕەکانی شۆڕشی فەرەنسی کردووە، لەوێ لێزانییو کارامییەکانی دەنگی داوەتەوە، ئەو یەکێک بووە لە ئەفسەرە هەرە چالاکەکانی سوپای فەرەنسیو زۆر لەناپلیۆن پۆناپارت نزیک بووە، لەبەرئەوەی ئەویش وەک ناپلیۆن ناودارو سەردار نەبووەو بۆیەش رقی ئەستووری لەو هەبووەو تەمەنیشی شازدە ساڵ لەو گەورەتر بووە، ئەو زۆر دژی هەڵمەتە سەربازییەکەی سەر وڵاتی میسر بووە، چونکە ئەوەیان بە نەمریو بەشکۆداری بۆ ناپلیۆن دەزانیو بەس، بەڵام ناپلیۆن دەیزانی بوونی ئەو لەسوپایەکەیدا سەرووەرییەکی مەزنەو هێز دەداتە سوپایەکەی بۆیە بەشداری پێ کردووە.

ئەو قسانەی لەسەر کوشتنەکەی کلیبەر نووسراوەو زانراوە زۆریان دوورن لەراستی، زۆر لەرووداوەکانی عەرەبیو ئیسلامیی ناوچەکە کەسانی نەشارەزا دەستی تێ وەردەدەن، بۆیەش بابەتە راستو گاڵتەکان، خەیاڵو راستییە بەرجەستەکان تێکەڵ دەبن.

بکوژە بەکرێگیراوەکە

من ئیمڕۆ هەواڵێکی نوێتان لەسەر کوشتنی کلیبەر پێ رادەگەیەنم، ئەوەی ژەنەراڵ کلیبەری کوشتووە گەنجێکی سووریی بووەو ناوی (سلێمان ئەلحەلەبی) بوو، ئەو کەسێکی پاڵەوان نەبووە، کوشتنەکەی لەتۆڵەی سوتاندنی قاهیرە نەبووە، یان سووکایەتیکردن بەشێخەکانی ئەلئەزهەرو لەبەر ئەوەش نەبووە کە سوپای فەرەنسییەکان وڵاتانی موسڵمانانیان داگیرکردووە، بەڵکو ئەو پیاوەی کە ناوی سلێمان بووە ژەنەراڵ کلیبەری کوشتووە یەکێک بووە لەبەکرێگیراوانی سوڵتانەکانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی، ئەوەش لەتۆڵەی ئەوەی سوپای فەرەنسی عوسمانییەکانیان شکاندووەو ناوچەکانی دەسەڵاتی ئەوانیان داگیرکردووە.

مێژووی جبرتی خاڵی یەکلاکەرەوەیە لەروونکردنەوەی ئەو رووداوە، چونکە ئەو سەرچاوەیە تاکە تۆماری مێژووی ئەو رۆژگارەیە کە رووداوەکانی بە رۆژو بەسەعات تۆمارکردووە، ئەوەی ئەو کتێبە بخوێنێتەوە وا دەزانێت کە رۆژنامەیەکی رۆژانە دەخوێنێتەوەو تێیدا هەموو وردەکارییەکانی ئەو رۆژگارە دەدۆزیتەوە، لەوانە نرخی مێوەو سەوزەو گۆشتو شیرنەمەنیشی تێدایە، نرخی کانزا گرانبەهاکانی نووسیوەتەوە، نرخی دراوی ئەو رۆژانەی تێدایە، ئەوەی لە وڵاتی میسر قەوماوە لەوێ نووسراوە. نووسەرەکەی ئەو کتێبەکارێکی مەزنی مێژوویی گەورەی ئەنجامداوە، کە هەموو مێژوونووسانی عەرەبو بێگانەش شاهیدیی بۆ دەدەن.

لەگەڵ مێژووی جبرتی سەرچاوە فەرەنسییەكانیش رووداوەكانی ئەو سەردەمەیان تۆماركردووە، چونكە تاكە بەرەكەتی هەڵمەتە فەرەنسییەكە بۆ سەر وڵاتی میسر هاتنی ژمارەیەكی زۆری زانایانو هونەرمەندان بووە كە هاوشانی ناپلیۆن گەیشتوونەتە وڵاتی میسر، ئەوانیش رووداوەكانو رۆژانە كۆمەڵایەتییەكانی وڵاتی میسریان رووماڵكردووە، مێژوو جوگرافیاو جیولوجیاو لایەنی كۆمەڵایەتییان نووسیوەتەوە، جێ پەنجەی سپی ئەوان لەو بوارانەدا دیارو روونە، ئەوان كتێبی (وەسفی میسر) یان نووسیوە، ئەو كتێبە سەرچاوەیەكی دەگمەنەو ناوەرۆكەكەی دەوڵەمەندو باوەڕپێكراوە، بەهەموو پێوەرەكانی سەردەم ئەو كتێبە دەكرێ بەمەزنترین كار ئەژمارد بكرێت كە لەو سەردەمە لەسەر میسر نووسرا بێت.

مێژوونووسی گەورە عەبدولرەحمان ئەلرافعی پشتی بەو سەرچاوە فەرەنسییانە بەستاوە كە لەماوەی داگیركردنی فەرەنسا بۆ وڵاتی میسر نووسینیان هەبووە، ئەویش لەبەر رۆشنایی ئەو سەرچاوانە مێژووی هاوچەرخی میسری نووسیوەتەوە كە لەسەرەتای سەدەی هەژدەمەوە تا هەڵگیرسانی شۆڕشی یولیۆی ساڵی ١٩٥٢ لەخۆ گرتووە، كتێبەكانی ئەو لەو بەشانەدا زۆریان باوەڕپێكراوو وردو بێلایەن دەژمێردرێت، بۆیەش دەقی نووسینەكەی ئەو لەسەر رووداوەكە بڵاودەكەینەوە كە سوودی لە سەرچاوە فەرەنسییەكان سەبارەت بەكایە مێژووییەكەی وەرگرتووە، ئەو بەو جۆرە باس لەكوشتنی ژەنەراڵ كلیبەر دەكات.

رووداوی کوشتنەکە

لەرۆژی شەممەی ڕێکەوتی ١٤ی یونیۆی ساڵی ١٨٠٠ ژەنەراڵ کلیبەر بۆ وەرگرتنو نمایشی کەتیبەی ئەروام لەسوپای فەرەنسییدا دەچێتە دوورگەی رەوزە، پاش نمایشەکە دەگەڕێتەوە ئەزبەکییە تا سەردانی کارەکانی نۆژەنکردنەوەی خانەی سەرکردایەتی گشتیو ماڵی سەرۆکایەتی گشتی بکات، پاش ئەوەی لەئەنجامی بۆردومانی گوللە تۆپەکانی شۆڕشگێرانی شۆڕشی قاهیرەی دووەم زیانی بەرکەوتبوو، لەو کاروانەدا مسیو بروتان کە ئەندازیاری تەلارسازییو ئەندامی لیژنەی زانستو هونەرەکان بوو هاوشانی ئەو دەبێت. کە سەردانەکە تەواو دەکەن دەچنە ماڵی ژەنەراڵ داماس کە سەرۆکی ئەرکانی جەنگی بوو، لەوێو لەماڵەکەی ئەودا داوەتێکی نیوەڕۆ خوان لەسەر شەرەفی سەرۆکی گشتی سازکرابوو، لەو داوەتەدا ژمارەیەك لەسەرکردەو ئەندامانی کۆڕی زانیاریو سەرۆکی دائیرەکانیش ئامادەبوون، ئەو لەو دانیشتنو داوەتەدا دڵی خۆش بوو، بەئارامییەوە باسی رەوشی ناو میسری دەکرد.

بەرنامەی خوانەکە تا سەعات دووی پاش نیوەڕۆ بەردەوام دەبێت، کلیبەر لەگەڵ ئەندازیارەکە دەگەڕێنەوە خانەی سەرکردایەتی گشتی تا بەیەکەوە سەردانی پرۆژەکان بکەنو لەنزیکەوە لەسەر بەرنامەی نۆژەنکردنەوەکان راوەستن، باخچەی سەراکە بەهەیوانێکی درێژی داپۆشراوو بەکەپری دارمێو بەماڵی ژەنەراڵ داماسی دەبەستایەوە. ژەنەراڵ کلیبەر کە لەو هەیوانەدا دەڕۆیشت باسی پڕۆژەی نوژەنکردنەوەکەی

سەرای بۆ ئەنـدازیارەکە دەکـرد، لەودەمـانەدا پیاوێـك لەپشت بیـرێکەوە کە جـۆگەیەکی لێـوە نزیـك بـوو، وەك ئەوەی پرسـیارێکی هەبێـت یـان بیەوێت بۆ داوایـیەك لەو بپـارێتەوە لەژەنەراڵ کلیـبەر نزیـك دەبێـتەوە، بۆیەش ژەنەراڵ زۆر لەنیەتی پیاوەکە حاڵی نابێت، زۆریـش رووی نـاداتێ، کـابرای دەسـت بەخەنـجەر زەبرێـك لەسـینگی دەوەشـێنێت، بەلێـدانی خەنــجەرەکە ژەنەراڵ کلیــبەر هــاواری لــێ هەڵدەســتێتو دەڵێــت: ئەی پاسەوان..

لەگەڵ ئەو قسەیەدا کلیبەر دەکەوێتە سەر ئەرزو لەنـاو خوێنەکەیـدا دەگەوزێـت. کە هـاورێیەکی مسـیو بروتـان ژەنەراڵ دەبینێـت، پـڕ دەداتە بکــوژەکەو یەخەی دەگرێــت، بــۆیەش پیــاوەکە خەنــجەرەکە لەویــش دەدات، کە دەزانێت ئەویشی پێکاوە شەش جار خەنـجەرەکەی لەهەنـاوی را دەکات، تا ئەویش لەتەنیشت کلیـبەر پەلاواژ دەبێـتەوە، بـۆ دڵنیـابوون لەمردنی ژەنەراڵ کابرا دەگەرێتەوە سەریو سێ جـاری تـر خەنـجەرەکەی لەهەنـاوی را دەکـاتەوە، بەڵام ژەنەراڵ کلیـبەر بە یەکەم خەنـجەر گیـانی دەردەچێـتو تەواو دەبێـت، چـونکە خەنـجەری یەکەمـی دروسـت لەدڵـی دابوو، بەوەش هەناسەی بڕابوو. کە بکوژەکە دەزانێـت نێچیـرەکەی بـاش پێکاوە خۆی گووم دەکاتو لەناو باخچەکەی سـەرای خـۆی حەشـار دەدات، بەڵام عەمامەکەی لەکاتی دەستەویەخەی لەگەڵ کلیبەر بەجێـدەمینێت، ئەوەش دەبێتە تاکە پاشماوەی تاوانەکە. کە پاسەوانەکە بەهانـای دەنگـی کلیبەر دەگاتە شوێنەکە دیمەنێکی ترسـناكو چاوەڕواننەکراو دەبینێـت، زوو خـــۆی دەگەیەنێـــتە مـــاڵی ژەنەراڵ دامـــاس، لەوێ بەســـەرهاتی دیمەنەکەیان بۆ دەگێڕێتەوە، هەموو ئامـادەبووان بەپەلە دەگەنە شـوێنی

رووداوەکە، دەبینن ژەنەراڵ کلیبەر لە تەنیشت بروتان بەمردوویی کەوتووە، بەڵام بروتان لەگەڵ ژانی برینە سەختەکانی بوراوەتەوە. هەموولایەک بەو دیمەنە شۆک دەیانگرێت، ژەنراڵە مردووەکە بەپەلە دەبەنە ماڵی ژەنەراڵ داماس، کە دکتۆر دیجنت دکتۆری سوپا دەگاتە سەری دەبینیت کلیبەر تەواو بووە.

ئاڵۆزیی‌و سەرسامبوون

هەواڵی کوشتنەکە چەشنی بروسک خێرا لەناو شاری قاهیرە بڵاودەبێتەوە، خەڵکەکە لە ترسی تۆڵەسەندنەوە هەموو سەرسام دەبن، ترسیان لێ دەنیشێت، سەربازە فەرەنسییەکانیش بەو رووداوە تووڕەو بێزار دەبن‌و نیازی تۆڵەکردنەوەیان لە ئاکاریان دەردەکەوێت. لەگەڵ رووداوەکە نەفیری سەرتاسەری لێ دەدرێت، هەموو سەربازەکانی ناو قاهیرە کۆدەبنەوە، هەموولایەک بەمەبەستی تۆڵەکردنەوەو فریاکەوتن‌و بەنیازی سووتاندنی شاری قاهیرە لە گۆڕەپانی ئەزبەکییە کۆدەبنەوە، هەموو دوکاندارەکان دوکانەکانیان دادەخەن، ترس باڵی بەسەر شارەکە دادەکێشێت، کۆڵانەکانی شار چۆڵ دەبێت، هەموولایەک تا سەلامەت بن‌و نەکوژرێن دەچنەوە ماڵەکانی خۆیان، گومان لەدواڕۆژی خۆیان دەکەنەوە، چاوەڕوانی جۆری تۆڵەکردنەوەکە دەبن، شەقامەکان بەسەربازەکان گەمارۆ دەدرێت، پاسەوانەکان لە هەموو شوێنێک ئامادەییان دەبێت، بەتایبەتی لەناوچەی ئەزبەکییە، هەموو پەرۆشی دۆزینەوەی بکوژەکە

دەبن، بەڵام ئەویش لەبەر چاوان باش خۆی دەشارێتەوە، پاسەوانەکان لەناو باخچەی سەرا بەوردی لە بکوژەکە دەگەڕێن، گومان دەکەن ئەو لەوێ خۆی شاردبێتەوە.

سەعاتێك پاش ڕووداوەکە بکوژەکە لەناو باخچەکەی تەنیشت خانەی سەرکردایەتیو لەتەنیشت کۆنە دیوارێکی ڕووخاو دەدۆزنەوە، کە لەلایەن دوو پاسەوانی ماڵەکەی ژەنەراڵ کلیبەرەوە هەستی پێ دەکەن. بکوژەکە ویستبووی لەناو دەستیاندا را بکات، بەڵام دوو پاسەوانەکە لەگرتنی ئەودا چوست دەبنو توند دەیگرنو راپێچی پێش سەرکردەکانی ئامادەبوو لەماڵی سەرۆکی ئەرکانی جەنگی دەکەن کە لەوێ کۆببوونەوە. شوێنەواری تاوانەکە لە سەرەتای دەستگیرکردنەکە دیاربوو، جێی دەستی بەخوێنی لەسەر دیوارەکەوە دیاربوو، جلی هەموو خوێنی تاوانەکەی پێوە بوو، کە خەنجەرەکەیان دۆزیەوە هێشتا خوێنی کوژراوەکەی پێوەبوو. بکوژەکە دەبەنە ماڵی ژەنەراڵ داماس لەوێ ژەنەراڵ مینو ئیفادەی لێ وەردەگرێت، لەگەڵ ئەندازیار بروتان ڕووبەڕووی دەکەنەوە، ئەو زوو دەموچاوی دەناسێتەوە، کە بکوژەکەی لەگەڵ ژمارەیەك لەکرێکارەکان بۆ رادەگرن، ئەو یەکسەر دەستنیشانی دەکاتەوە، چەند شاهیدێکی لێ پەیدا دەبێت کە دەڵێن ئەو پیاوە چەند ڕۆژە شوێن پێی ژەنەراڵ کلیبەری هەڵدەگرت، لەحیزە کە بارەگای سەرکردایەتی گشتییە لەوێ بینراوە کە ویستوویەتی داوایەك پێشکەش کلیبەر بکات، بەڵام مسیو بیرۆسی سکرتیری تایبەتی ژەنەراڵ کلیبەر بواری دیمانەکەی ئەوی لەو ڕۆژەدا نەداوە.

خوێندکارێک لەحەلەب

لە بەیانی رۆژی هەینی کە تاوانەکەی تێدا روودابوو، تاوانبارەکە خۆی دەخزێنێتە ناو دەستەی خزمەتکارەکان، لەوێ یاوەر دیفۆج دیویەتی، ئەو هەستی کردووە ئەویش یەکێکە لە کرێکارەکانی نۆژەنکردنەوەی باڵەخانەی سەراکە، بۆیە فەرمان دەدا لەباخچەی سەراکەی دەریبکەن.

لەگەڵ ئەو بەڵگە سەلمێندراوانەشدا بکوژەکە دانی بەتاوانەکەی نەدەنا، بۆیە تا دان بەتاوانەکەیدا بنێت برتلمی ئەلرومی ئەشکەنجەی توندی دەدات، لەگەڵ ئازارو ئەشکەنجە زۆرەکە تاوانبارەکە دان بەتاوانەکەو ناوی راستی خۆی دەنێت، ئەو وتبووی من خوێندکاری زانستیم لەحەلەبەوە هاتوومو تەمەنم بیستو چوار ساڵەو ناوم سلێمان ئەلحەلەبییە، باوکم لەشاری حەلەب بازرگانەو ناوی حاجی محەمەدئەمینە، لەماڵەوە دەرچوومو گەیشتوومەتە بەیتی موقەدەس، لەوێیەوە گەیشتوومەتە قاهیرە، مەبەست لەو سەفەرەشم کوشتنی ژەنەراڵ کلیبەر بوو، رێگای کاروانەکەشم سیو یەک رۆژی ویستووە. لەکاتی لێکۆڵینەوەکانی پێش دادگا دانی بەوەدا ناوە کە ئەو لەلایەن سەرکردەکانی عوسمانییەوە هاندراوە ئەو ژەنراڵە فەرەنسییە بکوژێت، ئەو لەقودس سەرکردەیەکی سوپای عوسمانی بەناوی ئەحمەد ئاغا بینیووە، کە لەشاری حەلەب سەرۆکی ئەنکشاری عوسمانی بووە، ئەو لەوەزیفەکەی دووردەخرێتەوەو بۆیەش دەگاتە قودس تا لەوێ کۆشش

بکات سەدر ئەلئەعزم ببینێت تا بگەڕێتەوە سەر پۆستەکەی جارانی خۆی، لەوێ چاوی بەسلێمان ئەلحەلەبی دەکەوێت، بەیەکەوە قسە لەسەر زوڵمو بەدکارییەکانی ئیبراهیم پاشای والی حەلەب دەکەن، سلێمان پێیدەڵێت ئەو پارەیەکی زۆر وەك سزای زۆر لەباوکی وەردەگرێت، بۆیە لەئەحمەد ئاغا داوا دەکات کارێك بکات زوڵمەکەی سەر باوکی کەمێك سووك بکاتەوە، بۆیەش ئەویش گفتی ئەوەی پێدەدات کە یارمەتی باوکی بدات، لە بەرامبەر ئەوەش ئەو بەڵێنی ئەوەی پێدەدات سەفەری میسر بکاتو لە قاهیرە سەرۆکی سوپای فەرەنسییانی بۆ بکوژێت، ئەو قسەیەش پاش ئەوە کراوە کە سوپای عوسمانی بەشکاوی و لە بەرەی میسری بەرامبەر فەرەنسییەکان گەڕاوەتەوە سوریا، بۆیەش سلێمان ئەلحەلەبی بەو داوایە ئەو رازی دەبێت، ئەحمەد ئاغا سلێمان رەوانەی لای یاسین ئاغای حاکمی غەزەی دەکات، ئەویش بڕێك پارەی سەفەرەکەی دەداتێ تا بگاتە قاهیرە.

سلێمان ئەلحەلەبی پارەکە وەردەگرێتو بەڵێن دەداتو بەرەو میسر بەڕێ بکەوێت، بەمەرجێك ئەو ناحەقیانەی دەرحەق بە باوکی لەحەلەب کراوە هەڵگیرێت، ئەو لەگەڵ بازرگانەکان دەکەوێتە رێو بەرەو قاهیرە دەڕوات، پاش رۆیشتنی شەش رۆژ لەرۆژی ١٤ی مایو دەگاتە قاهیرە. سلێمان زووتر شاری قاهیرەی دیبوو، لەوێ سێ ساڵ ژیا بوو، لە ئەلئەزهەر بۆ وەرگرتنی زانست لە قاهیرە ماوەتەوە، کە دەگاتەوە قاهیرە دەچێتە لای کۆنە مامۆستا هاوڕێیە تورکەکەی کە خۆشنووسی بووەو ناوی مەستەفا ئەفەندی بروسلی بووە، لەودەمانە خانەخوێیەکەی تەمەنی نزیکەی هەشتا ساڵ دەبوو، ئەو لەسەردەمی منداڵییدا دەرسی لەلای ئەو

خوێنـد بـوو، یەکەم شـەوی مـانەوەی لەقـاهیرە وەك میـوان لەلای کـۆنە مامۆستایە پیـرەکەی دەمێنێـتەوە، بەڵام لەلای ئەو هـیچ نادرکێنێـت، بـۆ مـانەوەو گـوزەرانی رۆژانەکەی روو لەمزگەوتـی ئەلـئەزهەر دەکـات، لەوێ تێکەڵی خوێنـدکارەکان دەبێت. لەنـاو فێرخوازەکانـدا مـاوەی یەك مانـگ دەمێنێتەوە، لەوانە (ئەحمەد ئەلوالی)و (موحەمەد ئەلـغەزی)و (عەبـدولا ئەلغەزی)و (عەبدولقادر ئەلغەزی) دیـارە ئەوانە بـرا نەبـوون، بەڵام لەبەر ئەوەی هاوڵاتی شاری غەززە بـوون بـۆیە نازناوەکانیـان وەك یەك بـووە. ئەو مەبەســتی هــاتنەکەی خــۆی بۆیــان روون دەکــاتەوەو بەوردی باســی بەرنامەکەیان بۆ دەکات، بەڵام چوار کەسەکە کە گوێیـان لەقسەکانی ئەو دەبێت بە کەسێکی سەرلێشێواوو بەدرۆزنی دەشوبهێنن، داواشیان کردبـوو لەو قسانەی خۆی پەشیمان ببێـتەوەو کەسـانی نائاگـاداری وەك ئەوان بەو تــاوانە نەبەســتێتەوە، بەڵام ئەو گــوێ بەئامۆژگارییەکانیــان نــادات. لەبەرئەوەی کلیبەر لەشاری جیزە بووە بۆیە لەرۆژی ١٣ ی یونیـۆ سـەفەری جیـزە دەکـات، لە کەسـانی داروەدەسـتەکەی ئەو دەزانێـت ژەنەراڵ کلیـبەر کەیو چۆن دێتە دەرەوەو ئێـوارانیش لە بـاخچەی سـەرکردایەتی سـەرا لە ئەزبەکییە پیاسە دەکات.

ئێوارەیەکیــان ســلێمان ئەلحەلەبــی کۆشــش دەکــات بچێــتە نــاو بــاخچەکە، بەڵام بــۆی مەیســەر نابێــت، شــەوەکەی لە مــزگەوتەکە دەمێنێـتەوەو لە بەیـانی رۆژی ١٤ ی مـانگی یونیـۆدا هەنگاوەکـانی ژەنەراڵ هەڵـدەگرێتو لە نـاوچەی ئەلمنیـل دەچێـتە بـاخچەکەو لە داوی ئەودا دەگەڕێتەوە قاهیرەو دەتوانی بەدزەدزە بگاتە ناو باخچەی سـەرکردایەتی گشـتی، تـا دەگـاتە ئەو هەیـوانەی کە دەسـتدرێژییەکەی تێـدا ئەنجـام

دەدات. کە بکوژەکە دان بەتاوانەکەی دادەنێت، فەرمان دەدەن هەر چوار کەسەکەی ئەلئەزهەر دەستگیر بکەن، چونکە ناویان لەئیفادەکەی سلێمان ئەلحەلەبیدا هاتبوو، لەوانە سێ کەسیان دەگیرێن‌و کەسی چوارەمیان کە عەبدولقادر ئەلغەزی بوو رادەکات، کە لێکۆڵینەوە لەگەڵ سێ کەسەکە دەکرێت، ئەوان نکۆڵی لەناسینی ئەو کەسە دەکەن.

لێکۆڵینەوەو داداگاییکردنەکە

ژەنەراڵ مینو یەکێک بوو لەئەفسەرە گەورەکانی سوپای فەرەنسی‌و قومانداری قاهیرە بوو، پۆستی ژەنەراڵە کوژراوەکە وەردەگرێت، ئەو فەرمان دەدات لە دادگایەکی سەربازیی دادگایی سلێمان ئەلحەلەبی بکرێت، کە لەنۆ گەورە ئەفسەری سوپاو بەسەرۆکایەتی ژەنەراڵ رینیە پێکهاتبوو، ئەرکی داواکارە گشتییەکەش دەسپێرن بەقومیسێر سارتلۆنی بەرێوەبەری نەبەردییەکانی سوپا، لەرۆژی ١٥ی مانگی یونیۆدا دادگاکە کۆدەبێتەوەو سەرۆکی دادگاو داواکارەکە کار بۆ لێکۆڵینەوە دەکەن بۆ کۆکردنەوەی هەموو سەرەتاییەکان بۆ دۆزینەوەو دەستنیشانکردنی بکوژەکان‌و یاریدەرەکانی ئەو لەو تاوانەدا. قومیسێر سارتلۆن دەست بەلێکۆڵینەوەی دۆسییەکە دەکات، کۆنووسەکە بەوەرگرتنی لێدوانی سلێمان ئەلحەلەبی دەست پێدەکات، لەوانە شاهێدەکانیش ئامادە دەبن، جۆزیف بیران کە یەکێک بوو لە سوارەکانی پاسەوانی ئەوو سوار رۆبرت کە سلێمانیان لەناو باخچەکەدا کە لەپشت دیوارەکە بەخوێنەکە

دۆزیــوەتەوە دەبــنە شــاهێدی دۆزەکە، کەســە تاوانبــارەکەش بەجلــی بەخـوێنەوە دەگیرێـت، ئەوان بەو شـێوەیەو بەو جـلەوە دەیگـرن، ئەوان پاش سـەعاتێک لەرووداونـی تـاوانەکە دەیـدۆزنەوەو خەنجەرەکەشـی لەبـن خۆڵەوە دەردەهێنن، کە هێشتا خوێن بەجەوهەرەکەییەوە مابوو.

لێکۆڵینەوە

لێکـۆڵەوەرەکە دەچێــتە مــاڵی ئەنــدازیار بروتــان ئەوەی لە کــاتی رووداوەکە لەگەڵ ژەنەراڵ کلیبەربـوو، ئەویـش لەئەنجـامی بریـنـداربوونی لەسەر جێگا کەوتبوو، ئەو یەکەم شاهێدی حاڵی کوشتنەکە بووە، وتبووی من بەدارێک لە بکوژەکەم داوەو کۆششم کردووە لەژەنەراڵی دووربخەمەوە، بەڵام ئەو زۆرتــر خــۆی پێــوە نووســاندمو منــی دایە بەر زەبــری زۆرتــری خەنـجەرەکەی، منـیش پـاش ئەو دەسـتکردنەوەو پێکـانەکەم بـوورامەوەو ئاگام لەخۆم نەما. بەڵام دیـارە پـاش ئەوەی ژەنەراڵ بـانگی پاسـەوانەکانی دەکــاتو هــاواری لــێ هەڵدەســتێت دە دەقەیەک پــاش رووداوەکە ئینجـا بەهانــای ئەو دەگەن، ئەو پاســەوانە بەبینینــی بکــوژەکە یەکســەر دەیناسێتەوە.

دیفــوجی ئەفســەر کە یــاوەری ژەنەراڵ بــوو، ئیفــادەی ئەویــش وەردەگیرێت، ئەو وتبووی ئەو رۆژە کە من هاورێیەتی ژەنەراڵ کلیـبەرم لە بارەگای سەرکردایەتی گشتی لە قاهیرە دەکرد هەستم دەکرد ئەو پیـاوە زۆر لەو نزیـک دەکەوتەوەو شـوێن پێـی ئـێمە دەکەوت، ئـێمە هەسـتمان

دەكرد ئەو كرێكارێكی كاركەری نۆژەنكردنەوەی سەرایەكەیە، بۆیە زۆر گومانمان لەسەر نەبوو، بەڵام هەستمان دەكرد كە ژەنەراڵ لەباخچەكە دەردەچێتو روو لەماڵی داماسی سەرۆك ئەركانی جەنگ دەكات، ئەو دوو بەدوویان دەهات، ئەو پرسیبووی چیت دەوێت...؟ بۆیە فەرمان دەدا ئەو پیاوە دەربكەن، خزمەتكارەكان سلێمان ئەلحەلەبی لەو ناوچەیە دەردەكەن، پاش دوو سەعات لەو پێشهاتە تاوانەكە دەكاتو كارەساتەكە دەقەومێت. دیفوج كە پشكنین لەچەند پارچە جلێكی پیاوە بكوژەكە دەكات كە لەشوێنی رووداوەكە بەدڕاوی هەڵدەگرنەوە، دڵنیا دەبێت كە ئەو كەسە بكوژەكەیە. لێكۆڵەوەرەكە دووبارە ئیفادەی سلێمان ئەلحەلەبی وەردەگرێتەوە، مسیو براسفیش كە گەورە وەرگێڕی سەرۆكایەتی ئەركانی جەنگ بوو كاری وەرگێڕی بۆ ئەو دەكرد، تاوانبارەكە دووبارە هەمان دانپێدانانەكەی جاری پێشووی دەڵێتەوە، كە هەردوو ئەفسەری سوپای عوسمانی ئەحمەد ئاغاو یاسین ئاغا ئەویان هانداوە بۆ كوشتنی ژەنەراڵ كلیبەر، ئەحمەد ئاغا بۆیەش ئەوی هەڵبژاردووە، چونكە ماوەی سێ ساڵ لەقاهیرە ژیاوەو ئەو شارە باش شارەزایەو لەزانكۆی ئەلئەزهەر دەرسی خوێندووە، دووبارە دەڵێتەوە كە ئەو بەرنامەی كوشتنی ژەنەراڵ كلیبەری بەو چوار كەسە غەززەییەكە وتووە، ئەوەشی رۆژانە پێ وتوون، بەڵام ئەوان ئامۆژگاریان كردووە ئەو كارە نەكاتو لەو دەستدرێژییە پەشیمان بێتەوە، چونكە زۆر زەحمەتە ئەو كارەی بەسەركەوتوویی پێ ئەنجام بدرێت. لێكۆڵەوەرەكە بڕیار دەدات تاوانبارەكە رووبەرووی هەر سێ پیاوە غەززەییەكان بكاتەوەو لەو بارەوە لێدوانیان لێوەرگرێت، مەبەستیش لەوە ئەوە بوو سەرە داوێك لەوە بدۆزنەوە ئەگەر شێخ ئەلشرقاوی شیخی

ئەلـئەزهەر دەسـتی لەو پـلانەدا هەبووبێـت، بەڵام لەکۆتاییـدا دەرچـوو شـێخەکەی ئەلـئەزهەر لەدوورو نـزیکەوە دەسـتی لەو کوشـتنەدا نەبـووەو بکوژەکەیان هان نەداوە ئەو کارە بکات.

سزای مردن

لەئەنجـامی لێکۆڵینەوەکانـدا دەرکەوت سـلێمان ئەلحەلەبـیو چـوار کەسـەکەی ئەلـئەزهەر رۆڵیـان لەو تـاوانەدا هەبـووە، هەروەهـا مەسـتەفا ئەفەنـدی ئەلبرسـلی کە سـلێمان لە یەکەم رۆژی گەیشـتنی بەقـاهیرە میوانی ئەو بووە، بۆیە ئەویش یەکێك بووە لە شەش کەسـە تاوانبـارەکە، بەڵام کەسـی چـوارەم لەبەرئەوەی را دەکـات، بـۆیە ئەو حـوکمی غیـابی بـۆ ئەویش دەردەکەن. لەبەرئەوەی تاوانبارەکان پـارێزەری تایبەتیـان نەبـووە تـا لەپـێش دادگـا بەرگرییـان لـێ بکـات، بـۆیە دادگـا وەرگێـڕەکەی دادگـا لۆماکا دەکاتە پارێزەری تاوانبارەکان.

دادگـا سـەربازییەکە لەرۆژی ١٦ی یونیـۆ دادەنیشـێت، لەوێ گـوێ لەلێـدوانی تاوانبارەکـانو داواکـاری تاوانبارەکـان دەگرێـت، بـۆیەش داواکـارەکە داوای سـزای پێویسـت بـۆ تاوانبارەکـان دەکـات، تـۆمەتەکە دەخـرێتە سـەر سـەدەری ئەلئەعـزم یوسـف پاشـا، ئەحـمەد ئاغـاش بەوە تاوانبـار دەکرێـت کە هـانی سـلێمان ئەلحەلەبـی داوە بـۆ ئەنجامـدانی تاوانەکەی، ئەوەی وەزیرەکەیان نەفرەتی لێ دەکات، کە لەو تـووڕە ببـوو بەوەش ویستوویەتی رەزاو متمانەی خۆی دووبارە بـۆ وەزیرەکەیـان دووپـات

بکـــاتەوە، بـــۆیە تاوانبـــار ئەو تـــاوانەی کـــردووە. چـــوار شـــێخەکەی ئەلئەزهەریش بەوە تاوانبار دەکەن کە ئاگاداری پلانەکە بووینو کەسیان شکاتیان لێـی نەکـردووەو دەزگـا بەرپرسـەکانیان ئاگـادار نەکـردۆتەوە، بەوەش دەکـــرێ بەهـــاوبەش لەتـــاوانەکە بزانـــدرێن، بەڵام مەســـتەفا ئەفەندی لەبەرئەوەی هیـچ تـاوانێکی لەسـەر نـابێتە مـاڵ بـۆیە ئەو ئـازاد دەکرێــت، تاوانبــار ســلێمان ئەلحەلەبــیش بەوە ســزا دەدرێــت کە ئەو دەســتەی تــاوانەکەی پــێ ئەنجامــداوە بســوتێندرێتو پاشــان لەســێدارە بـــدرێتو تەرمەکەشـــی داڵو زینـــدەوەر بیخـــۆن، هەروەهـــا هەر چـــوار شێخەکەی ئەلـئەزهەریش سـەریان بپەڕێـنن. کە دادگـا بڕیـارەکەی خـۆی دەخوێنێتەوە داوا لەتاوانبارەکـان دەکەن بەرگـری لەخـۆیـان بـکەن، بەڵام ئەوان هیچیان نەبوو بیڵێن، بۆیە تاوانبارەکان دەبەنەوە زیندانو هـۆڵەکە چۆڵ دەکەن تا دوا دانوستانی خۆیان لەسەر بڕیارەکـان بـکەن. لەکۆتاییـدا دادگـا دوا بڕیـاری پێویسـتی خـۆی بەتاوانبـارکردنی سـلێمان ئەلحەلەبـیو هەر چـوار شـێخەکەی ئەلـــئەزهەر دەردەکـــات، ســـەبارەت بەمەســـتەفا ئەفەندییش بێتاوان دەکرێت، کە بڕیارەکە دەردەچێت دەستی سـلێمان دەسـوتێننو پـاش لەسـێدارەدانی تەرمەکەی بـۆ تەیـرو داڵ جێـدەهێڵن، لەبەر ئەوەی یەکێـک لەتاوانبارەکـان نەگیرابـوو، بـۆیە سـێ تاوانبـارەکەی تــر ســەریان دەبــڕنو دەســوتێندرێن، ســامانی کەســە هەڵاتــووەکەش عەبدولقادر ئەلغەززییش دەستبەسەر دەکەن.

ئەلجبرتی دەڵێت:

پاش سێ ڕۆژ لەجێبەجێکردنی سزای تاوانبارەکان هەموو لایەك دەکەونەخۆ بۆ بەڕێکردنی تەرمی ژەنەراڵ کلیبەر، لەجیاتی ئەو (عەبدوڵڵا جاك منو)یان دانابوو، ڕۆژی چوارەمی پاش کارەساتەکە دەکاتە ڕۆژی سێشەممەی بیستو پێنجی مانگی موحەرەم، ڕێکەوتی ١٨ ی مانگی یونیۆی ساڵی ١٨٩٩ی زایینیی بڕیار دەدەن شارەکە خاوێن بکەنەوەو دەزگاکانی پۆلیس کەوتنەخۆ بۆ جێبەجێکردنی فەرمانەکانی جوانکردنی قاهیرە.

لەناو سەبازەکانیان لەتایفەی قبتییەکانو شوامەکان دەستەیەکیان لەسوارەو پیادە بۆ بەڕێکردنی جەنازەکە دەستنیشان دەکەن، تەرمەکەش لەناو سەندوقێکی تەقەمەنی سەرداخراو دادەنێن، سەندوقەکەیان لەسەر گالیسکەیەك دادەنێن، کە بەقەدیفەی ڕەش پێچرابوو، لەتەنیشت ئەویشەوە کەرەستەکانی خۆیو شێرو ئەو خەنجەری پێیان کوشتبوو دادەنێن، چوار دەهۆڵ دەنگی دەهاتو سەبازەکانیانیش کە قۆڵیان بەنیشانەی ڕەش بەسترابوو، بۆ ڕێزگرتنی بەڕێکردنی تەرمەکە چەکەکانیان نەوی کردبووو بەهێواشی دەڕۆیشتن، کە جەنازەکە ڕادەکێشنە دەرەوە، دەنگی تۆپ هاویشتنو تفەنگ تەقاند دەبیسترا، لەماڵەکەی خۆی لەئەزبەکییە لەدەروازەی خولق هێنایانە دەرەوەو بەرەو کۆڵانی جمابیزو پاشان بەرەو ناسرییە تەرمەکەیان بەڕێکرد تا گەیشتنە تەل ئەلعەقارب کە قەڵایەکیان تێدا دروستکردبوو، سلێمان ئەلحەلەبیو

سێ تاوانبارەکەی تریشیان راگرتبوو، تەرمەکەیان گەیاندە دەروازەی کۆشکی ئەلعەینی، تابووتەکە دادەگرن‌و، لەناو چوارچێوەیەکی داردا دایدەنێن، کە لەسەر بەرزاییەکی خۆڵ دانرابوو، بەداری سەرووو بەپەردەیەکی سپی دایانپۆشی، لەپێشەوەی دوو سەربازیش ئامادەباش وەستابوون، ئەوانە بەشەوو بەرۆژ بەدیار تابووتەکەوە وەستابوون. بەوەش پەیامە سەربازییەکەی دوماهی دێت‌و عەبدوڵڵا جاکی قائیمقامی کۆن ئەوەی گوایە بۆتە موسڵمان‌و ژنێکی موسڵمانیشی هێنابوو، جێگەی ئەوی گرتۆتەوە. لەودەمانەدا پرسیارێکی ئامادە هەبوو ئایا سلێمان ئەلحەلەبی بەڕاستی بکوژی بەکرێگیراو بوو، یان پاڵەوانێکی دژ بەداگیرکەری راستی بوو، ئەوەشیان تا ئیمڕۆ بەشاراوەیی ماوەتەوەو لەلایەن توێژەرەکانیش دیارو روون نییە، بەڵام ناوی ئەو پیاوە بووەتە بەشێک لەمێژووی میللەتانی عەرەبی.

مارتن لۆسەر کینگ

گاندی زنجەکان، لەناو گۆڕەکەیدا سەردەکەوێت...

کوشتنی خەونەکە

لەرۆژی ٤ ی مـانگی ئەپریلـی سـاڵی ١٩٦٨ بەگـوللەیەك کۆتـایی بە ژیانی مارتن لۆسەر کینگ دەهێندرێت، ئەو پیاوە ئەندازیاری بزاڤی مافە مەدەنیەکـان بـۆ ئاشـتیو، سـەرۆكو پێشـەوای ئەو بـزاڤە بـوو لەولایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، کە ئەو کوژراوە تەمەنـی ٣٩ سـاڵ بـوو، ٢٠٠ هەزار کەس ئامـادەی مەراسـیمی ناشـتنی تەرمەکەی بـوون. لەو رۆژەی ئەو تیرۆرکـرا، ئەو سەرپەرشـتیو سـەرکردایەتی هەڵمەتـی هەژارەکـانی ئەمریکای دەکرد، کە تێداو لەگەڵ رەشپێستەکاندا پاشماوەو زبڵەکانیـان کـۆ دەکـردەوەو بەزۆری لەلایەن ئەوانیشـەوە ئەو پاشـماوانە فـڕێ دەدرانە شـوێنە گشـتییو گەڕەکەکـانەوە، ئەو لەو کۆبـوونەوەیەدا وتەیەکـی پێشکەشی ئامادەبووان کردبوو کە تێیدا وتبووی:

من تێناگەم لەودەمانە چ روودەدات، ئێمە رۆژانـی سـەختمان لەپـێش دایە، ئێستا ئەو مەسـەلانە سـەرقاڵم ناکـات، چـونکە مـن گەیشـتوومەتە لـووتکەی چیـایەکەو مەسـەلەکە ئاسـاییە، منـیش وەك هەمـوو کەسـێك دەمەوێ ئاسوودە بـژیمو ژیـانێکی دوورودرێـژ بەرێ بـکەم، دیـارە تەمەنـی درێژیش شوێنی تایبەتیشی دەوێت.

لەو ساڵەدا رووداوی گەورە قەوماوە، پێشهاتی سیاسی سەرەنجراکێش بەرپابووە، لەئەمریکا سیناتۆر رۆبرت کەنەدی لەرۆژی ٥ ی یونیـۆی سـاڵی ١٩٦٨ کـوژراوە. ئەو کە وەزیـری داد بـووە بـواری سـازکردووە تـا چالاکوانـانی مافەکانی مرۆڤ کارگەرو بەپشتیوان بن. کە مارتن لۆسەر دەکوژرێـت کـاری

ئاشـــوبەو ئـــاڵۆزیی لەواشـــنتۆنی پایتەخـــت روو دەدات، لەوێشـــەوە ئەو توندوتیژیانە دەگاتە زۆرتر لەسەد شاری تری ئەمریکا، ئەوەش مەترسی ئەوەی پەیـــدا دەکـــرد کە هەمـــوو کۆششـــەکانی ئاشـــتیی ئەمریکـــاییە ئەفریقییە رەشەکان بەفیڕۆ بچێتو کاری توندکاریی جێگەی بگرێتەوەو شـەڕی نەژادیـی سـەخت بێـتە ئـاراوە، دیـارە پـێش رووداوەکەو لە پـاش کوشـتنەکەش دۆسـتانو دەسـتە نـزیکەکەی مـارتن لۆسـەر هەسـتیان بەگۆڕانێك دەکردو مەترسی تەقینەوەیان هەبوو.

ژیاننامەی مارتن لۆسەر

مارتن لۆسەر لەرۆژی ١٥ ی یەنـایەری سـاڵی ١٩٢٩ لە شـاری ئەتلانتـای ئەمریکـــی لەدایکبـــووە، ئەویـــش وەك رەشـــە ئەمریکییەکـــانی تـــر بەرەچەڵەکەوە لەوڵاتـانی ئەفریقیـاوە لەرەگ هەڵکەنـدراوەو گەیشـتووتە ئەمریکا، لەوێـش فرۆشـراوەو کـڕاوەتەوە. ئەوان جەسـتەیان دەبەخشـییە خزمەتکردنـــی ئەمـــریکییە سپیپێســـتەکان. کینگـــی بـــاوك بۆچـــوونی فرەڕەهەندی هەبوو، ئەو رێبەرایەتی کەنیسەیەکی گچکە کردووە، زووتـر لە کۆلیژی مۆر هاوس خوێنـدوویەتی، کە خوێنـدنی تەواو کـردووە لەمـاڵی ویلیـــامزی زاوایانـــدا ژیـــاوە، کە ئەویـــش لە خەبـــاتەکەی بـــۆ مـــافی رەشپێستەکان هاوشانو هاوخەبـاتی بـووە. مـارتن لەو کـاروانەدا لەسـەر رێ باوكو باپیری لەسەر ئەو خەباتە کارگەربووە، تا بووە بە کەسێکی ناودارو چالاك لەداواکردنی مافی مەدەنیی رەشپێستەکان لە ئەتلانتا، کە هەمـوو

شێوەکانی نەژادپەرستی تێدا بەکارهاتووە، ئەو زۆرجار کە بۆی نەکراوە بەیەکسانی لەگەڵ رەگەزەکەی تردا یەکسان بێت، دایکەکان بواریان نەداوە منداڵەکانیان بەیەکەوە یاری بکەنو تێکەڵی یەکترببن، بۆیە ئەو بەناچاریی گریاوە. ئەودەمانە ئەو کورە باش لە ژیان تێگەیشتووەو دەیزانی بۆ کردەوەکان بەو شێوەیە رێ دەکات، بەڵام بەردەوام قسەکانی دایکی لەبیر ماوە کە وتوویەتی؛

کورم زۆر بایەخ بەو مەسەلەیە مەدە با ئەوەیان کارت لێ نەکات، خۆت لەسپییەکان بەکەمتر مەزانە، تۆ لەهیچ کەسێکی تر کەمتر نیت.

ئەو سەردەمەش دەگوزەرێتو مارتن لەساڵی ١٩٣٥ دەچێتە قوتابخانەی گشتی، لەوێشەوە دەچێتە کارگەی تایبەت لەزانکۆی ئەتلانتا، پاشان پەیوەندی بەقوتابخانەی بۆکری واشنتۆنەوە دەکات، لەوێش لە خوێندن لەسەر هاوڕێیەکانی پێشدەکەوێتو لە کۆتایی ساڵی ١٩٤٢ دا دەچێتە زانکۆو لەکولێژی مۆر هاوس وەردەگیرێت، لەوێ بەباشی خودی خۆی دەدۆزێتەوەو تێدەگات ئەو دەکارێت بەو راژەیە بگاتە ئاستێکی باڵا بۆ خزمەتکردنی هەموو جیهان. ئەو لەساڵی ١٩٤٧دا دەبێتە یاریدەری باوکی لەکەنیسەکەی ئەودا، لەساڵی ١٩٤٨ بەکالۆریس لەئەدەب وەردەگرێت، کە تەمەنی هێشتا نەگەیشتبووە ١٩ ساڵ، لەو تەمەنەدا کیژێکی رەشپێست بەناوی کۆریتا سکۆت دەناسێتو لەساڵی ١٩٥٣ پرۆسەی هاوسەرگیریی دەکەن، لەسەر خوێندنەکەی بەردەوام دەبێت تا ئەوەی لەزانکۆی بۆستن دکتۆرا لەفەلسەفە وەردەگرێت. لەبەر رۆشنایی‌و شارەزابوونی رێنماییەکانی فەلسەفەکەی مەهماتا گاندی (١٨٦٩_١٩٤٨) کە بەفەلسەفەی ناتوندوتیژی دەناسرا، مارتن سەفەری هیند دەکات،

هەروەها لەسەر خوێندنەکەی بەردەوام دەبێتو لەسەر ڕێبازی ئاشتیانەو سەرسام بوونی بەگاندی بەردەوام دەبێت، بۆیەش لەپاشاندا ژنەکەی کۆریتا سکۆت کینگ وتبووی مارتن گاندی بەباوکی ڕۆحی سیاسیی خۆی دەزانی. نیلسۆن ماندیلا لەوتاری وەرگرتنی خەڵاتی نۆبڵی ئاشتی لەساڵی ١٩٩٣دا ئاماژە بەڕۆڵە گرینگەکەی ئەو دەدات، کە ئەو کۆششی زۆری کردووە بۆ بنبڕکردنی دیاردەی نەژادپەرستی بۆ بەرجەستەکردنو بەرقەراربوونی کەرامەتی مرۆڤایەتی بەشێوەیەکی دادپەروەرانە.

خاڵی وەرچەرخان

مارتن لۆسەر لەگەڵ هاوسەرەکەی لەمانگی سپتەمبەری ساڵی ١٩٥٤ دەچێتە شاری مۆنتیگۆمری کە پاشان دەبێتە مەیدانی خەباتەکەی. لەو شارەدا ڕەشەکان زۆر ستەمیان لێدەکرا، باریان گرانبوو، جۆرەها شێوەی ئەشکەنجەیان دەرهەق دەکرا، بەتایبەتی کۆمپانیای هێڵەکانی گواستنەوەی پاسەکان دژایەتی زۆری ڕەشپێستەکانی دەکرد، لەوێدا کورسییەکانی پێشەوە بۆ سپییەکانو بەشی دواوەی کورسییەکانیش تایبەت بووە بەرەشپێستەکان، بۆیە شوفێرەکان مافی ئەوەیان هەبوو نەفەرە ڕەشپێستەکان ڕەوانەی پشتەوەی پاسەکان بکەن، ئەگەر مەبەستیان بوایە کورسییەکانی پێشەوە بەکاربهێنن، زۆرجاریش شوفێرەکان گاڵتەیان پێدەکردن، چونکە ئەوان دەبووایە بێنە پێشەوەو لەلای شوفێرەکان پارەکانیان بدەن، کە پارەی پلیتیان داوە دووبارە

ڕەشەکان دەبووایە دابەزنو لەدەرگای پشتەوە سوار ببنەوە، چونکە بۆیان نەبووە بەپێش سپییەکاندا بچنە پشتەوە، لەودەمانەش زۆر لە شوفێرەکان کە ڕەشەکان پارەیان داوەو بۆ ئەوەی لە دەرگای پشتەوە سوارببنەوە، بۆی دەرچوونو نەفەرە ڕەشەکانیان لە ناوەندی شەقامەکاندا جێهێشتووەو گاڵتەیان پێکردوون. ئەو جۆرە ڕەفتارە تا مانگی دیسمبەری ساڵی ١٩٥٥ بەردەوامو پەیڕەو بووە، کە تێیدا ژنێکی ڕەشی تەونکەر ڕازی نەبووە شوێنەکەی خۆی لەبەشی ڕەشەکاندا بۆ پیاوێکی سپی چۆڵ بکات، کە پیاوە سپییەکە شوێنی بەتاڵ لە بەشی پێشەوەی تایبەتی بەسپییەکان نادۆزێتەوە، دەچێتە پشتەوەی بەشی ڕەشەکانو لەسەر ئەو ژنە ماندووە رادەوەستێتو داوای لێ دەکات شوێنەکەی بۆ چۆڵ بکات، بەڵام ژنەکە ڕازی نابێت، کە شوفێرەکە تێدەگات ژنێکی ڕەش لەبەشەکەی خۆیاندا ڕازی نابێت شوێنەکەی خۆی بۆ پیاوێکی سپیپێست چۆڵ بکات پاسەکە ڕادەگرێتو داوای پۆلیسی بۆ دەکات تا ناچاری بکات لە شوێنەکەی خۆی هەڵسێتەوەو شوێنەکەی بداتە ئەو پیاوە سپییە تا لەسەری دابنیشێت. ئەو ڕووداوە گەورە دەبێتو دەبێتە سەرە داوی خەباتی کینگ بۆ یەکسانی ڕەشەکانی ئەمریکا.

بەرگرییەکی سلبی

ئەو ڕووداوەو کاریگەرەکانی نیشانەی ئەوەی دەگەیاند کە توندوتیژی لێ دەکەوێتەوەو خوێنی تێدا دەڕژێت، بەڵام مارتن لۆسەر ئامادە دەبێتو

کۆشش دەکات خەباتەکەی بەرەو ئاقارێکی تر بباتو پەیڕەو بەرنامەی ئاشتیانە خۆی بکاتو خەڵکەکە لە توندوتیژیی دووربخاتەوە، بۆیەش داوای بەرگری دەکات لەسەر بنچینەی ناتوندوتیژیی، یان بەرگریی سلبی، لەو خەباتەشدا بەردەوام ئاماژەی بەفەرموودەکانی حەزرەتی مەسیح ڕەزای خودای لەسەر بێت دەدات کە فەرموویەتی:

دوژمنەکانتان خۆش بووێت، موبارەکی لەعنەتەکانیان بکەن، ئەوانەی خراپەتان لەگەڵدا دەکەن بەچاکە ڕەفتاریان لەگەڵدا بکەنەوە، نوێژ بۆ ئەو کەسانە بکەن کە ئازارتان دەدەنو لەماڵەکانتاندا دەرتاندەپەڕێنن.

ئەو هەڵمەتەی خەباتی مارتن لۆسەر بوژانەوەو سەردەمێکی نوێی لەژیانی ڕەشپێستەکاندا پەیداکردووە. مارتن لۆسەر لەسەرەتای خەباتەکەیدا داوای کردووە هەموو ڕەشەکان پاسی ئۆتۆپاسەکان بۆ گواستنەوە بۆ ماوەی یەک ساڵ بەکارنەهێنن، دیارە کە ڕێژەی بەکارهێنانی ڕەشەکان بۆ ئەو پاسی سەرجەم هێڵەکانی هاوتوچۆ دەگەیشتە ٧٠%، ئەوەشیان ژمارەیەکی بەرزو دیار بووە.

لە بەرامبەر خەباتی لۆسەر بەرووی نەیارەکانیدا کۆششیان دەکرد بیانوێک بدۆزنەوە تا مارتن لۆسەر زیندانیی بکەن، بەڵام بیانوێکی بەرجەستەیان نەبوو تا ئەوە بکەن، بۆیە بەتۆمەتی ئەوەی کە ئەو ئۆتۆمبێلی بەخێرایی لەسی میل لە سەعاتێکدا لێخوڕیووە، کە دەبوایە خێراییەکەی تەنها بیستو پێنج میل بووایە لەسەعاتێکدا، دەسەڵاتدارەکانی شارەکە مارتن دەگرن، کە مارتن دەگیرێت تا زۆرتر ئیهانەی بکەنو سووکی بکەن لەزیندانا دەخرێتە ژوورێکی پڕە لە

كەسانی گیراو لەسەر بەدمەستیو دزیو بەدكاری ناپەسندو بكوژان. بەو گرتنەی كە جاری یەكەمی بووە لە رووی نەفسییەوە زۆر كاریگەری نەگەتیڤی لەسەر دەكات، لەوێ لەناو زیندانەكەدا مامەڵەی نادروستی لەگەڵدا دەكەن، هەروەها لەناو زیندانەكەش كاری زۆر نارەوای نامرۆڤانەش دەبینێت، بەڵام ئەو بەكەفالەیو زەمانەتی تایبەتی ئازاد دەبێت.

چوار رۆژ پاش ئەو رووداوەو لەرۆژی ٣٠ ی مانگی یەنایەری ساڵی ١٩٥٦دا لەكاتێكدا ئەو وتاری بۆ هەوادارانی پێشكەش دەكرد، نارنجۆكێك دەخەنە ماڵەكەی، ئەو تەقینەوە زۆری نەمابوو هاوسەرەكەیو كورەكەی لەناوبچن، كە دەگاتە شوێنی رووداوەكە دەبینی دەستەیەك رەشپێستی چەكداری هەوادارانی ئەو كۆبوونەتەوەو بەتوورەییەوە داواكارن بوار بدات تۆڵەی ئەو تەقینەوەیە بكەن، بەڵام ئەو بەرەوشتە نەرمەكەو بەرنامە تایبەتییە ئاشتیخوازییەكە هەڵچوونی خەڵكەكە سارد دەكاتەوەو شاری مۆنتیگۆمری لە تەقینەوەو كاولكارییەك دوور دەكاتەوە، لەوێدا بەئامادەبووان دەڵێت:

واز لەئاڵۆزی بهێنن، ئەوەی نارەحەتو بێزارتان دەكەن دووری بخەنەوە، ئێمە هەرگیز لەگەڵ توندوتیژیدا نابین.

ئەو لەگەڵ دەستەیەك لە هەڤاڵانی بەتۆمەتی پلاندانان بۆ بەربەستدانان لە راپەڕاندنی كارەكان بەبێ بوونی هیچ بیانووی یاسایی لە دەڤەرەكە دەگیرێت. مارتن دەگیرێت تا ئەودەمانەی چوار ژنی رەشپێست داوا لە دادگای یەكێتی دەكەن نەژادپەرستی لەناو پاسەكانی مۆنتیگۆمری هەڵگرن، تا چیتر بێریزی لە رەشپێستەكان بەو پاسانە

نەكرێت، بۆیەش دادگا بڕیار دەدات ئەو نایاسایيە نەمێنێت، بەوەش دووبارە پاسەكان لەلایەن ڕەشەكانەوە بەكاردەهێندرێتەوەو ئەویش لەزینداندا ئازاد دەكرێت.

لەسەر ڕێبازی گاندییەوە

كینگ یەكێكە لە دامەزێنەرانی كۆنگرەی سەركردايەتی كریستیانییەكانی خوارووكە لە ساڵی ١٩٥٧ بەستراوە، ئەوەش هەڤاڵبەندییەك بوو لە نێوان پیاوە ئایینە ڕەشەكانو كەنیسەی ڕەشەكانە، مەبەستو بەرنامەشیان كاركردن بوو بۆ لابردنی كارەكانی نەژادپەرستی، سەركردەكانی ئەو كۆنگرەیە هیواخوازبوون بتوانن رای گشتی بگۆڕنو بەرووی ئەو بڕگە یاساییانە بوەستن كە داكۆكی لەنەژادپەرستی دەكات، كە كۆمەڵەی نەتەوەیی ڕەنگینەكان (ملەوەنەكان)ی بەرەو پێشوەچوون دەبرد. كینگ هێزی سەرەكیی دینامیكی كۆنگرەكە بوو، ئەویش ببووە سەرچاوەی یەكەمو هاندەری باشی كۆكردنەوەی كۆمەكەكانو نەخشەسازی باڵادەستی تەكتیك، ئەو توانیبووی هەڤاڵبەندیی لەگەڵ سپییەكان لە دەڤەرەكانی باكووردا بكات، تا لەگەڵ ڕەشەكاندا سۆزداربن.

لەساڵی ١٩٥١ دەچێتە وڵاتی هیندستانو لەوێ لەگەڵ هەوادارانی گاندی كۆدەبێتەوەو باس لەهزرەكانی نارەزایی كۆمەڵایەتی ئاشتیانەیان لەگەڵدا سازدەكات. لەمانگی یونیۆی ساڵی ١٩٥٧و لەتەمەنی بیستو حەوت

ساڵیدا مارتن لۆسەر گچکەترین کەس‌و قەشە بووە کە مـدالیای سینگارنی وەرگرتــووە، کە ســاڵانە دەدرێــتە ئەو کەســانەی لەبــواری کــارکردن بــۆ بنبڕکردنــی نەژادپەرســتی چــالاکن. لەو بــۆنەیەداو لەپــێش پەیــکەری ئابراهـام لینکـۆڵن، مـارتن کینـگ وتارێـک پێشـکەش دەکـات کە تێیـدا هەردوو حزبە سەرەکییەکەی وڵات کۆماری‌و دیموکراسی شەرمەزار دەکـات، لەوێش هاوارە بەناوبـانگەکەی کە تێدا هـاواری کردبـوو، مـافی دەنگـدانم پــێ رەوا ببیــنن دەکــات، بەوەش ئەو توانیبــووی پێــنج ملیــۆن کەســی رەشپێست لەخوارووەوە بۆ دەنگدان ناونووس بکات.

لەرۆژی ١٩ی سپتەمبەری هەمان ساڵدا مارتن لۆسەر لەنـاو بـوتیکێکی سپیپێستێکدا لەناو جەرگەی شاری گراهارلمدا، ژنێکـی سـپی پـڕ جنێـوی دەکـات‌و لەعنەتـی دەکـات، بەوەش ناوەسـتێت ژنەکە زۆر تـووڕە دەبێـت‌و دەست دەداتە ئەو چەقۆ تیژەی نامەی پێدەکرێتەوەو بەرەو رووی مـارتنی دەبات‌و لەسینگی گیر دەکات‌و ئازاری دەدات، بۆیە لەبەر ترسناکی رەوشی تەندروســتی ئەو بەخێرایــی دەگەیەنــدرێتە نزیکتــرین نەخۆشــخانە، پۆلیسیش لێکۆڵینەوە لەگەڵ ژنە دەستدرێژیکەرەکە دەکات، لەئەنجامـدا ژنەکە رەوانەی نەخۆشخانەیەکی نەخۆشییە دەروونییەکان دەکەن.

مارتن لە خەباتەکەی بـۆ مـافی رەشپێستەکان کـۆڵ نـادات‌و بەردەوام دەبێــت لەســەر خەبــاتە ئاشــتییانەکەی، بەڵام رۆژێکیــان لەناکــاوو لەکردەوەیەکــی چــاوەڕواننەکراودا زەبرێکــی کوشــندەی بەردەکەوێــت، ئەوەشــــیان هەنگاوەکــــانی دەشــــێوێنێت‌و خەبــــاتەکەی دژ بەنەژادپەرسـتییەکەی شـپرزە دەکـات، کە لەرۆژی ١٧ی فبـرایەری سـاڵی ١٩٥٩ پۆلیس لەنووسینگەکەی خۆیـدا لەئەتلاتنـا بەبیـانووی ئەوەی گـوایە

زانیارییەکانی پێشکەشی باجی داهاتی کردوون دەرکەوتووە ساختە بوونو بەو بیانوویە دەستگیری دەکەن، ئەویش بەو تۆمەتبارکردنە سەرسام دەبێتو بەتووڕەییەوە دەڵێت:

ئەگەر من بەمەزندەی ئێوە کەسێکی دروستو ساڵح نیم، بەڵام تاکە فەزیلە کەمن زۆر پەیوەستم پێوەی هەیە ئەویش ئەمانەتە.

لەبەرئەوەی دۆزی ولایەتەکە زۆر لاوازو بێ بەڵگەبوون، بۆیە ئەو زوو بەکەفالەت ئازاد دەبێت.

مانگرتنو ڕێپێوانەکان

کە جۆن کەنەدی پۆستی سەرۆکایەتی کۆمار وەردەگرێت، مارتن لۆسەر خەباتەکەی گەرمترو بەجۆشتر دەکات تا حکومەتی فیدراڵ لە کێشەو ڕۆژەڤی خەباتەکەی لە پێناوی بنبڕکردنی نەژادپەرستی بەشدار بێت. بەڵام کەنەدی زیرەکانە خۆی لەو داوەی مارتن لۆسەر دەرباز دەکات، کە حکومەتی بە لاواز لەو مەسەلەیە پێناسە دەکردو بەوەی کە ناتوانن ئەو مەسەلە چارەنووسسازانە بەیەکجاری ببڕنەوە.

لەوێیەوەو لەکۆتاییەکانی هاوینی ساڵی ١٩٦٢ەوە مارتن لۆسەر بڕیار دەدات لە شاری برمنگهام زنجیرەیەک خۆپێشاندان بۆ هاندانی هەستی کۆمەڵایەتی بکات، کە لە شێوەی نمایشێکی نموونەیی بێتو لەسەر شەقامە سەرەکییەکانەوە بێت، بۆ بەیانییەکەی شەڕێک لە نێوان خۆپیشاندەرە ڕەشپێستەکانو پۆلیسە سپیپێستەکان دەقەومێت، کە

بەدارو سەگی پۆلیسی بەربوونەتە گیانی رەشەکان، لەکۆتاییدا بڕیار دەدرێت هەموو جۆرە ناڕەزاییو خۆپیشانو بایکۆتو مانگرتنێك قەدەغە بکرێت. لە پاش ئەو بڕیارە مارتن بۆ یەکەمجارو بەئاشکرا سەرپێچی حوکمێکی دادگا دەکاتو خۆپێشاندانێك ساز دەکاتو خۆی لەپێشیاندا دەڕواتو هەزارەها کەسی رەشپێستیش دەکەونە شوێنی، کە بەیەك دەنگ هاواریان دەکرد:

ئازادی لە برمنگهام سەریهەڵدا.

بە تەواوبوونی خۆپێشاندانەکە مارتن دەگیرێتو دەخرێتە ناو زیندانێکی تاکەکەسییەوە، لەوێیەوە پەیامە گرنگەکەی دەنووسێت کە پاشان دەبێتە سەرچاوەیەکی بایەخدار لەبزاڤەکانی مافی مەدەنی، لەنامەکەیدا ئەو جەختی لەسەر خەباتی مەدەنی دوور لە بەرنامەی توندوتیژیی دەکردەوە.

منداڵان لەپێشەوە

کە مارتن لە زیندان ئازاد دەبێت ئەو راستەوخۆ رێبەرایەتی خۆپێشاندانەکان دەکاتو دەبێتە رابەری بزاڤەکە، لەودەمانەدا بیر لەوە دەکاتەوە لەو بزاڤەو لەو بوارە ئاشتیانەدا منداڵان بەکاربهێنێت، بەڵام کەم کەس هەبوو بەرگەی ئەو بەرپرسییەتیە بگرێت کە منداڵان لەو ناڕەزاییانەدا تێوەبگلێنێت نەوەك لەو چالاکییەدا یەکێکیان بکوژرێت، بەوەش مەسەلەکە ترسناکتر دەبێت، بەڵام ئەو سوور دەبێت لەسەر

بەرنـــامەکەی خـــۆیو بـــوار دەدات هەزارەهـــا منـــداڵ بەشـــداریی خۆپێشاندانەکان بکاتو لەریـزی پێشـەوەش بوەسـتنو رووبەڕووی پیـاوانی پۆلیسو پیاوانی ئاگرکوژێنەرەوەکانو سەگە پۆلیسییە دڕندەکان ببنەوە.

لەخۆپێشـاندانەکاندا پـۆلیس هەلە مەزنەکەی خـۆی دەکـات، هێـزو تونـدوتیژی زۆری بەڕووی منـداڵەکان بەکارهێنـا، منـداڵی تەمەنـی شـەش ساڵانەش کەوتنە بەر کەڵبەی سـەگە پۆلیسـییە دڕەکـانو کەوتـنە بەر دارو دەسـتی گەورەی پۆلیسـەکان، ئەو دیمەنـانەش ملیۆنەهـا کەسـیان لەو کـردەوە دڕنـدانە بەئاگاهێنـاو وێنەکـان لەیەهەمـوو دونیـا بڵاوبـوونەوە، بەوەش مارتن لۆسەر توانی تەنگژەیەک دروست بکات کە خۆی مەبەستی بوو، بەوەش فشارەکەی توندتر دەکاتو بەئاشکرا پێیان دەڵێت:

من ئامادەم دانوستان بکەم، بەڵام وەک کەسێکی بەهێزو بەپشـتیوان دێـمە ئەو مەیـدانە. هـاوڵاتییە سـپییەکان کەوتنەخـۆ بـۆ سـازکردنی دانوستان لەگەڵ سەرکردە رەشەکان، دانوستانەکان بەگرانـیو بەسـەختی دەڕۆیشـت، لەئەنجامـدا بڕیـار وەردەگـرن بەرنامەکـانی نەژادپەرسـتیو جیاکردنەوەکان لاببەن، سیستەمێکی یەکسان پەسند بکەنو گیراوەکانی خۆپێشاندانەکانیش بەناچاری ئازاد دەکەن. بەڵام هەندێک لەسپییە داخ لەدڵەکان بەو بەرنـامە رازی نـابن، نـارنجۆک لەماڵی سـەرکردە رەشـەکان دەگـــرنو دەیـــان ئۆتۆمبێـــل دەســـوتێننو هەنـــدێک لەکۆگاکانیشـــیان دەسوتێنن، بۆیەش سەرۆک جۆن کەنەدی بەناچاری حاڵەتی ئامادەباشی سەربازی رادەگەیەنێتو هێزەکانی سوپا دەهێنێتە خـوارەوە، بەڵام مـارتن لۆسـەر خەڵـکەکە سـارد دەکـاتەوە. زۆربەی ئەوانەی پێشـەنگی ئەو بـزاڤە بـوون ئەنـدامانو هەڵسـوڕێنەرانی بزاڤـی برمنگهـام بـوون، بـۆیەش ئەو

چەندین سەردانی سەرکەوتووی ئەنجامدا، تێدا هەستی کرد ئەو خەڵکە لەچ هەڵچوونو کوڵانێکی گەرمەنو، توورەییە سەد ساڵییەکەیان چەند کوشندەیە.

تووڕەیی رەشپێستەکان

ئەو رووداوو پێشهاتانە رێخۆشکەر بوو رەشپێستەکانی ئەمریکا لەساڵی ١٩٦٣ گەورەترین رێپێوان بۆ بەردەم پەیکەری ئابراهام لینکۆڵن بکەن، لە ژمارەو جۆری پرۆسەکە نمونەی نەبووە، کە تێدا ٢٥٠ هەزار کەس تێدا بەشدار دەبن، لەوانە ٦٠ هەزاریان ئەمریکییە سپییەکان بوون، ئەوەش مەزنترین پرۆسە بوو لەمێژووی خەباتی بەرقەرارکردنی مافە مەدەنییەکان، لەوێ مارتن لۆسەر وتارە بەنرخەکەی بەناوی (من خەون دەبینم) دەخوێنێتەوە، کە تێدا وتبووی:

من خەون بەوە دەبینم رۆژێ دێ هەر چوار منداڵەکەم لەرەوشێکدا دەژین، لەناو میللەتێکدا دەژین کەس لەسەر رەنگی پێستەکەی حوکمی لەسەر ناکرێت، بەڵکو برپارەکان لەسەر رەوشتەکانی وەردەگیرێت، نەك لەبەر رەنگەکەی.

هەروەها مارتن لۆسەر لەو کۆبوونەوەیەدا بەئامادەبووانی رێپێوانەکەی وتبوو:

وادەزانم ئەو خەڵکە بۆ ئەوە کۆبوونەتەوە تا قەرزێکی موستەحق وەرگرنەوە، کە ئەمریکا قەرزارەو نەیداوەتەوە، لە جیاتی ئەوەی

پەیمانەکەی بەرامبەر رەشپێستەکان جێبەجێ بکات. ئەو چەکێکی بێ رەسیدو سەرمایەی پێ داون، لەسەر چەکەکەش بۆیان نووسیون رەسیدتان نییەو بۆیەش ناکرێ چەکەکەتان سەرف بکرێت.

لەو دیمانە جەماوەرییە مەزنەدا دڵەکان بەگەرمی لێدەدران و هەموو ئامادەبووان دەلەرزین، بەڵام هەست دەکرا زەنگەکانی ئازادی لێدەدرا، پاش ١٨ رۆژ لەو رووداوە، مارتن لۆسەرو ملیۆنەها کەس لە ئەمریکا گوێیان لە هەواڵێکی وەحشیانە بوو، ئەویش فڕێدانی نارنجۆکێک بوو بۆ ناو کەنسیەی مەعمەدانی، لەو کاتەدا لەناو کەنسیەکەدا چەندین قوتابی رەشپێست لە رۆژی یەکشەممەی رەشپێستیەکان کۆببوونەوە، بۆیەش دووبارە خەڵکەکە لە شاری برمنگهام بەتوورەییەوە دەڕژێنەوە ناو شەقامەکان، دووبارە وەرزێکی تری توندوتیژی هەڵدەگیرسێتەوە.

خەڵاتی نۆبڵ

لەهەمان ساڵدا گۆڤاری تایم ناو لەمارتن لۆسەر دەنێت (پیاوی ساڵەکە)، ئەوەش یەکەمجارە ئەو نازناوە بەر پیاوێکی رەشپێست دەکەوێت، تا ساڵی ١٩٦٤ لەبەر خەباتە بەردەوامە شێلگێرانەکەی بۆ ئاشتی و ئاسوودەیی خەڵاتی نۆبڵی ئاشتی بەردەکەوێت، بەوەش ئەو گچکەترین کەسە ئەو خەڵاتە وەردەگرێت، مارتن لەو ساڵەدا تەمەنی تەنها ٣٥ ساڵان بوو. لەپاش وەرگرتنی ئەو خەڵاتە لۆسەر لەسەر خەباتەکەی بۆ یەکسانی بەردەوام دەبێت، ئەو جارە داوا دەکات

دابەشکردنی داهاتی رەش‌و سپییەکان یەکسان بێت، چونکە بێکاری لەناو رەشەکاندا زۆر دەبێت، باج وەرگرەکان کە ساڵانە باج وەردەگرن هیچیان لەناو رەشەکاندا پێ پەیدا نابێت، هەروەها کۆمپانیاکانی تەمویلیش دووچاری شکانی مانگانەو هەفتانە لەسەر دەستی نانەواو گۆشتفرۆشەکان دەبنەوە، تا شکان‌و زیانەکان دەگاتە دیوارە لارە رووخاوەکان‌و کەرەستەی تواڵێتە تێکچووەکان‌و مشک‌و جرج‌و ئەسپێیەکانیش...

کوشتنەکەی مارتن لۆسەر

لەرۆژی ١٤ ی فبرایەری ساڵی ١٩٦٨ مارتن لۆسەر کینگ لەگەڵ خەونەکانیدا تیرۆر دەکرێت، پیاوێکی توندڕەوی سپیپێست بەناوی (جیمس ئارل رای) بەگوللەی تفەنگەکەی دەیکوژێت، کە لەودەمانە سەرقاڵی پێشەوایەتیکردنی رێپێوانێکی رەشپێستەکان بوو بۆ پشتیوانکردنی مانگرتنی کرێکارە پاککەرەوەکان، کە بڕیاربوو لەسەد شاری ئەمریکی ساز بکرێت. بکوژەکە دەگیرێت‌و لەدادگادا زیندانی ٩٩ ساڵی بۆ دەبڕنەوە، دەنگۆی ئەوەش هەبوو گوایە کوشتنەکە بەبەرنامەو پلان بووەو بکوژەکە تەنها کەسێکی بەکرێگیراوو ئالەتێک بووەو بەس!

ئەگەرچی مارتن لۆسەر تیرۆرکرا، بەڵام بەرنامەو مەبەستەکانی هاتنە دی، لەولایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکادا هەموو جۆرەکانی نەژادپەرستی هەڵدەگیرێت، تاکی رەشپێست دەبێتە خاوەن هەموو

مافەکـانی هـاوڵاتیبوون، بـۆیەش چەنـد کەسـیان پۆسـتی بـاڵاش لە حکومەتی فیـدراڵی وەردەگـرن، لەوانە (کـۆلن پـاول) کە کرابـووە سـەرۆکی هەیئەتـی ئەرکـانی سـوپای ئەمریکـیو پاشـان دەبێـتە وەزیـری دەرەوەی ئەمریکا.

(کۆندالیزا رایس)ی وەزیری دەرەوەی پێشوو، ئێستاش ٥٠ ئەنـدامی کـۆنگرێس بەرەچەڵەك ئەفـریقینو هەموویـان دەسـەڵاتی سیاسـی مەزنو دیاریشـیان هەیە، لەوانە سـەرۆکایەتی لیـژنەی دارایـیش لەکـۆنگرێس دەکەن، نەك هەر ئەوانەو بەس، مەسـەلەکە لەو رۆژانە گەیشـتە سـەرۆك کۆمـارو دەسـەڵاتی بـاڵای ئەمریکـاش کە لەکەسـایەتی (بـاراك ئومابـا)وە دیارە، ئەویش لەرەچەڵەکی ئەو رەشانەیەو باپیرانی ئەوانەش بەدەستی سـپییەکان جەڵـدەیان خـواردووەو بەزنجیـرەوە کەلەپچەکـراونو کـڕینو فرۆشتنیان لەسەر کراوە.

ساڵی ٢٠٠٨ کۆنگرێسی ئەمریکی لە یـادی چـل سـاڵەی تیرۆرکردنـی مـارتن لۆسـەری بەرگـریکەر لە مـافی ئەفریقییەکـانی نـاو ئەمریکـا بـۆنەیەکی تـایبەت سـاز دەکەن. ئەوەش بە رێپێـوانێکی جەمـاوەریی بـووە کە هەزارەهـا کەس لە شـاری مەمفیسـی ئەمریکـی لەبەر لێـزمەی بارانـدا مۆمیـان بـۆ رۆحـی پـاکی ئەو داگیرسـاندبوو، کە خەبـاتی بـێ وچـانیی بـۆ مـافی رەشـەکانی ئەمریکـا کردبـوو. ئەمریکییەکـان سـاڵانە لە رۆژی ٣ی یەنایەردا یادی ژیانو کارنامەی مارتن لۆسەر کینگـی قەشـە دەکەنەوەو لە مەڵبەنـدو زانکۆکـانی ئەمریکـی چەنـدین بڕوانـامەو مـۆڵەتی رەسـمیش دابەش دەکەن.

لەقسەكانی مارتن لۆسەری خەباتگێڕدا:

❖ هەنــدێ كەس وادەزانــن ئەو شــێوە خەبــاتەی ئــێمە شــێوازی كەسانی ترسنۆكە، بەڵام لەراستییدا ئەو بەرگرییە ئاشتیانە فاكتەرێكە بــۆ رووبەرووبــونەوەی هەمــوو شــێوەكانی شــەڕو خراپەكــاری، ئــێمە بــۆ وەرگرتنــی مافەكانمــان تونــدوتیژیی بەرەوا نــازانین، چــونكە تونــدوتیژی جەستەیی رەق دروست دەكاتو درێژەش بەكارە توندەكان دەداتو كەمی ناكاتەوە، بەرنامەكانی تونـدڕەوییش بەبێ دەسكەوت بەردەوام دەبێـت، ئــێمە پشــتمان بەئــاوەزو هەســتە مرۆییەكــان بەســتووەو دەمــانەوێ بەرامبەرەكەمان رازی بكەین كە ئەوە هەڵەیە، بەوەش بەزمـانی مرۆیـانە قسەیان لەگەڵدا دەكەین نەك بەشێوەیەكی وەحشیانە، كۆشش دەكەیـن بەرۆح بگەیــنە یەك، ئەو شــێوەیەش لە رووی جەســتەییەوە ســلبییە، بەڵام كاریگەریی رۆحانی دەبێت.

❖ بەربەرەكـانێی ئاشـتیانە هەرگیـز بـۆ شـكانو نسـكۆی بەرامـبەرو رەزیلكردنــی نەیــارەكەت نیــیە، بەڵكــو بــۆ وەرگــرتنەوەو دۆســتایەتی پەیداكردن دەبێت، بایكۆتو یارمەتی نەدانیش شێوەیەكە لە شێوەكانی ئاشتیانەی بەرگری تا نەیارەكەت ناچار بكەیـتو هوشیاری بكەیـتەوە تـا وەك مرۆڤێك هەست بەشەرمكردن بكات.

❖ ئێمە كەسانی سپیپێستمان وەك خۆمان خۆشدەوێت، رقمان لەو رەگەزە نیــیە، تەنهــا ئــێمە دژایەتــی شــەڕو خراپەكارییەكــانی ئەوان

دەکەین، نەك کەسەکان، کۆشش دەکەین بۆ رووخاندنو شکاندنی شەڕو بەدکاریی، بۆ قوربانیدانی زۆر کار ناکەین، بەربەرەکانێیەکان لە نێوان رەشپێستو سپیپێستدا نییە، ململانێیەکە لە نێوان دادپەروەریو ستەمە دایە، سەرکەوتن بۆ رەشەکان مسۆگەر نییە بەسەر سپییەکان، سەرکەوتنەکان مسۆگەرە بۆ حەقو شکانی جۆرەکانی ستەمو زوڵم.

❖ ئەگەر خۆت پشتت نەوی نەبێت، کەس ناتوانێت سواری پشتت بێت.

❖ کارەسات لە زوڵمو دەستدرێژیی بەدکاراندا نییە، بەڵکو کارەساتەکە لە وەدایە کە تاکە باشەکان بێدەنگن.

گاندی

کوشتنی گاندی کوشتنی رۆحێکی پیرۆز بوو
هەتا کوژرا ئەو بۆ خۆشەویستیو ئاشتی دەژیا

موهنـداس کارامشـند گانـدی لەرۆژی ٢ ی ئوکتـۆبەری سـاڵی ١٨٦٩ لەشـاری بوربندر لەدایکبووە، تا تەمەنی حەوت ساڵی ئەو لەو شارەدا دەمینێتەوە، ئەو کـوڕی گچـکەی بـاوکی بـووە لە ژنـی چـوارەمییەوە، کە بەرەگەز دەگەڕێـتەوە سـەر تیـرەی بانیـا. بـۆ تەواوکردنـی خوێنـدنی زانکـۆ گانـدی دەچێـتە زانکـۆی سـامالداس لەبهافناجـار، بەڵام لەوێ ژیـانی مسـۆگەر نابێتو نارەحەت دەبێت، بۆیە دەگەڕێتەوە ماڵەوە، بۆیەش هاوڕێیەکانی هانی دەدەن بۆ خوێندن بچێتە لەنـدەنو لەوێ بـابەتی یاسـا بخوێنێـت، پاش ماوەیەك دوودڵی لەمانگی سـپتەمبەری سـاڵی ١٨٨٧ لەشـاری بۆمبـاوە بەرەو لەنـدەن بەڕێـدەکەوێت، پـاش چـوار سـاڵو تەواوکردنـی خوێنـدنی یاسـا دەگەڕێـتەوە هیندسـتانو لەوێ نووسـینگەی پـارێزەریی دەکـاتەوە، بەڵام لەو کـارەدا سـەرناکەوێت. کۆمپانیـایەکی بازرگـانی کە شـارەکەیان بنکە سەرەکییەکەیان لەخوارووی ئەفریقیا دەبێت بانگهێشتی ئەو دەکات بچێتە ئەو وڵاتە تا لەوێ لە دۆزی دۆسیەیەکی لقەکەیان بەرگریی بکـات، بۆیەش ئەو داواکە قبووڵ دەکاتو لە مانگی ئەپریلی سـاڵی ١٨٩٣ سـەفەری وڵاتـی خـوارووی ئەفریقیـا دەکـات، تـا دۆزەکە تەواو دەبێـت سـاڵێك لەوێ دەمینێتەوە، بەڵام ئەو پاش تەواوبـوونی دۆزەکە نـاگەڕێتەوەو مـانەوەکەی ماوەی بیست ساڵ دەخایەنێت.

لەخـوارووی ئەفریقیـا گانـدی هەسـت بەدیـاردەی نەژادپەرسـتی بەشـێوەیەکی ناشـیرین دەکـات، لەوێ هەسـتدەکات چـۆن سـپییەکان مـامەڵە لەگەڵ رەشپێسـتەکان دەکەن، بەتـایبەتی هینـدییەکان، چـۆن ئیهانەو سووکایەتیان پێ دەکەن. کە دەچێـتە دادگـا لەوێ قـازییەکە داوای لێـدەکات سەرپۆشـەکەی داگرێـت، بەڵام ئەو رازی نابێـت، بـۆیە ژووری

دادگاکە جێدەهێڵێت.

پاش چەند رۆژێك گاندی بۆ سەردانی بریتۆریا سواری شەمەندەفەر دەبێت، لەئیستگەکە پلیتی پلەی یەکەمی پێشەوە دەبڕێت، بۆیەش دەچێتە بەشی پێشەوەی شەمەندەفەرەکە، بەلأم کە پشکێنەری پلیتەکە ئەو لەو پلەیەدا دەبینێت داوای لێ دەکات شوێنەکەی بگوازێتەوە شوێنی پلەی دووەم کە تایبەتە بەکەسی ملەوەنەکان، هەروەها پلیتبڕەکەش ئیهانەی دەکاتو سووکایەتی پێدەکات، بەناوی (ساتی) بانگی دەکات، ئەو زاراوەیەش وشەیەکە وەك سووکایەتی لەولأتی خوارووی ئەفریقیا کارمەندانی شەمەندەفەرەکان بەرەوەندی هیندییەکان دەڵێنەوە، لەوێش هیندییەکانیان بەناوی (کولی) بانگ دەکرد، ئەوەش لەهیند مانای کۆڵهەڵگر دەگەیەنێت، بۆیە بەگاندی پارێزەریان دەوت کولی، لەوێ گاندی لەنزیکەوە هەست بەچەوسانەوەو سووکایەتیکردن لە کۆمەڵگای خوارووی ئەفریقیا دەکات.

کە لەساڵی ١٩٠١ شەڕی بویر تەواو دەبێت گاندی دەگەڕێتەوە بۆمبای تا کاری پارێزگاری بکات، بەلأم تەنها چەند هەفتەیەك ئەو کارە دەکاتو لەسەر داوای رەوەندی هیندی لەکۆتایی ساڵی ١٩٠٢ دووبارە دەگەڕێتەوە ولأتی خوارووی ئەفریقیا. گاندی دەبینێت رەوشو گوزەرانی هیندییەکانی هەرێمی ترسفال کە ببووە کۆلۆنێلێکی بەریتانی بەرەو خراپی دەچێت، مەرجو کۆتەکانی سەر کەسە ملەوەنەکان توندترو ناخۆشتر دەبێت، چاودێری لەسەر کۆچکردنیان توندتر دەبێت، تا دەنگی هیندیی دیارو بیستراو بێت گاندی لەساڵی ١٩٠٣ رۆژنامەیەکی هەفتانە بەناوی (رامانی هیندی) دەردەکات، لەوێدا باس لەکێشەو گرفتی زۆری هیندییەکان

دەكــات، پــاش مــاوەیەك بڕیــاردەدات بــۆ نیشــتەجێبوونی مــاڵەكەی بگوازێتەوە جوهانسبرگ.

❁ ❁ ❁

حكــومەتی هەرێمــی ترســفال لەســاڵی ١٩٠٦ كــار بــۆ ئەوە دەكــات یاساییەك دەربكات كە تێدا چاودێری بخرێتە سەر گواستنەوەو گەڕان بەناو خاكی خوارووی ئەفریقیادا، ئەوەی شایانی باسە لەبڕگەكانی ئەو یاساییەدا هاتووە كە هەموو هیندییەكی تەمەن هەشت ساڵانەو بەسەرەوە دەبێ پەنجەمۆری هەبێت، ئەوەی لەو بڕیارەش دوا بكەوێتو سەرپێچی بنوێنێت سزا دەدرێت، هەروەها مافو بواریش درابوو پیاوانی ئاسایش بۆ گەڕانو دۆزینەوەی ئەو كەسانەی پەنجەمۆریان نەكردووە بچنە ناو ماڵەكانیان، بۆیەش هەزارەها هاوڵاتی هیندی بۆ نارەزایی دەربڕین لەسەر ئەو یاسایە دەڕژێنە شەقامەكان، ناویان لەیاساكەش نابوو (تەشریعی رەشەكان)، هەموویان سوێند دەخۆن تا دوا هەناسە دژایەتی ئەو یاسایە بكەنو كار بۆ سەرنەگرتنی بكەن، رۆژنامەكەی گاندی رامانی هیندی وزەو هێزی بەرگریو بەرهەڵستیەكەی توندو قایمتر دەكرد، بەوەش هیندییەكان پشتیان ئەستوور دەبێت، بڕیار دەدەن بزاڤی (ساتیا جراها) دامەزرێنن، ناوەكەش پابەندبوون بەهێزی راستی دەگەیاند. دژایەتیكردنی یاسایە تایبەتییەكە بەهیندییەكان تا ئۆكتۆبەری ساڵی ١٩٠٦ بەردەوام بوو، گاندی سەرۆكایەتی وەفدێكی دەكرد بۆ دیمانەی وەزیری مستعمراتی بەریتانیو وەزیری هیند، هێشتا وەفدەكە لەناو پاپۆڕی گەڕانەوەیاندا بوون حكومەتی بەریتانی بڕیاری هەڵوەشاندنەوەی

یاساکە رادەگەیەنێتو لەبەیانەکەدا رادەگەیەنێت کە بەریتانیا بەهیچ شێوەیەك بوار نادات ئەو جۆرە یاسایانە تێبپەڕێت، بەڵام کە وەفدەکە دەگاتەوە کیب تاون، حکومەتی ترنسفال پەسندکردنی یاساکە رادەگەیەنێت، بۆیەش لە مانگی مایوی ساڵی ١٩٠٦ یاساکە رادەگەیەندرێت.

پاش دەرچوونی ئەو یاسایە حکومەتی ترنسفال بڕیار دەدات ئاسیاییەکان بۆیان نییە پێ لەناو خاکی حکومەتی ئەوان دابنێن، بەرنامە نەژادپەرستییەکان بەردەوام دەبێت تا رۆژێکیان دادگای باڵا لە خوارووی ئەفریقیا بڕیارێك دەردەکات کە ئەوان لە خوارووی ئەفریقیا تەنها دان بەو هاوسەرگیریە دەنێن کە لە نێوان دوو تاکی کریستیانی ناونووسکراوی بڕواپێکراو دەبەسترێت، دیارە ئەو بڕیارە لەلایەن رەوەندی هیندییەوە زۆر بەتووڕەییەوە وەردەگیردرێت. لەودەمانەش حکومەت داوا لەو هیندیانە دەکات ئەوانەی مۆڵەتی کاریان لەکانەکاندا تەواو بووەو دەیانەوێ لەهەرێمەکە بمینێنەوە دەبێ باجێکی ساڵانە بە بەهای سێ پاوەندی ئیسترلینی بدەن، دیارە ئەو پارەیەش بۆ داهاتی کەسێکی کرێکاری هیندی زۆر بووە، ئەوەش پلانیك بووە تا کرێکارەکان ناچار بکەن بۆندەکانی کارکردنیان مۆر بکەنەوە، ئەگەرچی رۆژانەکانیشیان لەچاو کارە قورسەکانیانو مەترسییە دژوارەکانیان سەریان کەم بووە. بەڵام هێزە چەکدارەکانی حکومەت بەتوندیو بەچەك وەڵامی ناڕەزاییەکانیان داوەتەوە، هەمووشیان ناچار کردبوو بگەڕێنەوە سەر کارەکانیان لەکانەکاندا، پۆلیس بەقامچیو بەچەکەکانیانەوە وەك کۆیلەکان خەڵکەکەیان دەدایە پێش خۆیانەوە، لەو رۆژانەو لەکاریگەری

ئەو رەوشەش گاندی ماوەی دوو مانـگ دەکەوێـتە زینـدانەوە. بەڵام گانـدی بـۆ مـافی رەوای هینـدییەکان کـۆڵ نـاداتو بەردەوام خەبـات دەکـات، تـا لەمـانگی یەنـایەری سـاڵی ١٩١٤ لەگەڵ دەسـەڵاتداران دەگەنە رێکەوتنێـك کە تێـدا باجەکـان هەڵـدەگرنو ناچـار دەبـن رازی بـن هینـدییەکانیش بەپێـی دابونەریـتو رێنمـاییە ئاینەکانیـان پرۆسـەی هاوسـەگیری بـکەن، ئەوەش یەکەم سەرکەوتنی گاندی بوو لەکۆششو بزاڤەکانیدا.

موستەعمەرەیەکی نوێ

لەرۆژانی جەنگی یەکەم جیهانیـدا گانـدی بەدرێـژیو بەپـانی لەنـاو وڵاتی هینـدستان دەگەڕاو بەچاوی خۆی دیمەنەکانی دەبینیو هەواڵەکـانی دەبیست، کە دیمەنە جەرگبڕەکانی برسیەتیو دواکەوتـووی مـیللەتەکەی دەبینێت دڵی تونـد دەبێـت، لەسـاڵی ١٩١٥ بڕیـار دەدات لەشـاری ئەحمەد ئابـاد بژیـت، لەوێـش نووسـینگەیەك دەکـاتەوە، لەو شـارەدا یەکەم کۆلـۆنێلی گچـکە بەنـاوی (سـاتیا جراهـا ئاشـرام) کە مانـاکەی دەکـاتە کۆلۆنێلێـك دوور لەکـردەوەی تونـدوتیژیو پشـت ئەسـتوور بەراسـتییەکان رادەگەیەنێت، دانیشتووانی ئەو هەوارە، یان ئەنـدامەکانی سـەرەتا تەنها بیسـتو پێـنج کەسـی نێـرو مـێو تەمەنـی جیـاواز بـوون، بەڵـێن دەدەن ئیلتزام بەراستییەکان بکەن، دادپەروەری بـکەنە بەرنـامە، بڕیـار دەدەن ژن نەهێـنن، دەسـتدرێژی نەکەن، ئاشـتی پەیـامو بەرنامەیـان بێـت، بەهیچ شێوەیەك دزی نەکەن، هـیچ موڵـكو ماڵیـان نەوێـت، خـواردن زۆر

سەرف نەکەن، کارکەری خەڵکەکە بن‌و بەس‌و چاویان لەهیچ خۆشییەکی دونیـا نەبێـت. ئەو لە سـاڵی ١٩١٦ پێشـەوایەتی هەڵمەتێـک دەکـات دژ بەناردنی کرێکاری هیندی بۆ هەموو وڵاتانی مستعمرەی بەریتـانی، پـاش خەبـات‌و کۆشـشـێکی بێوچـان لەو هەڵـمەتەدا سـەردەکەوێت‌و حکـومەتی بەریتانی واز لەو بەرنامەیە دەهێنێت.

لەساڵی ١٩١٧ گاندی لەسەر داوای جوتیـاران کە بێکاریی بەخۆراییـان بـۆ سـەرمایەدارە ئەوروپییەکـان بەزەبـری یاسـاو تونـدوتیژی پێـدەکەن دەچێــتە ولایەتــی بیهــار، لەوێ خــاوەن کێڵگەکـــان‌و دەســەڵاتدارەکان بەتونـدی دژایەتـی دەکەن، بەڵام ئەو لەسـەر خەبـاتی ئاشـتیانەی خـۆی بەردەوام دەبێت تا لەدۆزەکەی سـەردەکەوێت‌و مەسـەلەکە لەبەرژەوەنـدی هینـدییەکان دەبـاتەوە. گانـدی لەشـامبارانەوە دەچێـتە خیـدا لەولایەتـی جوجـارت بـۆ یارمەتیـدانی جوتیارەکـان بـۆ کەمکـردنەوەی ئەو بـاجەی حکومەت بۆیانی بڕیـونەتەوە، لەوێ بەجوتیارەکـان دەڵێـت کەسـتان بـاج مەدەن، تـا حکـومەت ناچاردەبێـت پـارەکە کەم دەکـاتەوە، بـۆیەش حکومەت بەناچاری باجەکەی سەریان کەم دەکاتەوە.

داوای دڵخوازکار

لەبەرئەوەی کەسـایەتی گانـدی دەبێـتە واقیعێـک نـاکرێ گـوێی لـێ رانەگیرێت، بۆیە جێگری پاشا لەبەسـتنی کـۆنگرەی حـزب کە لەسـاڵی ١٩١٨ لەنیـودەلهی دەبەسـترێت داوەتـی دەکـات، لەوێ پرسـی ئەوەی پـێ

دەکەن بۆ بەشداریی هیندییەکان لەخزمەتی سەربازییو دڵخوازکار لەدەرەوەی هیند، دیارە کە ئەو مەسەلەکە بەئەرێی دەزانێت، بۆیە رازی دەبێت، بەڵام هیندییەکان بیرۆکەکەی رەت دەکەنەوەو نارەزایی توندی لێ دەکەوێتەوە.

گاندیو ئازادیخوازانی هەموو هیند پەرۆش بوون بەریتانیا جەنگەکە بباتەوەو تا میللەتی هیندیش ئازادییەکانی دەست بکەوێت، لەبەرامبەر ئەو هیواو ئاواتانە حکومەتی بەریتانی پرۆژەی یاساییەکی بەناوی (قانون رولات)ی پێشکەش ئەنجوومەنی یاسادانانی هیندی کردبوو، کە لەبرگەکانیدا چەندین بەربەستو کۆت لەپێش ئازادییە گشتییەکان دادەنێت، دەسەڵاتی رەهاش دەداتە دەسەڵاتی جێبەجێکردن بۆ گرتنو زیندانی بێ دادگایکردنێکی باوەرپێکراو، کە تێدا بۆ یەکەمجار گاندی لەدانووستانەکانی ئەنجوومەنی یاسادانان بەئامادەبوونی جێگری پاشا ئامادە دەبێت، کە گاندی لەو دانیشتنە دەردەچێت بریار دەدات بەتوندی بەرهەڵستی حوکمی بەریتانی بکات، ئەو خەباتو بەرگرییەش لەساڵی ١٩١٩ دەست پێدەکات تا سەربەخۆیی هیند لەساڵی ١٩٤٨ درێژەی دەبێت. گاندی دەست دەکات بەخەباتێکی ئاشتیانەو لەناو وڵاتەکەی بۆ گەیاندنی پەیامەکەی بۆ سەربەخۆیی هیند دەسوورێتەوە، تا رۆژێکیان بریار دەدات مانگرتنی سەرتاسەری رابگەیەندرێت، ئەوەش هەموولایەك پەسەندی دەکات، لەرۆژی ٣٠ مارسو لەرۆژی ٦ ی ئەپریل ئەو بەرنامەیە جێبەجێ دەکرێت، بەوەش هەموو کارەکان لەناو هیندا دەوەستێت، ئەوەش حکومەتی هیندی باش نیگەرانو سەرسام کردبوو کە چۆن ملیۆنەها کەس لەو وڵاتە گوێرایەلی ئەو پیاوە دەبن، کە ماوەیەك وەك

چاوێش‌و خزمەتکارێکی ئیمپراتۆریەتی بەریتانی سەیریان کردووە، چۆن بووە ئەو کەسە قارەمانە، چۆن بەرووویاندا راوەستاوە...؟ بۆیە حکومەت بەناچاری لەویلایەتی پەنجاب باری نائاسایی رادەگەیەنێت، بواریش لەسەفەرەکانی گاندی دەگرن.

کۆمەڵکوژییەکەی ئامریتسار

لەرۆژی ١٣ ی ئەپریلی ساڵی ١٩١٩ ژەنەراڵ دایەر سەرکردەی سەربازگەی بەریتانی لەئامریتسار فەرمان دەدات تەقە لەهەموو کەسێك بکەن، دەست لە گوللەبارانی خەڵکەکە نەپارێزن، ژن‌و منداڵ‌و پیر بکوژن، ئەوانەی لەباخچەیەکی شوورەدار بەبۆنەی سەرە ساڵی هیندی کۆبوونەتەوەو کەسیان دەرباز نەکەن، بۆیەش رووی تۆپەکانیان لە دەروازەی باخچەکە دەکەن، تەقە لەخەڵکی ناو باخچەکە دەکەن، لەبەرئەوەی دیوارو شوورەی باخچەکە ئەوەندە بەرزبووە، خەڵکەکە بۆیان نەکراوە بەسەر دیوارەکە هەڵبگەرێن‌و دەربازیان بێت، لەو کارەساتەدا خەڵکێکی زۆری تێدا کوژرا، وەك ئەوە بوو کە چۆن چەند مشکێك بەتەڵەوە بوو و رووبەڕوو تەقەیان لێ بکریت، دیمەنەکە لەو شێوەیە بوو، لەو رووداوە خوێناوەییەدا چوار سەد کەس کوژران‌و هەزارەها کەسیش بریندار بوون.

کۆمەڵکوژییەکەی رۆژی ١٣ ی ئەپریلی ساڵی ١٩١٩ بۆ گاندی هەموو رامانەکانی بۆ ئیمپراتۆریەتی بەریتانی دەگۆڕێت، سیاسەتمدارەکانی

بەریتانی ئەو رۆژەیان بەرۆژێكی رەش لە مێژووی هیند ناوبرد، ئەوەش بووە دابڕانو لێكترازنێكی ترسناك لەجەستەی ئیمپراتۆریەتی بەریتانی لە هیند، گاندی تا رۆژی پێش ئەو رووداوە خوێناوییە هەڵوێستێكی ئارامی بەرامبەر بەریتانیا هەبوو، بەڵام لەو رۆژەوە تێگەیشت ئەوان شەڕو بەدكاری بۆ هیند دەخوازێتو مەبەستیان بەرژەوەندی هیند نییە، بۆیە ناچار دەبن كار بۆ ئۆتۆنۆمی بكەن لەناو چوارچێوەی ئیمپراتۆریەتەكەو لەدەرەوەش، لەبەر بوونی ناكۆكیو ململانێیش لەنێوان هاوڵاتییە هیندییە موسڵمانەكانو هیندۆسەكان، بۆیە نەدەكرا كار بۆ سەربەخۆیی هیند بكرێت، دەبووایە بەرنامەی نزیكبوونەوەیان بۆ ساز بكرێتو لەو لایەنە كۆك بن تا بوار خۆش بێت بۆ سەربەخۆیی هیند لەناو چوارچیوەی ئیمپراتۆریەتی بەریتانیدا.

گاندی بەرنامەی پرۆژەیەكی خستەكار بۆ بایكۆتیكردنی هەموو دەزگا حكومییەكان، وازهێنانو دەست لەكاركێشانەوەی هەموو فەرمانبەرو كرێكارەكان لە هەموو پۆستەكانیاندا، چیتر پارێزەرەكان بەشداریی دانیشتنەكانی دادگا نەكەن، خوێندكارەكان نەچنە ئامۆژگاكان، هەموو كەرەستەكانی بێگانە لەوانە بەرهەمەكانی رستنو چنینی بێگانەو هاوردەكانیش نەكڕن، بەوەش دەستكەوتی باش بەر بەرهەمە میللیو دەستییەكان دەكەوێتو قازانجەكەش بۆ میللەت دەگەڕێتەوە. ئەو بزاڤەو بەرنامەیە گەیشتە چەند هەرێمێك، هەموولایەك جلوبەرگە بێگانەكانیان لەسەر شەقامەكانو لەگۆڕەپانەكاندا دەسوتاند، لەماڵەكان تەشیو رستنو چنینی قوماشی هیندی پەیدابوو، بۆ یەكەم جاریش ژنان هاوشانی پیاوان كەوتنە ناو كاروانی خەباتو كاركردن بۆ سەركەوتنی

بزاڤەکە، لەودەمانەشدا گاندی گوند بەگوندو لەشارەکاندا دەگەڕاو وتاری پێشکەش دەکردو بەرنامەکەی شرۆڤە دەکرد، داوای هەڵسانەوەو وریایی لە هیندییەکان دەکرد، بەردەوامیش وتاری لەرۆژنامەکاندا دەنووسی، حکومەتیش هەزارەها کەسی دەگرت، بەردەوام کۆششی دەکرد بەرنامەکەی ئەو پووچەڵ بکاتەوە.

لەمانگی فبرایەری ساڵی ١٩٢٢دا لەگەرمەی بایکۆتکردنی کەرەستەی بێگانەو باش بەڕێکردنی بەرنامەکانی گاندی بۆ دژایەتیکردنی دەسەڵاتی بەریتانی لەشارۆچکەی شوری شورای باکووری هیند چەند کارێکی توندوتیژی دەتەقێتەوە، کە تێدا هێرش دەکرێتە سەر چەند بنکەو مەڵبەندێکی پۆلیس، تێدا چەند پۆلیسێك دەکوژرێت، بارەگاکان دەسوتێنن، ئاگر لەزۆر شوێن بەردەدەن، ئەو کارانەش گاندی زۆر تووڕە دەکات، بۆیەش بڕیار دەدات چەند بەرنامەیەکی بایکۆتییەکە سووك بکات، دەستی یارمەتییەکان درێژ بکاتەوە، ئەو کارە توندوتیژانە بوار ساز دەکات حکومەت گاندی بگرێتو رەوانەی دادگای بکات، لەوێش قازییەکی ئینگلیز بڕیاری حەوت ساڵ زیندانی بۆ گاندی دەبڕێتەوە، بەڵام ئەو لەیەنایەری ساڵی ١٩٢٤ ئازاد دەبێت، دووبارە کار دەکاتەوە بۆ یەکرێزیو یەك هەڵوێستیی موسڵمانو هیندۆسەکان، چونکە دەیزانی یەکێتیو یەکرێزی هەموو ئاینیەکانو مەزهەبەکان دەبێتە بەردیی گۆشەی سەربەخۆیی بۆ وڵاتی هیند.

لەودەمانەدا رەوشی وڵاتەکە ئاڵۆز ببوو، هزری هاوڵاتیانی ناو هەموو توێژەکان زۆر دەکرێتەوەو هوشیاریان زۆرتر دەبێت، لەودەمانە گەنجەکانیش دەکەونەخۆو یاخیبوونی جوتیارەکان توند دەبێت،

بەئاشکرا نارەزاییەکانیان پەرە دەستێنێت، لەهەندێ هەرێمەکانیش نارەزاییەکان کاری زۆر توندی لێ دەکەوێتەوە، لەو رەوشە نوێیەدا دەستەیەك کەسانی مارکسیش پەیدابوون، بۆیە بارەکە گونجاو بوو هەموولایەك حزبی کۆنگرە لەساڵی ١٩٢٩ دامەزرێنن، کە گاندیش دەبێتە پێشەوای ئەو حزبە نوێیە. لە رۆژی ٢٧ ی یەنایەری ساڵی ١٩٣٠ گاندی وەك رێبەری حزبەسیاسییەکە رادەگەیەنێت کە سەربەخۆیی هیند لەسەر هەموو ئاستەکان مەبەستو هیوای سیاسی نیشتیمانی هیندە، بەوەش گاندی دەبێتە سەرۆکی ئەو میللەتەو دژایەتی حاکمی بەریتانی دەکات، ئەوەش دەبێتە دەستپێکی مێژوویی سەربەخۆیی هیند.

کاروانی خوێ

لە رۆژی ١٢ ی مارسی ساڵی ١٩٣٠ گاندی کاروانە پیادەییە هەشتاو حەوت کیلۆمەترییەکەی لەگەڵ دۆستو هەوادارانی بەرەو کەناری دەریا لە داندی دەست پێدەکاتو بەماوەی ٢٤ رۆژ دەگەنە شوێنەکە، مەبەست لەو کاروانە پیادەییەش دژایەتیکردنی یاسای خوێیەکە بوو، کە تێدا نەدەکراو قەدەغەبوو هیندییەکان خوێ دەربهێننو تاکی هیندی بۆی نەبوو خوێ بەدەستی خۆی بەرهەم بهێنن.

لە بەیانی رۆژی ٦ ی مانگی ئەپریلدا گاندی دەگاتە داندیو یەکسەر روو لە کەناری دەریا دەکات، لەوێ دەست دەگەیەنێتە مشتە خوێیەكو هەڵیدەگرێتەوە، ئەوەش تەحدایەك دەبێت کە هاوڵاتیان دژی یاسای

خوێ دەبن و کاری پێ ناکەن، بۆیەش دەسەڵاتداران بەرووی ئەو کاروانە دەستەوەستان نابن، درندانە دەجولێنەوەو رەشبگیری دەکەن و ژمارەیەکی زۆری هاوڵاتیان لە پاش کاروانەکە دەگرن کە ژمارەیان دەگەیشتە نزیکەی سەد هەزار کەس.

دانووستان

لە مانگی نۆڤمبەری ساڵی ١٩٣٠ حکومەتی حزبی کرێکارانی بەریتانی بە سەرۆکایەتی رامسی ماکدوناڵدز داوای کۆبوونەوەیەك لەسەر خوانێکی چوارگۆشەیی دەکات، کە تێدا باس لە دوارۆژی دەستووری هیندی بکەن، لەودەمانە گاندی لە زیندان دەبێت، بۆیەش بۆ نارەزایی گیرانی ئەو کەسە لە حزبەکەیان حزبی کۆنگرەی هیندی بەشداری دانیشتنەکەی حزبی کرێکارانی بەریتانی ناکەن، بۆیەش سەرۆکی حکومەت هیوای خواست لە دانیشتنی تری چوار گۆشەییدا ئەو حزبە بەشدار ببێت.

لەرۆژی ٢٩ ی ئۆگستی ساڵی ١٩٣١ گاندی بۆ بەشداری دانیشتنی دووەمی چوار گۆشەییەکە بەرێگای دەریاوە وەك تاکە نوێنەری حزبی کۆنگرەی هیندی دەگاتە لەندەن، پاش مانەوەی سێ مانگ لەبەریتانیا دەگەرێتەوە هیند بەبێ ئەوەی هیچ دەستکەوتێکی دەستووریی بەرچاوی بۆ هیند دەستبەر کردبێت، پاش گەرانەوەی و لە دوای یەك هەفتە گاندی دەگیرێتەوەو بەبێ دادگاییکردن دەخرێتەوە زیندان، تا مانگی

ئۆگستی ساڵی ١٩٣٣ لە زینـدان دەمینێـتەوە. کە لە زینـدان ئـازاد دەبێـت دەچێــتە ئەحــمەد ئابــادو لە شـــارۆچکەی واردا لە ناوەڕاســتی هینـــد نیشـتەجێ دەبێـت، لەوێ لەنــاو کـوخێکی سـادەی لەقـوڕ دروسـتکراودا دەژیـت، بەڵام ئەو ببـووە سـەرچاوەو لێزانـی هەمـوو سیاسـییەکانی هینـد وەك پێشـەوایەکی مەزنـی هینـد سـەیریان دەکـردو ڕێنماییەکـانی ئەویـان وەردەگرت.

لەسـاڵی ١٩٣٩ جەنگـی دووەمــی جیهـان هەڵدەگیرسـێت، کە تێـدا بەریتانیـا لەو شـەڕەدا بەشـدارو بەلایەن بـوو، ژمـارەیەك لە ئەنـدامانی حزبـی کـۆنگرەی هینـدی ئەوە بەدەرفەتێکـی بـاش دەزانــن بـۆ ئەوەی زەبرێـك لەبەریتانیـا بـدەن، بەڵام گانـدی دژی بۆچـوونو بەرنـامەی ئەو دەسـتەیە دەوەسـتێت، ئەوە بەرەوشـتێکی ناپەسـند دەزانێـتو لەگەڵ پرنسیپەکانی حزبی کۆنگرەی هیندی ناگونجێت، بـۆیە نـاکرێ بیـر لەو کـارە بکـرێتەوە. لەودەمانەشـدا هێشتا حکومەتی بەریتـانی نەگەیشـتبوو بڕیـارێکی کۆتـایی بـۆ دوارۆژو چارەنووسـی هینـد، سـەرۆك وەزیـرانیش ونسـتون چەرچـل بەئاشـکرا ڕقو کیـنەی دڵـی خـۆی بەرووی گانـدی نەدەشـاردەوەو بەئاشـکرا بە چـاوێکی بێزێـزی سـەیری کـردووە، بـۆیە وەفـدێك بـۆ دانوسـتان ڕەوانە هینـد دەکـات، کە لەگەڵ کەسـێکی وەك نەهرۆ کۆ ببنەوە، بەڵام کۆبونەوەکە هیچ بەرهەمی نابێتو ڕێکەوتنی لـێ ناکەوێتەوە.

هیندستان جێدەهێڵن

لەودەمانەی سوپای ژاپۆنی دەگاتە سەر سنووری دەسەڵاتی ئیمپراتۆریەتی هیندو بەرنامەسازیی دەکات بۆ هێرش بردنە سەر وڵاتی هیند، لەو رەوشە ناوخۆییو دەرەکییەدا رابیتەی ئیسلامی لە هیند داوای دەوڵەتێکی ئیسلامی سەربەخۆی سەروەر دەکات، بۆیە گاندی ئەوە بەباش دەزانێت لەو رەوشەدا بەریتانییەکان ئاشتیانە وڵاتەکەیان چۆڵ بکەنو دەربچن.

لە رۆژی ٧ی مانگی ئۆگستی ساڵی ١٩٤٧دا بڕیارە مێژووییەکەی بەناوی (هیند جێبهێڵن) دەردەکات، لەوێیدا گاندی سەبارەت بەفاکتەری سەرەکی ئەو بڕیارە وتبووی:

گەلی هیندی جیاوازی لەنێوان ئیستعماری بەریتانیو گەلی بەریتانی نابینێت، ئەوان رێکەوتنەکە لەگەڵ ئەو دوو لایەنە بەیەک چاو دەبینن، من وادەزانم ئەو رقەی گەلی هیندی بۆ گەلی بەریتانی هەڵیانگرتووە، وا دەکات بەگەرمی پێشوازی لە ژاپۆنییەکان بکەن، کە ئەوان رزگاریان نەبوو، لە کۆلۆنی بەریتانی بەرەو کۆلۆنییێکی نوێ ژاپۆنی هەنگاو دەنێن، ئەوان بەو دەوڵەتە نوێیە دەگۆڕنەوە.

لە بەیانی رۆژی ٩ی مانگی ئۆگستی ساڵی ١٩٤٢ گاندی دیسان دەگیرێتەوە، بەڵام ئەوجارە چەند ئەندامێکی حزبی کۆنگرەی هیندی لەگەڵدا دەگیرێت، هەموویان لەژووری تاکەکەسیو لە زیندانی دوورو لاچەپو لەبەر چاودێری زۆر وردەوە دەپەستن، کە بەیانییەکەی هاوڵاتیان دەزانن گاندی گیراوە، خەڵکەکە زۆر تووڕە دەبن، لە هەموو

گۆشەیەکی وڵات کاری توندوتیژیی‌و ئاژاوە هەڵدەگیرسێت، لەزیندانەوە گاندیش دەست بەمانگرتن لەخواردن دەکات، تا رادەی ئەوەی تەندروستی بەرەو خراپی دەچێت، بەڵام حکومەت گوێ بەوە نادات. پاش ئەوەی ماوەی ٦٢ ساڵ بەیەکەوە بوون لەمانگی فبرایەری ساڵی ١٩٤٤دا کاستوریای هاوسەری گاندی دەمرێت، ئەویش تەندروستی تێکدەچێت، چونکە لەودەمانە تەمەنی گەیشتبووە ٧٥ ساڵ، لەزینداندا تووشی نەخۆشی ملاریا دەبێت بۆیەش لەرۆژی ٦ ی مانگی مایوی ساڵی ١٩٤٤ لەزیندان ئازادی دەکەن. لەمانگی سپتەمبەری ساڵی ١٩٤٤ گاندی چەند جار لەگەڵ محەمەد جناح کۆدەبێتەوەو زۆر کۆششی لەگەڵدا دەکات کار بۆ دابەشکردنی وڵاتی هیند نەکات، با وڵاتەکە بەیەکپارچەیی بمینێتەوە، بەڵام ئەو هیوایەی جێبەجێ نابێت، بۆیەش هەرێمی پاکستان لەوڵاتی هیند جیادەبێتەوەو لەساڵی ١٩٤٧ دەبێتە وڵاتێکی سەربەخۆ، محەمەد جناحیش دەبێتە یەکەم سەرۆك کۆماری پاکستان.

لە ساڵی ١٩٤٥ هەموولایەك دەزانن هێزەکانی هاوپەیمانان لەشەڕەکە بەسەرکەوتوویی دەردەچن، سەرکردایەتی حزبی کۆنگرەش لەناو زیندانەکاندا تووشی بێزاریی دەبن، گەلی هیندیش ورەیان نامینێت‌و گیانیان سست دەبێت، چونکە ئەو شەڕە باندۆری زۆری لەسەر وڵاتەکەیان هەبووە، لە رووی ئابوورییەوە شەکەتی کردبوو، ولایەتی پەنجاب دووچاری برسیەتییەکی بێ وێنەو ترسناك دەبێت، هەروەها ولایەتەکانی تریش برسیەتی هەڕەشەیان لێ دەکات، وڵاتەکەش دەبێتە بارگرانی لەسەر ئیمپراتۆریەتی بەریتانی، ئەو گەوهەرە نازدارو دەگمەنەی تاجی بەریتانی بۆ بەریتانیا دەبێتە درکێکی زیانبەخشی ژەهراوی. لە مانگی

مارســی ســاڵی ١٩٤٦ دا وەفــدێکی بەریتــانی پێکهــاتوو لەســێ وەزیــری بەدەســەڵات دەگەنە هینــد، ئەوان کــار دەکەن بەئاســانیو بەهێمنــی هەنگاوو مەرجەکانی پێدانی دەسەڵاتەکە بەهیندییەکان باس بکەن، کار دەکەن بــۆ دانــانی دەســتوورێك بــۆ هینــدو گەڕانەوەی دەســەڵاتەکە بەهینــــدییەکان، خۆیـــان ئیـــدارەی وڵاتەکەیـــان بـــکەن. ئەوان لەدابەشنەبوونی وڵاتەکە بـۆ بەشـێکی موسـڵمانو بەشـێکی هینـدۆس کـار دەکەن، دەخـوازن وڵاتەکە وەك خـۆی بێـت، بەڵام دوو ئیـدارەی هەبێـت، ئەگەرچـی سـەرۆکی حزبـی کـۆنگرە کەسـێکی موسـڵمانیش بـوو، بەڵام محەمەد جناح سوور دەبێت لەسەر جیاکردنەوەی بەشە موسڵمانییەکەیو سەربەخۆیی بەشە موسلمانییەکەی هیند.

لە رۆژی ١٢ ی مــانگی ئۆگســتییدا داوا لە جــواهر لال نەهــرۆ کــرا حکومەت پێکبهێنێت، بەڵام محەمەد جنـاح لەرۆژی ١٦ ی هەمـان مانگـدا داوای لەموسڵمانان کردبوو کار بکەن بۆ راگەیاندنی وڵاتێکی سـەربەخۆ بـۆ موسلمانی هیند، بۆیەش شەڕێکی دژواری خوێناوی لەنێوان موسڵمانەکانو هیندۆسـەکان دەقەومێـت، لەودەمـانەدا گانـدی تەمەنـی گەیشـتبووە ٧٧ ساڵ، جەستەی پەکی کەوتبـوو، بـاش هـیلاك ببـوو، بەڵام دەستەوەسـتان نابێـتو بەپێخاوســی لەگوندەکانــدا دەگەڕا، داوای لەخەڵـکەکە دەکـرد شەڕەکە راگرن، بەسە شەڕی نـاوخۆ، کە بەرنـامەو بـانگەوازەکەی سـوودی نابێــتو تەندروســتی بەرەو تێکچــوون دەچێــت. لەرۆژی ٢٠ ی مــانگی فبــرایەری ســاڵی ١٩٤٧ حکــومەتی بەریتــانی بڕیــار دەدات هینــد بەجێبهێڵێــت، پێشــنیار دەکــات دەســەڵاتەکە رادەســتی ولایەتە هینـدییەکان بکـات، یـان هەر دەسـەڵاتێکی تـر، بـۆیەش لە رۆژی ٣ ی

مانگی یونیۆی ساڵی ١٩٤٧ دەوڵەتی هینـدیو هاوکات دەوڵەتـی ئیسلامیش لە پاکستان رادەگەیندرێت، بەڵام دووبارە شەڕەکە نوێ دەبێتەوەو وڵاتەکە دەکەوێتەوە ناو گۆمی خوێن، بۆیەش بەناچاری کۆچبەرو پەنابەرەکان کە ژمارەیان چەندین ملیۆن کەس دەبوو لەو شوێنەوە دەگوازنەوە شوێنی تـرو ئارامیان نامێنێت، هیندۆسەکان دەگەڕێنەوە نـاو هینـدو موسڵمانەکانیش دەچنە ناو وڵاتە نوێیەکەیان پاکستانی ئیسلامی.

لە رۆژی ١٢ ی مـانگی یەنـایەری سـاڵی ١٩٤٨ گانـدی بڕیـار دەدات تـا مـردن مـان لە خـواردن بگرێـت، ئەگەر ئەو شـەڕە خوێنـاوییە نـاوخۆییە نەوەستندرێت، بۆیەش لەو هەڕەشەیەدا گانـدی سـەردەکەوێت، بەوەشو لەسـەر داوای گانـدی شـەڕە نـاوخۆییەکە رادەوەسـتێت، کۆمەڵکوژییەکەی نێـوان مەزهەبەکـان نامینێـت، دەوڵەتە نـوێیەکەش بەشـی خـۆی لەمیزانیەی هیند وەردەگرێت.

تیرۆرکردنەکە

لە رۆژی ٢٠ ی مانگی یەنـایەری سـاڵی ١٩٤٨ لەکاتێکدا گانـدی لەگەڵ هاوڵاتیان کۆدەبێتەوە، لەدووری چەند مەترێـك لەشـوێنی دانیشـتنەکەی نارنجۆکێـك دەتەقێـت، کـابرا زوو دەگیرێـت، ئەو دان بەوەدا دەنێـت کە مەبەستی تیرۆرکردنی خودی گاندی بووە. لە رۆژی ٣٠ ی مانگی یەنایەری هەمان ساڵ لەکاتێکدا گاندی قورسایی خـۆی خسـتبووە سـەر گۆچـانەکەی دەسـتیو دەچێـتە نـاو خەڵـکەکە، ئەو سـەرقاڵی پێشـوازی خەڵـکەکە

دەبێــت، گەنجێکــی هەنــدام گەورەو بەهێــز (کە کەســێکی تونــدڕەوی هیندۆس دەبێت) بەرەو رووی دەچێـتو پـاڵ بە کـچەزاکەیەوە دەنێـتو لە گاندی دووری دەخاتەوە، گەنجەکە وەك ئەوەی کرنۆشی بۆ دەباتو سڵاوو ریـزی پێشـکەش دەکـات، لەودەمـانەدا دەمـانچەکەی دەسـتی لەسـینگی دەداتو ســێ گــوللەی لێــدەدات، دوو گوللەیــان بەر ســینگی دەکەوێــتو ســینگی کــون دەکـات، سێیەمیشـیان لەنـاو سـیپەلکی جێگیـر دەبێـت، ئەوەش دەبێتە هۆی ئەوەی یەکسەر گیـانی لە دەسـت بـداتو بمرێـت. بـۆ بەیانییەکەی لە دەرەوەی نیودەلهی تەرمەکەی لەناو لێشاوی ئامـادەبووان دەسوتێنن، بەپێی سرووتی تایبەتی هندۆسییەکان سێزدە رۆژ پرسەکەی رادەگەینــدرێت، لەرۆژی ١٢ ی مـانگی فبــرایەری ســاڵی ١٩٤٨ خۆڵەمێشــی تەرمەکەیان بەناو حەوت رووباری پیرۆزی هیند داداوە.

ئەبو جيهادی سەركردەی فەڵەستینی

نهێنییەكانی تیرۆركردنی ئەبو جیهادی سەركردەی فەڵەستینی

لە دووری بیست کیلۆمەتر لە تونسی پایتەختی تونس، لە ناوچەی حەمام ئەلشەت، کە گوندێکی ئارامو جوانەو دەڕوانێتە سەر کەنداوی تونس، ئەو شوێنەی کە لەساڵی ١٩٨٢ەوە، دەبێتە بارەگای سەرەکی رێکخراوی رزگاریخوازی فەڵەستینی (PLO)، تێیدا کارو چالاکییە سیاسییو سەربازییەکانیان تێدا ئەنجام دەدا، ئەوەش پاش ئەوە هات کە سوپای ئیسرائیلی پاش شەڕێکی دژوارو سەخت لەو ساڵە لە بەیروت بارەگاکەی ئەوان گەمارۆ دەدات، ئەوانیش لەسەر پێشنیارو داوای سەرۆکی پێشووی تونسی ئەلحەبیب بورقیبە رێکخراوەکە هەموو دەزگاکانی بەیەکجاری دەگوازنەوە ئەو شوێنە لاچەپە ئارامە. لەشەوێکی هێمندا ئەو هەوارەش بۆ فەڵەستینییەکان ئاڵۆز دەبێت، دەستەیەک لە کۆماندۆزی ئیسرائیل دەستیان دەگاتە ئەو هەوارە جوانەو لەوێ کەسی دووەمی دەسەڵاتداری ناو رێکخراوی رزگاریخوازی فەڵەستینی (خەلیل ئیبراهیم مەحمود)ی ناسراو بەئەبو جیهاد لەدووری ٢٥٠٠ کیلۆمەترەوە دەکوژن، بەوەش ئیسرائیلییەکان بەهەموو جیهان رادەگەیەنن کە دەستیان دەگاتە هەر شوێنێک مەبەستیان بێت، هەر چەندە شوێنەکە لاچەپو پارێزراویش بێت. لەبەر چەندین هۆکار چارەنووسی ئەبو جیهاد وای بەسەر هات. لەوانە ئەو رۆڵێکی بەرچاوی لەسەرهەڵدانی فەڵەستینی گێڕاوەو ئەو ئەندازیارو رێبەری بووە، بۆیەش موخابەرایەتی ئیسرائیل دەزانێت کەسێک هەیە سەرپەرشتی چالاکییەکان لەکەناری خۆرئاواو غەزە دەکات، لەدوورەوە بانگەوازو رێنماییەکان بەهۆی دائیرەیەکی جیهانی گەیاندن لەژنێفو شارەکانی تری ئەوروپییەوە ئاراستەی فیدایییە فەڵەستینییەکان دەکات، بەوەش دەیەوێت سەرچاوەو گۆشەی

ئاراستەکردنەکە گوم بکات.

ئەبو جیهاد ئەڵقەی پەیوەندیی نێوان سەرکردایەتی ڕێکخراوەکەو هەڵسوڕێنەری سەرهەڵدانەکە بوو لەناو وڵاتدا، ئەو بەرپرسو هەڵسوڕێنەری ڕووداوەکانی ١٥ ساڵی فەڵەستین بووە، هەموو گەنجەکانی سەرهەڵدان گوێیان لە ڕاسپاردەکانی ئەو گرتووە، ئەو ڕاستەوخۆ دژایەتیو شەڕی ئیسرائیلی کردووە، ئەوەش بەپێچەوانەی کەسایەتی یاسر عەرەفاتو ئەبو ئەیادو ئەبو لوتفو ئەوانی تریش بووە... بەپێی زانیارییەکانی موخابەراتی ئیسرائیل ئەبو جیهاد بەرنامەڕێژی بۆ قۆناخی دووەمو سێیەمی ئەو شۆڕشە دەکرد، واتە مەبەستی دامەزراندنی حکومەتی سێبەر بوو لەسەر خاکی داگیرکراوی فەڵەستین تا دەسەڵاتی کەناری خۆرئاواو غەزە بگرنە دەستو حوکمڕانی ڕاستەوخۆی بکەن.

خەلیل ئەلوەزیر لەساڵی ١٩٣٦ لەناو خێزانێکی دەوڵەمەندی ڕامەڵڵا لەدایکبووە ئەودەمانەی فەڵەستین لەژێر وەسایەتی بەریتانیدا بوو، کە لەساڵی ١٩٤٨ دەوڵەتی ئیسرائیل دادەمەزرێت بنەماڵەکەی ئەو لەشاری ڕامەڵڵا بەرەو غەزە دووردەخرێنەوە، ئەویش لەوێ خوێندن تەواو دەکات، لەوێشەوە دەچێتە میسرو لەتەمەنی بیست ساڵییدا دەچێتە زانکۆی قاهیرە، کە تێدا یاسر عەرەفات دەناسێت، دۆستایەتییەکەیان تەنها مردن بوو لەیەکتری جیاکردنەوە. کە خوێندنی زانکۆ تەواو دەکات لەوڵاتی کوێت جێگیر دەبێت، لەوێ وەك مامۆستا کار دەکات، پرۆسەی هاوسەرگیری لەگەڵ (ئینتسار)ی ئامۆزای دەکات کە پاشان بەئوم جیهاد دەناسرێت، کە لەڕێکخراوەکە دەبێتە بەرپرسی سندووقی شەهیدەکان. کە ڕێکخراوی فەتح لەساڵی ١٩٦٤ دادەمەزرێت ئەو دەچێتە دیمشق لەوێ

دەبێتە بەرپرسی داراییانو نازناوی ئەبو جیهاد وەردەگرێت.

ئەبو جیهاد لە سوریا دەگیرێتو لەوێ ئازارو ئەشکەنجەیەکی زۆری دەدەن، پیاوانی موخابەراتی سووریی لەبەر چاوی خۆیدا (نیزال)ی کوڕی لە نهۆمی پێنجەمی باڵەخانەکەوە فڕێ دەدەنە خوارەوەو دەیکوژن. کە لە زیندانی سوریا دەرباز دەبێت دەچێتە ئوردن، لەوێ هاوکاری دەنوێنێت بۆ دامەزراندنی رێکخراوی فەڵەستینی ئەلفەتح، رۆڵی زۆری لە گەشەکردنو سازبوونی دەبێت، کە رێکخراوەکە لە رووداوەکانی ئەیلولی رەشدا لە ئوردن دەردەکرێت ئەبو جیهاد دەبێتە سەرکردەی گشتی رێکخستنەکانو چالاکییە سەربازییەکانی رێکخراوەکە، بەتایبەتی دەستە تایبەتییەکانی کە لەدەرەوەی رێکخراوەکە بوون. لیستی ئەو چالاکییە تایبەتیانەی لەو چەند ساڵەدا کە ئەبو جیهاد دژ بەئیسرائیل سەرپەرشتی کردوون زۆرە، ئەو بەرپرسی تەقاندنەوەی تانکی زوهر بوو لەساڵی ١٩٦٥و تەقاندنەوەی هێڵەکانی سەرەکی ئاو لەهەمان ساڵدا، کارەکان زۆرن لەوانە:

- ❖ نەبەردییەکەی هوتێلی سافوای لەتەلئەبیب کە تێدا ١٠ ئیسرائیلی لەساڵی ١٩٧٥ دەکوژرێت.
- ❖ تیرۆرکردنی ئالبرت لیڤی گەورە پسپۆر لەبواری تەقینەوەو یاریدەرەکەی لەنابلس لەساڵی ١٩٧٦.
- ❖ نەبەردییەکەی دەلال مەغریبی لەساڵی ١٩٧٨دا کە تێدا ١٣٧ ئیسرائیلی دەکوژرێت.
- ❖ بەرنامەی بۆردمانکردنی بەندەری ئیلات بەسێ راجیمەی قورس لەسەر پاپۆڕێکی بازرگانییەوە لەساڵی ١٩٧٩دا.

❖ نەبەردیـیەکەی دبویـا لەسـاڵی ١٩٨٠ لەنـاوچەی ئەلخەلیلـدا کە تێدا شەش کەس دەکوژرێتو ١٦ کەسیش بریندار دەبن.

❖ بۆردمـانکردنی هەواره نیشـتەجێیە ئیسـرائیلییەکان لەبـاکووری ئیسرائیل لەساڵی ١٩٨١ دا لەناو فەڵەستینی داگیرکراودا.

❖ بەدیلگرتنـــی هەشـــت ســـەربازی ئیســـرائیلی لەرۆژی ٤ ی سـپتەمبەری سـاڵی ١٩٨٢ لەکاتێکـدا سـوپای ئیسـرائیل خـوارووی لوبنـانی داگیرکردبـــوو، ئەو هەشـــت ســـەربازەش بەپێـــنج هەزار گیـــراوی فەڵەستینییو لوبنانیی لەشاری تەرابولسی لوبنانی گۆڕدرانەوە.

❖ هێرشکردنی سەر بارەگای حاکمی سەربازی ئیسرائیلی لە شـاری سـوورو تەقانـدنەوەی لەرۆژی ١٠ ی نـۆڤمبەری سـاڵی ١٩٨٢و کوشـتنی ٧٦ ئەفسەرو سـەربازی ئیسـرائیل لەهێزەکـانی سـوپای ئیسـرائیلی، لەوانە ١٢ ئەفسەریان پلەی بەرزیان هەبوو.

❖ سەرپەرشـتی شـەڕی مانـدووکردنو نەبەردییەکـانی فەڵەسـتینی لوبنانی هاوبەش دژ بەسوپا داگیرکەرەکە لەلوبنان لەساڵی ١٩٨٢ تـا سـاڵی ١٩٨٤.

ئەبـو جیهـاد سەرپەرشـتی هێرشـکردنەکەی سـەر وەزارەتـی بەرگـری ئیسرائیلی کردبوو کە لەجەزائیرەوە لە رۆژی ٢١ ی مانگی ئەپریلـی سـاڵی ١٩٨٥ەوە، بەرنـامەی بـۆ کرابـوو، تـیمە فەڵەسـتینییەکە کە لە٢٠ فیـدائی خۆبەختکەر پێکهاتبوو دەچنە ناو پـاپۆڕێکی بازرگـانی، کە لەکەنارەکـانی تەلئەبیب دادەبەزن لەوێشەوە بەرەو بارەگای وەزارەتی بەرگری ئیسـرائیل لەهاکریـایە بەڕێـدەکەون، دەچـنە نـاو بـارەگەکەو ژمـارەیەك ئەفسـەرو پلەداری ناو وەزارەتەکە دەگرن لەوانە ئیسحاق رابین کە وەزیری بەرگـری

بوو، ئەگەرچی چالاکییەکە سەرناکەوێت، بەڵام بۆ سەرکردایەتی سوپای ئیسرائیل زەنگێکی ترسناك لێدەدات، ئەوەش لاوازیی بنکەکانی ئەوان نیشاندەدات، کە ئەوان دەتوانن بگەنە ریزی پێشەوەی سەرکردەکانیان.

لەگەڵ ئەوەی ئەو سەرپەرشتی راستەوخۆی ئەو چالاکیانەی کردووە، ئەو لەگەڵ یەکەم مەشخەڵی سەرهەڵدانە میللییەکەی ناو خاکی داگیرکراو بوو کە لەرۆژی ۹ ی سپتەمبەری ساڵی ۱۹۸۷ هەڵگیرساوە، کە لەرۆژی ۲۰ هەمان مانگدا یەکەم چالاکی لەبەر رۆشناییەکانی ئەو لەدە خاڵدا لەسەر ئاستی رێکخستنو سیاسییەوە دەستی پێکردووە. پەیامەکانی ئەو بەرادیۆی دەنگی شۆڕش لە بەغداو بەرۆژنامەو ئاژانسەکانی دەنگوباسو ئامێرەکانی فاکسو تەلەفۆنو هەموو بوارەکانی تری گەیاندن دەگەیشتە ناو جەماوەرەکەی فەڵەستین، بۆیەش دەسەڵاتدارانی ئیسرائیل ئەوە باش دەزانن ئەبو جیهاد مەترسی هەیەو کارو چالاکییەکانی زەبرێك لەوان دەدات، چونکە بەرنامەکانی راپەرینو سەرهەڵدانەکە دەستوپەنجەی ئەوی پێوە دیاربوو، هەموو کارەکانیان بەئامۆژگاریو رێنماییەکانی ئەو دەکرا، لە راپۆرتەکانی ئیسرائیل ئەوە دەخوێندرایەوە کە رەنگە ئەو راپەڕینە ببێتە شەڕێکی درێژخایەنی بێزارکەرو زیانبەخش کە چەندین ساڵ بخایەنێت.

ئەفسانەی دەیمونا

بەلێزانیو شارەزایی فەرەنسییەکان لە کۆتایی سالانی پەنجاکاندا، سەرەتاکانی بنکە ناوەکییە ئیسرائیلیەکە دادەمەزرێندرێت، کە لەسالی ١٩٦٣ تەواو دەکرێت، لەسالی ١٩٦٦ەوە هەوالی وا ئاشکرا دەبوو کە ئیسرائیل خەریکە بۆمبە ئۆتۆمییەکەی تەواو دەبێت، رۆژانە چیرۆکو قسەی زۆر دەگوترا، کە لە بیابانی ئەلنەقەبو لەژێر خاکی شاری دەیمونا کارگە ئۆتۆمییەکە کاری لەسەر دەکرێت، بۆیەش ئەو شارەو ئەو کارگەیە وەک ئەفسانەیەک باس دەکرا، ئەوەش وای کردبوو دۆسییەکە لەبەردەم ئەبو جیهاد گەورەو مەزنتر بێت. لەناو دۆسیەکەی پێش ئەو، هەوالی وا هەبوو کە میسر لە سەردەمی سەرۆکایەتی جەمال عەبدولناسر خەریکی بەرنامەی هێرشێکی هەمەلایەنی بەکۆدی ئەلفەجری لەبەر دەستە، کە هێرش بکەنە سەر ناوچەی ئەلنەقەبی ئیسرائیلیو بەنداوی ئیلاتو جیاکردنەوەی ناوچەکانی خواروو لەبەشەکانی ترو هەروەها لێدانی بنکە ناوەکییەکانیان لەو دەڤەرەدا، بۆیەش میسرییەکان بۆ جێبەجێکردنی ئەو بەرنامەیە سوپایەکی زەبلاحیان سازکربوو، کە پێکهاتبوو لەلیوایەکی پیادەو لیوایەکی تری پیادەی سەربەخۆو لیوایەکی تۆپکارو تۆپکاری مەیدانیو زرێپۆشو کەتیبەیەکی هاونو کەتیبەیەکی دژە دەبابەو سریەیەک ئەندازیارو سربێک لەفڕۆکەی بۆمباهاوێژو سریەیەک لەکیمیازانان، ئەو هێزانەش لەلایەن هێزەکانی ئاسمانییەوە کە بریتی بوو لەنۆ دەرچوونی فڕۆکەی بۆمباهاوێژو دەرچوونی سربێکی ترو

سربێکی سووکی بۆمباهاوێژ بەرنامەرێژی بۆ کرابوو، لەگەڵ ئەو پۆشینە فرە تەونە ئاسمانییەدا، سوپای دەریاوانییش بەچڕیو بەمووشەکەوە کار دەکات تۆپکارییەکان بشکێنێتو کۆگاکانی سوتەمەنییان خاپوور بکاتو دامەزراوەی بەنداوەکانیش بڕوخێنن، بڕیاریش وابوو هێرشەکان سێ رۆژ بخایەنێت، بەڵام پێشهاتەکان بەپێچەوانەی بیرکردنەو بەرنامەڕێژی سەرکردایەتی میسری کەوتەوە، چونکە شەڕەکەی یونیۆ هەمووی لەباربرد.

ئەبو جیهاد دۆسیەی دەیموناشی پێ سپێردرابوو، ئەو بەرنامەیەی کە چاودێری ئەمریکی لەسەر بەرنامەکە لەساڵی ١٩٦٩ تەواو دەبێت، وەك لەمانگی یەنایەری ساڵی ١٩٧٦ ئاژانسی موخابەرات رایگەیاندووە کە ئیسرائیل لەساڵی ١٩٧٤ ەوە بۆمبی ئەتۆمی هەیەو ئامادەیە، بەڵام ئەو گومانە نامینێت کە رۆژنامەی سەندای تایمز لەرۆژی ٥ ی مانگی ئوکتۆبەر ساڵی ١٩٨٦ لەسەر زاری پسپۆری ناوەکی ئیسرائیل موردخای فانونو وتبووی ئێستا ئیسرائیل نزیکەی ٢٠٠ بۆمبی ناوەکی هەیە، دیارە کە ئەو پسپۆرە ئەو هەواڵەی بەدیمەنو بەبەڵگە نیشاندابوو، بۆیەش مەسەلەی دوودڵیو دڵەڕاوکێی نامینێتو دەبێتە راستییەکی حاشا هەڵنەگر.

ئەبو جیهاد دوو هەزار دۆسیەو ئەرکی لەپێشدابوو، یەکێك لەو فەرمانو دۆسیەی ئاڵۆزو گرانەش دۆسیەی چەکە ناوەکییەکانی ئیسرائیل بوو، کە یەکێك بوو لەنهێنییەکانی دەوڵەتی ئیسرائیل، دیارە لەبەر ترسناکییەکەی ئەو دۆسیە هێڵێکی سووریش بوو، بۆیەش ببووە قەڵایەکی قایم کە هەرگیز زانیاری لێوە دەرنەدەچوو، مەڵبەندەکە ببووە گەنجینەیەکی شکۆداری دەسەڵاتدارەکانی بنەماڵەی سەهیۆنیزمو

جــووڵەکەی هەمــوو جیهــانیش، بــۆیەش گەیشــتن بەو مەبەســتەو زانیارییەکـانی ئەو دەیمونـایە زۆر ئەسـتەم بـوو. دیـارە لەبەر ترسـناکیو بایەخــدارییەکەی ببــووە پارێزگــارکراوترین شــوێنو پــێگە لەهەمــوو جیهانـدا، دیـارە باڵنـدەش بۆیـان نەبـووە بەسـەر ئاسمانەکەیدا ڕەت بـن. مەڵبەندەکە بازنەییەو تیرەکەی پەنجا کیلـۆمەترەو شوورەیەکی ئەمنـی پــتەوی چـاکی هەیە، باڵەخـانەکەی بەکـۆنکرێتی بەئاسـن دارێــژراوی پــتەوەو بەرگەی بــۆمبی ئاســمانیش دەگریــت، هەمــوو بەشــەکانی کە لەشەش نهۆم پێکهاتووە لەبن ئەرز توندکراوە.

ئاسـمانی دەیمونــا بەردەوام بەتــۆڕێکی زۆر تــۆکمەی رادارو بەرگــری ئاســمانیو مووشــەکیو تۆپکــارییەوە دەپارێزرێــت، چەنــدین پــێگەی مووشەکی هۆکی تێدا دامەزراوە، تـۆپی فڕۆکەشـکێنی ٤٠ ملـم بـۆ دانـراوە، لەگەڵ ئەوانەشدا تۆپی ٣٠ ملمیش سازکراوە، بەردەوام ژمارەیەك فڕۆکەی ئامــادەو ســازیش ئامــادەن کە لەمــاوەی چەنــد چــرکەیەك دەفــڕن، هەمووشــیان لەفڕۆکەخــانەی دەیمونــای ســەربازی نزیــك بــنکەکە ســازکراوون، لەنزیــك ئەوانەشــەوە ئەمریکــا ســێ فڕۆکەخــانەی بــۆ پارێزگـاری ئەو بـنکە ئەتـۆمییە لەبیابـانی ئەلـنەقەب بـۆ ئیسـرائیل سازکردووە، هەروەها ئاسمانی دەیموناش بەفڕۆکەی ئینـزاری پێشوەختو دووربینەوە لەوێیە، کە ماوەی چوار سەعات دەتوانن لەئاسمان بمینێـنەوەو بەردەوامــیش بوونیــان هەبــووە، دیــارە کە رادارەکــانیش زۆر دووربیــنن، دەتوانن لەدووری ٣٦٠ کیلۆمەترەوە هەست بەمەترسی بکەنو لەهەر چوار لاوەش دەبینـنو لەهەموو بەرزییەکەوە هەستیارن.

ئەوەو لەسەر ئەرزیش سیستەمێکی بەربەستی فرەئاڵۆزیش دانـراوە،

کە تێـدا تۆڕێـک راداری تێـدایەو هەمـوو جـووڵەی خەڵـکو ماشـینێک زوو هەسـت پێـدەکات، بـێجگە لەو پـێگەو بەربەسـتە دامەزراوانە چەنـدین بـازنەی گەڕۆکـیش لە هەمـوو گۆشـەیەکەوە دەوری دەیمونایـان داوە، ئەوانیش هەموو جووڵەی خەڵـکو ماشـینەکان دەبیـنن، لەو مەڵبەنـدەش ئامێری تـایبەتی جیوفـۆن دانـراوە کە هەست بە لەرینـەوەی ئەرز دەکەن ئەگەر خشپەی خەڵکو جوولەی هەر جۆرە ئامێرێک هەست پـێ دەکەن، ئەوەو چەنـدین ئـامێری بـۆنکردن هەیە کە لە دوورەوە هەوای نـاوچە نزیکەکە هەڵدەمژن، بە ئاوێتەی شیمیایی شـرۆڤەی دەکەن بەوەش هەر بـۆنێکی جەسـتەیی دەربچێـت یـان هەر دەرچوونێـک لە جەسـتەیەک هەبێت زوو ئەو ئامێرە بۆنی دەکات.

❁ ❁ ❁

بێجگە لەو ئامێرو رادارانە ئامێری ئاگادارکردنەوەی بە تیشکی ژێـر سـووریش هەیە، کە هەمـوو گەرمـاییەک لەو دەزگـایە نزیـک ببێـتەوە هەستی پێدەکات، جا گەرماییەکە لەجەستەی ئادەمیزادەوە بێت یان کە هەر ماشـینێک یـان هەر ئـامێرێکەوە بێـت، هەروەهـا دەزگـا ئەتـۆمییە ئیسرائیلییەکە لە دەیمونا بەبازنەیەکی داخراوی ئینزاری موگناتیسیەوە دەپارێزرێت، لەو دەزگایـانەوە هەمـوو چەکو تەقیـنەوەیەک دەدۆزێـتەوە. دەزگاکە بەتۆڕێکی وایەری ئەلکترۆنی زۆر هەستیاری ورد دەوری دراوە، کە لەچەشنی داوی جاڵجاڵۆکەیەو بەچاویش نابینرێت، بەڵام بەشـڵقاندنی ئەو تـۆڕە بەهەر جەسـتەیەک بێـت دەنگـی دێـتو زەنـگ لێـدەدات،

دەزگاکانو ئامێرەکانی چاودێریو پاراستنەکان هەموو بەژوورێکی مەرکەزی بۆ دەست پێڕاگەیشتنو چاودێریو شرۆڤەکردنو ئاگادارنەوە بەستراوەتەوە.

جوانووە شینەکە

لەبەر گرینگی ئەو دەزگایە ئەبو جیهاد پێکانی دەزگاکە دەکاتە بەرنامەو مەبەست، بەڵام ئەو باش دەیزانی دەزگاکە بەچەندین شێوە پارێزراوەو نزیکبوونەوە لەو دەزگایە مەترسی زۆری لەسەرە، رەنگە ئەو هەموو دەزگاو شێوەکانی پاراستنەکانیشی نەزانێت، زۆریشیان هەر باس نەکراون، یان نەزاندراون. دەزگای دەیمونا بۆ هەمەوولایەك شوێنێکی قەدەغەکراو بوو، لەوانە گەورە ئەفسەرەکانی سوپای ئیسرائیلیو گەورە سیاسەتمەدارەکان، گەورە حاخامەکان، کە هەموو دەرگایەکیان بۆ خراوەتە سەر پشت تەنها ئەو دەزگایە نەبێت، کەتە دەیمونا هەموو دەروازەکانی بەرووی هەمەوولایەك داخراوە.

ئەبو جیهاد بۆ لێدانی ئەو دەزگایە مەبەستی نەبوو فڕۆکەو مووشەكو تۆپ بەکاربهێنێت، ئەو پشتی تەنها بەشەش کەسی بوێر بەستبوو، لەوانە سێ کەسیان دەکرا بەهاوکاری سێ هاوڕێیەکانیان بچنە ناو قوڵایی دەزگایەکەو هەموو دەروازە بەستراوە ئەفسوناوییەکان ببەزێنن، ئەو جوانوویەی رۆژانە ئەو سوارانەی دەبردنە سەر پشتی پاسێکی جۆری ڤالڤۆی شین بوو، بەیانیان کارمەندەکانی دەیمونا کە

لەبیرئەلسبع کۆدەبوونەوە سواری دەبوون تا بنکەی دەیمونای دەبردن، لەوێشەوە بەئۆتۆمبێلی تایبەتییەوە دەگەیەندرانە شوێنەکانی کارکردنیان، هەر ژمارەیەکیان دەچوونە بەشە تایبەتییەکانیان، دیارە ئەوانەش هەموو خاڵەکانی پشکنینیان دەبڕی ئنجا دەگەیشتە شوێنەکانی کارکردنیان. بەیانیان ئەفسەرێکی ئاسایش پێش دەرچوونی ئۆتۆمبێلەکە لە کارمەندەکان دڵنیادەبوو، رۆژانە هەموویان ورد پشکنینی وردیان بۆ دەکرا، ئەو ئەفسەرەش بەئۆتۆمبێلێکی جۆری جێبی سەربازی بەپێشیان دەکەوت، بەناو بیابانی ئەلنەقەبدا دەڕۆیشتن، هەموو بەرنامەکان وردو باش کۆنترۆڵ دەکرا، چونکە دەیمونا گەنجینەیەکی گرانبەهای ئیسرائیلی تێدایەو مانەوەی دەوڵەتەکەیان بەو دەزگایەوە بەستراوەتەوە.

پلانەکەی ئەبو جیهاد ئاسانو سادە بوو، بەڵام زۆر باش شرۆڤە کرابوو، دیارە کە زۆریش بەترس بوو، چونکە ئاسان نییە کەسانێك نەکرێ بچنەوە ناو وڵاتەکەیان، بۆیان نەبێت سنوور ببەزێنن ئەو کەسانە بگەنە دەزگا ترسناکە ئۆتۆمییە ئیسرائیلییەکە. دەستە فیداییەکە سێ تفەنگی رەشاشیان پێبوو، یەکێکیان جۆری کارل گوستافی دروستکراوی میسری بوو، دوو کەسەکەی تریان کلاشینکۆفیان پێبوو، ئەو دەستەیە ٣٠ نارنجۆکی دەستیان هەڵگرتبوو، هەر فیداییەك چوار مەخزەنی یەدەگیان پێبوو، جانتایەکی تریان هەڵگرتبوو کە چەند پێویستی تری تێدابوو. دەستەکە پاش ئەوەی چەندین خاڵی پشکنینی سەرسنووریان دەبڕن، لەژمارەیەك نۆرینگی ئیسرائیلی ئامادەو وریاو سازکار خۆیان دەرباز دەکەن، چونکە سەردەمی سەرهەڵدان بوو، بۆیە سوپای

ئیسرائیلی لە ئامادەباشی تەواو دابوون. لەسەعات شەش و پێنج دەقەی بەیانی رۆژی دووشەممەی رێکەوتی ٧ ی مارسی ساڵی ١٩٨٨ فیدایییەکان پاش ئەوەی رێگایەکی سەختی بیابان بەزەحمەتی دەبڕن دەگەنە رێگای دەیمونا.

کە دەستەکە دەگەنە ناوچەکە یەکێکیان خۆی دەگەیەنێتە سەر رێگا قیرەکەو لەوێیەوە ئیشارەت دەداتە هاوڕێیەکانی کە ئۆتۆمبێلێکی سەربازی ئیسرائیلی کە لەگەڵ پاسەکە بەڕێوەیە دەرکەوت، ئەو زوو نارنجۆکێک دەخاتە بەردەم ئۆتۆمبێلەکە، بەوەش سێ فیدایییەکە دەتوانن ئۆتۆمبێلەکە کۆنترۆڵ بکەن. ئەو فیدایییەی کە ناوی (عەبدولا خەلەف) بوو دەکەوێتە پێش سوکانی ئۆتۆمبێلە سەربازییەکە کە مارکەی رینۆ بوو، هاوڕێیەکەی کە ناوی (محەمەد عەبدولقادر) بوو دەکەوێتە تەنیشتی، لەسەر تەختەی پشتەوەی هاوڕێیەکەیان (محەمەد ئەلحەنەفی) دادەنیشێت، ئەو سێ کەسە لەکاتی دیاریکراودا دەگەنە سێڕیانی عەرعەر دەیمونا. ئەوان دەتوانن بەربەستی پۆلیسی ئیسرائیلی لەو سێڕیانەدا ببڕن. بەپێی زانیارییەکان ئەو ئۆتۆمبێلە دەستەیەک لەپسپۆڕو کارمەندانی دەزگا ناوەکییەیان هەڵگرتبوو، کە لەسەعات حەوت و نیوی بەیانیان لەبازگەیەک دەوەستان. عەبدوڵاو دەستە فیدایییەکە بەئۆتۆمبێلە رینۆیە سەربازییەکە لەگەڵ زەمەن پێشبڕکێیان بوو تا لەکاتی دیارکراودا بگەنە سێڕیانی عەرعەر دەیمونا، خۆشبەختانە لەدوورەوە جوانەوە شینەکە دەردەکەوێت، بەوەش دەگەیشتە خاڵە دیاریکراوەکەیان، ئەوەش پاسە شینەکە بوو کەبەیانیان کارمەندەکانی دەگەیاند. فیدایییەکان هێرشیان بردە سەر بازگەکەو بەچڕی گوللەبارانی

سەربازەکانیان کردبوو، ئینجا لەئۆتۆمبێلەکەیان دادەبەزن‌و چاوەڕوانی گەیشتنی جوانووە شینەکە دەبن، لەهەردوولای شەقامەکە سێرەیان گرتبوو، ئامادەو سازبوون. لەو دەمانە ئۆتۆمبێلێکی سەربازی دەگاتە پێش جوانووەکەو رووی لە فیدائییەکان گوم دەکات، بۆیە عەبدوڵا تەقە لەئۆتۆمبێلەکە دەکات، بۆیەش پاسەکەی پشتەوە لەناکاودا دەوەستێت، بەوەش فیدائییەکان دەتوانن بچنە ناو پاسەکە، بەزەبری چەکەکانیانەوە پاسەکەیان ناچار دەکەن بەرەو دەزگاکە بڕوات. دیارە سەربازەکانی بازگەکە ئاگاداری سەرووی خۆیان دەکەنەوە کە پاسەکە رفێنراوەو تەقەش لەوان کراوە، بەو هەواڵە زەنگەکانی ئینزار لەنوووسینگەکان لێدەدەن، لەناو ماڵەکان‌و لەناو ئۆتۆمبێلە سەربازییەکان دەبێتە بانگەوازو داواکردن، قیامەت لەناو ئیسرائیل هەڵدەستێت، لە ئاسمانی ناوچەکە چەندین کۆپتەر دەبینرێت، سەدان سەرباز بەپەڕەشوتەوە دادەبەزن، هەموویان مەشقیان لەو جۆرە رووداوو هێرشە کتوپڕیان کردبوو، لەسەر ئەرزیش سەدان ئۆتۆمبێلی سەربازیی‌و پۆلیس‌و پاسەوانی سنوور دەکەونەخۆ، هەموو دەکەونە دوای ئۆتۆمبێلە شینەکە، کە تەنها حەوت کیلۆمەتری مابوو بگاتە دەزگاکەی دەیمونا، بۆیەش سەربازەکان تەقەیان لەتایەکانی دەکەن‌و لەرۆیشتنی پەکی دەخەن، بەوەش ئۆتۆمبێلەکە دەبێتە لاشەیەکی مردووو جووڵەی لێ دەبڕێت.

پاسە شینەکە دەبێتە نێچیرێکی زامدارو پەککەوتوو، کە بەژمارەیەک گورگی دڕ دەوری درابوو، چەندین فڕۆکە وەک بازو قەل لەئاسمانەوە لەسەری دەسوڕانەوە، کەشە هێمن‌و ئاسۆ بەرینەکەی بیابانی نەقەبیان ئاڵۆزکردبوو، کە تەنها حەوت کیلۆمەتر لەدیمەنەکە دوور

بوون، دیمەنی رۆژی قیامەت، بەپێی بەرنامەکەی ئەبو جیهاد دەستە فیدایییەکە نەفەرەکانی ناو پاسەکە بکەنە سێ بەش، هەر یەکێك لەفیدایییەکان پاسەوانی دەستەیەك بکەن، ئەوانەش بەزەبری چەك دیل بکەنو تا بەو دیلانە دەتوانن ناچاریان بکەن بچنە ناو دەزگاکە. هەر چەند کاتەکە دەڕۆیشت زۆرتر سوپاو هێز لەپاسەکە کۆ دەکرایەوە فڕۆکەی کۆپتەر زۆرتر دەبوون، هەندێك بەئاسمانەوە بوون ژمارەیەکیش دەنیشتن، سەدان ئەفسەرو کۆماندۆز ئامادەبوون، هەموویان لە بازنەی پاسە شینەکە دەخولانەوە. دانوستانو خۆگرتنەکە ٤٥ دەقەی ویست، تا وەزیری بەرگری ئەودەمانە ئیسحاق رابینو سەرۆکی هەیئەی ئەرکان دان شەمرونو سەرکردەی ناوچەی باشووری سەربازی ئیسحاق موردخای دەگەنە شوێنەکە. عەبدولڵا عەبدولمەجید بەهۆی بڵندگۆیەك داوای لەئامادەبووان کردبوو نوێنەری خاچی سوور بگاتە شوێنەکە، ئەو لەگەڵ ئەواندا دانوستان دەکات، تا داوای ئازادکردنی گیراوەکانی رۆژانەی سەرهەڵدانیان لێ بکات، کە ژمارەیان دەگەیشتە نۆ هەزار کەسو فیدایییەك. بەردەوام داواکەی بۆ ئیسرائیلییەکان دەگووتەوە، هەروەها هەڕەشەیان دەکرد ئەگەر داواکانیان جێبەجێ نەکەن هەموو دیلەکان لەناو دەبەن.

پێش ئەوەی ماوەی دیاریکراوی دانوستانەکە کۆتایی بێت، پاسەکە درایە بەرلێزمەی قەناسەکان، شەڕەکە قەوما سێ فیدایی لەگەڵ سوپایەکی پڕ چەك لەو شوێنە چۆڵەدا، کە تەنها حەوت کیلۆمەتر لەشوێنە ئەفسوناوییەکەی ئیسرائیل دوور بوو دەبێتە شەڕێکی دژوار، لەو ماوەیەدا دەسەڵاتی ئیسرائیل بواری نەدا هەواڵەکان بڵاوبێتەوە، هیچ

جۆرە راگەیاندنێك دەرنەچوو ئیسرائیلییەکان داوایان کرد تەنها قسەو لێدوان لەپەیڤداری رەسمی ئیسرائیل وەردەگرن هەر ئەوەش بڵاودەبێتەوە. دەزگا رەسمییە ئیسرائیلییەکان رایگەیاندبوو کە سێ کەس لە کارمەندانی دەزگا ئۆتۆمییەکە کوژراوە، ئەوەش بەپێچەوانەی ژمارەی بریندارەکان بوو، لەلایەن خۆشییەوە پیریز وتبووی:

ئێمە رووبەرووی دوژمنێك بووینەتەوە لەئوسلوبەکانیاندا هیچ جیاوازی ناکەن، ئامادەن هەموو شتێك بکەن تا بگەنە هەر پێگەیەکی ئیسرائیلی. لەهەمان رۆژیش بڕیار دەدرێت ئەنجوومەنی جەنگی ئیسرائیل کۆببێتەوە.

۞ ۞ ۞

پاش چەند سەعاتێك لەرووداوو هێرشە فیدائییەکەی دەیمونا کە دەوڵەتی ئیسرائیلی بە هەموو دەزگاکانییەوە هەژاندبوو، لە رۆژی ٧ ی مانگی مارسی ساڵی ١٩٨٨ بڕیاردەدەن ئەبو جیهاد لەناوببەن، ئەوەش لەکۆبوونەوەی ئەنجوومەنی جەنگی ئیسرائیلی بڕیاری لەسەر دەردەچێت، کە تێدا سەرۆکی حکومەت ئیسحاق شامیرو وەزیری بەرگری ئیسحاق رابینو وەزیری دەرەوە شیمون پیریزو سەرۆکی ئەرکان دان شەمرون یاریدەدەرەکەی ئیهود باراك (ئەوەی لەساڵی ٢٠٠١ پۆستی سەرۆکایەتی حکومەتی ئیسرائیلی وەردەگرێت)و سەرۆکی دەزگای مۆساد نەعوم ئادمونیو سەرۆکی موخابەراتی سەربازی ژەنەراڵ ئامتۆن شاحكو چەندین گەورە ئەفسەرانی سوپای ئیسرائیلی تێدا بەشدار دەبن،

بەرەزامەنـــدیو راســـپاردەی هەمـــوولایەك برِیـــاری پێویســـت دەدەن بـــۆ لەنـــاوبردنی ئەبـــو جیهـــاد، بـــۆیەش ئامـــادەیی دابینکردنـــی هەمـــوو پێویستییەکانی سەرگرتنی ئەو پلانە دەکەن.

هەمـوولایەك بەشـێوەیەکی زۆر خێـرا بـۆ جێبەجێکردنـی ئەو کـارە دەکەونە ئامادەسـازی، سـەرکردایەتی سـەربازیی بەو کـارە رادەسـپێرن، پەیوەندی بەبەکرێگیراوەکانیـان لەنـاو وڵاتـی تـونس دەکەن کە ژمارەیـان زۆربوو، بۆیەش سەرۆکایەتی ئەرکانو بەهاوکـاری موخـابەراتی ئیسـرائیلی بەرنامەرِێژی بۆ کوشتنی ئەبو جیهاد لەناو وڵاتی تونس دادەرِێژن.

بۆ کوشـتنی ئەبـو جیهـاد پێویسـتیان بەسـازکردنی هێزێکـی سـازکارو زۆرتـرین ئیمکانیـاتی نائاسـایی دەبێـت، دەبـووایە ئەو شـارەی ئەو تێـدا دەژیـا زۆر بەدروسـتی کـۆنترۆڵ بـکەن، دیـارە کـارەکە لە کوشـتنی تـاکە کەسـێك گەورەتـر بـوو، تـیمە راسـپێردراوەکە پێویسـتی بەچـوار بەلەمـی جۆری کورفیتو دوو بەلەمی تری جۆری زار ٤،٥و دوو بەلەمـی تـری جـۆری زار ٤ دەبێت، کە تیمەکە بۆ هێرشبردنەکە بگەیەنێتە نـاو وڵاتـی تـونس، ئەو سازکارییەش ئامادەیی هەبێت بەخێرایی لەکاتی تەواوکردنی کارەکە تیمەکە لە شـوێنەکە دوور بخـاتەوە، بەلەمەکـان کـۆپتەری جـۆری ٢٠٦یـان هەڵگرتبـوو، کە بتوانێـت کە یەکێـك برینـدار دەبێـت بەزوورتـرین کـات فریـــاگوزاری پێشـــکەش بکرێـــت، هەروەهـــا بەلەمێکـــی تریـــان نەخۆشـخانەیەکی تەواوی بـارکردبوو، کە جۆرەهـا ئـامێرو ئیمکانیـاتی نەشتەرگەرییان لەبن دەستدا بوو، دوو دکتۆری زۆر شارەزای ئیسـرائیلیش بەشـدار دەبێـت، کە یەکێکیـان نەشـتەرگەرو ئەوی تریـان بـۆ کاروبـاری سرِکردن دانرابوو.

ئێهود باراك راستەوخۆ سەرپەرشتی جێبەجێكردنی بەرنامەكەی دەكرد، ئەو دەمانە ئەو جێگری سەرۆكی ئەركانی سوپا بوو، هەروەها جێگری سەرۆكی مۆسادو سەرۆكی چالاكییەكانی دەریاوانی لەسوپای ئیسرائیلی بەردەوام پەیوەندی بەچەكی دەریاوانی ئیسرائیلی هەبوو، دەستەكە یەكێك لەكەشتییەكانی دەكاتە بارەگای سەرپەرشتی چالاكییەكە. بەرنامەكە ئیعتیماد دەكاتە سەر یەكەی سیارە متقالو فلوتیلا ١٣، تیمە كۆماندۆزەكە لەدەریاوە دەگوازنەوە شوێنكی تایبەتی لەسەر كەنارو نزیك لە شوێنەواری قرتاجەی كەڤناری مێژوویی، لەوێش دەستەی بەكرێگیراوانی مۆساد لەخزمەتیاندا دەبن، كە كەنارەكەیان بۆ دابیندەكەنو هەموو پێویستییەكانیان بۆ ساز دەكەن.

دیارە كە چالاكییەكە پێویستی بەدوو فڕۆكەی جۆری بۆینگ ٧٠٧ دەبوو، كە یەكێكیان بكرێتە مەڵبەندی سەركردایەتی ئاسمانیو فڕۆكەكەی دی بكرێتە مەڵبەندی پەیوەندیی ئەلكترۆنی زۆر پێشكەوتوو، لەیەكەمینیاندا سەرۆكی فڕۆكەی سەربازیی ئیسرائیلیەكە ژەنەراڵ ئافیهوبنن بۆ بەردەوامی پەیوەندیی لەگەڵ باراكو سەركردایەتی سەربازی فڕۆكەی كاركەربوو، لە فڕۆكەكەی تریان سەرۆكی مۆسادو سەرۆكی موخابەراتی سەربازییش هەموو وردەكاریەكان دەداتە ژووری عەملیاتی سەرەكی تایبەت بەسوپای ئیسرائیل لەتەلەئەبیب، بەوەش ژووری عەمەلیاتەكە راستەوخۆ پەیوەندی بەتیمە كۆماندۆزەكەی سیارە متقال دەبێت، كە رۆڵی سەرەكیو كاریگەریان لەچالاكییەدا دەگێڕا.

لەسەر ئاوی دەولی دەریای ناوەڕاست، دوو فڕۆكەی بارهەڵگری سوتەمەنی بۆ دابینكردنی سووتەمەنی بۆ فڕۆكەكانی ئەو كارە

ئامـــادەبوون، لەگەڵ ئەوانەشـــدا چـــوار فـــڕۆکەی جەنگـــی ئیـــف ١٥ بـــۆ مسۆگەرکردنی سـەلامەتی فڕۆکەکانی بوینـگ ٧٠٧و ئەنـدامانی تـیمەکەی ســـەر ئەرز ئامـــادەبوون. ئیســـرائیل بـــۆ ئەو کـــارە ســـوپایەکی تەواوی سازکردبوو، چونکە بە هەموو شێوەیەك ئامادەیی هەبـوو کارەکە بکـات، چـونکە ئەو هـێڵە سـوورەکانی بەزانـدبوو، چالاکییەکـانی بەرگـری زۆر کردبـوو. ئەو تـیمە تـایبەتییە دەسـتەیەکی چـالاکی هەڵبـژاردراو بـوو، یەکەکەیـان نـاوی سـیارە متقـال بـوو لە ناوەنـدی پەنجاکـانەوە بەنهێنـی دامەزرابوو، تا ئیمڕۆش ئەو تیمە هەر بەنهێنیو بەدزی کارەکـانی دەکـات، ئەوانە بەردەوام کـاری لەو جۆرەیـان پـێ سـپێردراوە، کـاری ناسـكو مەترسیدار ئەنجام دەدەن، ئەوان لەناو خاکی نەیارەکەیانو لەپشتەوەی بەرەکـانەوە کـاری خۆیـان دەکەن، لەوێـیەوە زانیـاری کـۆدەکەنەوەو تـۆڕی ئیسـتخباراتی بـڵاودەکەنەوە، لەنـزیکەوە لەگەڵ موخـابەراتی سـەربازیو مۆسـاد کـاردەکەن، ئەوان پەیوەنـدییان راسـتەوخۆ بەسـەرۆکی ئەرکـانەوە دەبێتو گەیاندنی زانیارییەکـان لەلای ئەوانەوە پـلە بەپـلە سـەرناکەوێت بەڵکو یەکسەرو راستەوخۆ دەبێت.

ئەوەی زانـراوە کە ئەو سریە چەقۆی تیژەو دەکارێـت نەشـتەرگەرییە وردو زەحمەتەکان بـۆ ئیسـرائیل بکـات، بەتـایبەتی لەکـاتی ئاشـتی زۆرتـر کاردەکەن نەك لەکـاتی شـەڕەکاندا، ئەنـدامەکانی ئەو دەسـتەیە دەمـاری ئەعســابی پۆڵایـیــان هەیە، هەموویــان لەرووی جەســتەو فــۆرمەوە پـــڕو تەواون، لەهەموو چەکەکان پسپۆڕو شـارەزان، هەر یەك لەوانە دەتوانێـت بەتەنهاو دوور لەهاوڕێیەکانی لەتیمەکە چالاکییەك ئەنجام بدات.

شەوی ١٦ ی ئەپریل ئەو تیمە تایبەتییە جلی رەشی دژ بەسوتانیان

لەبەردابوو، پێڵاوەکانیان لەپلاتینیۆم‌و جلی ژێرەوەیان دژی گوللەی بوو، هەر یەکێک لەوانە ئـامێرێکی پەیوەنـدی بەئـامێری نـاردن‌و سـەماعەی میکرفۆنیـان پێبـوو، ئامێرێکیـان پـێ بـوو ئەگەر یەکێکیـان لەدەسـتەکە دابـبڕێـت یەکسـەر زەنگـی بـۆ لێـدەدات، سـەرکردایەتیش تـۆڕێکی بـۆ دەسـتەکە سـازکردبوو کە بتوانێـت جـووڵەو چالاکییەکانیـان بزانێـت، تـا لەکـاتی پێویسـت‌و تەنگـانەدا زوو دەسـتی یارمەتییـان راسـتەوخۆ بگـاتێ، ئەوەی شایانی باسە هەموو چەکەکـان دروسـتکراوی ئیسـرائیلی بـوون، تـا چەکەکـان‌و کەرەسـتەکان نەناسـرێنەوە سـەرچاوەکانی دروسـتکردن‌و بەرهەمهێنانیان لەسەر لابردبوون.

هەردوو تیمـی یەکەم‌و دووەم چەکـی ئۆتۆماتیکیـان پـێ بـوو کە مـارکەکەی OZI بـوون، دەکـرا بەبـێ دەنگـی بـتەقن، بـێجگە لەوەش هـاونی سـووک‌و نارنجۆکیـان لەلابـوو. ئەو تـیمە دوو هەفـتە لەشـوێنێکدا مەشـقیان کردبـوو، کەلەشـوێنی چـالاکییەکە دەچـوو، شـوێنەکە لەشـاری حەیفا نزیک بوو، پسپۆرەکان خانووێکیـان لەسـەر نەخشـەی خـانووەکەی ئەبـو جیهـاد لە تـونس لەگەڕەکـی ئەلبـو سـەعید لەو شـوێنە بـۆ مەشـقی تیمەکە سازکردبوو، وەک خانووەکەی ئەوو لەسەر کەنـاربوو، تـا خـانووەکە باش لەو گەڕەک‌و نـاوچەکەی ئەبـو جیهـاد بچێـت، کۆڵانیکیـان لەشـوێنی مەشقکردنەکە دروستکرد، شێوازە خانووەکانی بەخانووەکەی ئەبو جیهاد دەچوو لە تونس، ئەوان مەشقەکانیان لەو کاتانەدا دەکرد کە چاوو زوومـی کامیرەکـانی مـانگە دەسـتکردەکانی ئاسـمانی ئەمریکـی‌و سـۆڤیەتی لەنـاوچەی حەیفـا دووربـن، نەوەک دیمەنـی مەشـقەکان بگـرن‌و تۆمـاری بکەن. لە رۆژانەی مەشقەکەدا تیمی یەکەم دەرگای خانووەکە دەڕوخێـنن،

تا، بتوانن لەماوەی تەنها ٢٢ چرکە ئەبو جیهاد بکوژن‌و بۆی دەربچن.

❁ ❁ ❁

هەفتەیەك پێش رۆژی چالاکییەکە تیمێکی تایبەت بەمۆساد دەگەنە ناو تونس، کە بریتی بوون لەشەش پیاوو ژنێك، ئەوان بەناوی سەردانێکی بزنسمان بەناسنامەی تەزویری زۆر باش سازکراو گەیشتنە ئەو وڵاتە، سەرۆکی تیمی سیارە متقال لەرۆماوە بەپاسپۆرتی خۆیەوەو بەناوی کاری بازرگانی گەیشتە تونس، لەوێ پیاوانی مۆساد لە فرۆکەخانە لەپێشوازییدا بوون، سەرۆك تیمەکەیان تا ماڵەکەی ئەبو جیهاد دەبەن، رێگاکەی سەر دەریای پێ نیشاندەدەن‌و بەیەکەوە رووماڵێکی باشی رێگاکەو ناوچەکەیان کردبوو، تێبینییەکانیان وردو جوان تۆمارکرد، کە کارەکانی تەواوکرد بۆ بەیانییەکەی سەرکردە سەربازییە ئیسرائیلییەکە گەڕاوەتەوە ئیسرائیل، لەوێ دەگاتە لای ئەندامانی تیمەکەی کە لەناو بەلەمێکدا لەناو دەریا چاوەڕوانیان دەکردو مووشەکیان هەڵگرتبوو.

سێ کەس لەتیمەکەی مۆساد کە پاسپۆرتی لوبنانیان بۆ چێکراوو لەتونس ئۆتۆمبێلێکی جۆری بیجۆی ٣٠٥و دوو ئۆتۆمبێلی جۆری مینی بوسی فۆکس ڤالگۆن بەکرێ دەگرێت، لەلایەکی تریشەوە پیاوەکانی مۆساد ماڵەکەی ئەبو جیهادیان باش کۆنترۆڵ کردبوو، دەیانویست باش لەبەرنامەو کارنامەکانی حاڵی بن، نەوەك گۆڕانێکی تێدا روو بدات، باش کاتی پاسەوانەکانیان حیسابکردبوو، سێ رۆژ پێش چالاکییەکە دەروازەی

شـــەقامەکانی ناوچەکەیـــان رووماڵکردبوو، ئەو پاســـەوانانە لەکێـــوە دەردەچـن، چـۆن دەگەڕێـنەوە، هەروەهـا هەمـوو هێڵـی تەلەفۆنەکـانی نـــاوچەکە دەخەنە بـــن دەســـتیان بەوەش وردو بـــاش کـــۆنترۆڵی پەیوەندییەکانیان کردبوو.

پێش کاتی دیاریکراوی چالاکییەکە موخابەراتی ئیسرائیلی هەستی بەوە کردبـوو کە فەرەنسییەکان بـۆنی ئەو چالاکیـانەی کـردووە، بـۆیەش زوو بەخێرایی هوشیاریان دابـوو سـەرکردایەتی فەڵەسـتینی کە ئیسـرائیل بەنیازی کارێکی لەو جۆرەن، بەڵام ژەنەراڵ باراك سەرکردەی چـالاکییەکە لەبڕیـارەکەی خـۆیو لەکـاتی دیـاریکراودا پەشـیمان نـابێتەوە، پشـتی بەسستیو خەمساردی فەڵەستینییەکان دەبەستێتو لەسـەر بەرنـامەکەی خۆی بەردەوام دەبێت.

دەســـتەی بەلەمەکـــان (فلـــوتیلا) لە کەنارەکـــانی تـــونس نزیـــك دەبنەوە، شوێنەکەیان لە زوومی رادارەکان دووربوو، فـڕۆکە میـراجەکە کە بەباشـترین مەڵبەنـدی گەیانـدنەوە سـازکرابوو کە لەبـنکە ئاسـمانییە ئیسرائیلییەکە هەڵدەستێت، کـار بـۆ ئەوە دەکـات ناوچەکەیـان بـۆ ئـارام بکاتو پارێزگاریان مسۆگەر بکـات تـا دەسـتەکان بەهـیچ جۆرێك نیگایـان لەســەر نەبێـت، لە نزیـك کەنارەکـانی تونسـیش فـڕۆکە جەنگییەکـانی جـۆری ئیـف ١٥ بەسـووتەمەنی پێویسـتەوە دەفـڕین، ئەوانـیش فـڕۆکە بۆینگەکەیان دەپاراست، دەیتوانی هەموو پێویستیو یارمەتییەکانیـان بـۆ دابـین بکـات. هەمـوو کارەکـان سـازبوون، بـۆیە بەلەمە مووشـەکییەکان گەیشتنە ناو ئـاوی تـونس، لەدووری چەنـد کیلـۆمەترەوە دەسـتەی پیـاوە بۆقییەکـان دادەبەزنە نـاو ئـاوەکەو بەمەلەکـردن بەرەو کەنـارە چـۆڵەکە

دەڕۆن، لەوێ دەستەیەك لەپیاوانی مۆساد چاوەڕوانیان دەكردن، بەوەش چالاكییەكە دەچێتە بواری جێبەجێكردنەوە.

كە فەرمانەكە دەردەچێت لەماوەی پێنج چركەدا چەكدارەكان لەئاوەكە دووردەكەونەوەو دەگەنە سەر كەنارە ئارامەكە، بەخێرایی سواری ئۆتۆمبێلەكان دەبن كە زووتر بۆیان بەكرێ گیرابوو، بەرەو ماڵەكەی ئەو جیهاد بۆی دەردەچن، كە دەكەوتە سەر گردێكی نزیك دەریا، كە تەنها پێنج كیلۆمەتر لەشوێنی دابەزینی تیمەكەوە دوور بوو. ئەودەمانە كات كەمێكی مابوو بۆ یەكی بەیانی، ماڵەكەی ئەبو جیهاد كە لە(ئەلبو سەعید) بوو باش لێوەیان دیاربوو، ناوچەكە ئارام بوو، بەرپرسانی چالاكییەكە ئەوەیان باش دەزانی كە ناوچەكە باش كۆنترۆڵكراوە بەجۆرەها چەكدارو پاسەوان دەوری گیراوەو چەكداری مەشقداری زۆر باشیان لەگەڵدایە، سەرۆكی موخابەراتی فەلەستینی ئەبو هۆل ماڵەكەی لەو ناوچەیە بوو، ماڵی ئەبو مازنیش هەر لەو ناوچەیەدا بوو، ئەوانەو چەند بەرپرسی تری فەلەستینی ماڵیان لەو ناوچەیەدا بوو.

دەستەكە لە چواردەورەی ماڵەكە شوێنی خۆیان دەگرن، لەناو تاریكەكەدا خۆیان گووم دەكەن، چاویلكەی تاریكی لەچاو دەكەن، دەستەیەكیش ڕێگای گەڕانەوە دابین دەكەنو شەقامەكانی ناوچەكە دەپشكنن، دەستەیەكیان تەلەفۆنەكان لەكار دەخەن، دیارە فڕۆكە بۆینگەكە كە جۆرەها ئامێری پێشكەوتووی ئەلكترۆنی لەناودابوو ئەو كارەی دەكردو دەیتوانی هەموو ئامێرەكانی بێتەل لەكار بخات، تا بۆیان نەبێت هیچ جۆرە ئینزارێك بنێرنو هەموو دەزگاكانی ئینزار پەك بخەن.

لەودەمـانەدا ئەبـو جیهـاد لەمـاڵەوە نابێـت لەگەڵ (فـاروق قەدومـی) بەرپرسـی كاروبـاری دەرەوەی ڕێكخراوەكەیـان كۆبـوونەوەی دەبێـت، لەو كۆبـوونەوەیەدا ئەو دوو سـەركردەیە باسـی ئەوەیـان دەكـرد كە ئەمریكـا بڕیـارێكی دوژمنـانەی دەركـردووە بـۆ داخسـتنی نووسـینگەی نێـردراوی ڕێكخراوی نەتەوە یەكگرتووەكـان. دەسـتە هێرشبەرەكە كە دەزانـن ئەبـو جیهاد لەماڵەوە نییە دەشێوێن، بەڵام ئەو لەسـەعات یەكو نیـوی بەیـانی دەگەڕێـــتەوە مـــاڵەوە، كە ئۆتـــۆمبێلەكەی دەگـــاتەوە مـــاڵەوە ئەوان شوێنەكانیان دەگرن.

لەسـەعات دووو نیـوی شـەو ڕووناكییەكـانی ژووری نووسـینگەكەی لەنهـۆمی خـوارەوە دەكـوژێتەوە، پـاش سـاتێكی كەم ڕوونـاكی ژووری نووستنەكەی لەنهۆمی دووەم دادەگیرسێت، كاتەكان بـۆ دەسـتەكە هێـدی هێدی دەڕۆیشت، پیاوە چەكدارەكان چاوەڕوانی كوژانەوەی ڕووناكییەكانی ئەو ژوورە بوون تا بگەنە ئامانجی خۆیـان، زۆری نەخایانـدو مەرامەكەیـان هاتۆتە دی، شوێنەكە دەبێتە تاریكستانو سەعاتی سفر دەست پێدەكات.

چەكـدارەكان سـەماعەی گوێیـان پـێ دەبێـت، بەو سـەماعانەوە چـاوەڕوانی فەرمـانی دەسـتپێكردنیان دەكـرد، فەرمانەكەیـان بـۆ دەردەچیـت، تیمـی یەكەم لەدەروازەی یەكەمەوە دەچـنە پێشـەوە، تیمـی دووەمـیش لەدەروازەی دووەمەوە دەچـنە پێشـەوە، تیمـی سـێیەمیان لەپشتەوەو لەپێشـەوە شـوێنی خۆیـان بـۆ یارمەتیـدان لەكـاتی پێویستتدا دەگرن، ئەگەر ئەوان ئاگری زۆر چڕتریان پێویست بوو، تیمی چوارەمیش لەدوورەوە چاوەڕوانی ئەوەیان دەكرد كەس لەو ناوچەیە نزیك نەبێتەوەو ڕێگا لە كەسانی نوێ بگرن بگەنە ناوچەكە.

تیمی یەکەم بەنەرمی دەستی بەکارکردنەکەی خۆی دەکات، ئەوان دەگەنە ناو ئۆتۆمبێلەکەی ئەبو جیهاد، شوفێرەکە لەناو ئۆتۆمبێلەکە خەوی لێ کەوتبوو، بەیەك گوللەی بێدەنگ کۆتایی بەژیانی دەهێنن. هەردوو دەروازە گەورەکەی پێشەوەو پشتەوەی ماڵەکە بەداری ئەستوور دروستکرابوون، بەڵام بەئاسنی بەهێز داپۆشرابوون، بەکارێکی تەکنەلۆژی زۆر پێشکەوتوو دەتوانن دەرگاکە بەبێ دەنگ بشکێنن‌و بچنە ژوورەوە، یەکێکیان دەچێتە ناو ماڵەکەی ئەو، تیمی دووەمیش دەروازەکەو نهۆمی یەکەمی دەپاراست، تیمی یەکەم دەچنە نهۆمی سەرەوەی ماڵەکە، کە مەستەفای پاسەوانەکەیان دەکوژن، بەئاسانی دەگەنە ژوورەکەی نووستنی ئەبو جیهاد، تیمی دووەمیش پاسەوانێکی تری دەکوژێت کە لەماڵەکەدا کارکەر بوو.

ئەبو جیهاد لەناو ژووری نووستنەکەی خۆیدا هەستی بەجووڵەیەکی نائاسایی لەنهۆمی یەکەم دەکات، بەڵام کاتەکە تێپەڕیبوو، چەکدارەکان لەسەر سەری وەستابوون، لوولەی تفەنگەکانیان لەسینگی کردبوو، بەگوللەکان ژوورەکەیان کردە نوێژی نیوەڕۆ، ٧٤ گوللە بەجەستەی دەکەوێت، ژنەکەی وەك ئەوەی بورابێتەوە لەتەنیشتییەوە بوو، بەڵام دەستیان لەو نەدابوو. دەستە چەکدارە ئیسرائیلییەکان وەك چۆن بەخێرایی گەیشتبوونە ناو ماڵەکە، پاش تەواوکردنی کارەکەیان بەهەمان خێراییەوە لەناو ماڵەکەدا دەردەچن، چالاکییەکە لەو دەمەی چوونە ژوورەوەو کوشتنی ئەبو جیهاد تا دەرچوونیان تەنها ١٣ چرکەی ویستبوو، ئۆتۆمبێلەکان لەدەرەوە چاوەڕوانیان دەکردن، ئۆتۆمبێلەکان بەخێرایی هەمووی گەیاندەوە شوێنی کۆبوونەوەکەیان‌و گەیشتنە سەر

کەنارەکە، لەوێ پیاوەکانی دەستەی فلوتیلا ١٣ چاوەڕوانی گەڕانەوەی ئەوانیان دەکردن، هەموولایەک بەسەلامەتی گەیشتنەوە ناو بەلەمەکانیان، لەوێشەوە تا بەلەمە مووشەکدارەکانیان ڕۆیشتن، گەشتەکەیان لەئیسرائیلەوەو تا ئەنجامدانی چالاکییەکەو گەڕانەوەیان چوار ڕۆژی خایاند بوو.

ئەمیری جیهاد

بەیانی هەموو ڕۆژنامەکانو هەموو دەزگا ڕاگەیاندنە عەرەبییەکان بۆ گیانی ئەبو جیهاد، بۆ سونبلی فیدائیەتی مەزن گریان، مانشێتەکان بەو جۆرانە نوسرابوون:

- سەرکردەی سونبل... سەرکردەی میللەت.
- فیدائی پاك ئەبو جیهاد.
- باوکی نەوە شۆڕشگێڕەکانی ئەوانەی بەردەوام هەڵدەچن، شەهیدی شەهیدەکان.
- ئەو شەهیدەی لەمردن جوانترە... ئەوەی بێدەنگییەکەی لێدوانی بەتوانابوو.
- ئەبو جیهاد ناوێك نەبوو... ئەو وشەی نهێنی بوو.
- لەناو ژیانی ئەودا میللەتێك بوونی هەبوو.
- هیچ کونە درزییەك لەناو شۆڕشی فەڵەستیندا نییە ئەبو جیهادی تێدا نەبێت.

❖ ئەو ئـــاوزەی بیرکـــردنەوەو دەســـتی زۆر گەورەو داهێنـــانو دەستکەوتەکانی شۆڕشی فەڵەستینی بوو.

❖ ئەو قەڵاتی شەڕی چەکداری بوو.

❖ ئەو پاڵەوانێکی شۆڕشگێربوو، لەبەر ئەوەی عاشقی شەهیدبوون بوو، بۆیەش شەهیدبوو.

❖ تۆماری ئیسرائیلییەکان لە کوشتنی سونبلەکانی فەڵەستینی

❖ لەناو لیستی کوشتنی فەڵەستینییەکاندا ریزەکان زۆر درێژە، کە لە ساڵی ۱۹۷۲ ەوە، دەستیان کردووە بەکوشتنی فەڵەستینییەکان، لەوانە بەرپرسی راگەیاندنی بەرەی میللی غەسان کەنەفانی کە مۆساد لە رۆژی ۷ ی مانگی ئۆگستی ساڵی ۱۹۷۲ تیرۆری کردووە، لیستەکە درێژە ئەوەش تۆمارێکی لیستەکەیە:

❖ لە رۆژی ۱۷ ی مانگی ئۆکتۆبەری ساڵی ۱۹۷۲ لە رۆما وائیل زعیتری بەرپرسی بزاڤی ئەلفەتحیان کوشتووە.

❖ لە رۆژی ۸ ی مـانگی دیسـمبەری سـاڵی ۱۹۷۸ لە پـاریس دکتــۆر مەحمود ئەلهەمشەری نوێنەری رێکخراوەکەیان لەپاریس کوشتووە.

❖ لە رۆژی ۲۵ ی مـانگی یەنـایەری سـاڵی ۱۹۷۳ لە قـوبرس حوسـێن بەشیر ئەلخیری نوێنەری رێکخراوەکەیان کوشتووە.

❖ لە رۆژی ٦ ی مانگی ئەپریلی ساڵی ۱۹۷۳ لە پاریس دکتۆر باسل ئەلقبیسییان کوشتووەکە، کە یەکێك بووە لە سەرکردایەتی بەرەی میللی فەڵەستینی.

❖ لەرۆژی ٢٨ ی مـانگی یونیـۆی سـاڵی ١٩٧٣ لەپـایتەختی نەرویـژ هاوڵاتی مەغریبی ئەحمەد بوشیکییان بەهەڵە کوشـتووە وایـانزانیبوو کە ئەو ئەبو (حەسەن سەلامە)یە.

❖ لە رۆژی ١٠ ی مـانگی نیسـانی سـاڵی ١٩٧٣ لە بەیـروت شـاعیرو شۆڕشـگێڕ کەمـال ناسـری ئەنـدامی لیـژنەی تەنفیزییـان بەلێـدانی دە گوللەلەنـاو دەمیـیەوە کوشـتووە، کە پاشـان ئەو چـالاکییە بەکـارەکەی (فردان) ناسرا. کە ئەبو یوسف ئەلنجارو کەمال عەدوانی لەگەڵدا بوو.

❖ لە رۆژی ٢ ی مانگی فبـرایەری سـاڵی ١٩٧٧ مەحمـود وەلیـد سـاڵح نوێنەری بزاڤی ئەلفەتحیان لەپاریس کوشتووە.

❖ لە رۆژی ٤ ی فبرایەری ساڵی ١٩٧٨ لەلەندەن (سـەعید حەمـامی) یان کوشتووە کە کە نوێنەری رێکخراوەکەیان بووە لەکوێت.

❖ لە رۆژی ١٥ ی مانگی یەنایەری سـاڵی ١٩٧٨ لە کوێـت عەلـی ناسـر یاسین بەڕێوەبەری رێکخراوەکەیان لەکوێت کوشتووە.

❖ لە رۆژی ٢٣ ی یەنـایەری سـاڵی ١٩٧٩ عەلـی حەسـەن سـلامەی سەرۆکی دەزگای ئیستخبارارت فەڵەستینیان لەبەیروت کوشتووە.

❖ لەرۆژی ٢٥ ی مـانگی یولیـۆی سـاڵی ١٩٧٩ لەفەرەنسـا زوهێـر عەبدولعەزیزی بەرپرسی کۆمەڵەی ساعیقەی فەڵەستینیان کوشتووە.

❖ لە رۆژی ١٥ ی مـانگی دیسـمبەری سـاڵی ١٩٧٩ ئیبـراهیم عەبدولعەزیزی بەرپرسی لیژنەی خەلیلی بزاڤی ئەلفەتحیـان لەقـوبرس کوشتووە.

❖ لە رۆژی ٢٥ ی مـانگی دیسـمبەری سـاڵی ١٩٧٩ لە قـوبرس رائیـد سـەمیر عـزەت تۆقـانی جێگـری دووەمـی سـەرۆکی بزاڤـی ئەلفەتحـی قوبروسیان کوشتووە.

❖ لە رۆژی ١٠ ی مـانگی یولیـۆی سـاڵی ١٩٨١ نەعـیم خەزیەیـری نوێنەری رێکخراوکەیان لەبەلژیکا کوشتووە.

❖ لە رۆژی ٩ ی مـانگی ئۆکتـۆبەری سـاڵی ١٩٨١ لە رۆما ماجیـد ئەبـو شـەرارەی ئەنـدامی لیـژنەی ناوەنـدی بزاڤـی ئەلفەتـحو بەرپرسـی راگەیاندنی یەکگرتوویان کوشتووە.

❖ لە رۆژی ١٧ ی مانگی یونیۆی سـاڵی ١٩٨٢ لە رۆما مـوحەمەد تەهـا ئەفسەر لەئاسایشی بزاڤی ئەلفەتحیان کوشتووە.

❖ لە رۆژی ١٦ ی مـانگی یولیـۆی سـاڵی ١٩٨٢ لە ئەنـقەرە مەحمـود عیسا قەدومی سەرۆکی گشتی یەکێتی خوێنـدکارانی گشـتی فەڵەسـتینیان کوشتووە.

❖ لە رۆژی ١٧ ی مانگی ئۆگستی ساڵی ١٩٨٢ لە رۆما کەمال حەسەنی کادری بزاڤی ئەلفەتحیان کوشتووە.

❖ لە رۆژی ٢٣ ی یولیۆی سـاڵی ١٩٨٢ لە هەرێمـی بقـاع لەلوبنـان لیـوا سـەعد سـاییل ئەنـدامی لیـژنەی ناوەنـدیو سـەرۆکی ژووری عەملیـات لەرێکخراوەکەیان کوشتووە.

❖ لە رۆژی ١١ ی ئەپریلی ساڵی ١٩٨٣ لە لەشبونەی ئەسپانیا دکتـۆر عسام سەرتاوی ئەندامی لیژنەی ناوەندییان کوشتووە.

❖ لە رۆژی ٢٣ ی مـانگی دیسمبەری سـاڵی ١٩٨٣ لە ئەسـینای یونـان مـوقەدەم مـائمون مریشـی سـەرکردەی بزاقـی ئەلفەتـح لەگەڵ جەمیـل عەبدولقادری کادری ئەلفەتحیان بەیەکەوە کوشتووە.

❖ لە رۆژی ٢٣ ی مـانگی مـایوی سـاڵی ١٩٨٤ لە نیقۆسـیای قـوبرس حەنا مقبلی ئەمینی یەکێتی نووسەرانو ژۆرنالیستانی عەرەبیان کوشتووە.

❖ لەرۆژی ١٥ ی دیسـمبەری سـاڵی ١٩٨٤ لەرۆمـا رائیـد ئیسـماعیلی سەرکردە لەبزاقی ئەلفەتحیان کوشتووە.

❖ لیسـتەکە دوورودرێـژە تـا دەگـاتە شـێج ئەحـمەد یاسـینی دامەزرێـنەری بزاقـی حەمـاسو سـەرکردە رۆحییەکەیـان لە رۆژی ٢٢ ی مانگی مارسی ساڵی ٢٠٠٤ کوشتووە، پاش ئەویش سەرکردەی هەمان بـزاڤ عەبـدولعەزیز ئەلرنتیسـی لەرۆژی ١٧ ی مـانگی ئەپریلـی هەمـان سـاڵ کوشتووە.

لینکۆڵن

لینکۆڵن رزگارکەری رەشپێستەکان

ئیبراهام لینکۆڵن لەرۆژی ۱۲ ی مانگی فبرایەری ساڵی ۱۸۰۹ لەولایەتی هاردین ئوکنتاکی لەدایکبووە، باوکی تۆماس لینکۆڵن دارفرۆش بووە، بۆ ئەو کاسبییە زۆر گەڕاوەو داری بڕیوەتەوەو راوی کردووە، لینکۆڵن منداڵ بووە کە دایکی دەمرێت، بۆیە باوکی ژنێکی تر دەهێنێتەوە. باوکی حەزی نەدەکرد منداڵەکانی بچنە بەر خوێندن بۆیە بوار بۆ ئیبراهام ساز نەدەبوو بچێتە بەر خوێندن، بەڵام ژنە نوێیەکی سوور دەبێت لەسەر چوونی منداڵەکان بۆ مەکتەب، چونکە ئەو وایدەزانی ئیبراهام دوارۆژێکی پرشنگداری دەبێت. ئەو کوڕە گەنجە بەدرێژیو بەرەوشتی بەرز بەناوبانگ دەبێت، هەرگیز حەزی لەقومارکردن نەکردووەو جگەرەی نەکێشاوەو هەر کتێبێکی دەست کەوتبووایە دەیخوێندەوە، خوێندەوارێکی بەئارەزوو بووە.

کە پیاوێکی جووتیار داوای لێ دەکات بەبەلەم بەرهەمەکەی لەکێڵگەکەیەوە بەرووباری ئۆهایۆو رووباری مسیسیبی بۆ بگەیەنێتە نیوئۆرلیانز ئەو لەساڵی ۱۸۲۸ بوارێکی بۆ ساز دەبێت بچێتە شوێنێکی دوور لەبازنە داخراوەکەی خۆیو شوێنی نوێ ببینێت، ئەو لەوێ لەو شوێنە نوێیەداو لەنیوئۆرلیانز بەچاوی خۆی ئەشکەنجەو کارکردنی رەشپێستەکان دەبێنێت کە چۆن مامەڵەیان لەگەڵدا دەکەن، ئەو ئەوە دەبینێت چۆن سپییە گەورەکانیان ئەو رەشانە بەزنجیر دەبەستنەوەو کۆمەڵ کۆمەڵ بەرەو کێڵگەکانیانو کارکردنیان دەبەن، لەسەر شەقامەکانو لەسەر دیوارەکان دەبینێت کە چۆن تابلۆی فرۆشتنو کڕینی رەشەکان هەڵواسراوەو مامەڵەیان پێدەکەن، ئەو توخمە مرۆڤانە چەند بەدڕندەیی هەڵسوکەوتیان لەگەڵدا دەکەن، کە ئەو لەسەفەرەدا

دەگەڕێتەوە هەست دەکات ماندوو بووەو حەز دەکات ئەو جۆرە کارانەو ئەو بازرگانییە بەیەکجاری نەمێنێت. پاش ئەو سەفەرە ئیبراهام زۆر خوو بەکتێبو خوێندنەوە دەگرێت، بەردەوام کتێبی لەدەستدا دەبێت تا لەکاتی کارکردنیش بەردەوام خەریکی خوێندنەوە بووە. کە ئەو کارێک لەدەزگای کارکردنەکاندا کاری نووسینو سازکردنی لیستەکانی دەنگدانی هەڵبژاردنە ناوخۆییەکان پەیدا دەکات، لەوێیەوەو لەو رۆژە لینکۆڵن خەریکی سیاسەت دەبێت، بایەخ بەمەسەلە سیاسییەکان دەدات، بەڵام ئەو شوێنەی ئەو کاری تێدا دەکرد ئیفلاس دەکات بۆیە ئیبراهام لینکۆڵن بێکار دەمێنێتەوە.

لەنێوان سیاسەتو یاسادا

لە ساڵی ١٨٣٣ لینکۆڵن بۆ ئەنجوومەنی ئالینوی خۆی کاندید دەکات، بەڵام ئەو لەهەڵبژاردنەکەدا دەرناچێت، بۆیە بەبەشداری کەسێکی تر شوێنێکی بازرگانی دەکاتەوە، لەبەر کارەکانی شەریکەکەی لەو کارەش قازانج ناکات، بۆیە لینکۆڵن دەبێتە نمایندەی نووسینگەی پۆست، پێش ئەوەی رۆژنامەکان دابەش بکات ئەو خۆی رۆژنامەکانی دەخوێندەوە، لەوێیەوە کاری رووپێوی دەکاتو لەرووکاری زەوی کاردەکات، لەمانگی نۆڤمبەری ساڵی ١٨٣٤ دووبارە خۆی بۆ ئەنجوومەنەکە کاندید دەکاتەوە، ئەوجارەیان لەهەڵبژاردنەکەدا دەردەچێت. ئەو لەو ماوەیەدا یاسا دەخوێنێتو لەساڵی ١٨٣٧ لەگەڵ (جۆن ستیوارت) نووسینگەکەیەک

دەکـاتەوەو تـا مـانگی ئەپریـل ١٨٤١ کـار بەیەکەوە دەکەن، بەڵام لەسـاڵی ١٨٤٣ کەسێکی تر دەکاتە هاوپشکی خۆی.

لەســاڵی ١٨٣٨ دووبــارە لینکــۆڵن بــۆ ئەنــدامیەتی ئەنجــومەنی یاسـادانانی ولایەتـی ئـالینوی دەردەچێـتەوەو لەسـاڵی ١٨٤٠ بـۆ جـاری سێیەمیش لەو هەڵبژاردنەدا دەردەچێتەوە.

ئەو لەگەڵ کیـژی بنەمـاڵەیەکی ئورسـتوکراتی پەیوەنـدی دەکـاتو پرۆسەی هاوسەرگیری دەکات، هەر لەبەر ئەوەش بوو خۆی بـۆ کـۆنگرێس کاندید دەکات، لە رۆژی ٣ ی مانگی ئۆگستی ساڵی ١٨٤٦ دەبێـتە ئەنـدامی کـۆنگرێس. لەو دەمـانەدا لەبەر ئەوەی نیشـتەجێکراوانی ئەمریکـا بـۆ داگیرکردنی چەند پارچە زەوییەکی نوێ هێرش دەبەنە سەر مەکسیک، شەڕی نێوان ولایەتە ئەمریکییەکانو مەکسیک هەڵدەگیرسێت، لینکـۆڵن بەتوندی ئەو پەلاماردانە شەرمەزار دەکـاتو بەهـیچ جـۆرێ پشـتیوانی لەو ئاژاوەیە ناکات.

لینکۆڵنو کۆیلەکان

بازرگانی کۆیلەکان بەگەرمی دەچێتە ناو بیری ئیبراهام لینکۆڵن ، لەخولی دووەمی ئەنجومەنی کۆنگرێس پرۆژەی یاسـای هەڵوەشـاندنەوەی بازرگـانی کۆیلەکـانی لە ولایەتـی کۆلۆمبیـا دەخـاتە بەردەم کـۆنگرێس، دیمەنــی کــۆتکردنی ئەو کــۆیلانە بەزنجیــرو بردنیــان بــۆ کێڵگەکــانی کـارکردنو رۆیشـتنیان بەنـاو شـەقامەکانی واشـنتۆن بەشـەرمەزارییەکی

گەورە دەزانێـــت، چـــونکە ئەو وادەزانێـــت ئەوانەش مـــرۆڤن بـــۆچی بەو شێوەیە هەڵسوکەوتیان لەگەڵدا بکرێت، ئەو لە پـڕۆژە یاساییەکەیدا داوا دەکـات حکـومەتی ولایەتـی ئەمریکـا قەرەبوویـان بکـاتەوەو لە دەسـتی خاوەنەکانیان رزگاریان بکەن.

۞ ۞ ۞

لە پـاش دامەزرانـدنی یەکێتـی فیـدراڵی ئەمریکـی لە کۆتاییەکـانی سەدەی هەژدەمەوە ئەمریکـا بەرەو پیشەسـازیی هەنگـاوی دەنـا، بـۆیەش ئەمریکا زۆرتـر کاریـان بە کشـتوکاڵ بە پـلەی یەکەم نامێنێـتو ئەوەش وا دەکـات کرێکـارو کـاری دەسـتیان وەك جـاران مەبەسـت نەبێـت، بەڵام نیشـتەجێکراوە ئەوروپییەکـان زۆرتـر دەسـتی کاریـان پێویسـت دەبـوو، ئەوەشیان بەو کۆیلە رەشانە بۆ مەیسەر دەبـوو، کە بازرگـانی ئەو کرێکـارە رەشانەش نەمینێـت ئەوا ئەوان زەرەرمەنـد دەبـن، چـونکە لە دەسـتووری ئەمریـکی ساڵی ١٧٧٥ دا بازرگانی کۆیلەکان بەیاسا مەشروع بووە، هەروەها لەساڵی ١٨٥٠ یاسای کـۆیلەی هەڵاتـووش دەردەچێـت کە هەر کـۆیلەیەك را بکات، خاوەنەکەی مافی هەیە سۆراخی بکـاتو بیـدۆزێتەوەو بیگێـڕێتەوە جا ئەگەر کەسە کۆیلەکە چووبێتە ولایەتێکی تـری ئەمریکـاش کە تێیـدا بازرگانی کۆیلەی تێدا قەدەغە بێت.

ژمارەی کۆیلەکانی نـاو هەموو ولایەتە ئەمریکییەکان دەگەیشتە چوار ملیـۆن کەس، وەك مـێگەل دەکـرانو دەفرۆشـران، ئەو ولایەتـانەی ئەو بازرگانییەیـــان بەڕەوا دەبینـــیو کاریـــان پێـــدەکردو دەیانویســـت ئەو

سیستەمە لەسەر ولایەتە ئازادەكانیش پەیڕەو بكەن. لەودەمانەدا دوو ڕەوتی بیركردنەوەو دیتن لەسەر ئەو مەسەلەیە دژ بەیەكە هەبوون، یەكەمیان داوای دەكرد ئەو بازرگانییە بەیەكجاری قەدەغەو حەرام بكرێت، ڕەوتی دووەمیش داواكاربوون ئەو كارە زۆر سەربەستانە بمێنێتو كاری پێ بكرێت، كەوتە ولایەتەكانی باكوور بازرگانی كۆیلەیان بەكارێكی زۆر شەرمەزارانە دەزانی، ولایەتەكانی باشووریش ئەوەیان بە ئاسایی دەبینی، لایان باش بوو یاساكە هەر وەك خۆی بمینێتەوە.

لەساڵی ١٨٥٤ بۆ چارەسەركردنی دۆسیەی كۆیلەكان ئەو دەگەڕێتەوە سەر یاسا، لەوێیدا داوا دەكاتو دەڵێت ناكرێ میللەتی ئەمریكی لەو مەسەلەیە دوو بۆچوونی جیاوازی هەبێت، نیوەیان داوا بكات كۆیلەكان ئازاد بكرێنو نیوەكەی تریش دژایەتی ئەو بۆچوونە بكات، لەودەمانەشدا حزبی ئازادەكان بەرەو هەڵوەشانەوەو لەناوچوون دەچوو، بۆیەش دەبوایە لەسەر پاشماوەو لەناو كۆنە هەوادارەكانییدا حزبێكی نوێ دروست بكرێت كە بتوانێت ركابەرایەتی حزبی دیموكراسی بكات كە تازە (ستیڤن دوگلاس) یان بەسەرۆكی حزبەكە هەڵبژاردبوو، بۆیە حزبە نوێیەكە هاتە دامەزراندنو ناویان ناو حزبی كۆماریی.

لەڕۆژی ١٧ ی مانگی یونیۆی ساڵی ١٨٥٦ لەولایەتی ڤیلادیڤیا كۆنگرەی دامەزراندنی یەكەمی حزبی كۆماری لەسەر ئاستی یەكێتی فیدراڵی دەبەسترێت، تێدا هاوڕێیەكانی لینكۆڵن دەخوازن ئەو پۆستی جێگری سەرۆكی بەربكەوێت، بەڵام ئەو لەگەڵ بەرامبەرەكەی دەدۆڕێنێت كاندیدكەی تر دەنگی زۆرتر دەبێت بۆ ئەو پۆستە.

لەكۆبوونەوەی حزبی كۆمارییدا بڕیارێك وەردەگیرێت كە

دەسەڵاتدارانی کۆنگرێس و یان دەسەڵاتدارانی ئەنجوومەنەکانی یاسادانان لەولایەتە یەکگرتووەکان ناکرێ دەسەڵاتی رەهایان لەسەر مەسەلەکانی کۆیلەدا لەهیچ لەولایەتەکانی یەکێتییەکەدا هەبێت، ئەگەرچی دەستوور دەسەڵاتی دابووە کۆنگرێس بۆ حکومی رەهای هەموو مەسەلەکان لەسەر خاکی یەکێتییەکەدا، هەروەها دەسەڵاتی ئەوەشیان هەبوو کە بازرگانی بەکۆیلەکان لەسەر ئەو خاکەدا بکەن، چونکە ئەوانە پاشماوەی بەربەرییەتی کۆنن.

لەپرۆسەی هەڵبژاردنی ساڵی ١٨٥٦ لینکۆڵن کۆششی زۆری کرد تا کاندیدی حزبەکەیان حزبی کۆماری پۆستی سەرۆکی کۆماری بباتەوە، لەکاتی هەڵمەتەکانی هەڵبژاردنەکاندا وتاری جوانی دژ بە بازرگانی کۆیلەکان لە ئەمریکا پێشکەش کردبوو، بەڵام دەرئەنجام بردنەوەکە دەبێتە بەختی حزبی دیموکراسی، چونکە ئەو ولایەتانەی دژی ئازادکردنی کۆیلەکان بوو دەنگیان بە حزبەکەی لینکۆڵن نەدابوو، کە ژمارەیان زۆرتربوو، ئەو ولایەتانەی لەگەڵ ئازادکردنی کۆیلەکان بوون کە ژمارەیان تەنها پێنج ولایەتە بووەو بازرگانی کۆیلەی تێدا نەبوو، بۆیە کۆمارییەکان کۆی دەنگەکانیان ١١٤ بوو، بەرامبەر ١٧٤ بۆ بەرژەوەندی دیموکراسییەکان. لەو رۆژەوە هەمووولایەک لینکۆڵن یان دەناسن، ئەو دەبێتە ئەو پیاوەی داکۆکی لە مافی کۆیلەکان دەکات، ئەوانەی خۆشیان دەویست ژمارەیان زۆرتر بوو لەوانەی دژایەتیان دەکرد، بۆیەش لە ولایەتەکانی باکوور بۆ پێشکەشکردنی وتارەکانی داوەتیان دەکرد.

لینکۆڵنی سەرۆک

لە زستانی ساڵی ١٨٥٩ دا لینکۆڵن لەسەر چەندین سەکۆدا وتاری پێشکەش دەکرد، لەساڵی ١٨٦٠ داوەت دەکرێت لە گەورەترین کۆبوونەوەی رووناکبیران‌و نووسەران‌و رۆشنبیران لە نیۆیۆرك وتارێك پێشکەش بکات، وتارەکەی ئەو بۆ ئەو دەستە هەڵبژێردراوە رۆشنبیرە دەبێتەوە جێگای پرسیارو رامان، گۆڕانێکی مەزنی لەسەر مەسەلەکان دەکات‌و چەندین بڕگەی قسەکانی ئەو لە رۆژنامەکان بڵاودەکرێیەوەو ئاماژەی پێدەکرێت‌و بەنرخەوە باسیان لێوە دەکرا، بۆیەش حزبی کۆماری وتارەکەی ئەوەی وەك بەڵگەیەکی حزبی دەناسێت‌و بەشانازییەوە پەسەندی دەکات، لەو رۆژەوە ئیبراهام لینکۆڵن وەك سیاسەتمەدارێکی بەرێزو بەهرەمەند سەیری دەکرێت‌و لەو خانەدا پۆلین دەکرێت.

لە رۆژی ١٩ ی مانگی مایوی ساڵی ١٨٦٠ کۆمارییەکان لە ولایەتی ئالینوی کۆنگرەی ناوچەیی ساڵانەی خۆیان بەستا، لەوێ بەرێزێکی گەورەو میهرەبانییەوە پێشوازییان لە لینکۆڵن کردبوو، لەوێ چەند کەسێکی ئامادەبووی کۆنگرەکە داوایان کردبوو کە لینکۆڵن لەهەڵبژاردنی سەرۆکایەتی کۆماری داهاتووی ساڵی ١٨٦٠ ببێتە کاندیدی حزبەکەیان. لەرۆژی ١٧ ی مانگی یونیۆی ساڵی ١٨٦٠ کۆنگرەی حزبی کۆماری لە شیکاغۆ بەسترا بۆ دەستنیشانکردنی کاندیدی حزبەکەیان بۆ پۆستی سەرۆکایەتی ولایەتە یەکگرتووەکان، پاش سێ جار دەنگدان لینکۆڵن زۆرینەی دەنگەکان بەدەست دەهێنێت، لەو کاتەوە دەکەوێتە ناو بازنەو

ململانێــی نـــاڕەوای دیموکراســـییەکان، کە بەنازنـــاوی (خۆشەویســـتی ڕەشپێستەکان) ناویان دەبرد، یان پێیـان دەوت کۆمـارییە ڕەشـەکە، بەڵام هەمــوو کۆشــشو بەرنامەکـانی حزبـی دیموکراسـی لەو هەڵـمەتەدا سـەر ناگرێتو هەرەس دەهێنێتو هەڵبژاردنەکە ئەنجام دەدرێـتو لەرۆژی ٦ ی مــانگی نــۆڤمبەری ســاڵی ١٨٦٠ ئەنجامەکــانی بەبــردنەوەی پۆســتی سەرۆکایەتی ولایەتە یەکگرتووەکان بۆ کاندیدی حزبـی کۆمـاری ئیبراهـام لینکـۆڵن رادەگەیەنـدرێت، بەوەش لینکـۆڵن دەبێـتە سـەرۆکی ئەمریکـی ژمارە شازدەمین لە لیستی سەرۆکەکانی ولایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا.

شەڕی ناوخۆ

کە سـەرکەوتنی لینکـۆڵن بـۆ پۆسـتی سـەرۆکایەتی رادەگەیەنـدرێت بزاڤی جوداخوازەکان کە لەولایەتی کارولینا رێبەرایەتـی دەکـرا لەرۆژی ١٧ ی مـانگی نـۆڤمبەری سـاڵی ١٨٦٠ دەرچـوونی خۆیـان لەیەکێتـی فیـدراڵی رادەگەیەنن، حاکمی ئەو ولایەتە راگەیاندنی وڵاتێکی سەربەخۆی خـاوەن ســـەروەری رادەگەیەنێـــت، بەو بـــۆنەیەش هاوڵاتیـــانی ئەو ولایەتە ئـاهەنگێکی جەمــاوەری گەورە ســاز دەکەن، لەو ئـاهەنگەدا هاوڵاتیـان سـووکایەتیش بەئـاڵای فیـدراڵیەتیش دەکەنو ئـاڵاکە دەخەنە ژێـر پێـی خۆیانەوە، کە هەواڵی سەربەخۆیی ئەو ولایەتە رادەگەیەندرێت، ولایەتی مسیسبی لەرۆژی ٩ ی مانگی یەنایەری سـاڵی ١٨٦١ ئەوانـیش سـەربەخۆیی خۆیـان رادەگەیەنـن، رۆژی دواتـر ولایەتـی ئالابامـاو لەرۆژی ١٠ ی مـانگی

یەنـایەری هەمـان سـاڵیش ولایەتـی جۆرجیـاو پاشـان ولایەتـی تکسـاس لەرۆژی ١ ی مـانگی فبـرایەر سـەربەخۆیی رادەگەیەنـنو لەیەکێتـی فیدراڵیەتیەکە دەردەچن.

پـێش ئەوەی لینکـۆڵن پۆسـتە رەسمییەکەی وەربگرێـت (لەو رۆژانە سەرۆکی نوێ ولایەتە یەکگرتووەکان لەرۆژی ٤ ی مانگی مارس پۆستەکەی وەردەگـرت، بەڵام دوایـی رۆژەکەیـان گـۆڕی بەرۆژی ٢٠ ی یەنـایەر) حەوت ولایەتـی ئەمریکـی لەدژی دەرچـوونی ئیبراهـام لینکـۆڵن لەهەڵبژاردنـی سەرۆکایەتی جیابوونەوەی خۆیان لەیەکێتی فیدراڵی راگەیانـد، نـوێنەری ئەو ولایەتـانە لەرۆژی ٤ ی مـانگی فبـرایەری سـاڵی ١٨٦١ لەشـاری مۆنتیگۆمری پایتەختی ولایەتی ئالاباما کۆدەبنەوە، لەوێیـدا یەکێتییەک لەنێـو خۆیانـدا رادەگەیەنـن، هەر لەو کۆبـوونەوەیەدا دەسـتورێکو سـەرۆکێکی کـاتی بـۆ خۆیـان دەستنیشـان دەکەن، لەودەمـانە هێشـتا لینکـۆڵن کە سـایەتییەکی ئاسـایی ئەمریکـی بـوو بەس، ئەو چـاوەڕوانی رۆژی وەرگرتنی پۆستەکەی دەکرد لەرۆژی ٤ ی مانگی مارسدا.

لەرۆژی ١١ ی مـانگی فبـرایەر لینکـۆڵنو بنەمـاڵەکەی لەشـاری سـبرنگیلدەوە بەشـەمەندەفەر دەگـوازنەوە واشـنتۆن، کە بەسـەفەرێکی ترسناک دەزانرا، چونکە مەترسی کوشتنی زۆر هەبـوو، مەترسییەکی زۆر لەسەر گیـانی هەبـوو، ئەو لەرۆژی ٢٣ ی مـانگی فبـرایەر لەگەڵ پاسـەوانی زۆر تونـدەوە لە واشـنتۆنی پایتەخـت دادەبەزێـت، ئەودەمـانە واشـنتۆن بەخـواروو بەسـترا بـۆوە، دەسـەڵاتیش لەبـن دەسـتی سـەرمایەدارەکانی خوارووو کۆیلەدارەکان بوو، رای گشتیش لەگەڵ کۆمارییەکاندا نەبوو.

لەرۆژی دیاریکراودا ئیبراهام لینکۆڵن سوێندی یاسایی سـەرۆکایەتی

لەپێش قازییەکاندا دەخوات، لەوێش وتاری تایبەتی خۆی پێشکەش دەکات تێدا داوا دەکات هاوڵاتیانی ولایەتە جیابووەکان دەستبەرداری سەرۆکەکان بن و بگەڕێنەوە ژێر ولایەتی ئەو، چونکە هیچ ولایەتێک حەقی نییە لەیەکێتی فیدراڵی جیاببێتەوە ئەگەر ڕەزامەندی ولایەتەکانی تری نەبێت، سەرکردەکانی ئەو ولایەتانە ئەو وتارو داوایەی لینکۆلنیان بەگاڵتەو بەبێ بایەخ وەردەگرن، لەولاشەوە ولایەتەکانی باکوور قسەکانی ئەویان پێ دروست بوو. لەودەمانەدا سەرکردەکانی باشوور شەڕ دژ بەرەوشە نوێیەکە رادەگەیەنن، بەئاشکرا وتیان بەهیچ مەرجو بەرنامەیەک حکومەتەکەی باکوور بەحکومەتی خۆمان نازانین، بۆیەش دەستیان بەئیستفزازکردنی لینکۆلن دەکردو شەڕ بەرووی ئەودا رادەگەیەنن. بەڵام ئەو زۆر بەهێمنی مەسەلەکە وەردەگرێتو چاوەڕوانی شەڕەکەش دەکات، لەودەمانەشدا ڕۆژنامەکانی خواروو بەتوندی داوایان دەکرد سەرکردەکانی باکوور بگرن‌و، توندترین سزایان بەسەردا بچەسپێنن.

یەکەم گوللەی باشوورییەکان دژ بەحکومەتو ولایەتەکانی باکوور لەرۆژی ١٣ ی ئەپریل دەتەقێندرێت، پاش دوو ڕۆژ لینکۆڵن داوا دەکات کۆنگرێس لەرۆژی ١٥ ی مانگی ئەپریل کۆببێتەوە، لەوێ ڕەزامەندی وەردەگیرێت کە سوپایەک بەقەوارەی ٧٥ هەزار سەرباز دژ بەباشوورییەکان ساز بکرێت، ولایەتەکانی باکوور داواکەی سەرۆک زۆر بەخۆشیو بەدڵسۆزییەوە وەردەگرن، لەماوەی یەک هەفتەدا ولایەتەکانی باکوور ٥٠٠ هەزار سەرباز ساز دەکەن، دەزگا داراییەکان پێشبڕکێ دەکەن بۆ وەرگرتنی قەرز لەخەزێنەی یەکێتییدا، دەوڵەمەندەکانیش پارە

دەبەخشن بەو خێزانانەی كوڕەكانیان لەشەڕەكاندا بەشدار دەبن.

لەڕۆژی ٣ی مانگی مایۆ سەرۆك داوای هێزی زۆرتری پیادەو دەریاوانی دەكات. ئەو لە هەموو وتارەكانیدا دەیگوت، ئێمە بۆ خۆپاراستن لە باشووریەكان هێزمان بەكارهێناوە، ئەوان دەستیان بەشەڕەكە كردووە. ولایەتی فرجینیا مەیدانی سەرەكی شەڕە گەورەكان بوو، ئەودەمانە سەرژمێری ولایەتەكانی باشوور دەگەیشتە نۆ ملیۆن كەس، هەموولایەك وایاندەزانی شەڕەكە تەنها سێ مانگ دەخایەنێتو باشوورییەكان دەشكێنو باكوورییەكان بەئاسانی شەڕەكە دەبەنەوە. یەكەم شەڕ لەڕۆژی ١٩ ی مانگی یولیۆی ساڵی ١٨٦١ دەستپێدەكات، لەو شەڕەدا هێزەكانی لینكۆڵن شكانێكی گەورەیان بەسەردا دێت، تا رادەیەك واشنتۆنی پایتەخت دەكەوێتە مەترسییەوە، لەودەمانەدا كۆنگرێس لەكاتی كۆبوونەوەدا دەبێت، بۆیە رەزامەندی لەسەر داواكەی سەرۆك وەردەگیرێت بۆ سازكردنی پارەو سەربازی زۆر بۆ شەڕەكەو بڕیاریش وەردەگیرێت بۆ تەرخانكردنی پێنج سەد میلۆن دۆلارو، سازكردنی سوپایەك بەقەبارەی نیو ملیۆن كەس، هەر لەو كۆبوونەوەیەدا كۆنگرێس بڕیاردەدات سامانی جوداخوازەكانو كۆیلەكانیش حیجز بكرێت. هەردوو وڵاتی ئینگلتراو فەرەنسا بەرەسمی دانیان بەسەروەری باشوورییەكان وەك وڵاتێكی سەربەخۆ دانابوو، بۆیەش هاوڵاتیانی ئەمریكی لەباكوور داوا لەسەرۆك دەكەن دژ بەو بڕیارە هەڵوێست وەرگرێت، بەڵام ئەو داوای لەخەڵكە تووڕەكان كردبوو با هەڵوێستەكەم دوا بكەوێت بۆ كاتێكی گونجاو.

بەپێی یاسا چەكهەڵگرتن بۆ رەشپێستەكان قەدەغەبوو،

سپییێستەکان بواریان نەدەدا رەشەکان بەشداری سوپای ئەمریکی بکەن، بەڵام لینکۆڵن رای وابوو ئەگەر بوار بەڕەشەکان بدرێت بێنە ناو ریزەکانی سوپای ئەمریکی، ئەوا بەدڵسۆزی شەڕ بۆ سەروەری ئەمریکا دەکەن، ئەوەش بەئازادکردنیان دەبێت، بۆیە سەرۆك بڕیار دەدات یاساییەك دەربچێت تێدا رەشەکان مافی ئەوەیان هەبێت بەشداری لەهێزەکانی چەکداری بکەن، ئەوەش یەکەمین ماف بوو کە رەشەکانی ئەمریکا دەستیان دەکەوێت. لەودەمانەدا سەرۆك کوڕێکی تری دەمرێت، لەسێ منداڵەکانیشی تەنها کوڕێکی دەمێنێتەوە، بۆیەش هاوسەرەکەی تووشی هستیریایەك دەبێت، لەولاشەوە ژمارەیەك لە ژەنەراڵەکانی سوپاکە مان دەگرنو یاخی دەبن، سەرۆکیش بۆ ئازادکردنی رەشەکانو یەکسانی هاوڵاتیانی ئەمریکا چەرمەسەرییو نارەحەتی زۆری دێتە پێش. لە سەرەتای مانگی سپتەمبەری ساڵی ١٨٦٢ هێزەکانی ئەمریکی لەچەند بەرەییەك سەرکەوتن بەدەست دەهێنن، لەرۆژی ٢٣ی هەمان مانگدا بەیانێکی مێژوویی دەردەچێت کە لە سەرەتای یەنایەری ساڵی ١٨٦٣ەوە، بێتە واری جێبەجێکردنەوە، کە تێدا بڕیار دەدرێت کوێلەکان ئازاد بکرێت، بەتایبەتی ئەو خاوەندارانەی دژ بەحکومەتی فیدراڵی دەوەستن، بەبێ ئەوەی هیچ قەرەبوو بکرێنەوە، ئەو بڕیارەش هاوڵاتیانی ولایەتەکانی باکووری نەدەگرتەوە، نەوەك کاردانەوەی ناشایستەی لێ بکەوێتەوە، لینکۆڵنیش دەیووت:

ئەگەر من بتوانم یەکێتییەکەمان رزگار بکەینو لەو رۆژگارەدا بەبێ ئازادکردنی کۆیلەکان دەربازمان بێت ئەوە دەکەم، ئەگەر بشتوانم یەکێتییەکەمان بەئازادکردنی کۆیلەکانەوە رزگار بکەم ئەوەش دەکەم،

هەروەها ئەگەر بتوانم یەكێتییەكەمان بپارێزمو ژمارەیەك كۆیلەش رزگار بكەمو ژمارەیەكیش وەك خۆیان بمێنێنەوە، ئەوەش دەكەم.

كە شەڕەكە گەرم دەبێت هێزەكانی لینكۆڵن لەبەرەكاندا دەشكێن، بۆیەش ئەندامانی حكومەتەكەی لەو شكانەدا نیگەران دەبن، بەتایبەتی ئەوانەی دژی شەڕەكە بوون، زۆر لەكۆنگرێسمانەكان بەرووی سەرۆك هەڵدەستنەوەو داوا دەكەن لەگەڵ باكوورییە جیاخوازەكان ئاشت ببنەوە، پرۆژەیەكی ئاشتی بێتە ئاراوە، لەودەمانەش واشنتۆن دەكەوێتە ژێرباری شكانو بەتوندی گەمارۆ دەدرێت، زۆری نامینێت پایتەخت بكەوێتە ژێر كۆنترۆڵی یاخیبووە باشوورییەكان. لەرۆژی یەكەمی مانگی یەنایەریساڵی ١٨٦٣ بەیانە مێژووییەكە دەكەوێتە واری جێبەجێكردنەوە، حكومەت سامانی جیاخوازەكان حیجز دەكات، ئەوانەی تاكی كۆیلەیان بەچاوی كاڵا سەیر دەكرد، كە بەبارمتەو خاوەنداریەتی لەپاڵ ئەو دەوڵەمەندانە دابوون، بەوەش لە حكومەتەكانی دەرەوە دەستخۆشیو پیرۆزبایی لەسەرۆك لینكۆڵن دەكرا.

درامای سەركەوتنو كوشتنەكەی

لینكۆڵن مافە دەستوورییەكانی دەخاتە بواری جێبەجێكردنەوە، بۆیەش حاڵەتی ئامادەباشی دەكاتو ئەحكامی عورفی رادەگەیەنێت، داواش دەكات خزمەتی سەربازییش بكاتە ئیجباریو بەمەرجێك رەشپێستەكانیش بگرێتەوە، ئەگەرچی خەڵكێكی زۆریش وایاندەزانی كە

شــەرمەزارییە رەشپێســتەکان جلــی پیــرۆزی ســەربازی بپۆشــن، بەڵام مەســەلەکە ســەر دەگرێــتو ژمــارەی ســەربازە رەشــەکانی کە گەیشــتبوونە بەرەکــانی جەنــگ دەگــاتە ١٧٩ هەزار کەس، هەر بــۆ پشــتیوانی شــەڕەکە وەزیــری خەزێــنە لەلایەن کۆنگرێســەوە رەزامەنــدی وەردەگرێــت بــۆ سەرفکردنی قەرزێك بە٩٠٠ هەزار ملیۆن دۆلار.

لەمانگی یولیـۆی ساڵی ١٨٦٣دا رەوشـی سـەرۆك بەرەو باشـی دەچـوو، مەسەلەکان بەرەو قازانجی ئەو دەشکایەوە، هێزەکان لەزۆر بەرەدا بەسەر شۆڕشگێرە یاخییەکان سەردەکەوتن، ئەوەش لەولایەتەکانی باکوور دەنگ دەداتەوەو کەسـایەتیو نـاوداری ئەو گەشـدار دەبێـت، بـۆیەش کـۆنگرەی حزبـی کۆمـاری لەبـالتیمور بـۆ جـاری دووەم لینـکۆڵن دەکـاتەوە کاندیـدی سەرۆکایەتی ئەمریکا، لەمانگی نۆڤمبەری ساڵی ١٨٦٤دا ئیبراهام لینـکۆڵن دووبـــارە وەك ســـەرۆکی ولایەتە یەکگرتووەکـــانی ئەمریکـــا لەنێـــوان پشتیوانیو نارەزاییەکی توندەوە هەڵدەبژێردرێتەوە، لەرۆژی ٣١ ی مـانگی یەنایەری سـاڵی ١٨٦٥دا ئەنجوومەنی نوێنەرەکـان لە واشـنتۆن رازی دەبـن سێیەم جار دەستووری ولایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا هەموار بکرێت، کە تێدا بازرگانیکردنی بەتاکی کـۆیلە قەدەغەو حەرام دەکریـت، ئەوەش بەبێ هیچ نارەزاییەك پەسند دەکرێت.

لە ســەرەتای ســاڵی ١٨٦٥ دا دانوســتان لە نێــوان جیاخوازەکــانو حکـومەتی شـەرعی دەسـتپێدەکات، لینکـۆڵن لەو دانوسـتانەدا بەتونـدی جەخت لەسەر ئەو مەسەلانە دەکات وەك:

گەڕانەوەی ولایەتەکــان بــۆ نــاو بــازنەی یەکێتیــیە فیــدراڵییەکەو قەدەغەکردنی بازرگـانیکردن بە کۆیلەکـان، بەڵام باشـوورییەکان مەرجـی

یەکەمیان قبوولْ دەبێتو لەسەر مەسەلەی دووەمیش نارازی دەبنو بەتوندیش ئەو مەرجەیان رەفز کردووە. بۆیەش شەڕەکە دووبارە هەڵدەگیرسێتەوە.

لە سەرەتای ئەو ساڵەدا سوپای باشوورییەکان دەشکێن، هێزەکانی فیدراڵی بەسەرۆکایەتی ئیبراهام لینکۆڵن گەمارۆیەکی دەریایی دەخەنە سەر ولایەتە جیاخوازەکانو برسیەتی هەڕەشە لە هاولاتییەکانی دەکات، بۆیەش ناچار دەبن بۆ رێکەوتنی ئاشتبوونەوە دابنیشن، بەڵام لینکۆڵن ئەوجارە لەو دانیشتنەدا مەرجی پێشینەی دەبێت، ئەگەرنا دانوستان ناکات، لەوەدەمانەدا سەرۆکی یەکێتی باشوورییەکان (دیفر جیفرسۆن) کە دەزانێت هەموو شتەکان لە بەرژەوەندی ئەواندا نییەو سەرکەوتنیان ئەستەم بووە، بۆیە لە رۆژی ۳ی مانگی ئەپریلی ساڵی ١٨٦٥ خۆی لەو ئاژاوەیە دەرباز دەکاتو بڕیاری راکردن دەدات، بەڵام لە ژێر پاسەوانیو سوپای دەسەڵاتدارانی فیدراڵییەت دەربازی نابێتو دەگیرێتو دەکەوێتە زیندانەوە. لە بەیانی رۆژی ۳ی ئەپریلی ساڵی ١٨٦٥دا لینکۆڵن بەسەرکردایەتی سوپاییەکەوە دەگاتە شاری ریشموندی پایتەختی جیاخوازەکان، میللەتەکەش وەك سەرکردەیەکی سەرکەوتووو مەزن پێشوازی دەکەن، رەشپێستەکانیش لەخۆشیان دەگریان، بۆ ماچکردنی پێیەکانی ئەو بۆی دەچەمانەوە، ئەویش لەخۆشییەکانی سەرکەوتنەکەو گەیشتن بەئامانجەکانی فرمێسکی شادمانی دەباراند.

لەرۆژی ۹ ی مانگی ئەپریلی ساڵی ١٨٦٥دا ژەنەراڵ لی سەرکردەی هێزە جیاخوازەکان، بەرەسمی تەسلیم دەبێت، ولایەتە جیابووەکان بەفەرمی دەگەڕێنەوە ژێر رکێفی فیدراڵییەت، لینکۆڵن یش لەوەدەمانە

دەچێتە سەر سەکۆی کۆشکی سپی تا پێشوازی ئەو هەزارەها کەسە بکات کە بۆ پیرۆزباییەکان هاتبوونە بەردەم کۆشکەکە، لەشەوی ١٣ی مانگی ئەپریلی ساڵی ١٨٦٥دا واشنتۆن لەناو رووناکییەکانی ئاهەنگەکەدا دەبێتە چراخان، بەفەرمیش ئاهەنگەکانی سەرکەوتن دەگێڕن. لەرۆژی ١٤ ی مانگی ئەپریلدا لینکۆڵن سەرپەرشتی کۆبوونەوەی حکومەتەکەی دەکات، لەوەدەمانەدا بیری دەڕوات، بە خەیاڵ دەبینیت کە مەراسیمی بەڕێکردنی تەرمی سەرۆک بەڕێوە دەچێت، لەوێیدا هەمووڵایەک دەڵێن ئەوا سەرۆکمان مردووە، وا بەرەو گۆڕستان بەڕێیدەکەین. هەر لەو رۆژەدا لەگەڵ هاوسەرەکەیدا لەباخچەکانی واشنتۆن پیاسەی دەکرد، ئەگەرچی قسە لەسەر مەترسییەکانی ژیانیشی دەکرا، بەڵام بەبیری کەسدا نەدەهات کەس دەستدرێژی بکاتە سەر ئەو سەرکردەیەی زۆر ئامانجی گەورەی مرۆڤایەتیو نیشتیمانی مەزنی بۆ میللەتەکەی جێبەجێ کردووە. ئێوارەیەکیان لەگەڵ هاوسەرەکەی دەچێتە شانۆی فۆرد بۆ سەیرکردنی نمایشێکی شانۆیی، لەپاش سەعات دە ئەوو هاوسەرەکەی دەگەنە شوێنی تایبەتیی ناو ساڵۆنەکەو، لەوێ کەسێک کە دەمانچەیەکی شاراوەی پێ دەبێت، لە پاسەوانەکەی نزیک دەبێتەوەو دەڵێت تکایە دەمەوێ لەسەرۆک نزیک ببمەوە، کارێکی تایبەتی گرنگم بە سەرۆک هەیە، دیارە کە پاسەوانەکە بوار دەدات کابرای نیازخراپ لەو نزیک ببێتەوە، ئەو دەچێتە ناو لۆژەکەو دەرگاکە نەرم دادەخات، دەمانچە شاراوەکەی ژێر پاڵتۆیەکەی دەردەهێنێتو گوللەیەک لەکەللەی سەری گیر دەکاتو لەناو ساڵۆنەکە دەردەپەڕێت، لەوێ دەچێتەوە سەر پشتی ئەسپەکەی کە لە دەرەوەی ساڵۆنەکەی زووتر بۆ دەربازبوون سازیکردبوو، بەڵام

دەستنەدانەكەی زۆر ناخایەنێتو دەگیرێت، ئەویش دان بەوەدا دەنێت كە ئەو لەلایەن پاشماوەكانی جیاخوازەكانی باشوور بەكرێگیراوە.

دكتۆرەكان كۆششی زۆر دەكەن گیانی سەرۆك رزگار بكەن، بەڵام ئەو لەسەعات دوو چارەگی پاش نیوەشەوی رۆژی ١٥ ی ئەپریلی ساڵی ١٨٦٥ دەمرێت، تەرمەكەی دەبەنە كۆشكی سپیو لەوێ سێ رۆژی دەمێنێتەوە، لەرۆژی ١٩ ی ئەپریلی ساڵی ١٨٦٥دا بەشەمەندەفەر تەرمەكە دەگەیەندرێتەوە زێدی خۆی، كە پێنج ساڵ زووتر لەوێیەوە بۆ وەرگرتنی پۆستی سەرۆكایەتی ئەمریكا دەگاتە واشنتۆنی پایتەخت. لینكۆڵن لە مێژووی مرۆڤایەتییدا جێگای دیاربوو، ئەو یەكێك بوو لە گەورە پیاوانی مێژوو و یەكێك بووە لە سەرۆكە مەزنەكانی ئەمریكا، ئەمریكییەكان بۆ پیرۆزییو شكۆیی ئەو پەیكەرێكی یادەوەری بۆ ساز دەكەن، كە بریتی بوو لە٣٦ ئەستوونی مەڕمەڕ، ئەوەش هێمایە بۆ ژمارەی ولایەتە یەكگرتووەكانی فیدراڵ، ساڵانەش ملیۆنەها كەس بۆ یادەوەریو بەرز راگرتنی ئەو سەردانی ئەم مەزارە دەكەن.

گیڤارا

گیڤارا سەرکردەی ئازادیخوازەکان

لە پاش جەنگی دووەمی جیهانیدا ولایەتە یەكگرتووەكانی ئەمریكاو یەكێتی سۆڤیەت دەبنە دوو جەمسەرو دوو هێزی گەورەی جیهانو جڵەوی سەركردایەتیان دەگرنە دەست، ئەوەش پاش ئەوە هات كە ئەستێرەی پرشنگداری فەرەنساو ئینگلتەرا لەبەرێوەبردنو دەسەڵاتیان بەسەر ژمارەیەكی زۆری ناوچەی جیهان بە تایبەتی وڵاتە هەژارەكان، لەوانە لە وڵاتە ئەفریقییەكان سست ببوو، لەودەمانەدا بەچەندین شێوەو رواڵەت گۆڕانی سیاسیو كۆمەڵایەتی لەجیهان روو دەداتو نەخشەكانی جوگرافیا لە زۆر ناوچەدا دەگۆڕێت، ژمارەیەك لە وڵاتان رەش بوونەوەو وڵاتانی نوێ لەسەر نەخشەی جیهانی سیاسی پەیدابوون، لەو گۆڕانو سیاسەتە نوێیەدا بزاڤی سیاسیو رزگاریخوازی لەچەندین دەڤەری ئەو وڵاتانە سەر هەڵدەدات، لە ساڵەكانی پەنجاكانو شێستەكانی سەدەی بیستەم ئەو بزاڤو شۆڕشانە گەرم دەبن، كە تێدا لەو شۆڕشەدا چەند نمونەو سونبل ناو دەردەكەن كە بۆ سەربەخۆییو ئازادی كۆششو خەبات دەكەن. یەكێك لەو ناوانەی لەو مەیدانەدا ناوی لە سەرانسەری جیهان گەشەدارو دیار بوو ئەرنستو گیڤارا بوو، كە ناوی بە(چێ گیڤارا) دەركردبوو، ئەگەرچی ئەو لەوڵاتەكەی خۆیدا شۆڕشی نەكردبوو، لەوێش سەركردەیەكی سیاسیو مەیدانی نەبووە، بەڵام ئەو ببووە چالاكوانێكی دیارو رۆڵێكی ئیجابی هەبووە لەیارمەتیدانی شۆڕشگێڕەكان، هەموو وزەو زانیارییەكان بۆ ئەو مەبەستە تەرخان كردبوو، دیارە ئامانجو مەبەستیشی دەسەڵاتو ناوداریو پاداشت نەبووە، بەڵكو ئەو تەنها مەبەستی گەیاندنی پەیامێك بوو بۆ بەرهەڵستی سیستەمەكانی زوڵمو زۆرداریی.

گیڤارا لەساڵی ١٩٢٨ لەوڵاتی ئەرجنتین لە بنەماڵەیەکی مامناوەند لەدایکبووە، لەزانکۆی بۆینس ئایرس پزیشکی خوێندووە لەساڵی ١٩٥٢ خوێندنەکەی تەواوکردووە. ئەو دەیتوانی بەئاسانیو بەباشی وەك دکتۆرێك لەوڵاتەکەی کار بکاتو بژیت، بەڵام ئەو دەبێتە کەسێکی شۆڕشگێڕو بڕیار دەدات خەبات لەو شوێنانە بکات کە زوڵمو زۆرداری دەسەڵاتدارەکانی تێدایەو ژیانی خۆی بکاتە قوربانی ئەو بەرنامەو ئەو خەباتە تا میللەتەکان لەو سیستەمانە رزگار بێت.

گیڤارا نەخۆشی تەنگەنەفسی هەبووە، بۆیە خزمەتی سەربازی نەکردووەو عاشقی گەڕانو سەیران بووە، لەگەڵ هاوڕێیەکی خۆیدا بەماتۆڕسیکلێك لەناو وڵاتانی ئەمریکای باشوور گەڕاوە، ئەودەمانە لەقۆناغی کۆتایی خوێندنی پزیشکی بووە، لەو گەشتەدا یەکێتی خاکی ئەمریکای باشوور بەرجەستە دەکات، هەست دەکات وڵاتەکان هەموو یەکپارچەیەو زوڵمو ستەمی ئیمپریالییە گەورەکانی تێدا بەرقەرارە، لەو وڵاتانەدا دەبینێت کە کرێکارە سادەکان چەند بەشخوراون. لەودەمانەی سەرۆکی وڵاتی گواتیمالا سەرکردایەتی حکومەتێکی چەپی میللی دەکرد، ئەو سەردانی ئەو وڵاتە دەکات، بە مەبەستی گۆڕانی سیستەمەکانی کاروباری زەویو زارو کشتوکاڵ حکومەتە میللییەکە بەرەو شۆڕشێکی سۆسیالیستی هەنگاوی دەنا، بەڵام حکومەتەکە لەساڵی ١٩٥٤ بەکودەتایەکی سەربازیو بەپشتیوانی ئیستخباراتی ئەمریکی حکومەتەکەی گواتیمالا دەڕوخێت. لەساڵی ١٩٥٥ گیڤارا دیمانەی ژنە چەپە شۆڕشگێڕە پیرۆییەکە هیلدا دەکاتو بەیەکەوە پرۆسەی هاوسەرگیری دەکەنو کیژێکیان دەبێت، ئەو ژنەش گیڤارا هاندەدات

کتێبە کلاسیکییە مارکسییەکان بخوێنێتەوەو شارەزایی لەو فەلسەفەیە پەیدا بکاتو لینینو ترۆتسکیو ماو ناس بکات.

❁ ❁ ❁

کە سەفارەتی ئەرجەنتینی گیڤارا هوشیار دەکاتەوە کە موخابەراتی ئەمریکی داوای کردووەو مەترسی لەسەر ژیانییدا هەیە، ئەو سەفەری وڵاتی مەکسیك دەکات، لەوێ دیمانەی راوڵ کاسترۆ دەکات کە لەگەڵ ژمارەیەك لەهاوڕێیەکانیدا لەتاراوگەدا دەژیانو کاریان دەکرد بۆ هەڵگیرسانی شۆڕش، بەرنامەکەشیان لەسەر ئەوە وەستابوو کاسترۆ لەزیندانی کوبا رزگاری بێتو شۆڕشەکە هەڵگیرسێنێت، کە کاسترۆ لەزیندانا ئازاد دەبێت بۆ مەکسیك دوور دەخرێتەوە، لەوێدا گیڤارا بڕیار دەدات بچێتە ناو شۆڕشەکەی کوبا. کە کاسترۆ دەزانێت ئەو کەسەی ئارەزوویەتی لە شۆڕشەکەیاندا بەشدارییان بکاتو دکتۆریشە، زۆر بەگەرمییەوە خۆشحاڵی بەشداربوونەکەی گیڤارا لە شۆڕشەکەیان قبووڵ دەکات، هەردوولا رزگاربوونی ئەو وڵاتە بەئاسنو بەئاگر بەپێویست دەزانن تا وڵاتەکە لە ژێر باری ستەمو برسیەتی دەرباز بکەن، چیتر دەمی ئازادییەکان نەگیرێتو میدیاکان ئازاد بنو سانسۆر لەسەر چاپەمەنییەکان نەمینێت، چونکە لەودەمانە ئەوانەی وشەی ئازادییان دەربڕیبووایە خۆیان لەگرتووخانەکان دەدۆزیەوە، هەڵگیرسانی شۆڕشەکەش زۆرتر لەبەر ئەوەبوو کە بەڵێنەکانی پاش کودەتاییەکەی ساڵی ١٩٣٣ هیچی جێبەجێ نەکرابوونو بەزەبری توندوتیژیی

دەسەڵاتیان گرتبووە دەست، کە ناچار دەکرێن ئەو دەسەڵاتە جێبهێڵن، ئەوە دووبارە ئەو دەستە بەکودەتایەکی خوێناوی لە مانگی مارسی ساڵی ١٩٥٢ دێنەوە سەر حوکمو دەکەونە ناو گیانی هاوڵاتیانو کۆمەڵکوژییان دەرحەق دەکەن، کە لە کۆمەڵکوژییەکەی مولوزا دە هەزار کەس بوونە قوربانی، گەندەڵییش دەگاتە هەموو بوارەکانی ژیانو سەرانسەری کوبا دەگرێتەوە، باتیستا هەموو خزمەکانی لەپۆستە گرنگەکان دادەمەزرێنێت، لەبەرئەوەی گەندەڵییەکان لەهەموو بوارەکاندا هەبووەو ئەوانیش وەك دیکتاتۆرو کەسانی زەبربەدەست بوون بۆیە کەمتر زانیارییەکان لەسەر ئەو گەندەڵییانە ئاشکرا دەبوون.

باتیستا ١٨ ساڵ حوکمی کوبای کردبوو، ئەو پارەیەکی زۆر دەستکەوتبوو، کە خەڵکەکە بەزۆری لە ژێری هێڵی برسیەتیو نەبوونیو نەخۆشییدا دەژیان ئەو سەرمایەکەی دەگەیشتە سێ سەد ملیۆن دۆلار، وڵاتەکەی کردبوو بە کێلگەیەکی تایبەت بەخۆیو بەبنەماڵەکەی، تا وێنەو کارنامەکانی جوانو سەرەنجراکێش بکەن دەستەیەك رۆژنامەنووس لەوێ کۆببوونەوەو کاریان دەکرد تاوەکو روو وئاکاری لەدەرەوەو ناوەوە جوان بکەن. باتیستا دەستی بەسەر سەرمایەیەکی زۆردا داگرتبوو، داروودەستەکەی زۆر سوومەندبوون، حوکمەکەشی بەتوندی بەرێوە دەبرد، ئەو بە یەکێك لە زۆردارەکانی جیهان دەژمێردرا، لەو ماوە درێژەی حوکمی وڵاتەکەی دەکرد سەدان کەسی بەرهەڵستکاری رەوانەی گرتووخانەکان دەکرد، ژمارەیەکی زۆریشی ئەشکەنجە دەداو زۆریشی لە وڵات دەردەکرد. ئەو دیمانەو ئەو رۆژگارەی میللەتی کوبی کاسترۆو گیڤارای هاورێی هەراسان کردبوو، بۆیەش بریار دەدەن کار بۆ لە

ناوبردنی ئەو زۆردارو دیکتاتۆرە بکەن ئەگەر قوربانییەکان بۆ گەیشتن بەسەرکەوتن زۆر گرانو پیرۆزیش بێت. بۆیەش دەتوانن لەو شۆڕشەدا سەربکەون خەونی ملیۆنەها هاوڵاتی برسیو زوڵم لێکراو لە وڵاتی کوبا بهێننە دی.

کە شۆڕشگێرەکان لەسەر پشتی کەشتییەك گەیشتنە ناو کوبا ژمارەیان تەنها ٨٠ کەس بوو، کە تێدا تەنها دە کەسیان بەزیندوویی مانەوە لەوانە کاسترۆو رواڵی برایو گیڤارا، لەو شکستەدا جەماوەرێکی زۆریان بە لای خۆیاندا راکێشاوەو، بەمەش دۆستیان بۆ شۆڕشەکەیان زۆر دەبێت. بە تایبەتی لە ناوچە گوندنشینەکاندا. ئەو دەستە بە ژمارە کەمە لەشەڕە پارتیزانییەکان بەردەوام دەبن، دوو ساڵ شەڕ دەکەنو لەشەڕەکانیاندا نیوەیان دەکوژرێن، بۆیە گیڤارا بەرنامەیەك دادەڕێژێت کە لە شاخەکانی سییرا بەرەو هاڤانای پایتەختدا بچنە خوارەوە، بۆیە شۆڕشگێرەکان دەتوانن لەمانگی یەنایەری ساڵی ١٩٥٩ دا بچنە ناو شارەکەو سەربکەون، ئەو دەستەیەی گەیشتنە جەرگەی پایتەختو دەستیان بە بەرنامەیەکی نوێ کردبوو، ژمارەی چەکدارەکانیان تەنها سێ سەد کەس بوون، ئەگەرچی حکومەتی ئەمریکی پشتیوانیشی لێدەکردو ژمارەیەك بەکرێگیراوی موخابەراتی مەرکزی ئەمریکیش لەناو سوپاکەی کاسترۆش چاندرابوون، شۆڕشەکە سەردەکەوێتو حکومی باتیستای دیکتاتۆریش دەڕوخێنن.

لەسەرانسەری جیهاندا

پاش سەرکەوتنی شۆڕشەکە بڕیار دەدرێت ناسنامەی کوبی بدرێتە ئەو هاوڵاتییە بێگانانەی بەشداری شۆڕشەکەیان کردبوو، بۆیەش ئەو بڕیارە گیڤاراش دەگرێتەوەو لەسوپاشدا پلەی عەقیدو نازناوی سەرکردەی پێ ڕەوا دەبینن، پاشان دەبێتە بەڕێوەبەری بانکی ناوەندی، ئەو بەشداری دەکات لە دادگاییکردنی نەیاری شۆڕشەکە، کە شۆڕشگێڕەکان بەتایبەتی سوپاکەی دەسەڵات دەگرنە دەست، حکومەتی کۆمۆنیزمی دادەمەزرێنن، کە تێیدا گیڤارا پۆستی وەزارەتی پیشەسازی وەردەگرێتو دەبێتە نوێنەری کوباش لە دەرەوە، پاشان دەبێتە پەیڤداری کوبا لە نەتەوە یەکگرتووەکانو سەردانی وڵاتی چینو یەکێتی سۆڤیەتیش دەکات، بەڵام گیڤارا لەگەڵ سۆڤیەتییەکاندا ناکۆك دەبێت پاش ئەوەی سۆڤیەت ڕێکەوتن لەگەڵ ئەمریکییەکان دەکاتو مووشەکەکانیان لەدوورگەی کوبا دەکێشنەوە، کە تێیدا ئەمریکییەکان بەڵێن دەدەن دەستدرێژیی نەکەنە سەر کوبا.

گیڤارا لەپێگەی خۆیەوە دژ بەدەستوەردانی ئەمریکییەکانەوە دەوەستێت، بۆیەش بڕیار دەدات هەموو بەرژەوەندیی و سەرمایەکان بۆ حکومەت خۆماڵی بکەن، ئەوەش بە دانوستانی کاسترۆو گیڤارا دەکرێت. لەلایەکی تریشەوە ئەمریکییەکان گەمارۆکەی سەر کوبا توندو دژوار دەکەن، بۆیە کوبا ناچار دەبێت زۆرتر بەرەو یەکێتی سۆڤیەت بچن، بڕیار دەدەن پشتیوانی لە بزاڤەکانی ڕزگاری لە وڵاتانی شیلیو ڤیتنامو

جەزائیر بكەن.

گیڤارا وەك پەیڤداری شۆڕشی كۆبا دەگەیشتە هەموو گۆشـەیەكی ئەو جیهانە، بانگەوازی پشتیوانیو یارمەتیدانی شۆڕشەكانی هەمووی جیهانی بەرز دەكردەوە، داوای دەكرد هەموو میللەتـان لە ژێـر سـێبەری ئازادییـدا بژین، ئاڵای ئازادی لە هەموو شوێنكدا بشەكێتەوە، بـۆیەش نـاوی گیڤـارا دەگاتە هەموو گـوێو چاوێـك، وەك كەسـێكی خەبـاتگێر دەناسـرێت، ئەو لەنـاو وڵاتـانی ئەمریكـای لاتینـی دەسـوڕایەوە، وەكە بـاڵوێزێكی گەڕۆك دەگەڕا، سـەركردەكانی جیهـانی دەبینـی لەوانە جەمـال عەبدولناسـرو نەهـرۆو سـكارنۆو ئەحمەد بـن بـیلا. بۆچوونەكـانی گیڤـارا لەگەڵ كاسـترۆ یەك ئاسـت نەبـوون، ئەو لەگەڵ كاسـترۆ جیـاوازبوو، ئەو پیـاوی هەڵوێسـتەكان بـوو، كـاری نەدەكـرد پۆسـتو پـایەو دەسـەڵاتی دەسـت بكەوێت، لەهەموو ژیانیـدا كۆششـی دەكـرد میللەتـانی جیهـان ئـازاد بـن، بەتایبەتی میللەتانی جیهانی سێیەم، ئەو میللەتـانە فشاری كۆلۆنیایـان لەسـەر نەمینێـت، كۆمپانیاكـان هەمـوو سـەرچاوەكان قـۆرخ نەكەن، دەوڵەمەنـدەكان نەیـانڕوتێنەوە، دەسـەڵاتدارەكان نەیانچەوسـێنەوە، هەموو جیهان دەیزانی گیڤارا چـۆن دەخوازێـت سـەركردایەتی شۆڕشـەكان بەرووی ئیستعمارو مۆنۆپۆلە بێگانەكـان لەئەفریقیـا هەڵبسـتنەوەو شـۆڕش بكەن.

لەدەرەوەی کوبا

لە مانگی ئوکتۆبەری ساڵی ١٩٦٥دا گیڤارا نامەیەك ئاراستەی کاسترۆ دەکات، تێدا دەست لە سەرکردایەتی حزبەکەو پۆستی وەزارەتەکەو پلەی سەرکردەو ناسنامەی هاوڵاتیبوونی کوبی دەکێشێتەوە، لە نامەکەدا نووسیبوی هەندێ پەیوەندی سروشتی هەیە کە ناکرێ لەسەر پسولەی رەسمی لابدرێت، من ئەوەش رادەگەیەنم کە ئەڤینە قووڵەکەم بۆ کاسترۆو کوبا هەر دەمێنێت، رۆژانی خەباتە هاوبەشەکەمان بۆ رزگاری هەرگیز لە بیر ناچێتو بەشانازییەوە یادی دەکەمەوەو بۆی دەسوتێم. لەودەمانەدا ئاژانسی ئیستخباراتی ئەمریکی هەواڵی ئەوەی بڵاودەکاتەوە کە گیڤارا لەسەر دەستی هاورێیەکانی رۆژانی خەباتەکەیان لە کوبا شوێن بزر کراوەو بە فەرمانی فیدل کاسترۆ کوژراوە، ئەو هەواڵە لە هەموو دەزگاکاندا بەگەرمی باس دەکرا، بۆیەش کاسترۆ ناچار دەبێت دەقی نامەی دەست لەکارکێشانەوەکەی گیڤارا بڵاوبکاتەوە، کە بەدەستخەتی خۆی نووسرابوو، کە تێدا نووسیبووی:

(من وا هەستدەکەم فەرمانی سەرشانمم تەواو کرد، پەیوەندییەکانم بەشۆڕش لەسەر خاکی کوبا تەواو بوو، بۆیە ماڵئاوایی لەتۆ دەخوازم، ماڵئاوایی لە هاورێیەکانم دەخوازم، ماڵئاوایی لە میللەتەکەتان دەخوازم، ئەوانەی من بەمیللەتی خۆمم زانیوە، وا بەرەسمی لە پۆستی سەرکردایەتی حزبو لە پۆستی وەزارەتو پلەی سەرکردەو لە ناسنامە کوبییەکەم وازدەهێنم، لەو رۆژەوە من هیچ پەیوەندییەکی یاساییم بەو

وڵاتەوە نامینێت).

لەو نامەیەی گیڤارا دیارە کە ئەو جارێکی تر بەشێوەیەکی رەسمی روو لەو وڵاتە ناکاتەوە، ئەو وەك شۆڕشگێڕێك بەرەو نەوای ئارام دەڕوات، ماوە ماوەش نەواکەی دەگۆڕێت، ئەو دەگاتە وڵاتی کونگۆو ئەزموونە شۆڕشگێڕییەکەیان لەوێو لە چەندین شوێنی تر ژیانی خۆی بۆیان تەرخان دەکات.

❁ ❁ ❁

گیڤارا لەکونگۆ کاری بۆ ئەوە دەکرد چەند دەستەیەکی پارتیزان پەروەردە بکات، بەڵام بۆچوونو بەرنامەکەی لەلایەن سەرکردەکانەوە بەگەرمی قبوڵ نەدەکرا، بەڵام ئەو سوور دەبێت لەسەر ئەوەی ئەو خەباتە لەو وڵاتەدا دەست پێ بکات. ئەو لەکاروانەکەیدا بەردەوام دەبێت، بەناوی کەسێکی ساماندارو بزنسمان گەشتێکی دوور دەست پێدەکات، لەو وڵاتەوە دەچێتە وڵاتێکی ترەوە، لەو کاروانەشدا ئازارو زەحمەتێکی زۆریشی هاتووتە پێش. ئەو لەچەند وڵاتی ئەفریقییدا لەناو شۆڕشگێڕەکاندا دەسووڕێتەوە، بەڵام لەو ئەزموونەدا سەرناکەوێتو بەرنامەکەی مەیسەر نابێت، چونکە سەرکردە ئەفریقییەکان هاوکاری ناکەن، لەو وڵاتانەش کێشەی گۆڕینی ئاوو هەواو زمانیشی دەبێت، بۆیە خۆی لە نەخۆشخانەیەکی شاری براغ دەدۆزێتەوە. گیڤارا لە زائیر (کونگۆی دیموکراسی) هاوشانی سەرۆکە شۆڕشگێڕەکەیان پاتریس لۆمۆمبا دەمێنێتەوە، لەودەمانە لە پۆلیڤیا شۆڕشێکی نوێ سەرهەڵدەدات، بۆیە

له لای لۆمۆمبــا دەڕوات، بەڵام ڕۆژانەی گیڤــارا لەبەر کەمــی بەڵــگەو تۆمارەکـان زۆر بـاش ڕۆژانەکـانی ئەو دیـارو زانـراو نـین، ئەگەرچـی تـا دوا ڕۆژەکانیشی پەیوەندییان بەلۆمۆمبا هەر هەبووە.

گیڤارا لەو سەردانەی بۆ پۆلیڤیـا مەبەسـتی هەڵگیرسـانی شۆڕشـێکی چەکــداری نەبــووە لەو وڵاتەدا، بەڵکــو مەبەســتی بــوو ڕێــزی بــزاڤە ڕزگاریخوازەکان لەئەمریکای لاتینی دژ بە دەسەڵاتو بەتاڵانبردنی سامانە سروشتییەکانیان ساز بکات. له سـەرەتای سـاڵی ١٩٦٧ گیڤـارا خـۆی لەگەڵ تەنها بیست چەکداری شۆڕشـگێری پـۆلیڤی لەدەشـتەکانی ئەو نـاوچەیە ئیسـتوائییەدا ڕووبەڕووی سـوپایەکی پڕچەککـراو لەلایەن سـەرکردایەتی CIA دەبینێتەوە. ئەو لەوێ کۆشش دەکات هێزێکی بـاوەڕدار له جوتیـارو هیندییەکان سـاز دەکـات، بەڵام بەوە ڕانەگەیشـتو تووشـی هێرشـی تونـد دەبێتەوەو شەڕەکان پێشوەخت ڕوودەدات.

تیرۆرکردنەکەی

دوو پەیامنێری شۆڕشەکە دەگیرێن، له ژێر ئەشکەنجەدا دان بەوەدا دەنــێن کە شۆڕشــەکەیان بەڕێبەرایەتــی گیڤــارایە، بــۆیە موخــابەراتی مەرکەزی ئەمریکــی بەهاوکــاری ســوپای پــۆلیڤی بــۆ ڕاونــانی ئەو دەکەوێتەخۆ، هەزارەها سەرباز شاخەکانو ناوچە دوورەکان دەپشکنن و له چـل کەسـی مانـدوو برسـی دەگەڕێـن، گیڤـارا شۆڕشـگێرەکان وا دابەش دەکات تا زۆرتر بچنە پێشەوە، بەو شێوەیە چوار مانگ لەو دارستانە چڕو

بێشـەڵانەدا بەلاوازیو بەبـێ دەسـەڵاتیو دوورەپەرێزیـی دەمێنێـتەوە، لەو مــاوەیەدا گیڤــارا چەنــدین جــار تەنـــگە نەفســـییەکەی تەنگـــی پێهەڵــدەچنێت، تەندروســتی زۆر شــپرزە دەبێــت، بــۆیەش گیــرانو گەمارۆدانەکەیان ئاسانتر دەبێت.

لە رۆژی ٨ ی مـانگی ئوکتـۆبەری سـاڵی ١٩٦٧ دا دەسـتەیەك لسوپای پۆلیڤی کە پێکهاتبوون لهەزارو پێنجەسەد کەس لەگەڵ دەستەکەی گیڤارا رووبەروو دەبنەوەو لەشەرێکی سەختی شەش سـەعاتیدا بـێجگە لە گیڤـارا هەموویـان دەکـوژرێن، لەوێ قـاچی برینـدار دەبێـتو تفەنـگە جـۆرە مـیم (٢)ەکەی دەشکێتو مەخزەنـی دەمانچەکەشـی گـوم دەبێـت، بـۆیەش ئەو بەزینـــدوویی دەگیرێـــت. گیڤـــارای دیلکـــراو دەگـــوازنەوە گونـــدی (لاهیگیـراس)و مـاوەی بیسـتو چـوار سـەعات بەزینـدوویی دەمێنێـتەوە، پـاش ئەوەی لێکـۆڵینەوەی زۆری لەگەڵـدا دەکەن، ئەو یەك وشـەیان بـۆ نادرکێنێـت، بـاس لەنهێنییەکانیـان بـۆ ناکـات، بـۆیەش لەقوتابخـانەی گوندەکە ئەفسەرێك بەناوی ماریو تیـران فەرمـانەکەی سـەری جێبەجـێ دەکـات، بەگـولله گیڤـارا دەکوژێـت. دەسـەڵاتدارانی پـۆلیڤی رازی نـابن تەرمەکەی بـدەنەوە بـراکەیو شـوێنی ناشتنەکەشـی پـێ نـاڵێن، تـا ئەو شــوێنە لەدوارۆژدا نەبێــتە مەزارگەیەکــی شۆڕشــگێرانی هەمــوو جیهــان. لەیـادی سـاڵرۆژی تیـرۆر کـردنەکەی گیڤـارا گەنجـانی هەمـوو جیهـان بـۆ نەهێشـتنی شـەڕەکانو بەرقراربـوونی ئاشـتی دەرژێـنە سـەر شـەقامەکانو نـارەزایی دژ بەشـەڕ نیشـاندەدەن، ئەو پیـاوە شۆڕشـگێرە دەبێـتە سـیمای هەمـوو کێشـەکانی جیهـان، ئەو دەبێـتە خەونـی میلۆنەهـا کەس. ئەو کە رێبەرایەتـــی شۆڕشـــەکانی دەکـــرد، وایـــدەزانی ئەو بەرپرســـە لە خەمو

نەهامەتییەکانی هەموو خەڵکە بەشخوراوەکان، ئەو بەوە رازی نەبوو لەوڵاتەکەی خۆیدا تیماری نەخۆشەکانی ئەرجنتین بکات، ئەو بڕیاری دابوو ببێتە قوربانی ئاسایشی هەموولایەك، بۆیەش دوا هەناسەی لەگرتووخانەکانی پۆلیڤیا هەڵمژیوەو لەوێ خۆی کردووتە قوربانی کێشە رەواکانی ئەو خەڵکە چەوساوەیە، تا دادپەروەری بەرقراربێت.

گیڤارا بڕوای وابوو کەمرۆڤ دەبێت لە پێناوی ئازادییەکاندا هەموو رەوشەکان ببینێت، دەیزانی ئەو خەباتە رۆژێك دێ بەرهەمی دەبێت، ئەگەر خەڵك گیانی خۆی بکاتە قوربانی ئەو بەرنامەیە پیرۆزەیە، دەبێ مێژووی میللەتان بە خوێن بنووسرێت. شاعیرەکان جیهان ستایشی ئەو قارەمانەیان کردووە، چونکە وایاندەزانی ئەو هەناسەی ئەو میللەتانە بووەو ئەو کۆششی کردووە دوارۆژی ئەو گەردوونە پرشنگدارو گەشاوە بێت.

پاش پێنج ساڵ لە کوشتنەکەی، کێشەیەك بەناوی وشەکانی گیڤارا پەیدا دەبێت، بیرەوەرییەکانی دەبێتە سونبلێکی دیارو رەمزێکی خەڵکانی زوڵملێکراو، بەکرێگیراوی پێشووی ئاژانسی موخابەراتی ئەمریکی فلیکس رودریگیس دوا وێنەی پێش کوشتنەکەی بڵاودەکاتەوە، کە لە گوندی لاهیگیرا لە دارستانی ڤالی گراندی لەپۆلیڤیا بەگوللە کوژرا، لەوێنەکەدا دیارە کە چۆن ئەو لەسەر ئەرز درێژ کراوەو چاوەکانی ئەستووربوون‌و لەخوێن وەردراوە، بەوەش هەموو قسەکانی سەبارەت بەکوشتنەکەی کۆتایی دێت، هەر ئەو کەسە بەکرێگیراوە وتوویەتی تا پەنجەمۆرەکانی گیڤارا وەرگرن هەردوو دەستیان بڕیوەتەوە.

ترۆتسكی

ترۆتسكی چەند ساڵ چاوەڕوان بوو بكوژرێت

ناوی راستەقینەی ترۆتسکی لیڤ داڤیدوفتش برونشتاین بوو، بەڵام ئەو بەترۆتسکی دەناسرا، ئەو بەرنامەرێژیی شۆڕشێکی جەماوەریی مەزن بووە لەمێژووی هاوچەرخدا، ئەگەر لینین رۆحی پشتیوانی شۆڕشی بەلشەفی ببووبێت ئەوا ترۆتسکی بەرنامەڕێژو عەقڵی ستراتیژییەکەی ئەو شۆڕشە بووە.

ترۆتسکی لە ساڵی ١٨٧٩ لە ئۆکرانیا لە بنەماڵەیەکی گوزەرانباش لە دایکبووە، لە تەمەنی هەژدە ساڵییەوە دەچێتە ناو گۆڕەپانی سیاسەت، بەشداریی دیمانەو کۆبوونەوەکان دەکات، داوای مانگرتنو نارەزاییەکان دەکات، لە مانگی یەنایەری ساڵی ١٨٩٨دا بەتۆمەتی هاندان بۆ هەڵگیرسانی شۆڕش ٣٠ مانگ دەگیرێت، کە ئازادیش دەبێت بەرەو سیبریا دووردەخرێتەوە، بەڵام ئەو بەناوی ساختەی ترۆتسکی لەوێ رادەکات، ناوەکەش لە ناوی ئەو پیاوە وەردەگرێت کە لە زیندانی ئۆدیسا چاودێری دەکرد، ئەو ناوەش بە کاروانی ژیانی وەدەنووسێت. ئەو سەفەری ڤیینا دەکات، لەوێشەوە دەچێتە زیورخ پاشان دەچێتە لەندەن، لە لەندەن لینین دەبینێت، لەپایزی ساڵی ١٩٠٢ هاورێیەکانی ئەویش دەناسێت، لە کۆنگرەی ئیشتراکییە دیموکراسییەکان لە رۆژی ٢ ی مانگی ئۆگستی ساڵی ١٩٠٣ لە بروکسلو لەندەن بەشدار دەبێت، کە لەو کۆنگرەیەدا دووبەرەکی تێدا روو دەدات، کە پاشان بەناوی بەلشفیك واتە زۆرینەو مەنشفیك واتە کەمینە دەناسرێن، ئەو دژایەتی سیاسەتەکەی لینین دەکات کە سەرکردایەتی بەلشفییەکانی دەکرد، بەڵام ترۆتسکی ناچێتە ناو مەنشفیکییەکان.

لە مانگی یەنایەری ساڵی ١٩٠٥ دا ئەو دەگەڕێتەوە رووسیاو بەشداری

لەرێپێوانو نارەزاییە جەماوەرییەکان دەکات کە لەپتروگراد روو دەدەن، بۆیەش لەمانگی سپتەمبەری هەمان ساڵدا ئەو دەگیرێتو دەخرێتەوە زیندانو دووبارە بەرەو سیبریا دووردەخرێتەوە، بەڵام ئەو ئازایانە دەتوانێت لەو شوێنە دوورەوە را بکاتو بگاتە وڵاتی فینلەندا، لەوێ لینین دەبینێتەوە، لەوێیەوە کۆچ دەکاتو دەگاتە وڵاتی ئەڵمانیاو ماوەیەکی درێژ لەتاراوگە دەمێنێتەوە کە ماوەی دە ساڵ دەخایەنێت.

لە مانگی ئوکتۆبەری ساڵی ١٩٠٨ ترۆتسکی سەرپەرشتی دەرچوونی رۆژنامەی (پراڤدا) دەکات، کە مانای ناوەکەش راستییە، ئەو رۆژنامەکەی بۆ قسەکردنو هاندانی کرێکارانو جەماوەری میللەتەکەی دەرکردبوو، ئەو رۆژنامەیە بەدزی دەگەیاندرایەوە ناو وڵاتو لەرووسیادا دەخوێندرایەوە، لەو رۆژنامەیەدا بەئاشکرا بانگەوازی شۆرشێکی جەماوەری لە رووسیادا دەکرد، تا بەیەکجاری سیستەمە سەرمایەدارییەکە بروخێننو لەجیاتی ئەو سیستەمە رژێمێکی سۆسیالیستی دامەزرێنن کە ببێتە سیستەمێکی سەرتاسەری لەهەموو جیهان.

گەڕانەوە بۆ رووسیا

لەرۆژی ٢ی مانگی ئوگستی ساڵی ١٩١٤ ئەڵمانیا شەڕ دژ بەرووسیا رادەگەیەنێت، لەئێوارەی هەمان رۆژدا ترۆتسکی پاش مانەوەی حەوت ساڵ لەڤیینا بەرەو زیورخ دەکەوێتە رێ، لەرۆژی ١٩ی مانگی نۆڤمبەردا

بەرەو فەرەنسا بەرێدەكەوێتو لەوێ نیشتەجێ دەبێتو تێیدا دەمێنێتەوە تا لە پایزی ساڵی ١٩١٦ دەری دەكەن، بۆیە بەرەو وڵاتی ئەسپانیا بەرێدەكەوێت. هەمان ساڵو لە مانگی دیسمبەردا پۆلیسی ئەسپانی لەوێش دەریدەكات، دەیانەوێت بەرەو كوبا شاربەدەری بكەن، بەڵام ئەو داوای كردبوو بەرەو نیویۆرك بواری بدەن بڕوات، بۆیەش لەگەڵ خێزانەكەی لە ناوەندی مانگی یەنایەری ساڵی ١٩١٧ دەگاتە ئەوێندەرێ، كە پێشكەوتنەكانی ئەمریكا دەبینێت لەوێ دەڵێت ڕەنگە ڕۆژێ بێت ئەمریكا جیهان بەڕێوە بەرێتو ببێتە پێشەنگی جیهان.

لەودەمانەدا ڕەوشی ناوخۆی رووسیا بەرەو خراپی دەچوو، بۆیە ترۆتسكی بڕیاردەدات بگەڕێتەوە رووسیا، لەرۆژی ١٧ ی مانگی ئەیاری ساڵی ١٩١٧دا دەگاتەوە پتروگراد، لەوێیدا دەبینێت ڕەوشی سیاسی زۆر خراپترە لەوەی مەزندە دەكراو باسی لێوە دەكرا، بۆیەش قەیسەر واز لەتاجەكەی دەهێنێتو بنەماڵەی رومانۆف هەموویان بەیەكجاری دەبڕێنەوە، لەو ڕۆژەدا دەردەكەوێت كە ئەوان چیتر حوكمی رووسیایان پێ ناكرێتو لەهەموولایەكدا شكست دەخۆنو دەسەڵاتیان لەسەر ئاراستە سیاسییەكان نامینێت، ئەگەرچی ولایەتە یەكگرتووەكانو ئینگلتراو فەرەنساو ئیتالیاش دانیان پێ دادەن.

لینینو هاوڕێیەكانی پێش ترۆتسكی گەیشتبوونەوە پتروگراد، لەودەمانەدا ڕەوشەكە بەرەو خراپتر دەڕۆیشت، بەڵام بەگەیشتنیان ئەوان دەگیرێنو لەرۆژی ١٩ ی مانگی یولیۆی ساڵی ١٩١٧ لەزیندانیان دەپەستن، بەڵام ترۆتسكی بێدەنگ نابێتو نامەیەكی ناڕەزایی ئاراستەی كیرنسكی دەكات، تێدا دەنووسێت منیش لەگەڵ هاوڕێیەكانمدا بەشدارم

لەو کارانەی پێی تاوانبار کراون، منیش وەك ئەوان دژایەتی حکومەتم کردووە، بۆیە ئەویش دەگیرێت، بە جاسووسی ئەڵمانی تاوانباری دەکەن، زووتریش لینین بەو تاوانەوە گیرابوو، بۆ تاوانبارکردنەکەشی چەندین بەڵگەی ساختەشی بۆ هەڵدەبەستن، کە تێدا دیاردەکەوێت ئەو جاسوسی ئەڵمانەکان بووە. لەبەر فشاری کۆنگرەی سۆڤیات پتروگراد کە لەرۆژی ١٢ ی مانگی سپتەمبەری ساڵی ١٩١٧دا بەسترابوو، کیرنسکی ناچار دەبێت ترۆتسکیو هاوڕێیەکانی ئازاد بکات، بەڵام لینین لەژێر خۆپۆشینی جلی شوفێرێکی شەمەندەفەر را دەکاتو دەگاتە وڵاتی فینلەندا. لەرۆژی ٨ ی ئوکتۆبەری ساڵی ١٩١٧ ترۆتسکی وەك سەرۆکی ئەنجومەنی سۆڤیاتی پتروگراد هەڵدەبژێردرێت، کە ئەو پۆستە وەردەگرێت پشتیوانی خۆی بەکیرنسکی دەکێشێتەوەو فەرمانی گرتنی لینینیش هەڵدەوەشێنێتەوە.

کە ترۆتسکی لە زیندان ئازاد دەبێت بەرنامەی هەڵگیرسانی شۆڕش بەهێمنی دادەڕێژێت، ئەو دینامیکی زیندووی یەکەمی ستراتیژیەتی بەلشفییەکان بووە.

شۆڕشەکە

ترۆتسکی داهێنەری شێوەکاری نوێ بوو لە کودەتاکردنی لەسەر حکومەتەکان، ئەو رێکخەری چۆنیەتی دەستبەسەر داگرتنی پێگەو مەڵبەندە زیندووەکان بووە بەبێ خوێنرشتن، رۆژی یەکەمی

هەڵگیرسانی شۆڕشەکە بەبەرنامەرێژی ئەو بووە، پرۆسەکە وا کۆتایی هاتووە وەک ئەوەی نە شۆڕش کرابێت، نە هیچ رووی دابێت.

لە رۆژی ٥ ی مانگی نۆڤمبەری ساڵی ١٩١٧ کیرنسکی فەرمان دەدات ترۆتسکی بگیرێت، بەڵام ئەو خۆی رادەستی دەسەڵاتدارەکان ناکات، لەودەمانەدا ئەو دەستی بەسەر هەموو مەسەلەکان رادەگەیشت، بۆیەش بەیانییەکەی رۆژی ٧ ی مانگی نۆڤمبەری هەمان ساڵ بڕیاری رابوونەکە دەدات. لەو رۆژەدا بەلشەفیکییەکان دەست بەسەر ئیستگەکانی شەمەندەفەر دادەگرن، بانکەکان، ئیستگەکانی بەرهەمهێنانی کارەباو سەنتەرەکانی تەلەفۆنو نووسینگەکانی پۆستو هەموو رێگاو بانو پردو رێگا سەرەکییەکان کۆنترۆڵ دەکەن. لە سەعات دەی ئەو رۆژە ترۆتسکی بەناوی لیژنەی شۆڕشی سەربازییەوە ئەوە رادەگەیەنێت کە شەرعیەتی حکومەتی کاتی نەماوەو حکومەتەکەش بەرووخاو ناو دەبات، بەپێی ناوەرۆکی ئەو بەیانە دەسەڵاتەکانی حکومەتەکە رادەستی ئەو لیژنەیە دەکرێت.

لە بەیانی رۆژی ٨ ی مانگی نۆڤمبەری ساڵی ١٩١٧ دا لینین بڕیار دەدات ئەنجوومەنێکی کۆمیسیری میللی بەسەرۆکایەتی خۆی دامەزرێنێت. وشەی کۆمیسیر لە جیاتی وەزیر بەکار دەهات، لەو کابینەیەدا ترۆتسکی کراوەتە وەزیری کاروباری دەرەوە، بەڵام ئەو پۆستەکەی نەویستووە، بۆیە لینین ئەو دەکاتە سەرۆکی ئەنجوومەنی کۆمیسیری گەل، لەبەرئەوەی ئەو کەسێکی جوولەکە بووە بۆیە لە کاری رۆژانەی لە کۆمیسیردا کێشەی زۆری بۆ هاتووتە پێش.

پاش نیوەڕۆی ئەو رۆژە لینین لەپێش خەڵکەکە لەپتروگراد

دەردەکەوێت، لەوێیدا ترۆتسکی کۆتایی شۆڕشەکەو بەدیهێنانی ئامانجەکانی بەبێ خوێنرشتن رادەگەیەنێت.

ئەگەرچی شۆڕشەکە سەردەکەوێت، بەڵام هێشتا بەلشەفیکییەکان تەگەری زۆریان لەپێشدا بووەو کاری حوکمگێڕانەکەیان کارێکی ئاسان نەبووە، چونکە زۆربوون ئەوانەی لەناو وڵاتدا نارازیبوونو دژ بەگۆڕانەکان بوون، هەروەها لەدەرەوەی وڵاتیش دژایەتی زۆر دەکران، بەتایبەتی وڵاتانی سەرکەوتوو لە جەنگی یەکەمی جیهاندا، لەساڵی ١٩١٧و ساڵی ١٩٨١ برسیەتی لەوڵاتەکە بڵاودەبێتەوەو خواردەمەنی دەست ناکەوێت، ئەو شۆڕشەی سوپا سپییەکە لەسەر رووباری ڤۆلگا کردبوویان زۆری نەمابوو دەسەڵاتی بەلشەفیکییەکان لەبار ببات.

ترۆتسکی رۆڵی سەرەکی دەگێڕێت بۆ کپکردنەوەی دەنگە نارەزاییو یاخیبوونەکە، ئەودەمانە ئەو پۆستی کۆمیسیاری جەنگی پێ سپێردرابوو، بۆیە ئەو شەمەندەفەرێکی گەورە ساز دەکات، ناو شەمەندەفەرەکە پڕ چەکو تەقەمەنیو کەرەستەی پێویستو خواردەمەنی دەکات بۆ سوپا سوورەکەیانو شەمەندەفەرەکە دەکاتە بارەگای بەڕێوەبردنی کارنامەکەی بۆ لەناوبردنی یاخیبوونەکان. ئەو لەگەڵ دەستەیەک لەیاوەرەکانی بەو شەمەندەفەرە لەسەر پێگەو سەربازگاکانو هێزەکانی سوور دەسووڕێتەوە، بەوردی قسە لەگەڵ سەربازەکان دەکات، بەرنامەکەیان بۆ شرۆڤە دەکات، ئامانجەکانی شۆڕشی بەلشەفیکییان لەلا پیرۆز دەکات، فەرمانە گرینگەکانی دەداتە ئەفسەرەکان، پێویستییەکانیان بۆ دابین دەکات، کۆشش دەکات کەسە یاخیبووەکان بەبەڵێنی باشو موژدەوە بگێڕێتەوە ناو ریزەکانی سوپای

سوور، ئەو ماوەی سێ ساڵ بەو شەمەندەفەرەو، بۆ ڕێکخستنی سوپاکەو سازکرنەوەی ڕەوشەکە لەناو وڵاتدا دەسووڕێتەوەو چەندین ناوچەی دوورو نزیک بەسەر دەکاتەوە. بەریتانییەکان لەودەمانە لەو وڵاتەدا پشتیوانی پاسەوانی سپییان دەکردو پڕ چەکیان دەکردن، تەقەمەنییان بۆ دابیندەکردن، بۆیە هێزەکانیان دەگەنە سەر سنووری پتروگرادو پێشڕەوی زۆر دەکەن، تارادەیەك مەڵبەندە سەرەکییەکەیان دەکەوێتە مەترسییەوە. بەڵام بەسەرۆکایەتی ترۆتسکی هێرشەکانی سەر پتروگراد تێکدەشکێندرێتو ناتوانن شارەکە بگرنو حکومەتەکە لەباربەرن.

ترۆتسکیو ستالین

لە ڕۆژی ٢١ ی مانگی یەنایەری ساڵی ١٩٢٤دا ترۆتسکی بەسەختی نەخۆش دەکەوێتو، تایەکی بەرز دەیدەگرێت، بۆیەش دکتۆرەکان ئامۆژگاری دەکەن ماوەیەك ئیسراحەت بکاتو بچێتە هەواری (سوخوم) لەسەر دەریای قەزوین، ئەو لەرێگادا دەبێت بروسکەیەکی ستالینی پێدەگات کە هەواڵی مەرگی لینینی تێدا بووە. کە لینین دەمرێت ستالین دەبێتە سەرۆکی حزبی کۆمۆنیستی سۆڤیەتی، یەکەم کاریش ترۆتسکی لەپۆستی کۆمیسیری جەنگ دووردەخاتەوە، هەروەها لە ئەندامیەتی لیژنەی تەنفیزی دەولیو ئەندامیەتی لیژنەی ناوەندەی حزبی کۆمۆنیست سۆڤیەتیش دووری دەخاتەوە. لەمانگی یەنایەری ساڵی ١٩٢٨ ستالین بڕیاردەدات ترۆتسکی بۆ گوندی (ئەلما ئەتا)ی سەر سنووری چین

دووربخـاتەوە، کە چـوار هەزار کیلـۆمەتر لەمۆسـکۆو دوو سـەدو پەنجـا کیلۆمەتریش لەئیستگەی شەمەندەفەریشەوە دووربـوو، گونـدەکە پەتـای مەلاریا شەکەتی کردبوو، لەبەر زۆربوونو بەردەوامی لافـاوو، مـاوە مـاوەش نەخۆشییەکانی وەك تاعونو گەڕبوونی تێدا بڵاودەبۆوە.

لەرۆژی ٢٠ ی مـانگی یەنـایەری سـاڵی ١٩٢٩ ترۆتسـکی لەشـوێنە دوورخراوەکەیدا نوێنەرێکی پۆلیسی نهێنی رووسـی سـەردانی دەکـات، ئەو لەوێ تاوانبـاری دەکـات کە بەرنـامەی هەیە بـۆ رووخانـدنی شۆڕشـی بەلشـەفییەکان، کـار دەکـات بـۆ پەیـداکردنی ئاشـوب بـۆ لاوازکردنـی سـۆڤیەتییەکان، بـۆیەش بڕیـار دەدرێـت ئەو بـۆ دەرەوەی خـاکی کۆمـارە سۆڤیەتییەکانی ئیشتراکی دووربخرێتەوە.

لەمـانگی فبـرایەری سـاڵی ١٩٢٩ دا ترۆتسـکی دەگـاتە شـاری قسـتەنتینییەو بەناچـاریو بەزۆر لەوڵاتەکەی دوور دەخـرێتەوە. پـاش ئەوەی حکومەتی فەرەنسی رازی دەبێـت ئەو پـێ بنێـتە نـاو خاکەکەیـان لەساڵی ١٩٣٣ ترۆتسکی دەگاتە فەرەنسا، پاش دوو ساڵ دەچێـتە نەرویـژو لەوێ دەژیـت. ترۆتسـکی کە لەدەرەوە ژیـاوەو وڵات وڵات گەڕاوەو سـتالین ناچـاری کردبـوو بەئـاوارەیی بژێـت، ئەویـش بەردەوام رەخـنەی گرتـووەو رکـابەرایەتی سیاسـەتەکەی سـتالینی کـردووەو بەرنـامەی حـوکمەکەی شـەرمەزارکردووە، تـا ئەوەی وتبـووی سـتالین بەژەهـر لینینـی کوشـتووە، بـۆیەش چەنـدین جـار کۆشـش کـراوە لەدەرەوەی وڵات ترۆتسـکی تیـرۆر بکەن.

فەرمانی لەسێدارەدانەکە

لەمانگی ئوگستی ساڵی ١٩٣٦و یەک مانگ پاش هەڵگیرسانیی شەڕە ناوخۆییەکەی ئەسپانیا، ستالین بەناوی دادگای پاکسازیی دادگایەکی دامەزراندبوو بۆ لێپرسینەوەو دادگاییکردنی نەیارەکانی، یەکەم کەس ئەو دادگایە لێپرسینەوەی لەسەر ترۆتسکیو کوڕەکەی دادەنێت، کە دادگاکە سەیری دۆسیەیەکەیان دەکات بڕیاردەدات سزای لە سێدارەدانیان بۆ دەربکات، ئەودەمانە هەردووکیان لە وڵاتی نەرویژو لە تاراوگەدا دەژیان، بۆیەش سەفیری سۆڤیەت لە نەرویژ داوا لە حکومەتی نەرویژ دەکات ترۆتسکیو کوڕەکەی لە وڵاتەکەی خۆیدا دەربکات، بەڵام دەسەڵاتدارانی نەرویژ نەک هەر دەریان ناکەن، هەردووکیانو هاوسەرەکەی دەگوازنەوە گوندێکی لاچەپی دووری پایتەخت، بۆ پاسەوانیو سەلامەتی ئەو دوورخراوانەش ١٥ سەربازیش تەرخان دەکات، ئاگاداریان دەکاتەوە کە بەهیچ شێوەیەک بۆتان نییە لەو خانووە دەربچنو دیمانەش بەکەسی تری ناکەن، بەڵام وەزیری دادییەکەیان (تریجفی لی) لەبەر بوونی دۆستایەتی پتەوی کۆن بەترۆتسکی سەردانیان دەکات. هونەرمەندی نیگارکێشی مەکسیکی ناودار (دییگو ریڤیرا) داوا لە سەرۆکی مەکسیکی کاردیناس دەکات هاوڕێیە خۆشەویستەکەی ترۆتسکی داوەتی مەکسیک بکاتو مافی سیاسی پەنابەریشی پێ بدات، چونکە ئەو زۆر بە کەسایەتی ترۆتسکی سەرسام دەبێت، بۆیە سەرۆکی مەکسیکی قسەو داواکەی هونەرمەندەکە

ناشکێنێتو بەبێ دوودڵی ترۆتسکی بانگهێشتی مەکسیک دەکات.

ترۆتسکی داوا لەحکومەتی نەرویژ دەکات سەلامەتی خۆیو هاوسەرەکەیو هەموو کەلوپەلەکانی بپارێزێت، بەڵام ئەوەیان ماوەیەکی زۆر ناخایەنێتو لەسەر داوای خۆی لەرۆژی ١٩ ی مانگی دیسمبەری ساڵی ١٩٣٦ ترۆتسکیو هاوسەرەکەی بەبارهەڵگری پترۆڵی دەریایی لەگەڵ ئەفسەرێکی پۆلیس دەگەیەنێتە مەکسیک، لەرۆژی ٦ ی مانگی یەنایەری ساڵی ١٩٣٧ هەموو بەیەکەوە دەگەنە مەکسیک، لەوێ لەلایەن دەستەیەک لەهاورێیەکانیو هونەرمەند دییگوو هاوسەرەکەی پێشوازییەکی گەرمی لێ دەکرێت.

پێش ئەوەی ترۆتسکی بگاتە مەکسیک ژنێک بەناوی (کاریداد) کە بەنەژاد کوبی بووە، ئەو لەگەڵ مێردە ئەسپانییەکەیو رامۆنی کوڕی دەگەنە مەکسیک، ئەو ژنە رۆڵی لەشەڕی ناوخۆی ئەسپانی زۆر کاریگەربووە، هاوشانی کۆمۆنیستیەکان بووەو شەڕی باشی بۆ کردوون، زۆر لەگەڵ ترۆتسکییەکاندا توندبووە، بەدەستی خۆی بیست کەسی لەوان کوشتووەو زۆریش لەنیشانەشکێنیدا شارەزابووە، لەوەشاندنی خەنجەریش دەستگەرمو چاپووک بووەو لەدووری دە مەترەوە نیشانەی پێکاوە، ئەو لەگەڵ سەرۆکی موخابەراتی سۆڤیەتی دۆستایەتیو پەیوەندی گەرمی هەبووە، بۆیەش لەو دەزگایەدا پلەو پایەیەکی بالای پێدراوەو دەستی رۆیشتووە. رامۆنی کوڕەکەی کاریداد دۆستایەتی لەگەڵ ترۆتسکی خۆش دەکات، بەئاسانیش هەواڵەکانی ئەو سەرکردەیە دەگەیەنێتە مەڵبەندی جاسووسی سۆڤیەتی لەنیویۆرک.

قەڵایەکی قایم

لە ئێوارەی ڕۆژی ٢٤ی مانگی مایۆی ساڵی ١٩٣٧ ترۆتسکی لە هەوڵێکی کوشتن دەربازی دەبێت، کە دەستەیەك بەتفەنگو نارنجۆك هێرش دەکەنە سەر خۆیو هاوسەرەکەی، ئەگەرچی هێرشو ئاگرەکە زۆر سەخت بوون، دەربازبوونیشیان ئاسان نەبوو، بەڵام زۆر بەختیار دەبێت کە لەو هەوڵە ڕزگاری دەبێت.

پاش ئەو هەوڵە ئاگرینە بۆ کوشتنی ئەو دۆستەکانی ترۆتسکی لەولایەتە یەکگرتووەکان زۆر ناڕەحەت دەبنو بیر لەوە دەکەنەوە کە چۆن ترۆتسکی ماڵەکەی دووبارە ساز بکاتەوە بەمەرجێك گیانی تێدا پارێزراو بێتو ماڵەکەی ببێتە قەڵایەکی سەختو قایم، بۆیە ئەرکو بەرنامەی چاککردنەوەی خانووەکەی لەسەر شێوازی قەڵایەکی قایم، دەسپێرنە ئەندازیارێکی شارەزاو پسپۆڕ لەسازکردنی قەڵاو سەنگەرە سەربازییەکان، بۆ زۆر سەلامەتی ئەو شوورەیەك بەبەرزی بیست مەتری لە چواردەورەی ماڵەکەی دروست دەکەن، بنمیچی خانووەکەو ئەرزەکەی وا ساز دەکەن بەرگری هەموو تەقینەوەکان بکات، دەرگاکان پۆڵاڕێژ دەکەن، تاوەری چاودێری دادەمەزرێنن، لەسەر شوورەکەدا تەلبەندی دڕو کارەبایی دادەنێن، هەروەها ژمارەی پاسەوانەکانیش زۆرتر دەکەنو هەمووشیان باش دەستنیشان دەکەن، لەسەر پاسەوانەکانیش چاودێری وردو زۆر وریا دادەنێن.

کۆتاییە حەتمییەکە

لەودەمانە پەیوەندیو دۆستایەتی ترۆتسکیو هاوسەرەکەی بەرامۆنو دەستگیرانەکەی خۆشو گەرم دەبێت، زۆرو بەردەوام یەکتری دەبینن، بۆیەش ترۆتسکی کوێرانە بڕوای زۆریان پێدەکات. لەرۆژی ١ ی مانگی ئۆگستی ساڵی ١٩٤٠ رامۆن وتارێك بۆ بڵاوکردنەوە دەنووسێت، پێش ئەوەی بڵاوی بکاتەوە حەز دەکات وتارەکە بەترۆتسکی نیشان دەدات تا چاوێکی پێ دابخشێنێتەوەو سەرەنجەکانی بۆ تۆمار بکات، بەوەش ئەو بەتەنها لەنوسینگەکەی خۆیدا بەیەکەوە تەنیا دەبن، ئەوەش بۆ رامۆن دەبێتە یەکەمین بوارو دەرفەت بۆ کوشتنی ترۆتسکی. لەرۆژی ٢٠ی مانگی ئۆگستی هەمان ساڵ رامۆن دەچێتە ماڵەکەی ترۆتسکی، بەیەکەوە لەنوسینەگەکەی دادەنیشن، کە رامۆن دەچێتە ژوورەکەی دەبینی ئەو خەریکی خوێندنەوە دەبێت، لەگەڵ خوێندنەوەی کتێبەکەی خەریك بوو، زۆر ئاگای لەمێوانەکەی نابێت، بۆیەش رامۆن ئەوە بەدەرفەت دەزانێتو لەبن پاڵتۆکەیدا تەورداسە سەر بەقامەکەی دەردەهێنێت، زۆر بەخێرایی زەبرێك لەسەری دەدات، لێدانەکە زۆر بەهێز دەبێت، بۆیە تەواوی کەللەسەری دەبڕێت. ترۆتسکی پاش ئەو لێدانە بەهێزە دەتوانێت هەڵبستێتەوەو بگاتە ساڵۆنی پێشوازیی، بەڵام خەڵتانی خوێن ببوو، لەو دەمانەش رامۆن دەیویست نەرم نەرم بۆی دەربچێت، بەڵام پاسەوانەکان دەتوانن پاش ئەوەی زەبرێکی لێ دەوەشێنن، دەستگیری دەکەن، بەخێرایی ترۆتسکی دەبەنە نەخۆشخانە، دکتۆرەکان

نەشتەرگەری بۆ دەكەن، بەڵام ئەو لەبەر گەورەیی برینەكەی تەنها ٢٦ سەعات دەژیتو لە رۆژی ٢٦ی مانگی ئۆگستی ساڵی ١٩٤٠ كۆچی دوایی دەكات.

دەسەڵاتدارانی مەكسیكی رامۆن دەستگیر دەكەن، ستالینیش لەلایەن خۆیەوە مەدالیای پاڵەوانی یەكێتی سۆڤیەتی پێ دەبەخشێت، ماوەی شەش مانگ شارەزایانی لێكۆڵینەوەو مامۆستایانی سایكۆلۆژی كۆششی لەگەڵدا دەكەن، بەڵام ئەو دان بەهیچ دانانێتو زانیارییەكان نادركێنێت كە ئەو بۆ بەرژەوەندی كێ ترۆتسكی كوشتووە، ناوی كەسە هاوكارەكانی ئاشكرا ناكات، ناوی راستەقینەی خۆیو زێدو زانیارییە تایبەتییەكانی ناڵێت. پاش تێپەڕبوونی بیست مانگ بەسەر تیرۆركردنی ترۆتسكی رامۆنی تاوانبار لەرۆژی ١٧ ی مانگی ئەپریلی ساڵی ١٩٤٣ لە دادگا هۆكاری راستی تاوانەكە بەدادگا رادەگەیەنێت، دادگاش زیندانی ١٩ ساڵی بۆ دەبڕێتەوە. پاش چەند ساڵێك پۆلیسی نهێنی ئیسپانی راستی كەسایەتی رامۆنو دایكی دەزانن، بۆیەش دایكی بۆ پاریس دوور دەخەنەوە، ئەویش لەوێ لەژێر چاودێری پۆلیسی فەرەنسییەوە ژیان دەباتەسەر.

یوسف ئەلسوباعی

ئەبو نیزال، یوسف ئەلسوباعی تیرۆر دەکات

هەمووموان دەزانین کە فیلمەکانی (وەڵامی دڵەکەم)و (خاکی دوورویی)و (لە نێوان شوێنەوارەکاندا)و (تاڵییەکان)و (من دوور کەوتمەوە)و (ئێمە درک ناڕوێنین)و چەندین فیلمی دیاری تر لە سینەمای عەرەبییدا لە نووسینی ئەدیبی ناوداری میسری یوسف ئەلسوباعی بووە، ئەوەی کە قەدەر لەدەرەوەی وڵاتەکەی رووبەڕووی چارەنووسێکی ناخۆشی دەکاتەوە.

لە رۆژی هەینی هەڤدەی مانگی فبرایەری ساڵی ١٩٧٨دا یوسف ئەلسوباعی وەزیری رۆشنبیری کە لە ولایەتە یەکگرتووەکانەوە دەگاتە نیکۆسیای پایتەختی قوبرس، ئەو سەرۆکایەتی وەفدێکی میسری لە کۆنگرەی هاوکاریی ئەفرۆئەسیوبی شەشەمی دەکرد، ئەو کۆنگرەیەی لە بەرژەوەندی کێشەی رەوای فەڵەستینییەکان دەبەسترا، ئەویش وەک سکرتێری گشتی کۆنگرەکە ئامادەبوو، لە فڕۆکەخانەکەی قوبرس سەفیری میسری حەسەن شاش ئامادە دەبێت، لەو سەفەرەدا ئەلسوباعی نەیدەزانی قەدەرەکان چی بۆ شاردوتەوەو لەوێ چارەنووسی بەو رۆژە رەشەی دەبات.

لە بەیانی رۆژی دوایی رێکەوتی ١٨ ی نۆڤمبەر نزیکەی سەعات یازدە یوسف ئەلسوباعی لە ژوورەکەی خۆی لە نهۆمی پێنجەمی هوتێلی هیلتۆندا دادەبەزێتە نهۆمی خوارەوە، کە کارەکانی کۆنگرەکەی تێدا دەبەسترا، سەرۆکایەتی کۆنگرەکەش لەلایەن دکتۆر فاسوس لیساریدسی جێگری سکرتێری رێکخراوەکەو سەرۆکی حزبی ئیشتراکی قوبرس بەرێوە دەچوو. پێش ئەوەی ئەو بگاتە ساڵۆنەکە لە پێش کوشکی کتێبو رۆژنامەفرۆشەکەی تەنیشت ساڵۆنەکە دەوەستێت، لەودەمانەدا تەقەی لێ دەکرێتو سێ گوللەی بەسەری دەکەوێت، پێش ئەوەی بگەیەندرێتە

نەخۆشخانەو هەر لەوێ گیانی دەردەچێتو یەکسەر دەمرێت. هەواڵی تیرۆرکردنی یوسف ئەلسوباعی زۆر بەخێراییو بەسەرسامییەوە بڵاودەبێتەوەو میسرییەکان هەواڵەکە بەشۆکەوە وەردەگرن، زوو پرسیارو گومان لەو دەستە دەکرا کە ئەلسوباعی کوشتووە، گومان لەدەسەڵاتدارانی قوبرس کرا، وتیان دەستی ئەوانی تێدایە، زوو میسرییەکان وتیان هەر وڵاتێك کۆنگرەیەك ساز بکات دەبێ دابینی سەلامەتی بەشداربووەکان بکات، میسرییەکان لەبەر ئەو رەوشەی میسر تێدابوو کە تازە رێکەوتنی ئاشتیان لەگەڵ ئیسرائیلدا مۆرکردووە، دەبوایە حاڵەتی پاراستنی ئەوان تایبەتی بووایەو رەچاوی هەموو پێشهاتەکان کرابووایە، چونکە سەردانەکەی سەرۆکی میسری ئەنوەر ئەلسادات بۆ قودس جێگەی رووانینو مەترسی بوو. هەردەم ئەوو ئەندامانی وەفدەکەی کە ئەو سەردانەیان کردبوو، ژیانیان لەمەترسی دابوو.

لەرۆژی ١٩ ی فبرایەری ساڵی ١٩٧٨ مەراسیمی بەڕێکردنی تەرمەکەی یوسف ئەلسوباعی بەئامادەبوونی سەرۆك ئەلساداتو جێگرەکەی حوسنی موبارەكو وەزیری بەرگری موحەممەد عەبدولغەنی ئەلجمسی سازکرا. لەرێورەسمی جەنازەکەدا کاردانەوەی میللیو رەسمی دژ بەکێشەی فەڵەستینییەکان باسکرا، دەزگاکانی راگەیاندنی میسری هەڵمەتێکی دڕو توندیان دژ بەفەڵەستینو مەسەلەکەی کرد، ئامادەبووانی مەراسیمی شاردنەوەی تەرمەکەی دروشمی دژ بەفەڵەستینیان دەوتەوەو هەموو سنوورەکانیان دەبەزاند، بۆیەش سەرۆك ئەلسادات بڕیاردەدات هەموو فەڵەستینییەکان لەمافەکانی هاوڵاتیبوون بێبەش بکات، ئەو مافانەی زووتر لە میسر هەیانبوو لێیان وەرگیرێتەوە، چونکە سەرۆکی پێشوو

جەمال عەبدولناسر لەساڵی ١٩٥٤ەوە زۆر لە مافەکانی بۆ فەڵەستینییەکان دەستەبەر کردەوە.

رێکخراوی ئەبو نیزال

رێکخراوی ئەبو نیزال بەرپرسییەتی خۆی لە تیرۆرکردنی ئەلسوباعی رادەگەیەنێت، دووبارە ئەو پرسیارە کرایەوە، ناسنامەی ئەبو نیزالو هاوکارییەکانی چییەو ناسنامەی ئەوانەی یارمەتی دەدەن پرسیارو گومانی زۆر پەیدا دەکرد.

ئەبو نیزال ناوی راستەقینەی سەبری ئەلبەنایەو لەرۆژی ١٦ ی مانگی مایوی ساڵی ١٩٣٧ لە دایکبووە، لەسەرەتای کاری سیاسی دەچێتە ناو ریزەکانی رێکخراوی رزگاریخوازی فەڵەستینی، ئەبو ئەیاد لەساڵی ١٩٦٨ ئەو دەکاتە نوێنەری رێکخراوەکە لەخەرتوم، پاشان دەگوازرێتەوە عێراق، ئەو لەساڵی ١٩٧٤ لەبزاڤی ئەلفەتح جیادەبێتەوەو رێکخراوی (بزاڤی فەتحی ئەنجوومەنی شۆڕشگێر) رادەگەیەنێت، بۆیەش یاسر عەرەفات بڕیارو سزای لە سێدارەدانی بۆ دەبڕێتەوە.

ئەبو نزال لە نێوان سوریاو عێراقو لیبیا دەسوورێتەوە، ئەودەمانەی ئەلسوباعی دەکوژرێت کۆمەڵەو دەستەکەی ئەو لەعێراقدا بوون، حکومەتی عێراق هەموو پێداویستییەکانی بۆ دابینکردبوون، ئەویش لەو وڵاتەدا دەمینێتەوە تا بەدەستی ئەوانیشەوە دەکوژرێت.

لە هاوینی ساڵی ٢٠٠٢ تەرمەکەی ئەو بەکوژراوی لە پێش شوققەکەی

لە بەغـدا دەدۆزرێــتەوە بەگــوللەیەك كوژرابــوو كە لەســەری درابــوو. كە هەواڵـی كوشـتنەكەی بڵاودەبێـتەوە حكومەتی عێراقـی وتبـووی ئەو خـۆی كوشـتووە، بەڵام هەمـوو بەڵگەكـان ئەوە دەسـەلمێنن كە ئەو بەدەسـتێكی نادیـار كـوژراوە. ئەبـو نیـزال چارەنووسـەكەی دیـاربوو كە رۆژێـك دێ هەر دەكوژرێـت، چـونكە ئەو سـەدان رەنــگە هەزارەهـا كەسـی فەڵەسـتینی بەفەرمانی ئەو بكوشـتن درابێت، لەبەرامـبەر ئەو هەمـوو كوشـتنەدا، ئەو لەژیانیدا یەك كەسی ئیسرائیلیشی نەكوشتووە.

ئەوانەی یوسـف ئەلسـوباعیان لە قــوبرس كوشــت دوو كەس بــوون، یەكێكیان فەڵەسـتینیو ئەوی تریـان عێراقـی بـووە، ئەوان دانیـان بەوەدا نـابوو كە ئەوان بـۆیە یوسـف ئەلسـوباعی یـان كوشـتووە چـونكە ئەو لەگەڵ ئەلسـادات سـەردانی قودسـی كردبـوو، ئەوەش بە بۆچـوونی ئەوان كـارێكە دژایەتی كێشەی رەوای فەڵەسـتینییەكانە، بەڵام رێكخـراوی رزگـاریخوازی فەڵەسـتینی بێئاگـایی خۆیـان لەو مەسـەلەیە راگەیانـد، بەڵام میـدیای میسـری سـوور دەبێـت لەسـەر ئەوەی ئەوانـیش لەو كوشـتنەدا دەسـتیان هەبووەو ئاگاداری بەرنامەكەش بووینە. ئەوەی هەموولایەك دەیـانزانی كە یوســف ئەلســوباعی یەكێــك بــووە لەوانەی بەرگــری لە كێشــەی فەڵەسـتینییەكان كـردووەو بەردەوام لەنووسـینەكانیدا دەنگـی هەبـووەو دەیـان وتـاری بـۆ سـەركەوتنی كێشـەكەیان نووسـیوەو رۆمـانێكی بەنـاوی (رێگـای گەڕانەوە) ی بـاس لەو كێشـەیە دەكـاتو بەشـێوەیەكی راسـتەوخۆ لەگەڵ گەڕانەوەی ئـاوارە فەڵەسـتینییەكان بـووەو بەرگـری لێكـردوونو بەردەوام پشتیوانی لەو كێشەیە كردووە.

فڕاندنی فڕۆکەیەک

کە دوو بکوژەکە تاوانەکە ئەنجام دەدەن، ئەندامانی وەفدی هاوکارەکە وەک دیلو دەستبەسەر لەناو کافتیریای هوتێلەکە دەگرن، هەڕەشەیان لێدەکەن کە بەنارنجۆک هەموویان دەکوژن، ئەوان داواکاربوون دەسەڵاتدارانی قوبرسی ئۆتۆپاسەکەی فڕۆکەخانەیان بۆ دابین بکەنو بگەنە فڕۆکەخانەکەو لەوێش فڕۆکەیەکیان بۆ دابین بکەن تا دەربازیان بێتو لەو وڵاتە دەربچن، ئەگەر ئەوەشیان بۆ نەکەن ئەوا دەستبەسەرەکان دەکوژن.

ئەوەی جێگەی سەرسوڕمان بوو ئەوان داوایان کردبوو ئەوانەی عەرەبن، دەتوانن لە کافتیریاکە بچنە دەرەوە، ئەوان ئەو کەسانەیان دەوێت کە عەرەب نین، کە قسەو داواکانیان تەواو دەکەن زوو فتیلەی نارنجۆکەکانیان دەردەهێننو هەڕەشەی تەقینەوەیان کردبوو، بۆیەش دەسەڵاتدارەکانیان ناچارکردبوو بە پەلەداواکانیان جێبەجێ بکەن.

سەرۆکی کۆنگرەکە بەتەلەفۆن راستی رووداوەکەو داواکاری دەستە بکوژەکە بەوەزیری ناوخۆی قوبرسی رادەگەیەنێت، بۆیەش ئەو زووو یەکسەر دەگاتە شوێنی رووداوەکەو دوو کەسە بکوژەکە ئەویش دەستبەسەر دەکەن، داوایان لە گیراوەکان کردبوو بەملپێچەکانیان هەر کەسە دەستی هاوڕێیەکی تەنیشتی توند ببەستێتەوە، بەو شێوە شەرمەزارییە لەناو سالۆنی خواردنەکە دەردەچن، بەهەڕەشەی چەکو کوشتن گیراوەکان دەگەیەنە ئۆتۆپاسەکان، کە زووتر بەرپرسە قوبرسییەکان بۆیان دابینکردبوون.

دەسـەڵاتدارە قوبرسـییەکان هەمـوو داواکانیـان جێبەجـێ دەکەن، بەرنامەکە ساز دەبێـت تـا بەفڕۆکەیەکـی قوبرسـی جـۆری DC ٨ هەردوو بکوژەکە لە قوبرسەوە بفڕن، ئەوانیش بێجگە لەیـازدە کەس، دیلەکـانی تـر ئـازاد دەکەن، لەوانە چـوار کەسـیان هـاوڵاتی میسـری بـوون، سـەرەتا فڕۆکەکە بەرەو تەرابولسی خۆرئاوا دەفڕێت، بەڵام سەرۆکی لیبی موعەمەر ئەلقەزافـی رازی نابێـت وەریانگرێـت، بـۆیە فـڕۆکەکە روو دەکـاتە وڵاتـی سـوریا، لەوێـش لەدیمەشـق بـوار نـادەن فـڕۆکەکە بنیشـێتەوە، بـۆیە دوو بکـوژەکە بەفـڕۆکەنەکە دەڵـێن بەرەو عەدەن بفرێـت، لەوێ پیلـۆتەکە بەکارمەندانی فڕۆکەخـانەکە دەڵێـت مـن سـووتەمەنی بەردەوامـی فـڕینم نەماوە، بۆیە ناکرێ لەو فڕۆکەخانەیەدا نەنیشم، من ناچارم دەبێ لێـرە بنیشم، بەڵام کاربەدەسـتانی فڕۆکەخـانەکە بـۆ نەنیشـتنەوەی فـڕۆکەکە بەربەست رێز دەکەن، تا فڕۆکە رفێنـدراوەکە نەنیشـێتەوە. کە فـڕۆکەکە هـیچ بـواری نیشـتنەوەی نابێـت بەناچـارییەوە لە جیبـۆتی (سـۆماڵی فەرەنسـی) لە گۆشـەیەکی لاچەپـی فڕۆکەخـانەکە دەنیشـێتەوە، ئەودەمـانەی ئەو دەنیشـێتەوە دوا دڵـۆپە بەنزینیـان دەمینێت. لەوێـیەوە ئەوانەی فڕۆکەکەیـان فڕانـدبوو پەیوەنـدی بەچەنـدین فڕۆکەخـانەی جیهـان دەکەن تـا بواریـان بـدەن لە یەکێـك لە فڕۆکەخانەکـانی ئەوانـدا بنیشنەوە، بەڵام ئەوان هیچ رەزامەندییەك لە فڕۆکەخانەکان وەرناگرن، پەیوەندییە بێتەلەکانیان سوودی نابێت، بۆیە فڕۆکەکە پـاش وەرگرتنـی رەزامەنـدی سـەرۆك کۆمـاری قوبروسـی بەناچـاری دووبـارە دەگەڕێـتەوە فڕۆکەخانەی لارنەکا لە قوبروس.

کارێکی سەرنەگرتوو

کە سەرۆک ئەنوەر ئەلسادات دەزانێت وەزیرەکەیان لە قوبروس کوژراوە، بە فڕۆکەیەکی تایبەتی دەستەیەک چەکداری کۆماندۆز ڕەوانەی قوبرس دەکات، تا هەردوو بکوژەکە بگرن و دیلە میسرییەکانیش ئازاد بکەن، سەعات شەشی ئێوارە پیلۆتی فڕۆکە سەربازییە میسرییەکە قسە لەگەڵ فڕۆکەخانەی قوبروس دەکات، کە فڕۆکەکەیان وەفدێکی بە سەرۆکایەتی وەزیرێکی میسری بۆ دانوستان لەگەڵ دوو بکوژەکەدا هەڵگرتووە، تا دیلەکان ئازاد بکەن و مەسەلەکە بەدانوستان چارەسەر بکەن.

سەرۆکی قوبرسی سیبرۆس کابریانۆ خۆی دەگاتە فڕۆکەخانەکەی لارنەکا، دەیەوێ لە تاوەری چاودێرییەوە ئاگاداری دانوستانەکەی نێوان رفێنەرەکان و لایەنەکانی تری بەرامبەریان بکات، سەفیری میسر لە قوبروس حەسەن شاش دەگاتە ناو فڕۆکەخانەکە تا پێشوازی لە وەزیرە میسرییەکە بکات کە بۆ دانوستان هاتووە، سەفیرەکە وەزیرێکی قوبرسیشی لەگەڵدا دەبێت، پێشوازیکەرەکان سەرسام دەبن کە فڕۆکەکە لەسەر شۆستەی فڕۆکەخانەکە دەنیشێت دەبینن فڕۆکەکە فڕۆکەیەکی جۆری سی ١٣٠ سەربازییە، کە دەرگاکەی دەکرێتەوە سەربازێکی کۆماندۆز بۆ پشکنینی ناوچەکە دادەبەزێت، بۆیە زوو قوبرسییەکان هەست دەکەن و تێدەگەن کە فڕۆکە میسرییەکە دەستەیەک چەکداری کۆماندۆزیان هەڵگرتووەو هیچ وەزیرو وەفدی دانوستانیان لەگەڵدا نییە، بۆیە دەسەڵاتدارانی قوبروسی هەڕەشە لە دەستە چەکدارە میسرییەکە

دەکەن کە بەهیچ شێوەیەک ئەوەیان قبووڵ نییە بۆ رزگارکردنی دیلەکانو گرتنی بکوژەکانی وەزیرە میسرییەکە هێرش بکەنە سەر فرۆکە قوبروسییەکە. سەفیرە میسرییەکە لەگەڵ وەزیرە قوبرسییەکە دەچنە ناو فرۆکە میسرییەکە، یەکێک لە ئەفسەرە کۆماندۆزەکان پێشوازییان دەکات، ئەو پرسیاری مولحەقی سەربازی میسری لەقوبرس دەکات، ئەفسەرەکە راستەوخۆ راستی مەسەلەو بەرنامەکەی خۆیان بەسەفیرو وەزیرەکە دەڵێت، کە ئەوان هاتوون دیلەکانی ناو فرۆکە قوبرسییەکە ئازاد بکەن. سەفیری میسر دەگاتە لای سەرۆک کۆماری قوبروسی کابریانۆ، بەلام سەرۆکەکە زۆر تووڕەو ناڕەحەت دیار دەبێت، بۆیە بەسەفیرە میسرییەکە دەڵێت:

دیارە ئێوە هاتوون قوبروس داگیر بکەن.!

سەفیرەکەش دەڵێت:

نەخێر میسر دەیەوێت دیلەکان ئازاد بکات.!

بۆیەش سەرۆکی قوبروسی وەلامی دەداتەوەو دەڵێت:

ئێمە دەوڵەتێکی بەرێزین، ئێوەش لێرە بەو شێوە هەڵسوکەوت دەکەن...؟

سەفیرەکەش لەوەلامدا دەڵێت:

من بەڵین دەدەم کەس لەناو ئەو فرۆکە میسرییە دانابەزێت ئەگەر ئێوە رەزامەندی نەفەرموون، هەموو ئەندامانی تیمە کۆماندۆزەکە لە خزمەتی فەرمانی جەنابتاندا دەبن، ئێمە تەنها مەبەستمان ئازادکردنی دیلەکانەو گرتنی بکوژەکانەو بەس.

بکوژەکان دانوستانیان لەگەڵ بەرپرسانی قوبرسی دەکەن،

لەکۆتاییــدا دەگەنە ڕێکەوتنێــك کە هەردووکیــان پاســپۆرتی ســەفەری قوبرس وەربگـرن بەرەو وڵاتـی یۆنـان بفـڕن، دیـارە کە قوبرسـییەکان بەو مەرجە رازی دەبـن‌و خەریکـی سـازکردنی مەرجەکە دەبـن، لەناکـاو هێـزە میسرییەکە هێرشێکی کتوپڕ دەکەنە سەر فڕۆکەکە.

ئۆتـۆمبێلێکی جـۆری جیـب لەنـاو فـڕۆکە میسـرییەکە دادەبەزێـت‌و بەرەو فـڕۆکەکە دەچێـت‌و تەقەی لێـدەکەن‌و ئـاگر لەپێشـەوەی فـڕۆکەکە بەردەدەن، لەئەنجامدا تاقمی فڕۆکەکە دەکوژن، هێزە میسرییەکە بەرەو تاوەری فڕۆکەخانەکەش دەچن، کە لەودەمانەدا سەرۆکی قوبرسی لەوێدا بــوو، کە تەقەش دەکەن ســەرۆکیش دەترســێنن. بــۆیە پاســەوانی نیشتیمانی قوبروسـی‌و میلیشـیا حـزبییە چەکدارەکانیش تەقە لە هێـزە میسرییەکە دەکەن‌و شەڕێکی دژوار روو دەدات کە مـاوەی ٥٠ دەقە درێـژەی دەبێت، لەو شەڕەدا فڕۆکە میسرییەکە ئاگر دەگرێـت‌و دەسـوتێت، پـازدە ســەربازی هێــزە کۆمانــدۆزەکەش دەکــوژرێن، لە هەردوولاش نــزیکەی ٨٠ کەسـیش برینــدار دەبێـت، گۆڕەپـانی فڕۆکەخـانەکە بەتەرم‌و جەسـتەی برینــداری میســرییەکان دادەپۆشــرێت، ئەوانەی نــاکوژرێن بەزینــدوویی دەگیرێن.

لەبیرەوەرییەکانیــدا دکتــۆر پــوترس غــالی ئەو کــارە زۆر بەتونــدی شــەرمەزار دەکـات، بەکـارێکی نـابەرپرس ناودەبـات، هەمـوو دەزگاکـانی میــدیای جیهــان بەچەنــدین شــێوەش هەواڵەکە بــاس دەکەن، وەك هێرشـێکی میسـری بـۆ سـەر فڕۆکەخـانەی لارنەکـا، یـان دەڵـێن میسـر پەلاماری قوبرس دەدات. ئەو کـردەوەیە بە هەمـوو پێوەرەکـان هەڵەیەکـی گەورە بــوو، ئەوەش یەکــێکە لەو هەڵانەی ســەرۆکی میســری ئەنــوەر

ئەلسادات لە کاتی حکومگێڕانی خۆیدا لە میسر کردوویەتی.

تەنگژەیەکی سیاسی

بۆ بەیانییەکەیو پاش شەڕەکەی فڕۆکەخانەی لارنەکا سەرۆك وەزیرانی میسری مەمدوح سالم داوا لەپوترس غالی وەزیری کاروباری دەرەوەی میسری دەکات سەردانی قوبرس بکات، لەوێ دانوستان لەگەڵ دەسەڵاتدارانی قوبرسی بکات، لەگەڵ خۆیدا سەربازەکانی کۆماندۆزە گیراوەکانو تەرمی کوژراوەکانیش بهێنێتەوە میسر.

دکتۆر پوترس غالی دەگاتە قوبرس لەوێ بەدەسەڵاتدارانی قوبروس رادەگەیەنێت کە ئەو هاتووە پەیوەندییەکانی هەردوو وڵاتەکەیان دەرباز بکات، پاش پێنج سەعات لە دانوستان لەگەڵ سەرۆك کۆماری قوبرس رەزامەندی وەردەگیرێت کە ئەندامانی تیمەکە بگەڕێنەوە میسرو سەرۆکی وەفدە میسرییەکە بەقوبرسییەکان دەڵێت من زۆر مەبەستمە پەیوەندییەکانمان ئاسایی ببێتەوە.

لە رۆژی ۲۰ ی مانگی فبرایەری ساڵی ۱۹۷۸و پاش بە رێکەوتنی فڕۆکەکەی پوترس غالی حکومەتی میسری بەرەسمی پەیوەندییە دبلۆماسییەکانی بەقوبروس دەبڕێت، دانپێدانانیش بەسەرۆکەکەیان دەستێنێتەوەو هەموو دەستە دبلۆماسییەکانیان لەو وڵاتە بەفەرمی لەنیقۆسیا دەکێشێتەوە، داواش لەقوبروس دەکەن دەستە دبلۆماسییەکانی خۆیان لە قاهیرە بکێشنەوە. لەفڕۆکەخانەی قاهیرە

ئەندامانی تیمە کەماندۆزەکە وەك کەسانی پاڵەوانو سەرکەوتوو پێشوازی گەرمیان لێدەکرێت، هەموویان لەلایەن سەرۆك ئەلساداتەوە ڕێزیان لێگیراوە مەدالیای شەرەفیان وەرگرتووە، بۆ کوژراوەکانیش جەنازەییەکی میللیان بەبەشداری سەرۆك ئەنوەر ئەلسادات بۆ سازدەکەن.

لەودەمانەی هێرش دەکرایە سەر فەلەستینییەکانو قوبرسییەکان، دەزگاکانی ڕاگەیاندنی میسری باسی پاڵەوانیەتی دەستە کۆماندۆزەکەیان دەگێڕایەوەو باسی ئەو نەبەردییەیان بەشکۆو بەشانازییەوە دەکرد، لەبەرامبەریشدا ڕووی دووەمی دیمەنەکەش بەشکانو بەسەرنەکەوتنی چالاکییەکەو لاوازی بەرنامەکەو نەپێکانی مەبەستەکانی دەستە کۆماندۆزەکە باس دەکران، ئەوان دەیانووت ئەو هەڵمەتە ڕاگەیاندنە تەنها بۆ شاردنەوەو ڕووجوانی کارەکەو هەڵەکە بووەو بەس. کە حکومەت پەیوەندییە دبلۆماسییەکانی لەگەڵ قوبروس دەکێشێتەوەو دانپێدانی میسریش بەسەرۆکی قوبروس دەستێنێتەوە، دەزگاکانی ڕاگەیاندن بەشانازییەوە باسی ئازایەتیو لێوەشاوەیی سەرۆك ئەلساداتیان دەکردو زۆریش ئاماژە بەنەبەردییەکەی قوبروسیش دەکرا. لەگەڵ ئەو قسەو هەواڵو پێشهاتانەش باس لەوە دەکرا کە دەستەیەك لەئەندامانی ڕێکخراوی ڕزگاریخوازی فەلەستینی هاوشانی هێزە قوبروسییەکان شەڕی دەستە کۆماندۆزەکەی میسریان لەناو فڕۆکەخانەی لارنەکا کردووە، لەو ڕۆژانەش وەزیری بەرگری میسری لەپێش پەرلەمانی میسری دان بەوەدا دەنێت کە، ئەو ڕووداوەی فڕۆکەخانەکە بەشێکە لەو پلانو بەرنامەی دژ بەسەرووەری وڵاتی میسر بەڕێوە دەچێت.

چەند سەرچاوەیەکی فەلەستینی ئەوەیان درکاندبوو کە یاسر

عەرەفات بڕیاری دابوو دەستەیەك لەتیمی ژمارە ١٧ بەسەرپەرشتی عەقید ئەبو ئەلتەیب رەوانەی قوبرس بکات تا فەلەستینییە گیراوەکانی فڕۆکەخانەکە ئازاد بکات، دیارە ئەوەش بەهاوکاری حکومەتی قوبرسی بووە، کە دەستەکە جلی سێرفیسو پیاوانی دەستەی خزمەتکردنو خواردەمەنی سازکردن لەبەر بکەنو بەبیانووی ئامادەکردنی خواردن بۆ ناو فڕۆکەکە هاوکاری بکوژەکان بکەن، بەڵام سەرۆکایەتی میسریو بەسەرپەرشتی راستەوخۆی ئەنوەر ئەلسادات ئەو پلانە هەڵدەوەشێنێتەوەو پلانەکە جێبەجێ ناکرێت.

لەرۆژی ٩ ی مانگی مارسی ساڵی ١٩٧٨ دادگاییکردنی بکوژەکانی یوسف ئەلسوباعی دەست پێدەکات، بکوژەکان (زەید حوسین عەلی)و (سەمیر محەمەد خزیەر) لەبەردەم دادگای قوبروسی ئامادە دەبن، دانیشتنەکە بە سەرۆکایەتی مودەعی گشتی قوبرسی دەبێتو دەستەیەك لە چاودێرانی میسریش لەوانە راوێژکار (عەدلی حوسین) ئامادەی دانیشتنی دادگاییکردنەکە دەبوون، لەرۆژی ٤ی مانگی ئەپریلی ساڵی ١٩٧٨ دا دادگای قوبرسی بڕیاری لە سێدارەدانیان دەردەکات. پاش چەند مانگێك لەدەرچوونی ئەو سزایە بەسەر بکوژانی وەزیرە میسرییەکە لەقوبروس سەرۆکی قوبرسی سیبرۆس کابریانۆ بەبڕیارێکی سەرۆکایەتی سزای لەسێدارەدانەکە بۆ حکومی هەتاهەتایی سووك دەکاتەوە، دیارە هۆکارەکانی سووککردنی ئەو سزایەش باس ناکەن، دەڵێن مەسەلەکە پەیوەندی بەوڵاتی قوبرسەوە هەبوو، لەچەند سەرچاوەیەکی دبلۆماسییەوە ئەوە ئاشکرا کرا کە قوبرسییەکان وتبوویان ئێمە لەچەندین سەرچاوە هەڕەشەمان لێکراوە، وەك هەڕەشەی رفاندنی

فـڕۆکەو ئەنجامـدانی چـالاکی تیـرۆرکـردنو کوشـتنیش، لەوانە ڕێکخـراوە عەرەبییەکـان هەڕەشـەی ئەوەیـان کردبـوو لەسـەر خـاکی قـوبرس تـۆڵەی خۆمان لەقوبرسییەکان دەکەینەوە ئەگەر ئەو بکوژانە ئـازاد نەکەن. پـاش ئەوەی مەسـەلەکە سـارد دەبێـتەوە قسـەی وا دەکـرا، گـوایە هەردوو بکـوژەکەی ئەلسـوباعی ڕەوانەی عێـراق دەکـرێنەوەو دەگەنەوە لای ئەبـو نیزال، کە ئەو ماوەیە ئەو لەبەغـدا دەژیـاو لەوێ چالاکییەکـانی دەنوانـد، دیارە ئەوەش مانای ئەوەیە ئەو دوو کەسە بەبـێ ئەوەی سـزا بـدرێن ئـازاد دەبن.

سەرۆکی قوبرسی بانگەوازێکی ئاراسـتەی سـەرۆك ئەلسـاداتو هەمـوو سـەرکردە عەرەبییەکـانو سـەرۆکی ڕێکخراوەکـان دەکـات، کە وڵاتەکەیـان نەکەنە گۆڕەپانی ململانێی نێوان خۆیانـدا، داواکارەو حەزدەکات قـوبروس وەك وڵاتێکی دۆستی عەرەب بمێنێتەوە.

یوسف ئەلسوباعی کێ بوو...؟

❖ یوسـف ئەلسـوباعی لەرۆژی ١٠ ی مـانگی یونیـۆی سـاڵی ١٩١٧ لە دەڤەری سەیدە زەینەب لەقـاهیرە لە دایکبـووە، بنەماڵەکەیـان ڕەوشـیان مامناوەندی بووەو حەزیان لە ئەدەب بووە، باوکی محەمەد ئەلسوباعی زانا بـووەو کتێبخـانەیەکی گەورەی هەبـووە، بـۆیەش ئەو زوو چـاوی لەنـاو ئەو کتێبـانەدا کـراوەتەوە زۆری خوێنـدووتەوە، بە تـایبەتی کتێبـی هەمـوو جۆری زانیاریو ڕۆمـان، بـۆیەش ئەو زوو ئـارەزووی نووسـین پەیـدا دەکـات،

ئەو کە لە قوتابخانەی ئەلخدیوّی بووەو تەمەنی چواردە ساڵان بووە یەکەم چیرۆکی لەساڵی ١٩٣١ بڵاودەکاتەوە.

❖ لە ساڵی ١٩٣٤ یوسف بەکالۆریا وەردەگرێت، لە ساڵی ١٩٣٥ پەیوەندیی دەکات بە کۆلیژی جەنگ لە ساڵی سێیەمییەوە پلەی جاویش وەردەگرێت، لە ساڵی ١٩٣٧ خوێندنەکەی لەوێ تەواو دەکات، لەبەرئەوەی پلەی یەکەمی بەدەست هێنابوو بۆیە بەپلەی ئەفسەر لە سوپای سوارچاکان دادەمەزرێتو دەبێتە سەرکردەی یەکێک لەتیپەکانی سوارچاکی، تا ساڵی ١٩٥٢ دەبێتە بەڕێوەبەری مۆزەی جەنگی لە قاهیرەو چەندین پلەی سەربازی وەردەگرێت.

❖ یوسف پاش هەڵگیرسانی شۆڕشی یولیۆ پۆستی سوپا جێدەهێڵێتو دەبێتە سکرتێری گشتی ئەنجوومەنی باڵای هونەرو ئەدەب، پاشان دەبێتە سەرۆکی کۆمەڵەی ئەدیبانو کۆمەڵەی رەخنەگرانی سینەماو دەبێتە سکرتێری گشتی کۆنگرەی هاوکاری ئەفروئاسیایی.

❖ لە کاروانی کاری رۆژنامەگەرییدا ئەو دەبێتە سەرنووسەری گۆڤاری (ئاخر ئەلساعە)و (ئەلمسوور)و بەڕێوەبەری ئەنجوومەنی بەڕێوەبردنی (دار ئەلهیلال)و پاشان (ئەلئەهرام)، لە ساڵی ١٩٧٧ دەبێتە نەقیبی رۆژنامەنووسانو وەزیری راگەیاندنو رۆشنبیری میسری.

❖ لەبەرئەوەی سەرنووسەری رۆژنامەی الاهرام دەبێت بۆیە لەگەڵ ئەنوەر ئەلسادات لە مانگی نۆڤمبەری ساڵی ١٩٧٧ دەچێتە قودس، لەبەر ئەو سەردانەو ئەو سیاسەتە ئاشتیانەی حکومەتی میسر زۆربەی وڵاتانی عەرەبی بایکۆتی میسر دەکەن، ئەو دەستەو کۆمەڵە توندڕەوانەی دژ

بەدانوستانو ئاشتی بوون لەگەڵ ئیسرائیل، ناوی ئەو سەرکردەو ئەو کەسانەی ئەو سەردانەیان کردبوو، دەخەنە ناو لیستە رەشەکانو بە کوشتن داواکراو بوون.

❖ رێکخراوە فەڵەستینییە توندڕەوەکان بەروونیو بەئاشکرا هەڕەشەی کوشتن لەو کەسانە دەکەن کە لەگەڵ ئەنوەر ئەلسادات سەردانی ئیسرائیلیان کردبوو، لەوانەی ناویان بۆ کوشتن هاتبوو، یوسف ئەلسوباعی بوو.

❖ کە کۆنگرەی هاوکاری ئەفروئاسیایی لە قوبروس دەگیرێت، زۆر لەسیاسییەکانو پیاوانی ئاسایش لەوانە سەفیری میسر لە قوبروس ئاگاداری یوسف ئەلسوباعی دەکەنەوە سەردانی ئەو وڵاتە نەکەن، دیارە گومانیان لە کوشتنی هەبووە، چونکە لەو دوورگەیە موخابەراتو دەزگاکانی مۆساد هێلانەیان کردبوو، ئەندامەکانی هاتوچۆیان بوو، لەوانەش رێکخراوە توندڕەوە فەڵەستینییەکانیش بوونیان هەبوو لەو دوورگەیەدا، بەڵام یوسف گوێ بەو قسانە نەداتو سەفەرەکەی قوبروس دەکات، هەڕەشەکان ئەو نایترسێنێت، بۆیەش لەوێ دەکوژرێت.

شا فەیسەڵ

شا فەیسەڵ بووە قوربانی پترۆڵ یان لەبەر قودس کوژرا؟

لە رۆژی ٢٥ی مانگی مارسی ساڵی ١٩٧٥ وەلی عەهدی سعودی خالید کوڕی عەبدولعەزیز لە پەیامێکدا بۆ هاوڵاتیانی سعودیو جەماوەری نەتەوەی عەرەبیو ئیسلامی وتبووی:

هەموو ئیرادەکانمان رادەستی خوداو قەزاو قەدەرەکانی ئەو دەکەینو بە دڵێکی بە خەمو ژانەوە، پرسەکەمان بە جیهانی عەرەبیو ئیسلامیو نەوەکانی میللەتەکەمان بە لەدەستدانی رۆڵەیەکی بەوەفامان بەرەزامەندی خوداوە خاوەن شکۆ مەلیک فەیسەڵ کوڕی عەبدولعەزیز لە بەیانی رۆژی سێشەممەی رێکەوتی رۆژی ١٠ ٠٣ ١٣٩٥ ی کۆچی رادەگەیەنین، کە لەئەنجامی کردەوەیەکی دەستدرێژی دەکوژرێت، لە کاتێکدا ئێمە لەهەموو کاتێک زۆرتر پێویستمان بەسەرکردایەتیو حیکمەتو رێبەرایەتی دروستی ئەو هەبوو.

فەیسەڵی کوڕی عەبدولعەزیز ئال سعود ئەو پاش تورکیو سعود کوڕی سێیەمی شا عەبدولعەزیز بوو، ئەو حاکمی پازدەمینی ئال سعود بوو، سێیەمین کەسیش بوو لە دەوڵەتە نوێیەکەی سعودیە.

ئەو لەرۆژی ١٥ ی مانگی نۆڤمبەری ساڵی ١٩٠٦ ئەو رۆژەی شا عەبدولعەزیزی باوکی لە شەڕەکەی رەوەزەی ئەلمهنا سەردەکەوێت لە دایکبووە، ئەو شەڕ بوو کە کاریگەری زۆری هەبوو لەسەر لاوازکردنی بەرگرییەکانی ئال ئەلرەشید، تا بەگەورەیی ناوی بێت بەناوی باپیری باوکی کراوەتەوە.

ئەو لە سەردەستی چەند مامۆستایەکی بەتوانا زانستە سەرەتاییەکانی وەردەگرێت، زانستە ئاینییەکانیشی لەسەردەستی

سـەماحەتی شـێخ عەبـدولای کـوڕی عەبـدولەتیف ئـال ئەلشـێخ کە یەکـێکە بـووە لە گەورە زاناکـانی نەجـدی ئەوکـات وەردەگرێـت، ئەو لەنـاو بنەمـاڵەیەکی پابەنـد بەرێنمـاییە نەگۆڕەکـانی ئـاینو رێنمـاییە ئیسلامییەکان پەروەردە دەبێتو لە تەمەنی سێزدە ساڵییەوە قورئـان لەبەر دەکات، مەشق لەسەر سوارچاکیو ئەسپسواری دەکات، زوو فێری بەکارهێنـانی چەکـیش دەکرێـت، لە بـاوکی کە بەنازنـاوی هەڵـۆی دوورگەکە دەناسـرێت بۆچوونەکـانو ئەزموونەکـانو دەربڕینەکـانو ئاراسـتەکردنەکان فێردەبێت. لە رۆژی ١ی مـانگی ئۆگسـتی سـاڵی ١٩١٩ بـاوکی دەیکـاتە نمایـندەی خـۆی بـۆ پیرۆزبـاییکردن لە براوەکـانی جەنگـی یەکەمـی جیهانـدا، لەوێـدا سـەردانی فەرەنسـاو بەلژیکـا دەکـات. لەسـاڵی ١٩٢٩دا بـاوکی لەهێرشـەکانی سـەر (حایـل) دەوە وەك ئەمیرێکی سـوپا بەشـداری پێدەکات، پـاش سـاڵێك بـۆ تەمبێکردنـی دانیشـتووانی ئەلعەسـیر سـەرکردایەتی دەسـتەیەکی پێدەسـپێرێت، ئەو بەخۆشـییەوە کـارەکە ئەنجـام دەداتو سـەرهەڵدانەکەی ئەو ناوچەیەش کپ دەکاتەوە.

لە ساڵی ١٩٢٥ لەگەڵ باوکییدا بەشـداری لە گەمارۆییەکەی شـاری جەدە دەکـات کە پاشـان لە رۆژی ٢١ی مـانگی دیسـمبەری سـاڵی ١٩٢٥ خۆیـان دەدەنە دەسـت، بـۆیەش بـاوکی دەیکـاتە جێگـری خـۆی لە حیجازو سەرۆکی ئەنجوومەنی شوراش.

لەمانگی ئەپریلی ساڵی ١٩٢٧دا لەجیـاتی بـاوکی ئەو رێکەوتـنەی مـۆرکردووە کە بەریتانیـا بەرەسمی دانـی تەواوی بەسـەربەخۆیی پاشـا عەبـــدولعەزیز دادەنێـــت، ئەوەش رێکەوتـــنەکەی ئەلعەقیـــر

هەڵدەوەشـــێنێتەوە کەمەلیـــک عەبـــدولعەزیز لەســـاڵی ١٩١٥و لەسەروبەندی جەنگی یەکەمی جیهاندا لەگەڵ بەریتانییەکاندا مۆری کردبوو.

۞ ۞ ۞

لە ساڵی ١٩٣١ مەرسوومێکی پاشایەتی دەردەچێت کە فەیسەڵ دەکاتە وەزیری دەرەوە، لەساڵی ١٩٣٢یش دەبێـتە سـەرۆکی ئەنجـوومەنی وەکیـل و شـوراو مەڵبەنـدی نـاوخۆیـی و قەزاش بەو ئەنجـوومەنە دەبەسـتێتەوە. لە مانگی مارسی ساڵی ١٩٣٤دا فەیسەڵ دەبێتە سـەرکردەی گشتی هێزەکـانی سعودیە لە ناوچەکانی ئەلعەسیرو ئەلتهامە، تا رۆژی ٢٠ی مـانگی ئەیـاری ساڵی ١٩٣٤ رێکەوتنێـک مـۆر دەکرێـتو تێـدا یەمەن دان بەوە دادەنێـت کە هەردوو نـاوچەی ئەلعەسـیرو ئەلتهـامە بەشـێکن لە خـاکی مەملەکەتـی عەرەبـی سـعودیە. لەسـەر داوای حکـومەتی بەریتانیـا لەسـاڵی ١٩٣٨ لە لەندەن کۆنگرەیەک لە پێناوی فەڵەستین دەبەسترێت، تێـدا نـوێنەرانی میسـرو عێـراقو یەمەنو سـعودیە بەشـداری تێـدا دەکەن، لەوێ فەیسـەڵ نوێنەرایەتی پاشای سعودیە دەکـاتو پەیـامی ئەو دەگەیەنێـتە حکومەتی بەریتـانی، لەپەیـامەکەدا مەلیـک داواکـاربوو کە فەڵەسـتینییەکان مـافی رەوای خۆیـانە لەسـەر تەواوی خاکەکەیانـدا دەوڵەتێکیـان هەبێـت، هەر لەوێش کۆچی بەردەوامـی جوولەکەکـانیش بەمەترسـی دەزانێـتو دەڵێـت رەنگە ئەوەش ببێـتە سـەرەتای ململانێیەکـی درێژخـایەن لەسـەر ئاسـتی دەولی.

له ساڵی ١٩٤٣ سەرۆکی ئەمریکی تیودور رۆزفلت داوەتی سەردانی مەلیك عەبدولعەزیز دەکات بۆ ئەمریکا، بەڵام مەلیك لە جیاتی خۆی هەردوو ئەمیر فەیسەڵو خالید رەوانە دەکات، لە رێگای گەڕانەوەیاندا سەردانی لەندەن دەکەنو لەگەڵ مەلیك جۆرجی شەشەم کۆدەبنەوە. لە رۆژی ٢٥ی مانگی ئەپریلی ساڵی ١٩٤٥ ئەمیر فەیسەڵ بەناوی مەملەکەتی سعودی ئەو رێکەوتنەی نەتەوە یەکگرتووەکان کە لەسان فرنسیسکۆ سازدەبێت مۆر دەکات. لە ساڵی ١٩٤٧ کۆمەڵەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان خولێك لەسەر کێشەی دابەشکردنی فەڵەستین دەبەستێت، لەوێیدا ئەمیر فەیسەڵ بەهەناسەیەکی نارەزاییەوە دژ بەدابەشکردنەکە وتارەکەی پێشکەش دەکات. کە مەلیك عەبدولعەزیز ئال سعود دامەزرێنەری مەملەکەتی عەرەبی سعودیە کۆچی دوایی دەکات، لەرۆژی ٩ ی نۆڤمبەری ساڵی ١٩٥٣ ئەمیر فەیسەڵ وەك وەلی عەهد ناودەنێن، لەرۆژی ١٥ ی مانگی ئۆگستی ساڵی ١٩٥٤ فەیسەڵ دەبێە سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران.

فەیسەڵ لەساڵی ١٩٥٥ بەشداریی دەکات لە کۆنگرەی باندونگ، لە کۆبوونەوەی نەتەوە یەکگرتووەکانو کۆبوونەوەی کۆنگرەی وەزیرانی دەرەوەی وڵاتانی عەرەبی لە ساڵی ١٩٦٢ بەشدار دەکات. لە رۆژی ٢٩ی مانگی مارسی ساڵی ١٩٦٤ بەبڕیاری زاناکانی مەملەکەتو میللەتەکە فەیسەڵ دەبێتە جێگری پاشاو هەموو دەسەڵاتەکانی پاشای پێ دەدەن، لە رۆژی ٥ی مانگی سپتەمبەری ساڵی ١٩٦٤دا بە سەرۆکایەتی وەفدێك دەگاتە کۆنگرەی لووتکەیی دووەمی وڵاتانی عەرەبی کە لە شاری ئەسکەندەریە لە میسر دەبەسترێت، لە رۆژی ٢٣ی مانگی ئۆکتۆبەری

ساڵی ١٩٦٤ بە مەلیكی سعودیە موبایعە دەكرێت.

رۆڵـی مەلیـك فەیسـەڵ لە شـەڕی ئۆكتـۆبەری سـاڵی ١٩٧٣ بەڕوونـی دەردەكەوێـت، ئەو دكارێـت وڵاتـانی خۆرئـاوا بەرەو دۆزی عەرەبـیو فەڵەسـتینی رابكێشـێت، بەوەی كە تـوانی پتـرۆڵ بكـاتە چەكێـكو شەڕەكەی پێ بكات، بڕیاریش دەدات هەنـاردەی پتـرۆڵ بـۆ خۆرئـاوا كەم بكـاتەوەو ئەوەش كـاردانەوەیەكی ئیجـابیو كـاریگەری زۆری دەبێـت، بۆیەش سەرۆك ئەنوەر ئەلسادات وتبووی:

فەیسەڵ پاڵەوانی شەڕی پەڕینەوە بـوو، دەكـرێ لە لاپەڕەی یەكەمـی مێـژووی جیهـادی عەرەبـی نـاوی ئەو بنووسـرێتەوە، ئەوانە بـوون سسـتییەكانیان هەژانـد، چیتـر چـاوەڕوانی نەمـاو چاوەڕوانییەكـان بەهێرشـكردنەوە گـۆڕا، ستایشـەكەش هەمـوو بـۆ ئەو دەگەڕێـتەوەو ئەو خـاوەن فەزلـی یەكەم بـوو، ئەو زەیتـی شـەڕەكان بـوو، ئەو بـوو گەیشـتە رێزەكانی یەكەمی پێشەوەی جەنگەكە، ئەو سووربوو لەسەر بەكارهێنـانی چەكە ترسـناكەكە، ئەو خەزینەكـانی خۆیـانی بـۆ وڵاتە شـەڕكەرەكان كـردەوە، ئەو وڵاتـانەی سەرپشـك كـرد بـۆ شـەڕو پەڕیـنەوەكە چەنـد لە پـارەی ئەو خەزێـنەیە هەڵـدەگرن، هەمـووانی سەربەسـت دەكـرد، بەئازایەتی ئەو شەڕی كەرامەت دەكرا، ئەو فەرمانی دابووە بە سێ بـانكی گەورەی جیهان كە وڵاتی میسر ئـازادە لەوەی چەنـد پـارە دەردەهێنێـتو، لەو شەڕەدا بەكاریدەهێنێت.

لەو رۆژانەدا یەكێـك لە رۆژنـامە گەورەكـانی خۆرئـاوا بەو شـێوەیە پێناسەی ئەویان كردبوو:

ئەو هێزەی مەلیك فەیسەڵ هەیەتی دەتوانێ بەجووڵەیەك دەستی

هەموو پیشەسازیی ئەوروپی‌و ئەمریکیی راگریێت، هەر ئەوەندە ناو بەس، بەڵکو بەچەند دەقەیەک ئەو دەتوانێت هاوسەنگییەکانی دراوی ئەوروپی بڕوخێنێت، زیان بەفەرەنگ‌و مارک‌و جونەیهی بدات، زەبرێکیان لێ بوەشێنێت هەرگیز گورزی وایان نەدیبێت، ئەو پیاوە زراڤەی کە بەڕێزو شەرمەوە لەسەر دووگردە سەر لمینەکە دادەنیشێت، دەسەڵاتی بەهێزی هەیە کە گۆڕانی زۆر گەورە بکات.

کە مەلیک فەیسەڵ پاش شەڕو سەرکەوتنەی ٣٠ ی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٧٤ بۆ پیرۆزباییکردن سەردانی میسر دەکات، لەوێ ملیۆنەها کەس بەگەرمییەکی زۆر بەسۆزەوە پێشوازی دەکەن، ئەو لەناو دڵی موسڵمان‌و میسرییەکان خۆشەویستییەکی بێ وێنەی چاندبوو، ئەو پیاوە بوو کە هەموو ئیمکانیاتی سەربازی‌و ئابووری وڵاتەکەی خستبووە ژێر دەستی سەرکردایەتی میسری لە کاتی شەڕی پەڕینەوە مەزنەکە. لەو سەردانە مێژووییەدا مەلیک فەیسەڵ سەردانی شاری ئەلسویس دەکات، لەوێ شوێنەواری شەڕەکە دەبینێت، ئەو یەکەمین سەرکردەی عەرەب بوو کە پێی ناوەتە سەر ئەو خاکەی شەڕەکەی تێدا قەومابوو، سەردانی ئەو بۆ سینا هێمایەکی دیارو شکۆمەندبوو، ئەو لەوێ چاوی بەسەربازەکانی پەڕیوەکەی کەوتبوو، دەستخۆشی لە میسرییەکان کردبوو، لەدیار مەشقێکی سەربازی بەچەکی زیندوو دەوستێت. لەوێ سەرۆک ئەنوەر ئەلسادات پێیوتبوو:

ئێمە کەناڵی ئەلسویسمان بەپێیەکانم بڕی، ئەوەش پاش ئەوە هات کە تۆ بەڵێنت داو بەڵێنەکانت هێنایە دی، بۆیە بەناوی خۆم‌و بەناوی میللەتی میسری‌و سەرکردایەتی سوپاکەمان‌و هەموو نەتەوەی

موسڵمانەكان سوپاس و ڕێز بە ئێوە ڕادەگەیەنم.

ماوەی دەسەڵاتی ئەو لە مەملەكەتەكە كە یازدە ساڵی خایاندووە، لەو ماوەیەدا لە هەموو جیهان ناوداری پەیدا دەكات و زۆر دەناسرێت، لە هەموو ئەو سەكۆیانەی ئەو ئامادە دەبوو دەنگی دەبیسترا، بەتایبەتی لەسەر ئاستی عەرەبیدا، ئەو كەسایەتییەكی سەركردایەتی بەهێزی هەبوو، بۆیەش هەمووولایەك ڕێزیان دەگرت، ئەوەی بەسەر خەڵكەكە سەپاندبوو، دەوڵەتە مەزنەكانیش هەزار حیسابیان بۆ ئەو دەكرد، هەڵوێستەكانی نەگۆڕبوون، بۆ دۆزی فەڵەستینییەكان بەرنامەو هەڵوێستەكانی دیارو نەگۆڕ بوون، ئەو بەوە ناسرابوو كە بەرگری لەخاكە داگیركراوەكان دەكات، زۆریش غیرەی لەسەر ئیسلام هەبوو.

كوشتنەكەی مەلیك

لە بەیانی ڕۆژی سێشەممەی ٢٥ ی مانگی مارسی ساڵی ١٩٧٥ مەلیك فەیسەڵ سەرقاڵی پێشوازی مێوانەكانی دەبێت لە بارەگای سەرۆكایەتی وەزیران لە ریازی پایتەختدا، لەودەمانە وەزیری پترۆڵی كوێتی ئەلكازمی و وەزیری پترۆڵی سعودیەش ئەحمەد زەكی یەمانیش لەژووری چاوەڕوانیدا بوون، ئەمیر فەیسەل كوڕی موساعد كوڕی عەبدولعەزیزی برازای مەلیك فەیسەڵ دەگاتە ژوورەكەو داوا دەكات بچێتە ژوورەوەو سڵاوێك لە مامی بكات، ئەو لەگەڵ دوو وەزیرەكەی پترۆڵ دەچێتە ژوورەوە، مەلیك فەیسەڵ بۆ پێشوازییكردنیان بەپێوە وەستابوو، لەناكاو

ئەمیر فەیسەڵ دەمانچە شاراوەکەی ناو جلەکانی دەردەهێنێتو سێ گوللەلەمەلیك دەداتو دەیکوژێت، بەمردوویی دەگەیەندرێتە نەخۆشخانەی ناوەندی رەیاز. پاش ٨٢ رۆژ لەدادگاییکردنی بکوژەکە لە رۆژی ١٨ی مانگی یونیۆی ساڵی ١٩٧٥ بڕیارەکەی دادگا بەسەر بکوژەکە جێبەجێ دەکەنو بەشیر سەری دەپەڕێنن.

ئایا کوشتنەکەی پلان بوو...؟

لەسەر کۆشتنەکەی مەلیك فەیسەڵ چەندین راو بۆچوون لەلایەن توێژەرەکانو نووسەرانو ئەندامانی بنەماڵەکەیانەوە دەگوترا، هەندێك وتیان فەیسەڵ بۆیە مامی کوشت چونکە براکەی ئەو ئەمیر خالید کوڕی موساعد بەدەستی ئاسایشی سعودی کوژرابوو، ئەویش بەو شێوەیە تۆڵەی براکەی دەکاتەوە، هەندێکیان دەیانووت کوشتنەکەی ئەو پلانێك بوو، ئەمیر فەیسەڵیش بەشێك بووە لەو پلانە، هەندێکیش وتیان ئەمیرە بکوژەکە نەخۆشی دەروونی هەبووە.

ئەوانەی وادەزانن کوشتنەکەی ئەو پلانێك بووە، ئەوانە پشت بەو بۆچوونە دەبەستن کە مەلیك فەیسەڵ سەرکردەو پشتیوانی شەڕەکەی ئۆکتۆبەری دژ بەئیسرائیل کردووە، لە تۆڵەی ئەوە بوو بەکوشتنیان دابوو، ئەو کردەوەو نەبەردییەکانی پێش لێدوانو بەڵێنەکانی دەکەوت. کە شەڕەکانی بەرەی سوریی گەرم دەبێت، لەودەمانە فەرمان دەدات هێزەکانی سعودی بخاتە ئامادەباشی بۆ بەشداریکردن لەو شەڕە مەزنەی

نەتەوەی عەرەب، بەئاشکراش پشتیوانی کۆماری عەرەبی سوری کردووەو ئامادەبووە بەهێز پشتیوانییەکەی رابگەیەنێت، تا خوێنی سەربازی عەرەبی سوری لەگەڵ خوێنی سەربازی سعودی لەو گۆڕەپانەدا تێکەڵ بێتو بەیەکەوە بەرگری لەشەرەفو کەرامەتو گێڕانەوەی خاکە داگیرکراوەکەیانو گەڕانەوەی قودسی پیرۆز بکەن. لەرۆژی ١٤ ی مانگی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٧٣ هێزەکانیان دەگاتە گۆڕەپانی جەنگەکەو دەکەوێتە هاوشانی هێزە سورییەکان، هەروەها هەڵوێستی مەلیک فەیسەڵ لەسەر ئەمریکاو وڵاتانی خۆرئاوا روونو دیاربوو، ئەو بەردەوام دژ بەداگیرکردنی خاکی عەرەبی بووەو هاوشانی شەڕەکانیان بووە بەرووی جوولەکەدا، لەو ماوەیەدا هەناردەی پترۆڵی سعودی بۆ ئەمریکاو ئەوروپا راگرتووەو زیانێکی زۆرو کاریگەری بەئابوورییەکەیان داوە، ئەوەی شایانی باسە بکوژەکەی ئەمیر فەیسەڵ ماوەی هەشت ساڵ لە ئەمریکا ژیاوە.

که وەزیرەکانی پترۆڵی عەرەب لەکۆنگرەکەیاندا لەرۆژی ١٧ ی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٧٣ لەکوێت بڕیار دەدەن هەموو وڵاتانی عەرەب بەرهەمهێنان پترۆڵیان رێژەی زۆرتر لە٥% کەم بکەنەوە، مەلیک فەیسەڵ بۆ پشتیوانی ئەو بڕیارە ئەو لەکۆتایی مانگی نۆڤمبەردا رێژەکە بۆ ١٠% کەم دەکاتەوە، بەڵام پاشان رێژەکە وەك ناوەڕۆکی بڕیارەکە جێبەجێ دەکات. بۆیەش سعودیە بەردەوام کاریکردووە ئەمریکا ناچار بکات پشت لە دەوڵەتی ئیسرائیل بکاتو چیتر بە چەكو بەپارە پشتیوانی ئیسرائیل نەکات، سعودیە بەوەش نەوەستاوە لەرۆژی ١٨ ی مانگی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٧٣ بەیانێك لە دیوانی پاشایەتی سعودی دەردەکات کە تێدا بەراشکاویی رادەگەیەنێت ئەگەر ئەمریکا پشتیوانی

خـۆی لەو شـەڕە بـۆ بەرژەوەنـدی ئیسـرائیلییەکان رانەگرێـت، ئەوە مەملەکەتەکەی هەناردەی پترۆڵ بۆ ئەمریکا بەیەکجاری دەوەستێنێت، پـاش دوو رۆژو لەرۆژی ٢٠ ی مـانگی ئۆکتـۆبەری سـاڵی ١٩٧٣دا لەدیـوانی پاشایەتی ئەو بەیانە دەردەچێت:

ئامـاژە بەو بەیـانەی کە لە دیـوانی پاشـایەتی لەرۆژی ٢٢ ی مـانگی رەمەزانـی سـاڵی ١٣٩٣ ی کـۆچی کە دەکـاتە رۆژی ١٨ ی مـانگی ئۆکتـۆبەری سـاڵی ١٩٧٣ کە تێـدا حکومەتی خـاوەن شـکۆ بڕیـار دەدات بەرهەمهێنـانی پترۆڵەکەیـان بەرێـژەی ١٠٪ یەکسـەرو خێـرا کەم بکـاتەوە، لەبەرئەوەی بۆمـان روون دەبێـتەوە کە ئەمریکـا پشـتیوانییە سـەربازییەکەی بـۆ ئیسـرائیل رانەگرتـووە، بـۆیە مەملەکەتـی عەرەبـی سـعودی بڕیـار دەدات هەناردەی پترۆڵ بـۆ ئەمریکـا بەیەکجاریی راگرێـت، ئەوەش کـاردانەوەی ئەو هەڵوێستەی ئەوانە دژ بە مەسەلە رەواکەمان لە فەڵەستین.

کە شەڕەکە دەوەستێتو هێشتا مەلیک فەیسەڵ نەکوژرا بوو، وەزیری پێشـووتری دەرەوەی ئەمریکـی هنـری کیسـنجەر دەگـاتە سـعودیە، پـێش ئەوەی وەزیرەکە بگـاتە مەمـلەکەتە، مەلیـک فەیسـەڵ فەرمـان دەدات بـۆ پێشـوازیکردن لەو وەفـدە لەبیابانـدا خیوەتێـك هەڵبـدەن، لە پـێش خێوەتەکە چەنـد سـەرەمەڕێك راگـرنو دارخورمـایەکیش قیـت بـکەنەوە، ئەوەش هێما بێت کە سعودییەکان بەسامانی تریان دەتوانن بژین، تەنها بەسـامانو فرۆشـتنی پتـرۆڵ نیـیە ئەو مەمـلەکەتە دەژیـت، ئەوە بـا ئەمریکییەکـانو هەمـوو جیهـان بزانێـت، ئەوان دەتـوانن هەمـوو دەمێـك هەنـاردەی پترۆڵیـان راگـرنو ئەگەر پێویسـتیش بکـات ئەوە هەمـوو بیـرە پترۆڵییەکانیش بسوتێنن، ئەوان دەتـوانن جـارێکی تـر خۆیـان لە ژیـانی

بادیەو مەڕداری ڕابهێنن‌و بەدارخورما گوزەران بکەن‌و دووبارە بگەڕێنەوە ژیانی بیابانی جارانی خۆیان.

مەلیک فەیسەڵ هەڵوێستی بەرووی خۆرئاوا نەگۆڕ بووە، بەرژەوەندییەکانی عەرەب‌و موسڵمانەکانی رەچاو دەکردو پرنسیپەکانی هەڤاڵبەندی باش رەچاو کردبوو، بۆیە کە هنری کیسنجەری جوولەکە دەبێتە وەزیری دەرەوەی ئەمریکی پلانی کوشتنی ئەو دادەڕێژرێت‌و ئەلسادات رازی دەکەن شەڕەکە راگرێت‌و ئاشتییەکە قبووڵ بکات، ئەگەرچی ئەگەری سەرکەوتن‌و پێشرەوییەکان هەر هەبووە، بەرنامەش ساز دەکرێت مەلیک فەیسەڵ لەناو ببەن، کە ئەو تاکە سواری مەیدان بوو دەیتوانی شەڕەکان بەردەوامی پێ بدات، ئەوەی پاش مردنی باوکی دەبێتە کەسی بە دەسەڵات‌و یەکەمی مەملەکەتەکەو ئەو حاکمە بووە بەرووی هەموو حاکمەکانی ئەمریکا وەستاوە بۆ گەڕاندنەوەی مافی رەوای عەرەبەکان. ئیستگەی سێیەمی بەرنامەکەی ئەمریکاش سەردانەکەی ئەلسادات بوو بۆ قودس، بۆیەش وڵاتانی عەرەبی بایکۆتی دەکەن، ئەو وڵاتەی کە ببووە دڵی زیندووی عەروبەو دڵی گەشی بزاڤەکە کە لەوێیەوە ژیانی عەرەبەکان سەرهەڵدەدات، پاش ئەو پلان‌و بەرنامەیەو لەسەردەمی جیاوازو لەیەک نزیکیشدا کاری تریش کراوە، لەوانە کۆششدان بۆ کوشتنی مەلیک فەیسەڵ چونکە لەناوبردنی ئەو هەنگاوێکی باش بوو بۆ پەرتەوازەکردنی عەرەبەکان‌و لاوازکردنیان لە داکۆکیکردن لە مافەکانیان. کوڕی مەلیک فەیسەڵ ئەمیر خالید ئەلفەیسەڵ هەستی بەوە کردووە، بۆیە کە بەپارچە شیعرێک بەناوی (سلام یا فیصل) باوکی لاواندووتەوە نووسیویەتی:

ان كان قصـد عـداك تعطيـل ممشـاك حقـك علينـا مـا نوقف ولا يوم

ان قاله الله ما نضيع لك مناك نسـجد لـرب البيـت فـى القدسو نصوم

واتە ئەگەر دوژمنەکانت بۆ ڕێگاکردن لەکاروانەکەدا ئەوەیان کرد، حەق وایە ئێمە نەوەستینو یەك ڕۆژ پشوودانمان نەبێت.

خوداش فەرمانی داوە هیواکەت گووم نەکەینو سوجدەو بەڕۆژبوون بۆ کردگار لە ماڵی خودا لە قودس بکەین.

کوڕە شاعیرەکە لەدوا دێڕی شیعرەکەی ئەو مەبەستی بووە کە مەلیك فەیسەڵ پێش کوشتنەکەی وتوویەتی بەفەرمانی خودا جەژنی دادێ لە قودس نوێژ دەکەین.

یان کوشتنەکەی بۆ تۆڵەکردنەوە بوو!؟

لە ساڵی ١٩٦٥و ساڵێك پاش ئەوەی مەلیك فەیسەڵ تاجی مەملەکەت وەردەگرێت، ڕووداوێکی مەترسیدار ڕوودەدات، ئەویش کوشتنی یەکێك لە ئەندامانی بنەماڵەی ئال سعود بەدەستی پیاوانی ئاسایش ، ئەمیر خالیدی کوڕی موساعدی کوڕی عەبدولعەزیز کە برازای مەلیك فەیسەڵ بوو، ئەو پیاوە کەسێکی دینداربوو، ئیلتزامی بەئاین زۆر پتەو بوو، زۆریش لە مزگەوتەکانی خوتبەی دەداو لایەنی خوداپەرستی زۆر گرتبوو، ئەمیر عەبدولای کوڕی موساعد بەو شێوەیە باس لەو برایەی

خۆی کردووە:

ئەوانەی خالیدی برامیان دەناسی دەیانزانی ئەو کەسێکی ئەهل ئەلتقەوا بووە، زۆر کارکەرو زیرەك بوو، هەموو قورئانی لەبەر بووە، دەعوەی لەسەر هەموو شتەکانی تر بەگەورەتر زانیوەو زۆرتر لەگەڵ داوای زانستدا بووە، کە لەمزگەوتەکانی خوتبەی داوە دەنگی داوەتەوە رێنماییەکانی بیستراوەو گوێیان لەو راگرتووە، زۆر هاورێیەتی موفتی مەملەکەتی عەرەبی سعودیە خوالێخۆشبوو شێخ عەبدولعەزیزی کوڕی باز کردووە، هەروەها لەگەڵ شێخ عەبدوڵای کوڕی غەیسو شێخ عەبدولرەحمانی کوڕی فریان سەرۆکی دەستەی خەیری لەبەرکردنی قورئانی پیرۆز لە ناوچەی ریازی پایتەخت بووە کە زۆر داواکاری فێربوونو زانست بوو.

ئەمیر خالید کەسێکی سەلەفی توندڕەو بوو، ئەو وایدەزانی ئامیری تەلەفزێون پەسەند نییەو بوونی پێویست نییە، ئەگەر ئەو ئامێرە لەمەملەکەتەکەیاندا هەبێت زیان بە هەموو نەتەوەکەیان دەگەیەنێت، بۆیە ئەگەر خودا لەسەر شتانە تووڕە بێت سزامان دەدات، سزاکەش توندو کاریگەر دەبێت، بۆیە تا خودا رازی بکەین دەبێ بوار بەبوونی ئەو ئامێرە نەدەین، ئەو داواکاربوو ئەگەر بەقسەکانی ئەو، ئەو ئامێرە لە مەملەکەت قەدەغە نەکرێت بۆیە دەبێ ئەو ئیستگە داگیر بکرێتو دەزگاکان وردو خاش بکرێت.

شێوەو چۆنیەتی کوشتنی ئەو ئەمیرە قسەو گێڕانەوەی زۆری هەیە، دەڵێن گوایە ئەو لەودەمانە کوژراوە کە هێرشی کردووتە سەر ئیستگەی تەلەفزیۆنەکان، بۆیە چەکدارەکانی پاسەوانی تەقەیان لەو کردووەو

کوشتوویانە، وەزیری ناوخۆش ئەمیر فەهدی کوڕی عەبدولعەزیز ئەو دەمانە بۆ قسەکردنو لێپرسینەوە داوای گرتنی کردبوو، بۆ ئەو مەبەستە تیمێکی تایبەتی چەکداریان لە شەقامی ئەلخەزان بۆ گرتنی ئاراستەکردبوو، لە نیوە شەوی ٨ ی مانگی سپتەمبەری ساڵی ١٩٦٥ ماڵەکەیان گەمارۆدابوو، دەڵێن سەرۆکی تیمەکە تەقەی لەو کردبوو.

ئەمیر عەبدولای کوڕی موساعد زۆرتر باس لە بەسەرهاتی کوشتنەکەی براکەی دەکاتو وتوویەتی:

قسە لەسەر ئەوە کرابوو کە یەکێک لەمامەکانم لەماڵەوە سەردانی ئەمیر خالید بکەن، بەیەکەوە نوێژێک بکەن، پاشان بۆ لێپرسینەوەکە ئەو لەگەڵ خۆیدا ببات، کە تیمە پۆلیسەکان لەشەوی ١٢ی جەمادی یەکەمی ساڵی ١٣٨٥ی کۆچی بەرامبەر سپتەمبەری ساڵی ١٩٦٥ دەگەنە نزیک ماڵەکەیو گەمارۆی دەدەن. ئەو لەناو ماڵو منداڵەکانیدا دانیشتبوو، کە پۆلیس دەگەنە نزیک ماڵەکەی ئەو دەچێتە دەرەوە پێشوازییان دەکات، ئەوان داوای لێدەکەن لەگەڵیان بچێتو لێپرسینەوەی پێویستی لەگەڵدا بکەن، بەڵام ئەو پێیان دەڵێت لەسەرم راوەستن نوێژی بەیانی بکەم، ئینجا لەگەڵتان دێم، بەڵام ئەوان بەو مەرجەی ئەو رازی نابن، بۆیە پۆلیسەکان لەو نزیک دەبنەوەو دەیانەوێ بەتوندی بیبەن، بۆیە ئەو خۆی لەناو دەستیان دەردەهێنێتو دەچێتەوە ژوورەوە. بەڵام لەسەر ئەو رووداوە قسەی زۆر هەیە، دەڵێن گوایە خالیدی برام بۆ دوورخستنەوەی پۆلیسەکان تەقەی ئاسمانی کردووە، ئەوانیش بەلێزمەیەک گوللە وەڵامیان داوەتەوە. هەندێکیان دەڵێن گوللەیەک لەو نزیکانەوە هاتووەو قاچی پۆلیسێکی بریندارکردووە، بۆیەش ئەوان

تەقەیــان لەو كــردووە. لەودەمــانەدا رەوشــەكە ئــاڵۆزبووەو هەمــوولایەك تەنگاوو بەپەلەبووینو نەكراوە رەوشەكە كۆنترۆڵ بـكەن، ئـێمەش راسـتی كارەساتەكە باش نـازانین، ئەوەی دەزانـین گـوللەیەك بەسـەری خالیـدی برامان كەوتووەو بەربووتەوە سـەر زەویو رۆحـی بـۆ لای خـودای گەورە بەرز بۆتەوە، ناكرێ راستی رووداوەكە وەك خۆی بزانـین، زۆر لێكـۆڵینەوەش لە كوشـتنەكەی نەكـراوە، هـیچ زانیـاریی بڵاونەكـراوەتەوە، ئەوەی زانیمـان بەرپرســەكان وتیــان لە ســەرەتا تــا كۆتــاییەكەی رووداوێكــی نــاخۆشو كارەساتێكێكی شووم بوو.

بەڵام پلانێك بووە

ئەوەی مەلیك فەیسەڵی پاش دە ساڵ كوشت، فەیسەڵی برای خالید بوو. پرسیارەكەش ئەوە بوو بۆچی پاش ئەوەندە سالەئەو تـۆڵەی بـراكەی دەكاتەوە...؟ بۆ ئەو بژارەی كردبوو، بۆچی مەلیكی هەڵبژاردبوو...؟ بۆچی یەكێكــی تــری نەكوشــت، تەنهــا مەبەســتی ئەو بــووە...؟ پرســیارە لــۆژیكییەكەش ئەوەیە رەنــگە هاوبیرەكــانی خالیــد كە هەموویــان تونــدڕەوبوون ئەویــان قەنــاعەت پێكــردووە كە مــامی لەتــۆڵەی ئەو بكـوژرێتەوە، چـونكە ئەو بەرپرسـی یەكەم بـووە لە كوشـتنەكە...؟ ئەگەر ئەو پرســیارەو ئەو رووداوە جــوان شــرۆڤە بكەیــن ســەرەداوی پلانێكــی موخابەراتی ورد دارێژراو هەست پێدەكرێت.

کەنەدی

کەنەدی خوێنەکەی لە نێوان موخابەرات و مافیاو کوباو سۆڤیەتییەکان گوم بوو

جۆن فیتز جیرالّد ئو جۆن ئێف كەنەدی ، یان جۆن كەنەدی سەرۆكی ژمارە سیو پێنجەمینی ئەمریكییە كە لەپاش دوایت ئایزنهاوەرەوە هاتووە، ئەو لەساڵی ١٩٦٠ وەك كاندیدی حزبی دیموكراسی دەبێتە سەرۆكی ئەمریكی، كە لەهەڵبژاردنەكەدا پێش كاندیدی حزبی كۆماری ریتشارد نیكسۆن دەكەوێت، ئەو زووتر لەنێوانی سالآنی ١٩٤٧و ١٩٦٠ لەئەنجومەنی نوێنەران نوێنەری ولایەتی ماساتشوسیس بووە، پاشان لەئەنجومەنی پیرانیش نوێنەریان بووە.

كەنەدی لەرۆژی ٢٩ی مانگی مایۆی ساڵی ١٩١٧ لەدایكبووەو لەرۆژی ٢٢ی مانگی نۆڤمبەری ساڵی ١٩٦٣ دەكوژرێت، ئەو تاكە سەرۆك بووە سەر بەمەزهەبی كاسۆلیك بووبێتو گچكەترین سەرۆكی ولایەتە یەكگرتووەكانی ئەمریكاش بووە، كە بووە بەسەرۆك تەمەنی ٤٣ ساڵ بووە بۆیەش ئەو گچكەترین سەرۆك بووە لە مێژووی ئەمریكادا. ئەو سەرۆكایەتی ئەمریكای لەسەردەمێكدا دەكرد كە ململانێی لەنێوان ئەمریكاو یەكێتی سۆڤیەتی گەرمو بەردەوام بوو، ئەو بەرووی یەكێتی سۆڤیەتدا لەهەموو ئاستەكاندا چ سەربازیو چ سیاسی بەهێزبوو، بەتایبەتی لە ئەنجوومەنی ئاسایشو راگەیاندنو كەناڵەكانی دیبلۆماسیدا، بۆیەش ئەو ببووە یەكێك لەو سەرۆكە میللیو بایەخدارانە. یەكێك لەرووداوە هەر مەزنەكانی سەردەمی ئەو چالاكییەكەی كەنداوی بەرازەكانو قەیرانی مووشەكەكانی كوباو دروستكردنو دانانی دیوارەكەی بەرلینو پێشبڕكێ گەیشتن بە ئاسمان بوو، ئەویش خاوەن بیرۆكەی گەیاندنی مرۆڤ بوو بۆ سەر مانگ، ئەوەی پاش شەش ساڵ لەمردنەكەی جێبەجێكرا.

تیرۆرکردنەکەی

بڕیاربوو سەرۆك کەنەدی سەردانی ولایەتەکانی تکساسو شیکاغۆو میامی بکات، تا لەوێ لێکۆڵینەوە لەسەر شەعبیەتی دیموکراسییەکان دژ بەکۆمارییەکان بکات، هەندێ لەئەندامانی کۆنگرێس لەشاری دالاس ئامۆژگارییان کردبوو ئەو سەردانە نەکات، چونکە توندڕەوو راسترەوەکان چالاکن، لەودەمانەدا لێدوانەکانیان لەسەر هەڵگرتنو نەمانی جیاخوازی نەژادیو پەرەسەندنی مافەکانی مرۆڤ گەرم بوو، قسە زۆر لە پەیمانی قەدەغەکردنی ئەزموونە ناوەکییەکان لەگەڵ یەکێتی سۆڤیەت دەکرا، ناکۆکییەکان لەگەڵ کوبا بەبایەخەوە قسەی لەبارەوە دەبیسترا، ئەوانیش ئەوانەیان بەخیانەت دەزانی کە باس لەبەیەکەوە ژیانی ئاشتیانە دەکرد، بۆیە هاوڕێیەکانی پێیان وتبوو سەفەرەکەت مەترسی لەسەرەو دەبێ هوشیار بیت.

لە رۆژی ١١ ی مانگی نۆڤمبەری ساڵی ١٩٦٣دا لەودەمانەدا کاروانو کەژاوەی سەرۆك کەنەدی لەناو جەماوەرێکی زۆر گەورەدا رێی دەکرد، لەوێ سێ گوللەبەر سەرۆك دەکەوێتو یەکێك لە گوللەکان بەر پشتی دەکەوێتو گوللەیەکیش بەمێشکی دەکەوێت، کە دکتۆرەکان ویستبوویان جەستەی ئەو تەشریح بکەن، دەستەیەك لە پیاوانی موخابەراتی مەرکزی ئەمریکی بەدەمانچەوە لە دکتۆرەکان دەچنە ژوورەوەو دکتۆرەکان لەو تەشریحکردنە رادەگرن، ئەوان بەزۆر تەرمەکەی دەبەنە نەخۆشخانەی دەریاوانی لەواشنتۆن، لەوێ تەشریحی جەستەکەی

لەلایەن دکتۆرێکی ناشارەزا لە تەشریحی کەسی کوژرا بەتفەنگ دەکرێت، کە مادەکانی تەشریحکراوەکە دەگوازنەوە بەشی هەڵگرتنی نیشتیمانی، مێشکەکەی ئەو دیار نامینێت، چەند بەشێکی ئەو شووشەیەو دڵۆپە خوێنەکانو وێنەی تیشکەکان گووم دەبێت، بەپشکنینو لێکۆڵینەوە لەوانە دەکرا بزاندرێت سەرچاوەی تەقاندنی گوللەکانی لەجەستەی کەنەدی درابوو لە کام شوێنەوە ئاراستە کرابوو، بەتایبەتی ئەو شوێنەوارەش دیار دیار نامینێت، رەنگە بەوەیان تێوەگلاندنی پیاوانی موخابەراتی مەرکەزی لەو تاوانەو لەکوشتنەدا دەردەکەوت. پێش ئەوەی هەواڵی مردنەکەی ئەو رابگەیەنن دەسەڵاتەکە بەرەسمی دەدەنە دەست جێگری سەرۆک جۆنسۆن، فڕۆکەی یەکەمی سەرۆکایەتی تەرمەکەی ئەو دەباتەوە واشنتۆن.

تاوانبارەکە

ئەگەرچی لە ماوەیەکی زۆر کورتدا تاوانبارەکە دەگیرێت، بەڵام تا ئێستاش نەزانرا بۆچی ئەو کەنەدی تیرۆرکردبوو، راستی مەسەلەکە چ بوو، هەندێك دەڵێن پیاوانی موخابەراتو کەسانی نزیك لە حکومەت دەستیان لەکوشتنەکەدا هەبووە، یان لەشاردنەوەی راستییەکاندا رۆڵیان هەبووە. دوایی وتیان شارەزایانی کەسانی سۆڤیەتی لە بواری جاسووسیدا لەلێکۆڵینەوەکانیدا هەندێ سەرەداوی نهێنی لەو کارەدا دەدۆزنەوە، ئەوان دەگەنە چەند دەرئەنجامێك کە کەس ئەوە قبووڵ ناکات، ئەوەش

پاش نیو سەدە لەپاش کوشتنەکەیدا بووە. شرۆڤە رەسمییەکان ئەوەیان ڕاگەیاندووە کە لیژنەی لێکۆڵینەوەکەی (وارین) گومانی تەنها لەیەك کەس دەکرد کە سەرۆك کەنەدی کوشتبێت، ئەو لیژنەیەش تایبەت بۆ لێکۆڵینەوە لەو ڕووداوە دامەزرابوو، بەڵام ڕاستییەکە وەك خۆی دەمینێتەوەو زانیاری زۆرترو ڕوونتر ئاشکرا نابێت. لیژنەی وارین تایبەت بە لێکۆڵینەوەی کوشتنەکە قسەی زۆریان لەسەر بڵاوکردەوە، شاهێدێك وتبووی من گوێم لەدوو تەقە بووە، هەندێکی تر وتبوویان تەقەکان چوار تەقە بووە، هەروەها لەلێکۆڵینەوەکەدا گوترابوو کە ژمارەی تەقەکان ژمارەیان شەش تەقە بووە، بەڵام حاکمی ولایەتی تەکساس کە ئەودەمانە لەگەڵ سەرۆك کەنەدی بوو، ئەو وتبووی من وادەزانم دوو یان سێ کەس بوون کە تەقەیان لە کەنەدی کردبوو. بەڵام لیژنەی کوشتنەکان لەلێکۆڵینەوەکاندا لەساڵی ١٩٨٠ وتبوویان کە ڕاوێژ لەگەڵ شارەزا لەبستن (پاش گوێراگرتن لەو فیلمەی ڕووداوەکەی تۆمارکردبوو) چوار گوللەتەقێندراوە، سێ لەو تەقانە لە کۆگایەکی کتێبی پشت کاروانەکەوە کراوەو یەکێکیان لەبەرزاییەکەو لەناو دارانەوەو لە پێش کاروانەکەوە تەقەی کردووە، هەردوو تەقەکەش لە ماوەی یەك چرکەدا بووە، دیارە کە بکوژەکان دوو کەس بووینەو ئەوانە لەو کۆگایەوە تەقەیان کردووە، بەڵام کەسی سێیەمیش لە پشت دیوارێك لەپشت دارە چڕەکانەوە تەقەی کردووە.

ڕووبەڕووبوونەوەیەکی ئۆتۆمی

مەســـەلەی شـــاردنەوەی ڕاســـتییەکان تەنهـــا لەلایەن حکـــومەتی ئەمـریکییەوە نەبـووەو بەس، بەڵکـو سـۆڤیەتییەکانیش زانیارییـان لەو دۆسیەدا هەبووە، بەڵام زانیـارییە نهێنییەکانیـان بڵاونەکـردیتەوە، پـاش کۆتایی هاتنی شەڕە ساردەکەی نێوان ئەمریکاو یەکێتی سۆڤیەت هەنـدێ لە لاپەڕەکـانی ئەو دۆسـیەیە ئاشـکراکراوە، ئەو بەڵگەنامـانەش ئەوە دەردەخەن کە دەستی دەرەکی لە کوشتنەکەی جۆن کەنەدی دا هەبووە.

کە ئەو زانیارییەش ئاشکرا دەبێت ئەمریکا بـۆ تـۆڵەکردنەوە چەنـد فـــڕۆکەی جەنگـــی ســـازکراو بە چەکـــی نـــاوەکی ســـاز دەکـــات، سـۆڤیەتییەکانیش هێـزە سـەربازییەکان تەیـارو ئامـادە دەکەن، شـەڕە نـاوەکییەکەی نێـوان هەردوو جەمسـەری خـۆرهەڵاتو خۆرئـاوا ڕووبەڕوو دەوەستن، ئەوەش لە مەزندەو ڕامـانی کەسـدا نەبـوو، نیشـانەی شـەڕێکی جیهانی مەزنو جەنگی جیهانی سێیەمو بەهەبوونی بۆمبی ناوەکی دەست ئەو دوو هێزە مەزنە نزیک دەبێتەوە، کە بەو چەکانە دەتوانن گوێ زەوی بـخەنە مەترسییەوەو چەکەکانیـان زەبـری ئەوەی هەیە چەنـد جـار ئەو جیهانە خاپوور بکات. لەودەمـانەدا قسە لەسـەر ئەوە کـرا دەبـێ هێزێکی شاراوە لەپشت کوشتنەکەی جۆن کەنەدی یدا هەبێت، یان ترسی ئەوەش هەبـوو کە ڤیـدل کاسـترۆ دەسـتی لەو کوشـتنەدا هەبووبێـت، جێگـرەکەی سەرۆکی ئەمریکیش جۆنسۆن وایدەزانی ئەویش بوویتە نیشانەو مەترسی لەسەردا هەیە، لەباندۆری ئەو مەسەلەیە سـەرۆک وەزیرانـی سـۆڤیەتیش خروشـۆف لەبەر چـاوان دیـار نامینێـتو هیـچ نیشـانەیەک بە شـوێنەکەی

ئەو شارەزا نابێت، بۆیە ئەوەیان گومان لە بوونی دەستی رووسەکان لەو کوشتنەدا پەیدا دەکات.

ئەو قەیرانە نوێیە تەنها چەند مانگێك بوو لە پاش قەیرانی مووشەکی کوبییەکان، بۆیەش ئەگەری دەستی سۆڤیەتییەکان زۆرتر دەبوو. ناکۆکییەکانی نێوان ئەو دەوڵەتە مەزنتر دەبێت، یەکێتی سۆڤیەت حاڵەتی ئامادەباشی لەناو سوپادا رادەگەیەنێت، کاسترۆ بە ئاشکرا رادەگەیەنێت کە ئەو دەستی لەکوشتنەکەدا نەبووە، سەرۆك وەزیرانی سۆڤیەت خرۆشۆف پەیوەندی بەسەفارەتی ئەمریکی دەکات، پێیان دەڵێت وڵاتەکەمان دەستی لەو تاوانەدا نییە، وەنەبێ خروشۆف ترسی لەوەدا نەبووبێت نەوەك بەنهێنی دەزگای ئیستخباراتی سۆڤیەتی (کی گی بی) دەستی لەو رووداوە هەبێت، بۆیە بەلەز داوا دەکات لێکۆڵینەوەی ورد لەگەڵ ئەو دەزگای خۆیاندا بکەن، تا سی ساڵ لێکۆڵینەوەکانو سۆراخی کردنی ئەو مەسەلەیە لەناو ژوورە تاریکییەکاندا بە شاراوەیی دەمینێتەوەو هیچ لە ناوەرۆکی ئەو لێکۆڵینەوە نادرکێنن.

لەو رۆژگارانەی شەڕی سارد زۆر گەرم بوو، ئەو دەزگایە سۆڤیەتییە یەکێك بووە لەو دەزگایانەی زۆر بەکارامەیی کاریان کردووە، بەتایبەتی لەکپکردنی دەنگی ئۆپۆزسیۆن لە دەرەوەو لەناوەوەی سۆڤیەتدا، دەزگاکە زۆرتر لەسێ سەد کەسی بەکرێگیراویان هەبوو، ئەوانەش لەناو کۆمارەکانی یەکێتی سۆڤیەتو دەرەوە کاریان بۆ راگرتنی سیسەتەمەکەی ئەو وڵاتە کردووە، هەتا لەسەرەتای شێستەکاندا سۆراخی نیکیتا خروشۆڤیشیان کردبوو.

لە دالاس دەسەڵاتداران بەوردی سۆراخی ئەو کەسە قەناسەیان

کردووە کە سەرۆکی بەگوللەکانی کوشتبوو، ئەو کارمەندێکی ئەو کۆگایە بوو کە تایبەت بوو بە هەڵگرتنی کتێبی قوتابخانەکان، ئەو کارمەندە دوو سەعات لە پاش کوشتنەکە دەگیرێت، ئەوان وتیان ئەو لە نهۆمی شەشەمدا چاوەڕوانی کەژاوەکەی سەرۆکی کردبوو، کە تەقەکانیشی کردووە تفەنگەکەی شاردووتەوەو خۆشی دابەزیوەتە نهۆمی دووەمی باڵەخانەکە.

ئەگەر ئەو پیاوە زوو دەگیرێتو ئەویش تاکەکەس بووە کە گومانیان لێی کردووە، بەڵام بەرپرسەکانی ئەو لێکۆڵینەوە دەڵێن بڕوا ناکرێت ئەو کەسە کە ناوی ئۆزویلدبوو ئەو کارەی کردبێت، ئەو تەنها وەك پەردەیەك بەکارهاتووە، ئەوان دڵنیابوون کە ئەو کەسە ئەو کارەشی ئەنجام نەداوە، پاش ئەوەی دەستەی وارین بۆ لێکۆڵینەوەکە دادەمەزرێنن، ئەمریکییەکان پشتیان لە کارەکەی ئەو لیژنە دەکەنەوەو دڵنیا دەبن کە وارین بە ئاسانی مەسەلەکەو بکوژەکە بەدەلیلەوە دەدۆزێتەوە، بەڵام کە ناوەڕۆکی لێکۆڵینەوەکە ئاشکرا دەبێت، زۆر گلەیی لە راپۆرتەکە دەکەنو رەخنەی زۆریان لەسەر دەبێت.

لەلێکۆڵینەوەکەدا ئۆزویلد ئینکار دەکات کە دەستی لەو کوشتنەدا هەبووبێت، بەڵام کە ژیاننامەی خۆی دەگێڕێتەوە گومانی لێدەکەن، ئەویش دەڵێن لەبەرئەوەی من لەساڵی ١٩٥٩ چوومەتە یەکێتی سۆڤیەت، پاشان لەساڵی ١٩٦١ گەڕاومەتەوە نیوئۆرلیانز، لە ساڵی ١٩٦٢یش هاتوومەتە تکساس، لەودەمانەشدا من هاوسۆزییم لەگەڵ کاسترۆدا هەبووەو دۆستایەتیم لەگەڵ خەباتی کوبییەکاندا هەبووە، بۆیە گومانم لێدەکەن. ئەو لەدیمانەیەکی تەلەڤزیۆنیدا نکۆڵی لەوەدا دەکات کە

دەستی لەو کوشتنەدا هەبووبێت، پۆلیس بۆیەش گومانیان هەبووە چونکە ئەو لەرووسیادا ژیاوە، بەڵام هێماکان ئەوە دەسەلمێنن کە ئەو بکوژی راستەوخۆ نەبووە، بەڵکو لەو کارەدا کەسێکی یاریدەر بووە، رەنگە موخابەراتی ناوەندی ئەمریکی رۆڵی سەرەکی گێڕا بێت. دەسەڵاتداران وردەکاری هەبوونی پەیوەندی ئەو پیاوە بەو رووداوە بڵاودەکەنەوە، میدیای جیهانیش ئەوە ئاشکرا دەکات کە ئورزیلد پەیوەندی بە حزبی کۆمۆنیست هەبووە، تا گومان لەسۆڤیەتییەکانیش نەکەن، ئەوانیش بەوردی لێکۆڵینەوەیان کردبوو.

✵ ✵ ✵

ژەنەراڵ ئولی کالیجین ئەو بە کرێگیراوێکی نهێنی بووە، بەڵام خۆی لەژێر ناوی پەیامنێری رادیۆی مۆسکۆدا شاردووتەوە، پاش چەند ساڵێك بەو شێوەیە باسی رووداوەکەی کردووە:

ئێمە رێنمایی بەلەزمان پێگەیشتوەو زووش بۆ سەرکردایەتی بانگ کراینەوە، کۆلۆنێل ئونیل هەموو وردەکاری رێنماییەکانی بەپەلەو لەکاتی خۆیدا لە مۆسکۆوە دەگەیاند کە چۆن لە گەڕەکەکانی ئەو شارەدا بسووڕێنەوە، چۆن پەیوەندی بەدبلۆماسییەکانو بەئەفسەرە گەورە ئەمریکییەکان بەهاوڵاتیان بکەین، چۆن باس لە خەمو نارەحەتی خۆمان بەو رووداوەو بە کوشتنەکەی سەرۆك کەنەدی لەناو خەڵکەکە بڵاوبکەینەوە، بەگوێی خەڵکەکەش بچرپێنین کە زۆرمان پێ ناخۆشەو بەراستی بەشداری خەمی ئەمریکییەکان دەبین لە کۆشتنی سەرۆکەکەیان. یان ئەوە بەئاشکراو بەروونی باس بکەین، باشە کوشتنی

سەرۆك کەنەدی چ سوود بەئێمەی سۆڤیەت دەگەیەنیت، بێگومان هیچ، ئێمە هیچ بەرژەوەندییمان لەو کوشتنەدا نییە.

ئۆزویلد دەگوازرێتەوە زیندانی شاری دالاس، لەوێ بەتۆمەتی کوشتنی سەرۆك کەنەدی و تیبیتی ئەفسەر دەگیرێت، قسەش لەوە دەکرا کە ئەو بەرنامەکەی لە مێژە داناوەو رەنگە چەند هەفتەیەك زووتر یان چەند مانگێك زووتر بووە، بۆیەش باش بەرنامەرێژی کردووەو وردیش جێبەجێیکردووە.

لە رۆژی ٢٤ی مانگی نۆڤمبەری ساڵی ١٩٦٣و دوو رۆژ پاش کوشتنی سەرۆك کەنەدی لی هارڤی ئۆزویلد ئەو کەسەی کە بەتاوانی کوشتنەکە گیرابوو، لەگرتووخانەیەکی هەرێمی دالاس دەگوازرایەوە، لەودەمانەدا پیاوێك لەناو حەشاماتەکەدا دەمانچەکەی ئاراستەی سکی کابرا دەکات، بۆیە پۆلیسیش دەستبەجێ پیاوەکە دەگرێت، ئەویش خاوەن یانەیەکی شەوانە دەبێتو ناوی (جاك روبی) بوو.

روبی هاولاتییەکی شیکاغۆ بوو، کەسێکی توندکاربوو، پەیوەندی بەدەستەکانی مافیاوە هەبووە، کە لەشیکاغۆوە تا دالاس تۆڕیان هەبوو، گوتیان گوایە ئەو پیاوە دەمانچەکەی بەدەستو بەهاوکاری پیاوێکی پۆلیس لە دالاس کڕیوە، هەر بەهاوکاری ئەویش لەکاتی دیاریکراودا گەیشتووتە ئەو شوێنەی ئۆزویلدی تێدا بووە، ئەو کە لەپۆلیسخانەکە گیراوە هاواری لێ هەڵساوەو داوای یارمەتی کردووە کە پێویست وابوو ئەو لەشوێنێکی پارێزراودا بێت، بەلام کەس بەفریای نەکەوتووە. قسەی هەمەجۆر لەسەر ئەو پیاوە دەکرا، هەندێ دەیانگووت ئەو دەستی لەگەڵ مافیادا هەبووەو زۆر بۆچوون هەبوو، بەلام هەموو قسەکانی دەچنەوە سەر

ئەو سەرچاوەی کە ئەو بەفەرمانو راسپاردەی مافیا ئەو کارەی کـردووە. کە ئەو دەگیرێـت ئوزویلـدیش دەگەیەنـدرێتە نەخۆشـخانە، پـاش چەنـد سـەعاتێك لەسـەر نەشـتەرگەرییەکەی لەبـن دەسـتی دکتۆرەکـانەوە بەو برینانەوە دەمرێت. ئەو هەواڵەش لەجیهان بڵاودەبێـتەوە کە ئەو پیـاوەی نهێنی کوشتنەکەی جۆن کەنەدی لەلادا بووە دەمرێت.

❁ ❁ ❁

لەساڵی ١٩٧٩ لیژنەی تیرۆرەکان زانیاری نـوێ دەخـاتە سـەر راپـۆرتی لیـژنەی لێکـۆڵینەوەکەی واریـن، پـاش تێپەڕبـوونی مـاوەیەکی زۆر چەنـد سەرەداوی تری کوشتنەکەی کەنەدی دەدۆزرێتەوە، کە پێشـتر بەردەست بوون وەك دەستەکانی مافیاو کوبییەکـانو کـۆچبەرە نەیارەکـانی کاسـترۆ، ئەو لیـــژنەیە پەیوەنـــدی ئوزویلـــدی چەپـــگەرو هاوکـــاریکردنی ئەو بەدەســـتەکانی تـــاوانو راســـترەوەکان، ئەوە دوور دەخـــاتەوە کە هەســـتی چەپـگەری ئەو هۆکارێـك بێـت بەئەنجامـدانی ئەو تـاوانە، لێـرەدا دیـار دەکەوێت کە دەستی موخـابەراتی مرکـزی ئەمریکـی دەسـتی لەو پلانەدا هەبووە، بەڵگەکەش ئەوەیە کە ئەوان نەیـانتوانی نهێنیـیەکە بـدۆزنەوەو وردەکـاریی پـلانەکە بـزانن یـان ئاشـکرای بـکەن، کوشـتنی ئوزویلـد بەدەسـتی (جـاك روبـی) یـش ئەوە دەسـەلمێنێت، ئەگەرچـی ئوزویلـد کەسـێکی چەپ بـووە، بەڵام لە دەریـاوانی ئەمـریکییش وەرگیـراوە، کە لەدەســتەی چــاککردنەوەی فــڕۆکەش کــاریکردووە، دەبــوایە بــاش لە ناسـنامەو کەسـایەتییەکەیان زانیبـووایە، چـونکە بـۆ پێداویسـتییەکانی ئاسایش ئەوە مەرجێکی یەکەمە.

ئەو لە ساڵی ١٩٥٧ دەچێتە بنکەی ئاسمانی ئاتسوگی لە ژاپۆن لەوێ وەك کارمەنــدێکی رادار کــاریکردووە، ئەگەرچــی ئەو بــنکە ســەربازییە ئەمـریکییەکەش زۆر نهێنــی تێـدا بـووە، بەتـایبەتی فـڕۆکەی جاسووسـی جــۆری ئــو ٢٠، ئەودەمــانە ئەو فــڕۆکەیەش یەکێــك بــووە لەنهێنــیە ســەربازییە زۆر داخراوەکــان، لەو بــنکەیەش چەنــدین کۆگــای چەکــی نــاوەکی تێـدا حەشـار درابـوو. لەوێ ئەو زمـانی رووسـی فێربـووە، بـایەخی زۆریشـی بەئایـدلۆژی ئیشـتراکیو سیاسـەتی رووسـیو شۆڕشـی کـۆبی داوە، لەسـاڵی ١٩٥٩ داوای دەسـت لەکارکێشـانەوەی کـردووە سـەفەری مۆسـکۆی کردووەو واز لە ناسنامە ئەمریکییەکەی خۆی دەهێنێـت، بە قونسڵەکەی ئەمریکایشـی وتـووە مـن ئامـادەم هەمـوو زانیارییەکـانی چەکـی دەریـاوانی پێشکەش بە سۆڤیەتییەکان بکەم، هەرچی لەسەر رادارەکانو فڕۆکەکانی جاسووسـیان دەزانــم پێیـان بڵـێم. ئەو بە ئاشـکرا هـزرە چەپگەریـیەکەی خــۆی ئاشــکراکردووە، لە کــاتی گەرمەی شــەڕە ســاردەکەش لەو بــنکە هەستیارەش کاریان داوەتێ، بەبێ ئەوەی موخـابەراتی ئەمریکی بـایەخ بەو مەسـەلەیە بـدەن، ئەو لە قوتابخـانەیەکی سـوپای رووسـیش فێـری زمانی رووسی کراوە، ئەگەرچی ناویشی لە لیستـەکانی ئەو قوتابخـانەیەدا نەبووە. بەپێی راپـۆرتی بەڕێـوەبەری کاروبـاری کارمەنـدانی دەریـاوانی ئەو پیــاوە چەنــد کــارو فەرمــانی نهێنیشــی پــێ ســێپردراوە، ئەگەرچــی مووچەکەشـی بەشـی سـەفەرەکانی مۆسـکۆی نەکـردووەو ئەو لە هلسـنکی پـایتەختی فنلەنداشـدا لە هـوتێلی گرانبەهـادا دابەزیـوە، زۆریـش قسـە لەسەر ئەوەش کراوە ئەو پارەی گەڕانەوەکانی بۆ ئەمریکای لەکوێ بووە.

لە ساڵی ١٩٧٨ ئەفسەرێکی موخـابەرات دانـی بەوەدا نـاوە کە ئۆزویلـد

دووسـەرە کـاری جاسووسـی کـردووە، ئەو خـۆی مەسـرووفاتی سـەفەرەکانی مۆسکۆی پێداوە، ئەوەش مانـای ئەوەیە قونسـڵەکەی ئەمریکـی لەمۆسـکۆ ئاگاداری چالاکییەکانی ئەو نەبووە، لەلای ئەو باسـی ئەوەی نەکـردووە کە ئەو پیـاوێکە سـەر بەموخـابەراتی مەرکەزیـیە، چـونکە ئەو لەلای ئەو قونسـولە وتـوویەتی مـن زانیارییەکـانم دەدەمە سـۆڤیەتییەکان، ئینجـا لەسەر ئەو قسەیەش هیچ کاردانەوەیەکیـان نەبـووە. ئوزویلـد لەراسـتییدا سـەربازی دەریـاوانی ئەمریکـی بـووە، پاشـان پەیوەنـدی بەیەکەیەکـی سـەربازی لەژاپـۆن کـردووە، واتە ئەو لەبەر پەردەی دەریـاوانییەکەدا کەسـێکی جاسـووس بـووە، بـۆیەش زۆر ئاسـاییە لەدۆسـییەکەی ئەودا زانیـاری چەواشـەو نادروسـتی زۆر تۆمـارکراون، بـۆیەش زانیـاری کـۆکردنەوەش لەسـەر کوشـتنی کەنەدی دەشـاردرێتەوە، ئەو لەودەمـانەدا ئیشـی دژ بەسـۆڤیەتییەکانی پێکـراوە کە ئەو کـارەش ئاسـان نەبـووە، چـونکە لەودەمـانەدا سـۆڤیەتییەکان دەسـەڵاتو کۆنترۆڵیـان بەسـەر جیهانـدا هەبـووە، بـۆیەش موخـابەراتی مەرکـزی ئەمریـک ٤٠ گەنجـی هەژاری ئاگـادار لە کۆمـۆنیزم پەیـدا دەکەنو رەوانەی سـۆڤیەتییان دەکەن تا لەوێ بۆ بەرژەوەندی خۆیـان لە ریزەکـانی موخـابەراتی سـۆڤیەتییەکان کارکەربن، کارو بەرنامەکەش دەستەمۆی ئەو ئەمریکایانەی دەکرد کە بـۆ سۆڤیەت رایانکردبوو، لەوانە کەسێکی وەك ئوزویلـد. ئەو پیـاوە لە پـێگەو شوێنی ناسكو ترسناکی وەك رادارو فرۆکەکـانی جاسووسـیی کـاریکردووە، بۆیەش وەزارەتی دەرەوەو موخابەراتی ئەمریکی لارییان نەبووە بچێتە نـاو یەکێتی سۆڤیەت، بۆیەش زۆر ئاساییە ئوزویلد ببێتە یەکێـك لە پیـاوانی موخـابەراتی ئەمریکـی. بەکرێگیراوەکـان ئەوانەی لەولایەتە

یەکگرتووەکانی ئەمریکاوە دەچوونە ناو سۆڤیەت کەسانی تایبەتی بوونو کەسایەتی تایبەتییان هەبووە، کەسایەتی وەك ئەو کەسەیان نەبوو، بۆیەش کە ئەو لەناو یەکێتی سۆڤیەت داوای پەنابەری سیاسی کردووەو هاتۆتە مۆسکۆ، ئەوان زۆریان لا سەیربووە، زۆریش بەهەموو دەزگاکانی گوێگرتنو چاودێری بۆیان روونو ئاشکرا نەبووە کە ئەو کەسێکی جاسووس بووە.

ڤلادیمیر سمیشاسنی بڕیاردەری ئەودەمانەی لیژنەی KGB، دەیزانی کە ئەو پیاوە ئۆزویلد بەکەڵك کاری جاسووسی نایەت، لەو کارەش ناوەشێتەوە، بۆیە داوا دەکەن زۆر زوو بگەڕێنەوە وڵاتەکەیان، بەڵام ئەو سوور دەبێت لەو وڵاتە بمینێتەوە، بەنیازی مانەوەو دەرنەکردنی مەچەکی چەپی زامدار دەکات، سۆڤیەتییەکان بەپەلە ئەو دەبەنە نەخۆشخانە، سۆڤیەتییەکان بەو کارەی ئەو نیگەران دەبن، چونکە مردنی کەسێكو هاوڵاتییە ئەمریکییەکە لە یەکێتی سۆڤیەت ئاسان نەبوو. ئەو لەماوەی هەفتەیەك دەبێتە درکێك بۆ جەستەی رووسەکان، بەناچاری مافی مانەوەو نیشتەجێی کاتی پێ رەوا دەبینن. ئەوان ئەو بڕیارەیان بۆ ئەوە دەرکردووە تا دەروازەی هاتنی کەسانی تر بۆ یەکێتی سۆڤیەت دانەخەن، بڕیارەکەش سیاسیی بووە. ئەگەرچی ئۆزویلد لەسۆڤیەت دەمینێتەوەو کیژێکی سۆڤیەتیش دەهێنێت، بەڵام هەر ناتوانێت لەناو کۆمەڵگەی سۆڤیەتی ئاوێتە ببێت، بۆیە لە مانگی یونیۆی ساڵی ١٩٦٢ لەگەڵ هاوسەرەکەیو کوڕەکەیان دا لە رووسیا دەردەچن.

لە سەردەمی حوکمگێڕانی کەنەدی موخابەراتی مرکەزی بەڵێنی بە کوبییە کۆچبەرەکان دابوو کە حوکمی کاسترۆیان بۆ بڕوخێنت، بۆیەش لە مانگی ئەپریلی ساڵی ١٩٦١ هێرشی بەنداوی بەرازەکان دەست پێدەکات، بەڵام بەرنامەو هێرشەکە سەرناگرێت، سەرۆك کەنەدی رازی نەبووە سوپای ئەمریکی چەند یەکەیەکیان لەو هێرشەدا بەشدار بکاتو تەرازووی ئەو شەڕە بگۆڕێت، هەرچەند موخابەراتی مەرکزی فشار دەکات، بەڵام سەرۆك بەو داوایە رازی نابێت، سەرۆك کەنەدی وادەزانێت کە ئەو دەزگایە لەبن کۆنترۆڵی کۆشکی سپی دەرچووە، بۆیەش دەیویست چاویان بشکێنێت، چەند سەرکردەیەکیان دەردەکات لەوانە بەڕێوەبەرەکەیان ولیام دالاس، کە کرابووە ئەندامی لیژنەی وارین و، زۆر چاوی لە کەموکورییەکانی موخابەراتی ئەمریکی دەپۆشی.

ئەو هەڵوێستەی سەرۆك کەنەدی کوبییەکانیانی ناو ئەمریکاش تووڕە دەکات، لە هێرشی بەنداوی بەرازەکان سەرناکەون ئەوە لە پشتیوانینەکردنی کەنەدی دەزانن، ئەوەش بە خیانەت ناودەبەنو ئەو بەکەسێکی کۆمۆنیستی ناودەبەن، لە پاش ئەوەیان کێشەی مووشەکە سۆڤیەتییەکانیش سەرهەڵدەدات، ئەوەشیان بەوە کۆتایی پێ دێت کە سۆڤیەتییەکان مووشەکەکان دەکێشنەوە، بەمەرجێك ئەمریکا هێرش نەکاتە سەر کوبا. کەنەدی فەرمان دەدات کوباییەکانی ناو ئەمریکا بە هیچ شێوەیەك بوار نەدرێت لەسەر کەنارەکانەوە پەلاماری رژێمی کاسترۆ بدەن، بەتایبەتی پاپۆڕە رووسیەکانی سەر کەنارەکانیان، بۆیەش ئەو کوباییانە رقی زۆریان لەو هەڵگرتبوو، وایاندەزانی هەردوو میللەتی

ئەمریکیو کوبی هەڵدەخەڵەتێنێت، بۆیەش مافیاکان دوژمنێکی تریان بۆ کەنەدی زیاددەکەن، پێش ئەوەی کەنەدی ئەو پۆستە وەرگرێت دەسەڵاتدارەکانی ناو موخابەراتی ئەمریکی بۆ کوشتنی کاسترۆ کارو بەرنامەیان هەبووە. موخابەراتی ئەمریکی لەکاتی جەنگی دووەمی جیهاندا بەردەوام پەیوەندییان بەمافیا هەبووە، لەڤییتنام ئەو پەیوەندییە زۆرتر دەبێت، بۆیەش موخابەراتی سەربازییان لە بازرگانیو ئاودیوکردنی کۆکاکین کە مافیاکان دەیانکرد هاوکارییان هەبووە. لە ساڵی ١٩٥٦ ناکۆکیو ململانێیەکان لە نێوان مافیاکانو سەرۆک کەنەدی هەبووە.

دەستەکانی چەتەگەریی دەستیان خستبووە ناو بزاڤی کرێکاران، جڵەوی سەندیکاکانیان گرتبووە دەستو پارەو سامانەکانیان بەتاڵان دەبرد، ئەوانەی دژایەتیکردنی نیشاندابووایە دەکوژران، دەسەڵاتیان لە کارو چالاکییە پیشەسازیی و شوفێری لۆرییەکان هەبوو، کرێکاری کۆگاکان یەکێک بوون لەبەهێزترین یەکێتییەکانی کرێکاران، ناکۆکیی دەکەوێتە نێوان رۆبرت کەنەدیو سەرۆکی یەکێتییەکە جیمس هۆڤا کە سەرۆک بەتاوانی بەرتیل وەرگرتن لە یەکێک لە پارێزەرەکانی کۆنگرێس دەیداتە دادگا، ئەوەی شایانی باسە رۆبرت کەنەدی برای جۆن کەنەدی کە راوێژکاری ناوەندی لیژنەی کۆنگرێس بوو.

سەرۆک جۆن کەنەدی لەگەڵ رۆبرتی برای هاوسۆزبوو لەوەی بەرنامەی تاوانی بەرنامەرێژییەکان بڕوخێنێت، رۆبرت باش دەیزانی دژایەتیکردنی مافیا سەلامەتیو ژیانی کەسایەتییە سیاسییەکان دەخاتە مەترسییەوە، ئەوانە زۆر لایان ئاساییە تایفەیەک بەیەکەوە لەناوببەن، ناکۆکییەکانی نێوان ئەوو هەردوو براکە هەڕەشەی کوشتنی لە

هەردووکیان کردبوو، ئەندامێکی ئەو دەستەیە سانتۆس ترافیکانتی کە لە کوبا کاریکردووە، هەستیکردبوو کە سەرۆك کەنەدی بەوردی چاودێری ئەندامانی مافیای کردووە، بۆیە لە مانگی سپتەمبەری ساڵی ١٩٦٢ بە هاوڕێو هاوکارەکانی وتبوو، ئەو پیاوە گەمە بەکارتێکی ترسناك دەکات، زۆریش کەوتووتە ناو گێژاوێکی ترسناك، بۆیە دڵنیام لەو نزیکانە دەکوژرێت. کەسی سێیەمیش کە ناوی لەو لیستەدا هاتووە پێشەوا کارلۆس مارسیلیوبوو کە رۆبرت کەنەدی بەوردی چاودێری چالاکییەکانی دەکردو لە وڵاتیش دووری دەخاتەوە، بۆیە ئەو سوێندی خواردبوو رۆبرتو براکەی لەناو ببات.

ئوزویلدی کە وەك پیاوێکی موخابەرات چالاکی دەبێت دەکەوێتە ناو دەستی مافیاکان، ئەگەرچی ئەو کەسێکی چەپخوازبوو، بەروونی خۆشەویستی بۆ کاسترۆ دەربڕیوە، بەڵام کە لەموخابەراتەوە دەچێتە ناو مافیا دەکەوێتە ناو لایەنە راسترەوەکانو دەستەکانی نەیاری کاسترۆو کوبا. حەوت مانگ پێش کوشتنەکەی کەنەدی ئوزویلد خۆی وەك کەسێکی کۆمۆنیستو دۆستی کاسترۆ نیشان دەدا، ئەوەش بە باشی لە رۆژنامەو دەزگاکانی تری راگەیاندن دەبینرا، لەمانگی ئەپریلی ساڵی ١٩٦٣ ئوزویلد بە ئاشکرا لە شەقامو شوێنە گشتییەکان بەیاننامەی پشتیوانیی بۆ کاسترۆ دابەشدەکرد، لەمانگی مایۆی هەمان ساڵدا نامەو داوای بۆ لیژنەی پشتیوانی کوبا نووسیوەو، کاریکردووە بۆ کردنەوەی لقێکی ئەو لیژنەیە لە نیوئورلیانز، داواشی کردووە بۆ راپەڕاندنی کارەکان ئامۆژگاری بکەین، رێوشوێنی ریکلامو چۆنیەتی ئەندامبوونی فێربکەن، بۆ چاپکردنی هەزار نامیلکە بۆ پشتیوانی لە کاسترۆو

چاپكردنی ٥٠٠ داوانامەو ٣٠٠ كارت ئەندامبوون سەردانی چاپخانەكانی كردووە.

لە مانگی یونیۆی ساڵی ١٩٦٣ سەرۆك كەنەدی كۆششی كردووە ناكۆكییەكانیان لەگەڵ سۆڤیەت بەدانوستان چارەسەر بكەن، بەڵام نەیارەكانی كاسترۆ لە ئەمریكا ئاژاوەیان ناوەتەوەو پەلاماری پاپۆرە كوبیی‌و رووسیەكانیان داوە، هەمووش پارەیان لە موخابەراتی ئەمریكی وەرگرتووەو پشتیوانی لۆجیستییان كراوە، لەودەمانەش جۆن كەنەدی زۆری نەمابوو لەگەڵ سۆڤیەتییەكان بگاتە رێكەوتنی ئاشتیانە بۆ چارەسەركردنی كێشە ناوەكییەكان، بەردەوام لە ئاسمان‌و لە دەریاو لە وشكاییەوە هێرش كراوەتەوە سەر كوباو هێرشەكانیش زۆر دژوار بوون، موخابەراتی ئەمریكیش بەردەوام كاری دەكرد كاسترۆ بكوژن، تا ناكۆكییەكان هەبێت‌و رۆژێك بێت سوپای ئەمریكیش بكەوێتە ناو ململانێیەكە. لە مانگی سپتەمبەری ساڵی ١٩٦٣ ئوزویلد بەوشكانیی‌و بەپاسێك دەچێتە مكسیكوستی، بەنەفەرەكانی وتبوو من سەردانی رووسیام كردووەو من سكرتێری لیژنەی پشتیوانیی كوبام، مەبەستمە سەردانی هاڤانا‌ش بكەم، لەناو پاسەكەش كەسێكی بەكرێگیراوی لەگەڵدا بووەو بەیەكەوە قسەو باسی زۆریان كردووە. لە رۆژی ٢٧ ی مانگی سێپتەمبەردا داوایەك پێشكەش بە قونسوڵیەتی كوبی دەكات تا بچێتە ناو كوبا، لەوێ چەند بەڵگەنامەیەكیان نیشاندەدات كە ئەو سەردانی مۆسكۆی كردووەو چەندین پسولەو بەڵگەی تری پێبووە كە ئەو پشتیوانی كوباییەكان بووە، پسولەی ئەندامیەتی حزبی كۆمۆنیستشی نیشانداون، بەڵام قونسڵەكە گومانی لێكردووە، بۆیە داوای لێكردووە سەردانی

سەفارەتی سۆڤیەتی بکات، بەڵام پاش چاوەڕوانی هەشت هەفتە داواکەی قبـــووڵ نابێـــتو ڕەت دەکـــرێتەوە. ژەنەراڵ لیکونـــایلینوفی ســـەرکردەی دەستەیەکی KGB لەمەکسیک ئوزویلد لەسەفارەتی رووسی دەبینێت، ئەو وتبووی؛

من ناوم ئوزویلدە، بەڵام ئەوەیان بۆ من گرینگ نەبوو، چونکە بیرم لەوە نەکردوە کە ئەو ناوەم بیستبێت، یان ناوەکە ڕۆژێکیان سەرەنجی منـی راکێشابێت. ئەو کۆششـی کـردووە بگەڕێتەوە یەکێتـی سـۆڤیەت، چونکە وتبووی من لەناو ئەمریکادا وەک کەسێکی دەستبەسەر دەژیم، ئەگەر لێرە بمینێمەوە لەسەرخۆ دەمکوژن، دەترسم شتێکی خراپم لێ بقەومێت، ئەو وتبووی کاتێک لە مەکسیک لە هوتێلدا دادەبەزیم منیان ورد دەپشـکنیو زۆریـش چاودێرییـان دەکـردم، حیسـابیان بـۆ هەمـوو قسەکانم دەکرد، چاودێریی هەموو جووڵەو گەڕانەکانی منیان دەکرد.

مـن زۆری لـێ دەپاڕامەوە چەکەکەی بشارێتەوەو فیشەکەکانی لەناو دەربهێنێـت، مـن وامـدەزانی کەسـێکی لاسـارو شـێتە، زۆر بەئاسـایی نەدەهاتە بەرچاوم، بۆیە پسپۆرێکی دەروونم هێنابووە سەری تا تەماشای بکات، ئەو داوای دەکرد پلیتێکی فڕۆکەیەکی بۆ پەیدا بکەم تا بگاتە مۆسکۆ، بەڵام من پێم وت دەبێ ڤیزات هەبێت ناکرێ سەفەری ئەو وڵاتە بکەین بەبێ ڕەزامەندییە ئوسوڵییەکان، مـن باشم دەزانی کارەکانی ئەو ڕەزامەنـــدییە دوورودرێـــژەو کـــاری بیروکراتـــی زۆری دەوێـــت. ئەوان دەیانپرسی ئایا ئەوە ڕەواو یاساییە...؟ ئایا ئەوەیان پێویستی بەئیزەن هەیە، زۆریش قسەیان لەسەر سیستەمی سۆڤیەتی دەرکرد، ئەو پیاوە چـۆن دەبێتە هاوڵاتییەکی رووسی، ڕەنگە ئەوەیان لەدانیشتنێکدا روو

بدات، ئەوەش ناکرێت چونکە لەدەمانەدا ئەو دەستی دەلەرزی.

بەپێی راپۆرتەکان ئۆزویلد دووبارە دەچێتەوە سەفارەتی کوبی، دیسان لەوێ ڤیزای سەفارەتی سۆڤیەتی نادەنێ، بۆیە بەناچاری دەگەڕێتەوە دالاس، لەوێ لەکۆگای کتێبدا کارێك وەردەگرێت، ئەوەش یەك مانگ پێش سەفەرەکەی کەنەدی بوو بۆ دالاس، لەودەمانەدا موخابەراتی ئەمریکی بەوردی چاودێریی سەفارەتەکانی ولآتانی ئیشتراکی دەکرد، وێنەی میوانەکانیان دەگرت، گوێیان لە هەموو قسەکانیان رادەگرت، هەموو قسەکانیان تۆمار دەکرد، لەوێ دەرکەوتبوو کە ئەو چەندین جار سەردانی سەفارەتی رووسی کردبوو بۆ سەردانی کوبا. بەلآم ئەوەی جێگەی سەرسوڕمان بوو لەوێنەکاندا دەرکەوتبوو کە وێنەی ناو فیلمە تۆماراکراوەکان، پیاوەکە ئۆزویلد نەبوو!

ئەگەرچی ئۆزویلد خۆی لە دالاس بوو، بەلآم چەند هەفتەیەك پێش کوشتنەکەی کەنەدی کەسێکی تر بەناوی ئەو بەهەڵسوکەوتی ئەو لەناو بازارەکاندا، لەفرۆشگاکانی ئۆتۆمبێلەکان، لە سوپەرمارکێت و لە نووسینگەکانی کاردۆزینەوە چەكو تەقەمەنیی فرۆشەکان وەك ئەو دەجولایەوە، خۆی وەك ئۆزویلد نیشاندەدا.

لە ساڵی ١٩٦٣ کار دەکرا پەیوەندییە دبلۆماسییەکان لەگەڵ کوبا باشتر بێت، بۆ ئەو مەبەستەش کۆبوونەوەی نهێنی لەنێوان واشنتۆنو هاڤانا گەرم بوو، تا بگەنە رێکەوتنێك بۆ قەدەغەکردنی تاقیکردنەوەی چەکە ناوەکییەکان، لەودەمانەدا بزاڤە دژ بە رژێمەکەی کاسترۆ بەناوی ئۆزویلد مناوەراتیان دەکرد، ئەگەرچی ئۆزویلد خۆی لە دالاس بوو. لەو رەوشە سیاسییەدا سەرۆك کەنەدی بەبێ رەزامەندیی موخابەرات کە

شــەڕی ڤیێتنامیــان بەڕێــوە دەبــرد ئەو بڕیــار دەدات هێزەکــان لەو وڵاتە بکێشـێتەوە، ئەوانەش هەمـوو بەنهێنـی کـراوەو موخـابەرات ئەگەریـش پرســی پــێ نەکــراوە، بەڵام هەواڵــی ئەو مشــتومڕانەش بــۆ دەرەوەی سالۆنەکان دزەی کردووە.

هەموولایەک پیلانگێربوون

لەمانگی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٦٣دا کۆبـوونەوەیەك لە نێـوان کـۆمەڵەی بیرتشـی راسـتڕەوو تونـدڕەوو کـۆچبەرە کوباییەکـان دەکـرا بـۆ سـووربوون لەسەر کوشتنی کەنەدی ، بۆیەش لەوێ یەکێـك لە کەسـە دیارەکـانی ئەو کۆبــوونەوەیە بەئامــادەبووانی وتبــوو، کە کەنەدی لەرۆژی ٢٢ی مــانگی نـۆڤمبەر سـەردانی دالاس دەکـات، دەبـێ لەوێو لەو کـاتەدا سـەرۆك جـۆن کەنەدی بکوژرێـت. هاوکـات بـۆ کوشـتنی کەنەدی لە میــامیش کۆششــی کوشـتنی کرابـوو، لەنـاو پەنـجەرەیەك بەرنـامەی کوشـتنەکەیان هەسـت پێکردووە، بۆیە سەردانی ئەو دوو شارەیان هەڵوەشاندووتەوە. کە کەنەدی لە دالاس بووە کاسترۆ لەودەمانە لەگەڵ ژۆرنالیستێکی فەرەنسی ئاماژەی بەکۆششی ئاشتیخوازی کەنەدی داوەو زۆریش بەرنامەکەی ئەوی پـێ بـاش بــووە، ئەو ژوورنالســیتەش هانــدەدات وەك پەیــامنێرێکی ئاشــتیخواز لەنێوانیانــدا کــار بکــات، نیــازیش بــوو بــۆ نــاردنی نــوێنەرێکی رەسـمی بەرنــامەرێژیش بکــات، بەڵام کەنەدی لە دالاس دەربــازی نەبــوو، کە کاسـترۆ هەواڵەکە دەزانێـت شـۆکێکی مەزن دەیگرێـت، کە ئێسـتگەکانی

ئەمریکی لەهەواڵەکاندا باسی ئەوەیان کردبوو کە ئەو کەسەی کەنەدی تیرۆرکردووە کەسێکی کۆمۆنیستو دۆستی کاسترۆ بووە، دیارە کاسترۆ حەقی بووە بترسێت، لەتۆڵەی ئەوەدا چاوەڕوانی پەلامارێکی سەربازی ئەمریکی دەرکرد، بۆیە ئەو هەموو بەرنامەی دیمانەکانی هەڵدەوەشێنێتەوە.

زۆر لە رۆژنامەکانو لە ئەمریکییەکانیش دڵنیابوون کە تیرۆرکردنی کەنەدی دەستی رووسیاو کوباو کۆمۆنیستیەکانی تێدایە، بەڵام راپۆرتی لیژنەکەی وارین لەساڵی ١٩٦٣و راپۆرتی لیژنەی تیرۆرەکانی ساڵی ١٩٧٩ ئاماژەیان بەوە داوە کە هیچ بەڵگەیەك نییە ئەوان تاوانبار بکرێن بەو تاوانە. بەڵام دووبارەو لە ساڵی ١٩٦٧ دا ئەو گومانە دەژێتەوەو ئەمریکییەکان دەڵێن کوشتنی کەنەدی پیلانێکی راسترەوەکان بووە، وتیان گوایە کاسترۆ لەتۆڵەی ئەوەی کەنەدی مەبەستی بووە کاسترۆ تیرۆر بکات، بۆیەش ئەو دەستی لەو کوشتنەدا هەبووە، ئەوەش لە لایەن یەکێك لە سەرکردەکانی مافیاوە کە لەگەڵ موخابەراتی ئەمریکی کاریکردووە بەگەرمی ئەو قسەیەی بڵاوکردیتەوە، کە لەگەڵ موخابەراتا بەرنامەکەیان دارشتووە.

سەبارەت بەجاك روبی ئەوەی ئوزویلد دەکوژێت، ئەو رووداوەکەی لەو دیمانە تەلەفزیۆنەدا کورت کردیتەوەو وتویەتی:

ئەوەی تەنها دەکرێ بیڵێم ئەوەی روویداوە هەرگیز دەرناکەوێت، راستییەکانیش بۆ جیهان ئاشکرا نابێت. پاش چەند سەعاتێك لەبریندابوونەوەکەی ئوزویلد لەسەر قەرەوێلەی نەخۆشخانە دەمرێت، هەواڵی مردنی ئەو پیاوەش بڵاودەبێتەوە ئەو پیاوەی سەرەداوی

کوشتنەکەی کەنەدی لەلا دەستدەکەوت، بەمردنی ئەو هەموو نهێنییەکان گوم بوون.

پاش چەند ساڵ هەموو جیهان باس لەو پیاوە دەکەنو دەڵێن:

بۆچی ئوزویلد یەک رۆژ پاش کوشتنەکەی بەخاک سپێردرا...؟ روبی داوای کردبوو دووبارە دادگایی بکرێتەوە، ئەوەشیان بۆ کردبوو، بەڵام کە ئەو تووشی نەخۆشی کانسەر دەبێت هەمووڵایەکیش دوعایان بۆ دەکرد پێش رۆژی دادگاییکردنەوەکەی نەمرێت. تا ئیمڕۆش هۆکاری کوشتنەکەی ئەو بەشاراوەیی ماوەتەوە، هەر جارێک باس لەمەسەلەی کوشتنەکەی کەنەدی دەکرێت، دەڵێن:

ئایا هارفی ئوزویلد کێ بوو. وەڵامەکەش لەناو دۆسییەکانی KGB دەدۆزرێتەوە.

ئەوە چلو پێنج ساڵ بەسەر کوشتنەکەی کەنەدیدا رەت دەبێت، وا خەریکە لەناو دۆسییییەکانی KGB لە پاش چەندین لێکۆڵینەوەی هەندێ نهێنی وردیان پێش تەواوبوونی لێکۆڵینەوەکانی دەزگاکانی حکومەت، ئەو راستییە روون دەکەنەوە، کە ئوزویلد لەکوشتنەکەدا دەستی نەبوو، وەک چۆن لە راپۆرتەکەی وارین دەرکەوتبوو، چونکە کەس ئەوە بڕوا ناکات ئەو پیاوە ئەو کارەی بە تەنها کردبێت، بۆ یەکەمجاریش ئەوە روون دەبێتەوە کە ئەو فیشەکانەی بەر کەنەدی کەوتوون لەیەکلاوو لەپشت ئۆتۆمبێلە لیمۆزینەکەی سەرۆکایەتی هاتووە، یەک گوللەش لەو بەرزاییە چڕە بەدارەکان هاتووەو لەهیچ شوێنیکی تری پێش ئۆتۆمبێلەکە نەهاتووە، دەڵێن لەباڵەخانەیەکی ترەوە کەسێکی تر تەقەی کردووە.

بەپێی راپۆرتێكی KGB ئەوە بەفەرمی دەسلمێنێت كە لایەنگیرانی سەرۆكی ڤییتنامی لەگەڵ ئەندامانی دەستەیەكی مافیای سۆڤیەتیو ئەمریكی دەستیان لەكوشتنی كەنەدی دا هەبووە، ئاژانسی نهێنییەكانی بەردەستی سۆڤیەتیی و ئەمریكییەكان گەیشتبوونە یەكلاكردنەوەی ئەو مشتومڕەی ماوەیەكە هەموولایەكی لەسەر ئەو مەسەلەیە هەراسان كردبوو و هیواش زۆرە ئەو گرێیە بكرێتەوەو نهێنی ئەو رووداوە گەورە بدۆزرێتەوە.

جۆنسۆن

ئەوەی مادلین دونكان براون لەسەر ئەو مەسەلەیە قسەی لەسەر كردووە، هەموولایەكی تووشی شۆك كردووە، ئەویش ژنێكی دۆستی جۆنسۆن بووە، كە ئەو لەو ماوەیەدا جێگری سەرۆك كەنەدی بووە، كە پاش كوشتنی كەنەدی ئەو دەبێتە سەرۆكی ئەمریكی، ئەو لەدیمانەیەكدا كە پێش مردنی لەساڵی ٢٠٠٢ دا وتبووی؛

جۆنسۆن لەگەڵ (هنت) ی ئیمپراتۆری كۆمپانیاكانی (ئێچ ئێل) بیرۆكەی لەناوبردنی كەنەدی یان بۆ یەكەمجار لە كۆنگرەی حزبی دیموكراسی لەساڵی ١٩٦٠ باسكردووە، ئەو ژنە وتبووی هنت بەمنی وتبوو؛

رەنگە شەڕەكە بدۆڕێنین، بەڵام جەنگەكە دەبەینەوە.!

مادلین وتبووی شەوی پێش كوشتنەكە جۆنسۆن بەساردییەكی ترسناكەوە بەمنی وتبوو؛

ئەو لەمەودوا من شەرمەزار ناكات. هەروەها ئەو ژنە وتبووی؛

هنت لەرۆژی ٢٢ ی مانگی نۆڤمبەری ساڵی ١٩٦٣ كە رۆژی كوشتنیی

بوو، بەمنی وتبوو:

ئێمە جەنگەکەمان بردەوە، ئەوەش مانای ئەوە بوو هەموو پلانی بەرنامەکە تەواو بوو، بۆیەش هنت لە کۆنگرەی حزبی دیموکراسی هەموو شتێکی بۆ پشتیوانی ئەو سازکردبوو، خەڵکێکی زۆر ئامادەبوون. ئەو ژنە ئەو ناوانەی ریزکردووە کە دەستیان لەو کارەدا هەبووە، کە ژمارەیەك لە کەسایەتی کۆمەڵایەتیو سیاسی بوونو لەجۆنسۆنو هنت زۆر نزیك بوون، تێدا پارەداری زۆر دەوڵەمەندو قازیو بەڕێوەبەری نووسینگەکانی لێکۆڵینەوەی فیدراڵییش ئادگار هوفر ناوی هەبووە. ئەوانە ئەو شەوەی لە ئاهەنگە تایبەتیەکەی شاری دالاس، کە کەسێکی زۆر نزیك لە مافیا کلینت مورشیسون سازیکردبوو، لەوێ هوفر لەگەڵ بزنسمانە لۆکالییەکانو ئەندامانی مافیاو نووسەری رۆژنامەکانو بەڕێوەبەری تەلەفزیۆنەکانو ریتشارد نیکسۆنو جاك روبی فەرمان بەهارڤی ئوزویلد دەدەن تەقە لەکەنەدی بکات، ئەوانە هەموو بەهێمنی لە نزیك سەعات یازدەی شەو دانیشتبوون لەناکاو جۆنسۆن بەمورشیسون دەڵێت، فەرموون بۆ کۆبوونەوەکەمان. ژنەکە زۆرتر قسەی لەسەر ئەو مەسەلەیە کردووەو وتوویەتی:

کە جۆنسۆن لەدانیشتنەکە تەواو بووە زۆر بەدڵنیاییەوە قسەی کردووە.

مادلیین وتوویەتی کە جۆنسۆن لەلای ئەو وتوویەتی:

چیتر ئەو کوڕە زۆڵانە شەرمەزارمان ناکەن... ئەوەش بەڵێنو هەڕەشە نییە.

ئەو کە تەلەفۆنی بۆ من کردبوو، وتبووی چیتر مافیاکانی ئیرلندی

نزیک لەبنەماڵەی کەنەدی حەز ناکەن کەنەدی لەژیاندا بمینێت.

ئەو ژنە هەر ئەو ڕۆژە هەواڵی پەلامارەکەی سەر کەنەدی بیستووە، بۆیەش پەیوەندی بەئیمپراتۆری میدیاکان لو ستیریت کردووە، ئەویش لەوەڵامدا بەمادلینی وتووە:

ئەوانە تەنها تەقە لە زۆڵەکان دەکەن.

مادلین هەر ئەوەندەی وتووە کە تاوانەکە سیاسی بووەو هۆکارەکەش لەسەر ململانێی سیاسی بووە. ئەوانەی ئاگاداری ئەو ڕووداوە بوون، دەبوایە شاهیدی لەسەر جۆنسۆن بدەن، کە دەستی ئەو لەو تاوانەدا هەبووە، زۆریان لەناو زەلکاوی تاوانو بەد ڕەوشتییدا خنکاونو بۆیە دەنگیان نەدەهات، یان سەریان بە پێنج گوللەکون کون کراوە، من کوڕە ناشەرعیەکەم لە جۆنسۆنو ژنە خزمەتکارەکەمان پاش کوشتنی کەنەدی بێ سەروشوێن کران، ئەویش بڕیاری دابوو لەترساندا هیچ قسەیەک نەکات. مادلین کە ماوەی ٢١ ساڵ لەگەڵ جۆنسۆندا بووە وتوویەتی:

بەرنامەی کوشتنەکە زۆر ورد داڕێژرا بوو، ئەگەرنا زوو جۆنسۆن دەگیرا، ئەو کاری کردووە بە هەموو شێوەیەک کەنەدی لەناو ببات، بەدڵنیاییەوە دەڵێم ئەو دەستی لەو کوشتنەدا هەبووە.

❁ ❁ ❁

لە مانگی سپتەمبەری ساڵی ٢٠٠٩ لە ڕۆژنامەی (ئەلجەریدەی)ی کوێتی بەزنجیرە بڵاوکراوەتەوە.

وێنەکان

ئەبو جیهاد

ئەبو جیهاد بەرنامەڕێژی زۆر لە نەبەردی فەڵەستینییەکان.

یوسف ئەلسباعی

وێنەی ئەلسباعی لەگەڵ هاوڕێیەکەی لەماڵەکەی خۆی

غاندی

غاندی بەدەستی خووری بۆ خۆی رستووە.

مارتن لۆسەر

مارتن لۆسەر خەونەکەی هاتەدی

ژەنرال کلیبری فەرەنسی

سلێمان حەلەبی

وێنەی ڕووداوی کوشتنی کلیبر

تابلۆیەکی کاریکاتێری ناجی ئەلعەلی

ناجی ئەلعەلی لەگەڵ هاوسەرەکەی لەساڵی ١٩٤٨ لە ئەلشارقە

ناجی و گوڗاڵکەکەی

رۆمل ريوييەكەی بيابان

رۆمل فیێڵبازەکە لە شەڕی ئەلعەلەمێن ئاراستەی جەنگی

دووەمی بە شکانی ئەڵمانیا گۆڕی

پاشا فەیسەل کوڕی عەبدولعەزیز

مەلیک فەیسەل لەگەڵ جەمال عەبدولناسر

تروتسکی

تروتسکی به کوژراوی

گیڤارا

جۆن کیندی

کیندی بە کوژراوی

ئەبراهام لینکولن

وەرگێڕ لەچەند دێرێکدا

لە ساڵی ١٩٥٥ لەشاری دێرینی (هەولێر) لەدایکبووم.

ئامۆژگای تەکنەلۆژیای بەغدام تەواوکردووە.

تا لەوڵات دەرچووم فەرمانبەری شارەوانی هەولێر بووم.

لەساڵی ١٩٩٨ ەوە لەوڵاتی سوید دەژیم.

چاپکراوەکانم ...

- ❖ لە یادی سەد ساڵەی شارەوانیدا، ١٩٨٥ کتێبی (هەولێر)م بە قەبارەی ٣٦٥ لاپەڕە ئامادەو چاپکرد.
- ❖ هەر لەشارەوانیدا لەساڵی ١٩٩٤ دا، ١٢ ژمارەی ڕۆژنامەی(هەولێر)م دەرکرد.
- ❖ کەلاوە... ١٩٩١ ریپۆرتاژ، بۆ ئۆردوگاکانی دەڤەری هەولێر.
- ❖ دیوەخانی فلێن... ڕۆژانەو ریپۆرتاژە، لە ١٩٩٩ لەرۆژنامەی (ئاڵای ئازادی)ی زەحمەتکێشان لەدە ئەڵقەی درێژ بڵاوکرایەوە.
- ❖ هەولێر... تا دبلن...... ٢٠٠٠ ریپۆرتاژ، زانکۆی ئازادی بەرلین.

❖ بەغدا.... بۆ هەولێر!..... ٢٠٠٠ ریپۆرتاژ، سویدو سلێمانی.
❖ مەملەکەتی فارگۆنەکان.....٢٠٠١ ریپۆرتاژ، سلێمانی.
❖ کاکە، ئەبو ئیسماعیل... ٢٠٠١ ، سلێمانی.
❖ بەسەرهاتی دەریاوانێکی خنکاو ٢٠٠١ رۆمانی گابریل مارکیز، لە ژمارە ٢٥ی گۆڤاری (ئاینـده)ی سـلێمانی بڵاوکـرایەوە، وەك نـامیلکەش بڵاوکرایەوە.
❖ دە رۆژەکەی هەولێـرم، (١١) وتـارو ریپۆرتـاژبوو لەگۆڤـاری (گـوڵان)ی هەولێرو رۆژنامەی (کورد) لە ئوستراليا بڵاوکرایەوە.
❖ رێگـای دوورم بـۆ ئـازادی، نیلسـۆن مانـدیلا، وەرگێـڕان. هەولێـر لەدەزگای موکریانی بڵاوکرایەوە.
❖ سـارد، یـان گەرم (١٢) ریپۆرتـاژبوو، لەرۆژنـامەی (هەواڵ)ی سـلێمانی لەیولیـو ٢٠٠١ ی یەنـایەری ٢٠٠٢ بڵاوکـرایەوەو وەك نـامیلکەش بڵاوکرایەوە.
❖ فارگۆنەکان، ریپۆرتاژو بیرەوەرییە لەدەزگای بەدرخـان لەهەولێـر٢٠٠٥ بڵاوکرایەوە.
❖ مەملەکەتی کەلاوە، وتارو پێناسەی بیناسازی کوردییە وەك نـامیلکە لە وەزارەتی رۆشنبیری لە هەولێر بڵاوکرایەوە.
❖ کۆریـا پێناسـەو مێـژووی کۆریـای باشـوور، لە خـانەی وەرگێـڕان لە هەولێر ٢٠٠٧ بڵاوکرایەوە.
❖ هولۆکۆست... کتێبێکە لەسەر قرکردنی جولەکە لە ئەورووپا، وەرگێڕان ... سەنتەری نما هەولێر ٢٠٠٧.

- ❖ دوو پرێنسیسی نازداری بێناز، دیاناو ماساکۆ... هەولێر دەزگای ئاراس ٢٠٠٨.
- ❖ مارتن لۆسەر وەرگێڕانو ئامادەکردن، بەشێکە لە کتێبی ناتوندوتیژی ١ سەنتەری مەسەلەهەولێر ٢٠٠٨.
- ❖ بەرەو کۆشکی ئالیزی ، شیراك، روایال، سارکۆزی ... و: خانەی وەرگێڕان سلێمانی ٢٠٠٨.
- ❖ سێکسو پۆلیتیك، دیوێکە لەژیانی دبلۆماتی فەرەنسای نوێ...و: دەزگای سەردەم ٢٠٠٨
- ❖ تەها حوسین، نابینایەکی بینا، وەرگێڕانو ئامادەکردن.. دۆسیەیەك لەگۆڤاری نما ٢٠٠٨
- ❖ ٩٥٥ دەقە لەگەڵ شێرکۆ بێکەس دیمانە ... دەزگای نما ٢٠٠٨
- ❖ دۆلار لەئەمریکا، دوو بابەتی ئابوورییە....و: دەزگای ئاراس ٢٠٠٨
- ❖ مەجبوور، سەربردەو ریپۆرتاژە... سلێمانی ٢٠٠٨
- ❖ من رۆژنامەنووسم، جاسووس نیم... وەرگێڕان خانەی وەرگێڕان سلێمانی ٢٠٠٩
- ❖ مۆساد.. وەرگێڕان.. لە بڵاوکراوەکانی ئاودێر هەولێر ٢٠٠٩
- ❖ دانپێدانەکانی حاجی پاولۆ .. لە بڵاوکراوەکانی ئاودێر هەولێر ٢٠٠٩
- ❖ ترێنە خێرایەکی خۆرهەڵات ... وەرگێڕان دەزگای موکریانی ٢٠٠٩
- ❖ نهێنییەکانی سندووقە رەشەکە ... وەرگێڕان وەزارەتی رۆشنبیری ٢٠٠٩
- ❖ کاکە ئەبو خەلیل ... بەسەرهات ... رەخنەی چاودێر سلێمانی ٢٠٠٩
- ❖ برادەرە جوانەکە، رەشیدە داتی ... دەزگای ئاراس وەرگێڕان ٢٠٠٩

❖ سارا پالین ... ژنێکە دەرچوو لە نەریتەکان .. وەرگێڕان دەزگای ئاراس ٢٠١٠

❖ دەسەڵات و نەخۆشی ... وەرگێڕان خانەی وەرگێڕان سلێمانی ٢٠١٠

❖

❖ ئامادەی چاپە :

❖

❖ هەتان... چەند وتارێکە لەسەر بیناسازی کوردەواری، لەساڵی ١٩٨٨ ەوە ئامادەیە.

❖ سیڤییەکان ١.. کۆمەلەدیدارێکە ٢٠٠٢ _ ٢٠٠٩

❖ سیڤییەکان٢ کۆمەلەبابەتو دیمانەیە ٢٠٠٢ ٢٠٠٩

❖ جیهانی لەدیدی کۆشنێر ... وەرگێڕان ٢٠٠٩

❖ دەسەڵاتی دوو ژن ...ئەنجیلا مێرکلو ئیلیزابێپی شاژن ٢٠٠٧ _٢٠٠٨

❖ پایزە ساڵ ... تۆماری رووداوەکان ... ٢٠٠٩

❖ گەشتێک بەرەو ئەوروپای نوێ ... وەرگێڕان ٢٠١٠

❖ ئیسکێپ (دەربازبوون) ... وەرگێڕان ٢٠١٠

❖ سیاسەتی دڵ ... وەرگێڕان ٢٠١٠

❖

❖ بەهەشتی زیندان... وتارو ریپۆرتاژە لە١٩٩٦ەوەو بەبەردەوامی دەینووسم، ئێستاش گۆشەی (بریڤ) لەچەندین گۆڤارو رۆژنامەو ماڵپەڕەکانا لەولاتو دەرەوەی ولات بڵاودەکەمەوە.